

Ján Steinhübel

Kapitoly z najstarších českých dejín

531 – 1004

Kraków 2012

Kapitoly z najstarších českých dejín 531 - 1004

Druhé vydanie

© Ján Steinhübel

Vydal

Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce
ul. św. Filipa 7, 31-150 Kraków
e-mail: zg@tsp.org.pl
www.tsp.org.pl

Publikácia vznikla v Historickom ústave SAV v rámci Centra excelentnosti
„Staré Slovensko: dejiny Slovenska od praveku po vrcholný stredovek
STASLO“

Recenzenti:

PhDr. Rastislav Kožiak, PhD.

Mgr. Miroslav Lysý, PhD.

Redaktor:

Imrich Nagy

Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce
Kraków 2012

ISBN 978-83-7490-506-0

OBSAH

Úvod.....	5
1. Čo je to národ a čo sú to dejiny	8
Národ podľa Izidora zo Sevilly a Ibn Chaldúna	8
„Sloboda“	12
„Spoločné vnímanie jednej bolesti“	17
My a oni	18
Národ ako vôľa a predstava	23
Víťazi a porazení.....	26
2. Počiatok českých dejín.....	29
Počiatok Bavorska a príchod Slovanov do Čiech.....	29
Česi	32
Na križovatke diaľkových ciest.....	37
Cesta Nibelungov a Wogastisburg	39
Česi a Srbi spojencami Samovej ríše	46
3. Srbi, Česi a Moravia od Karola Veľkého po Svätopluka	50
Česi, Srbi a Moravia v rokoch 805 – 846.....	50
Hlavný knieža a malé kniežatá.....	53
Chorváti a druhí Chorváti.....	56
Dúdlebi.....	58
Knieža Vistrach a jeho synovia.....	60
Kniežatá Čestibor a Slavibor.....	65
4. Přemyslovci a Mojzírovci.....	68
Počiatok vlády Přemyslovcov	68
Česi a Srbi vo Svätoplukovej ríši.....	69
Bořivojova rodina	72
Spojenectvo Čechov a Bavorov proti Moravanom	73
Markgróf Liutpold	75
5. Čechy po páde Veľkej Moravy.....	77
Saská rozpínanosť, pád Mojzírovcov a maďarsko-slovanské spojenectvo	77
Mojzírovské dedičstvo	79
4. júl 907.....	81
Bavori medzi Maďarmi a Sasmi.....	84
Koniec protisaského spojenectva	85
Maďari v Nitriansku	86
Čechy v rokoch 920 – 922	87
Saské víťazstvá nad Slovanmi a Maďarmi.....	89

6. Riša českých Boleslavov	91
Veľká obchodná magistrála	91
Koniec malých kniežatstiev v Čechách a nové maďarsko-české spojenectvo.....	93
Nové slovanské ríše.....	96
Hrady a trhy	102
Územné pertinencie Prahy, Krakova a Olomouca.....	108
Váh ako provincia a ako rieka. Poznanovci.....	112
7. Slavníkovci	117
Adiva	117
„ <i>Nepos carissime</i> “	120
Deti Boleslava I.....	123
„ <i>Proximus nepos</i> “	124
Slavníkov libický údel	125
Slavníkov kniežatstvo	127
8. Tri biskupstvá	129
Praha a Olomouc	129
Krakov.....	133
Plány biskupa Vojtecha	134
9. Rozpad přemyslovskej ríše	138
Koniec česko-poľského spojenectva	138
Strata Krakovska, malého Nitrianska a oderského Chorvátska	140
Odpadnutie Moravy.....	144
Staré a nové biskupstvá v rokoch 999 – 1000	147
10. Koniec Slavníkovcov	150
Knieža Soběslav.....	150
Boleslav II. a Vršovci.....	151
Dve časti přemyslovskeho vojska.....	153
Libica 28. septembra 995.....	155
Soběslav v Prahe.....	158
Záver	160
Pramene	165
Literatúra	172

ÚVOD

Česi začali ako barbarský „gens“. Barbarské „gentes“ boli národy s tradičným a stabilným kmeňovým zriadením, ktorému hovorili „sloboda“. Túto tradičnú kmeňovú stabilitu potvrdil pocit „my“ a spečatilo tradičné kmeňové meno. Táto stabilita mala veľmi dynamický protipól. Boli to dejiny, ktoré národu prinášali víťazstvá a porážky.

Národ má meno a dejiny. Národ tvorí dejiny, zapisuje do nich svoje meno a cez tieto dejiny vníma a tvorí sám seba. Ako sa to vlastne deje? Ako a prečo národ vzniká, trvá a zaniká? Čo je to národ? Aby sme si toto všetko ujasnili, priblížime si základnú racionálno-iracionálnu schému, ktorá robila a robí národ národom a dejiny dejinami.

Akonáhle dostaneme základnú výpoveď o tom, čo je to národ a čo sú to dejiny, zanecháme hlbšie úvahy. Rýchlo sa vynoríme a ostaneme na povrchu pri samotnom národnom príbehu, o ktorom si bežne myslíme, že sú to dejiny. Pozornosť sústredíme na viaceré, doteraz nezodpovedané či neúplne zodpovedané otázky a skúsime zaplniť niektoré otvorené trhliny v poznaní najstarších českých dejín.

Počiatok českých dejín zaťažujú tri otázky. Za akých okolností prišli Slovania do Čiech? Ako vznikol český „gens“, ktorý dal meno a historický základ národu, ktorý trvá dodnes? Patrili alebo nepatrili Česi k Samovej ríši? Na prvé dve otázky odpovedáme približne v súlade s hlavnými a uznávanými výsledkami doterajšieho bádania. Príchod Slovanov do Čiech súvisel s pádom Durínskej ríše v roku 531 a s následným odchodom germánskych Markomanov z Boiohaema do Raetie a západnej časti Pobrežného Norika, kde sa z nich (a nielen z nich) stali Bavori. Česi mali podobný začiatok ako Chorváti, Srbi, Korutánci, Obodriti a ďalšie slovanské kmene, ktoré v čase veľkého protiavarského povstania Slovanov unikli z územia Avarskeho kaganátu, usadili sa za jeho hranicami a na novom území sa spojili so Slovanmi, ktorí tam už dve alebo tri generácie sídlili. Naša odpoveď na tretiu otázku sa s doterajším bádáním značne rozchádza. Príslušnosť Čechov k Samovej ríši nie je až taká samozrejmá, ako to bádatelia vyvodzujú zo spojenectva, ktoré Samo uzavrel s polabskými Srbmi alebo z výprav Samových Slovanov do Durínska a ďalších území Dagobertovej ríše. Spomínané výpravy museli mať otvorenú cestu cez Čechy a bez českého prostredníctva by Samovo spojenectvo so vzdialenými Srbmi určite nebolo možné. Toto všetko sa však mohlo diať aj bez priamej príslušnosti Čiech k Samovej ríši. Ak sa Srbi a Česi spájali so Samom, to ešte neznamená, že patrili k jeho ríši.

Z 9. storočia poznáme české kniežatá, ktoré susednej karolínskej mocnosti kládli odpor alebo sa jej podrobili a prijali závislosť. Boli to kniežatá Lech (do 805), Vistrach (okolo 849) a jeho dvaja synovia. Jeden sa menoval Slavitach (do 857) a meno druhého (857 - 868) nepoznáme. Potom nastúpil knieža Bořivoj (872 - 888). Aby sme zistili, aké postavenie v českom kmeni tieto kniežatá mali, musíme preskúmať úroveň, na ktorej vystupovali voči najbližšiemu zahraničiu. Predovšetkým si musíme ujasniť na akej úrovni boli ich rodinné zväzky, ktoré uzatvárali s kniežatami Srbov a Moravanov. V tejto a nielen v tejto súvislosti nás zaujíma vzťah Čechov ku všetkým ich susedom, k Moravanom, k polabským Srbov, ku Chorvátom (ktorí sídlili na strednej Odre a v Lužiciach) a k Bavorom. Po páde Veľkej Moravy Česi uzavreli spojenectvo s Maďarmi, ktoré krátky čas (906 - 920) určovalo aj vzťah Čechov k Bavorom, Sasom a k okolitým Slovanom.

Veľká ríša českých kniežat Boleslava I. (935 - 972) a Boleslava II. (972 - 999), ktorá vyrástla na veľkej obchodnej magistrále, mala tri ústredné hrady, Prahu, Krakov a Olomouc. Tieto hrady sa stali sídlami biskupov. Biskupstvá v Prahe a na Morave, presnejšie v Olomouci, máme doložené k roku 976. Nad počiatkom krakovského biskupstva a nad jeho prvými biskupmi Prochorom a Prokulfom však visí veľký otáznik. Aby sme si s ním poradili, musíme poznať územnú usporiadanosť a vzájomný vzťah jednotlivých častí přemyslovskej ríše. Musíme vedieť, aké miesto v nej mal Krakov a Krakovsko. Napokon sa pozrieme, ako ríša Boleslava I. dokázala z dvoch smerov, z Krakovska a z Moravy, preniknúť na územie Slovenska.

Najstaršie české dejiny nám zanechali viaceré genealogické záhady, medzi nimi aj otázku o pôvode Slavníkovcov. Odpoveď na ňu naznačili dvaja súčasníci svätého Vojtecha, brat českého kniežaťa Boleslava II. mních Kristián a misijný biskup Bruno z Querfurtu. Nám však náznaky nestačia a preto sa pýtame. V akom zmysle Přemyslovec Kristián oslovil pražského biskupa Vojtecha „*nepos carissime*“? Čo znamenajú slová „*proximus nepos*“, ktorými Bruno charakterizoval príbuzenstvo Vojtechovho otca Slavníka k nemeckému kráľovi Henrichovi? Ak chceme vedieť to, čo vedeli Kristián a Bruno, musíme sa pýtať ďalej. Aký bol príbuzenský vzťah Slavníkovej rodiny k českému kniežaciemu rodu Přemyslovcov a k saskej dynastii Liudolfingov, ktorá vládla v susednej ríši? To je jadro slavníkovej otázky. Ak nájdeme odpoveď na obe spomínané hádanky, potom môžeme rozmotávať aj tie ostatné. Napríklad, čo chcel dosiahnuť Slavníkovec Soběslav, ktorý sa v najkritickejšom čase (v marci 1003) objavil spolu s poľským kniežatom Boleslavom Chrabrým v Prahe? Soběslavove nároky

vyplývali z jeho miesta v přemyslovskom rodokmeni a museli sa podriaďiť plánom a možnostiam jeho mocného ochrancu Boleslava Chrabrého.

Vyšehradské zvony na začiatku septembra 1004 odzvonili krátkej poľskej vláde v Čechách. S ňou padli aj všetky Soběslavove nádeje a skončila kríza českého štátu, scvrknutého na samotné Čechy. Pri tomto historickom medzníku naše úvahy končia.

1. ČO JE TO NÁROD A ČO SÚ TO DEJINY

Národ podľa Izidora zo Sevilly a Ibn Chaldúna

Izidor zo Sevilly (560/561 – 636) do svojho veľkého encyklopedického diela napísal: „*Gens* (národ) je množstvo, pochádzajúce z jedného počiatku alebo vlastným zoskupením odlúčené od iného národa (*ab alia natione*)... *Odtiaľ je odvodená aj gentilitas* (rodové príbuzenstvo). *Gens* však pochádza z výrazu *generationes familiarum* (generácie rodín), čiže od *gignendo* (rodiť, rodiť sa), *tak ako natio* (národ) *od nascendo* (narodiť sa).“¹ Národ alebo kmeň teda trval, rozrastal sa a pokračoval generačne. Predkovia rodili a vychovávali potomkov, ktorí v tomto národe ostávali. Archaický človek si svojich predkov veľmi vážil, dobre pamätal a pripomínal.² Ich hroby boli blízko jeho obydľia a o ich stálej prítomnosti nepochyboval. Mená predkov mal vo veľkej obľube a dával ich svojim deťom. Mŕtvi predkovia a živí potomkovia boli jednotným spoločenstvom.³

Niekedy sa národ rozdelil na dve alebo viac častí. Týmto historickým činom vzniklo, ako to napísal Izidor, „*množstvo...odlúčené od iného národa*“, ktoré sa stalo novým národom. Alebo naopak, a to už Izidor nespomenul, národ sa spojil a zmiešal s iným národom, prípadne pribral k sebe časť iného národa.⁴ Dva protiklady, prirodzená generačná

¹ ISIDOR ZE SEVILLY: *Etymologiae* IX 2 (1), preklad a predmluva I. Zachová, poznámky I. Zachová a H. Šedinová, Praha 1998, s. 16-17. BREZOVÁKOVÁ, B.: K pojmom gens a natio v písomných prameňoch v anjouovskom období. In: *Studia historica Tyrnaviensia* IV. Národnosti v minulosti Slovenska. K životnému jubileu prof. PhDr. Vincenta Sedláka, CSc., editori M. Dobrotková, V. Rábik, Trnava 2006, s. 77-79.

² Geralda z Walesu upútala waleská „záľuba v dlhých rodokmeňoch“. *Walesania* (Velšania) si mená svojich predkov dobre pamätali: „*Dokonca aj prostí Walesania uchovávajú v pamäti svoj rodokmeň. Pohotovo prednesú mená svojich dedov, pradedov, a to až do šiestej, siedmej generácie a mnohokrát ešte hlbšie do minulosti. Odriekajú ich takto: Rhys syn Gruffydda, Gruffyd syn Rhysa, Rhys syn Tewdwra... Príbuzenské zväzky stoja u Walesanov nado všetkým.*“ GERALD Z WALESU: *Popis Walesu* I 17. In: GERALD Z WALESU: *Putování Walesem / Popis Walesu*, preložil P. Šourek, Praha 2008, s. 133-134.

³ GUREVIČ, A. J.: *Kategorie středověké kultury*, Praha 1978, s. 65-66, 78-79, 85. RUISEL, I.: *Záhady pamäti*, Bratislava 1995, s. 26-28. TŘEŠTÍK, D.: *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530 – 935)*, Praha 1997, s. 308-309. SOMMER, P.: *Duchovní svět raně středověké české laické společnosti*. In: *Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa*, redigovali D. Třeštík a J. Žemlička, Praha 1998, s. 149-152, 161-162. RYSIEWSKA, T.: *Struktury pokrewieństwa utrwalone na cmentarzyskach*. In: *Ziemia polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy*, pod redakcją H. Samsonowicza, Kraków 2000, s. 279-301. ASSMANN, J.: *Kultura a paměť. Pismo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, Praha 2001, s. 57-59. CHORVÁTOVÁ, H.: *Podoby rodiny v ranom stredoveku*. In: *Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha*, eds. R. Kožíak – J. Nemeš, Kraków 2009, s. 140-142.

⁴ WOLFRAM, H.: *Einleitung oder Überlegungen zur origo gentis*. In: *Typen der Ethnogenese unter besonderer Berücksichtigung der Bayern*. Teil I, hg. H. Wolfram und W. Pohl,

kontinuita a umelý historický zlom čiže diskontinuita, sa v dejinách národa navzájom dopĺňajú. Prvý rímsky kráľ Romulus usídlil v Ríme rôznorodú zmes obyvateľov, prijal ich pod svoju vládu a dal im prvé zákony čiže ústavu. Táto ústava ich zjednotila a urobila z nich „*populus Romanus*“ čiže rímsky národ.⁵ Cicero charakterizoval „*populus*“ ako „*združenie množstva spojené uznaním práva a spoločným úžitkom*.“⁶ Aj barbarské národy boli veľmi často (tak ako „*Vidivarii*“, ktorí sídlili pri ústí Visly) „*pozberaní z rozličných národov*“.⁷ Frankovia vznikli spojením viacerých germánskych kmeňov.⁸ Svébi, ktorí v roku 470 utrpeli porážku od Ostrogótov, opustili slovenské územie a odišli na západ k Alemanom, spojili sa s nimi a dali im aj svoje meno.⁹ Avari, ktorí v roku 618 zaútočili na Solún, odviekli do Panónie mnoho kresťanov. Ich ďalší osud spomínajú Zázraky svätého Demetria: „*Títo sa zmiešali s Bulharmi, Avarmi a druhými pohanmi, rodili sa u nich deti a stal sa z nich nesčíselný a ohromný národ*.“¹⁰ Maďari, pôvodne zväz siedmich ugrofínskych kmeňov, pribrali k sebe časti tureckých kmeňov, najprv časť Onogurov a potom tri kmene Kabarov, ktoré sa odtrhli od Chazarov. Napokon sa zmiešali

---

Wien 1990, s. 19-33. BYSTRICKÝ, P.: Stahovanie národov (454 – 568). Ostrogóti, Gepidi, Longobardi a Slovania, Bratislava 2008, s. 8-9, 16, 32-33, 38-39, 42, 43, 50, 74, 78, 92, 99-101, 109, 122, 163-164.

⁵ Titi Livi Ab Urbe condita libri I 8. LIVIUS: Dějiny I, přeložili P. Kucharský a Č. Vránek, Praha 1971, s. 51.

⁶ „...*populus autem non omnis hominum coetus quoquo modo congregatus sed coetus multitudinis iuris consensu et utilitatis communione sociatus*.“ Marci Tullii Ciceronis De re publica I 39.

⁷ „*Ad litus autem Oceani, ubi tribus faucibus fluenta Vistulae fluminis ebibuntur, Vidivarii resident, ex diversis nationibus adgregati*.“ JORDANES: De origine actibusque Getharum V 36. „*ut fertur, insulam gens Vividaria incolit ipsi ad meliores terras meantibus. Qui Vividarii ex diversis nationibus acsi in unum asylum collecti sunt, et gentem fecisse noscuntur*.“ JORDANES: De origine actibusque Getharum XVII 96. WENSKUS, R.: Stammesbildung und Verfassung. Das Werden der frühmittelalterlichen gentes, Köln – Graz 1961, s. 58-59, 69, 449. ŁOWMIANSKI, H.: Początki Polski II, Warszawa 1964, s. 314-315.

⁸ WENSKUS, R.: Stammesbildung und Verfassung. Das Werden der frühmittelalterlichen gentes, Köln – Graz 1961, s. 512-541. JAMES, E.: Frankové, Praha 1997, s. 37-59, 89-92. SCHMAUDER, M.: The relation between Frankish *gens* and *regnum*: a proposal based on the archeological evidence. In: Regna and Gentes. The Relationship between Late Antique and Early Medieval Peoples and Kingdoms in the Transformation of the Roman World. Edited by H-W. Goetz, J. Jarnut and W. Pohl, Leiden – Boston 2003, s. 271-306. GOETZ, H-W.: *Gens, kings and kingdoms: the Franks*. In: Regna and Genes, ed. H-W. Goetz, J. Jarnut and W. Pohl, s. 307-322. BEDNAŘÍKOVÁ, J.: Frankové a Evropa, Praha 2009, s. 15-66.

⁹ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska, Bratislava 2004, s. 17-18.

¹⁰ HURBANIČ, M.: Posledná vojna antiky. Avarský útok na Konštantinopol roku 626 v historických súvislostiach, Prešov 2009, s. 111-112. SZÁDECZKY-KARDOSS, S.: Az avar törtelem forrásai 557-től 806-ig, Budapest 1998, s. 219-220.

so Slovanmi.¹¹ Ibrahim ibn Jákúb, ktorý v roku 965 alebo 966 navštívil Prahu, si všimol, že národy, ktoré susedia so Slovanmi, sa so Slovanmi miešajú: „*Najvýznamnejšie kmene severu hovoria slovansky, lebo sa s nimi miešajú. K nim patria kmene: Nemci, Uhri, Pečenehovia, Rusi a Chazari.*“¹² Základom národa, ktorý sa v roku 1206 zjednotil pod vládou Temüdzina (Čingischána), boli „*ľudia dlhej vôle*“. Tí v 12. storočí opúšťali svoje kmene a naplňali step. Tam sa združovali do oddielov, ktoré si v roku 1182 zvolili Temüdzina za svojho chána.¹³

Arabský učenec a historik Abú Zajd 'abd ar-Rahman ibn Muhammad ibn Chaldún (1332 – 1406) sa vo svojom diele *al-Mukaddima* zaoberal „*so vznikom pliemien a dynastií, so vzájomnou časovou nadväznosťou prvých národov a s príčinami zvrátov a premien, ktoré sa odohrali v minulosti*“.¹⁴ Keďže nebol zaťažený biblickou schémou pôvodu národov tak ako Izidor, jeho názory sú omnoho originálnejšie. S Izidorom sa zhoduje v tom, že pokrvné príbuzenstvo je základom národa. Každý iný vzťah musel toto príbuzenstvo napodobniť: „*Vedomie kmeňovej spolupatričnosti vyplýva výlučne z príbuzenského pomeru alebo z niečoho, čo tomu zodpovedá.*“ Kmeňová spolupatričnosť zahŕňala aj prepustených otrokov a bývalých cudzincov, ktorí sa pridali ku kmeňu: „*Do tejto kategórie patria aj prepustenci a spojenci. Náklonnosť, ktorú každý prechováva ku svojim bývalým otrokom a spojencom, takisto vyplýva z pocitu hanby, čo sa zmocňuje ľudskej duše, keď ponížujú či už jeho suseda, či blízkeho alebo pokrvného príbuzného akéhokoľvek stupňa. Je to tak preto, lebo vzťah medzi pánom a prepustencom vytvára také isté úzke zväzky ako spoločný pôvod alebo aspoň veľmi podobné.*“¹⁵ Ibn Chaldún vysvetlil „*ako sa miešajú rodokmene.*“ Cudzinec, ktorý sa zaradil do kmeňa, musel prijať všetky kmeňové zvyklosti: „*človek istého rodu sa môže zblížiť s ľuďmi iného*

¹¹ KIRÁLY, P.: Die Ethnonymen – aus den Volksnamen entstandene geographische Namen. In: Central Europe in 8th – 10th Centuries. International Scientific Conference, Bratislava October 2-4, 1995, ed. D. Čaplovič, J. Doruľa, Bratislava 1997, s. 172-176. RÔNA-TAS, A: A honfoglaló magyar nép. Bevezetés a korai magyar történelem ismeretébe, Budapest 1997, s. 246-277. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 149-151, 171-174, 189, 198, 204.

¹² Zpráva o Slovanech Ibráhíma ibn Ja' kúba II, Magnae Moraviae fontes historici III. Diplomata, epistolae, textus historici varii, curaverunt D. Bartoňková, L. Havlík, J. Ludvíkovský, R. Večerka, Brno 1969, s. 417.

¹³ GUMILJOV, L. N.: Hledání vymyšlené říše. Legenda o „říši kněze Jana“, Praha 1974, s. 148-171.

¹⁴ IBN CHALDÚN: *Al-Mukaddima*. Úvod do dejín. Predhovor autora, preložil L. Drozdík, Bratislava 1984, s. 18. IBN CHALDÚN: *Čas kráľovstvá a říši*. Mukaddima. Úvod do historie, preložil I. Hrbek, Praha 1972, s. 60.

¹⁵ IBN CHALDÚN: *Al-Mukaddima II* 7, 8, preložil L. Drozdík, s. 69-71. IBN CHALDÚN: *Čas kráľovstvá a říši*. Mukaddima, preložil I. Hrbek, s. 27-28, 131-133.

pôvodu. Môže sa tak stať kvôli spojeneckým zväzkom, alebo na základe vzťahu prepustenca k bývalému pánovi, alebo aj preto, že niekto chce uniknúť pred svojimi vlastnými súkmeňovcami pre zločin, ktorého sa dopustil. Taký človek potom preberá pôvod týchto ľudí a pokladá sa za jedného z nich vzhľadom na dôsledky, ktoré zo spoločného pôvodu vyplývajú, ako napríklad náklonnosť, práva a povinnosti vo veciach krvnej pomsty a výkupného a podobne. Ak sú tu tieto dôsledky spoločného pôvodu, je to tak, akoby tu bol i sám spoločný pôvod, lebo jediným zmyslom príslušnosti k tej či onej skupine je uznávanie jej zákonov a podmienok, akoby človek bol s ňou splynul.¹⁶ Bývalého cudzinca, ktorý sa stal našincom, pokladali jeho noví súkmeňovci za svojho pokrvného príbuzného, preto aj on mal „práva a povinnosti vo veciach krvnej pomsty“.¹⁷ Predstava o pokrvnom príbuzenstve súkmeňovcov mala silnú zotrvačnosť. Preto Sasi, ktorí sídlili pri rieke Vezere, mohli ešte v dobe svätého Bonifáca (+755) hovoriť: „sme z jednej krvi a z jednej kosti“ so Sasmi, žijúcimi v Británii.¹⁸

Predstava národa ako jedného veľkého príbuzenstva, ktoré pochádza od jedného prapredka, čiže „z jedného počiatku“ tak, ako to napísal Izidor a tak, ako to stojí v Biblii, je iluzórna. Ilúzia o spoločnom pôvode, ktorú všetci súkmeňovci uznávali, pociťovali a verili jej, bola však užitočná, lebo utužovala ich súdržnosť. Ibn Chaldún to vystihol: „*najuzitočnejším plodom spoločného pôvodu je vedomie kmeňovej spolupatričnosti, na ktorom je založená vzájomná láska a pomoc. Tam, kde je vedomie kmeňovej spolupatričnosti obávanou silou a pôda, z ktorej vyrastá, sa udržuje*

¹⁶ IBN CHALDÚN: Al-Mukaddima II 10, preložil L. Drozdík, s. 72.

¹⁷ Krvnú pomstu mali aj Walesania: „*Príbuzenské zväzky stoja u Walesanov nadto všetkým. Krvavo sa mstia za každý útok na svoj klan a kruto oplácajú potupu svojej priazne. Sú veľmi pomstychtiví a neoplácajú len čerstvé krivdy. V každom okamihu sú pripravení pomstiť dávne prikorá, ako by sa stali práve v tej chvíli.*“ GERALD Z WALESU: Popis Walesu I 17. In: GERALD Z WALESU: Putování Walesem / Popis Walesu, preložil P. Šourek, s. 133-134. O krvnej pomste pozri MODZELEWSKI, K.: Barbarzyńska Europa, Warszawa 2004, s. 119-154. DOOVÁ, L. – POLÁCH, V. P.: Vikingové: verše, vendeta, wergeld. Pohled pramenů na řešení konfliktu ve středověké skandinávské společnosti. In: Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května – 1. června 2007 v Brně. K vydání připravili M. Nodl a M. Wihoda, Brno 2008, s. 21-24.

¹⁸ „*de uno sanguine et de uno osse sumus.*“ S. Bonifatii Epistolae 46. Briefe des Bonifatius, Willibalds Leben des Bonifatius, ed. R. Rau, Darmstadt 1968, s. 134. Misionár a biskup Egbert (639 – 729) „*spoznal v Germánii mnohé národy (nationes), od ktorých Anglovia a Sasi (Angli uel Saxones), ktorí teraz obývajú Britániu, odvodzujú, ako je známe, rod a pôvod (genus et originem duxisse noscuntur), preto až doposiaľ sú od susedného národa Britov neprávne nazývaní Garmani.*“ BEDA VENERABILIS: Historia ecclesiastica gentis Anglorum V 9. BEDA CTIHODNÝ: Církevní dějiny národa Anglu, překlad J. Kincl a M. Moravcová, Praha 2008, s. 270.

v čistote a zaručuje ochranu, tam je potom aj úžitok, vyplývajúci zo spoločného pôvodu, očividnejší ako kdekolvek inde, a prináša aj lepšie ovocie.¹⁹

Izidor zo Sevilly a Ibn Chaldún zdôrazňujú generačnú kontinuitu národa. Nepochybujú však ani o diskontinuite. Izidor vie, že národ môže vzniknúť ako „množstvo...odlúčené od iného národa“. Ibn Chaldún zas píše, „ako sa miešajú rodokmene“, keď národ prijíma cudzincov.

„Sloboda“

Každý barbarský národ („gens“, iným slovom „natio“ alebo „populus“²⁰) žil tradične. Všetkým, ktorí sa doň narodili alebo inakšie zaradili, zabezpečoval priazeň bohov, ochranu, spravodlivosť a všetky práva, hlavne vlastníctvo pôdy, dobytky a otrokov a hlasovanie na sneme. Snem, zvykové právo a náboženský kult držali „mier“ čiže tradičný kolobeh života, stabilitu národa a usporiadanosť toho sveta, ktorému vládli ich bohovia. To bola ich istota a stabilita, v ich ponímaní „sloboda“, tradičný protokol, ktorého sa všetci slobodní muži držali, podľa neho žili, plne sa mu podriaďovali a jednomyselne ho naplňali.²¹

¹⁹ IBN CHALDÚN: Al-Mukaddima II 12, preložil L. Drozdík, s. 74.

²⁰ ISIDOR ZE SEVILLY: Etymologiae IX 2 (89-135), preklad I. Zachová, 36-49. LOŠEK, F.: Ethnische und politische Terminologie bei Iordanes und Einhard. In: Typen der Ethnogenese. Teil I, hg. H. Wolfram und W. Pohl, s. 147-152. SCHULZE, H.: Stát a národ v evropských dejinách, Praha 2003, s. 99-100.

²¹ WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 38-44, 299-335, 429-462, 573-575. TŘEŠTÍK, D.: Mír a dobrý rok. Česká státní ideologie mezi křesťanstvím a pohanstvím, Folia Historica Bohemica 12, 1988, s. 23-45. Tenže: Moderne Nation, hochmittelalterliche politische Nation, frühmittelalterliche Gens und unsere genetische Software. Der Fall Mitteleuropa. In: Mittelalterliche nationes – neuzeitliche Nationen. Probleme der Nationenbildungen Europa, hg. A. Bues, R. Rexheuser, Wiesbaden 1995, s. 171-173. Tenže: Moderní národ, politický národ vrcholného středověku, raně středověký gens a naše genetické software. In: Tenže: Myslití dějiny, Praha – Litomyšl 1999, s. 109-112. Tenže: Počátky, s. 59-63, 302-311. Tenže: Počátky přemyslovské státnosti mezi křesťanstvím a pohanstvím. In: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. K vydání připravil M. Wihoda ve spolupráci s D. Malařákem, Brno 2006, s. 29-34, 39-41. Tenže: Gens Bohemorum – kmen Čechů. In: Přemyslovci. Budování českého státu, eds. P. Sommer, D. Třeštík, J. Zemlička, Praha 2009, s. 137-139, 144-148. Tenže: Počátky českého politického myšlení. In: Politické myšlení raného křesťanství, editors I. Müller, V. Herold, A. Havlíček, Praha 2011, s. 406-408, 418-421, 425-426. ZIENTARA, B.: Świt narodów europejskich. Powstanie świadomości narodowej na obszarze Europy pokarolińskiej, Warszawa 1996, s. 13-34. HATTENHAUER, H.: Evropské dějiny práva, Praha 1998, s. 1-44, 134-145. MODZELEWSKI, K.: Barbarzyńska Europa, s. 49-116, 205-425, 457-458. PROCHÁZKA, V.: Organizace kultu a kmenové zřízení polabsko – pobaltských Slovanů, Vznik a počátky Slovanů II, 1958, s. 145-168. Tenže: Sněmovnictví a soudnictví polabsko – pobaltských Slovanů, Vznik a počátky Slovanů III, 1960, s. 83-122. BOROŇ, P.: Słowiańskie wiece plemienne, Katowice 1999. GOLEMA, M.: Středověká literatura a indoeurópske mytologické dedičstvo. Pritomnosť trojfunkčnej indoeurópskej ideológie v literatúre, mytológii a folklóre stredovekých

Aby národ mal svoju „slobodu“, musel byť nezávislý. Nezávislosť národa a s ňou i jeho vnútornú „slobodu“ bránili všetci slobodní a bojaschopní muži. Nezávislosť národa veľmi účinne zabezpečil včasnostredoveký štát, jeho starú „slobodu“ však zrušil. Národ, ktorý má starú barbarskú „slobodu“, nazývame (s malou dávkou nepresnosti) kmeň. Kmeň je predštatne čiže najstaršie štádium národa.

Ak barbar chcel „slobodne žiť“, musel patriť do kmeňa. Jeho ideálom bolo radšej hrdinsky zahynúť ako túto „slobodu“ stratiť, pretože „*ten, kto je dobrý, len so životom stráca...slobodu (libertatem)*“. Tento postoj poznal Kosmas,²² a všimol si ho už Tacitus. Ak barbarský Germán „*prišiel o česť*“, napríklad potupným správaním vo vojne, „*nesmie sa zúčastňovať na kulte, ani chodiť do snemu*“. Ak niekto stratil práva v kmeni čiže „slobodu“, vypadol z kmeňa, stal sa z neho vyvrhel a jeho život stratil cenu. Preto sa so životom rozlúčil a šiel sa obesiť.²³

Severní Germáni stotožňovali česť so slávou a dobrou povestou, o ktorej vedela a uznávala ju celá spoločnosť. Kto bol zbabelý alebo neschopný pomstiť urážku, s tým spoločnosť opovrhovala, mal hanbu.²⁴ Írske zvykové právo trestalo závažné previnenie vyhnanstvom z kráľovstva alebo z ostrova. Vyhnanca už nikto nepovažoval za človeka. Bol to „*sivý pes*“ čiže vyvrhel na úrovni zvieraťa, mohol ho hocikto aj zabiť.²⁵

Aby vo vnútri kmeňa vládla „sloboda“ v plnej miere, kmeň musel ubrániť svoju nezávislosť. V boji za nezávislosť vynikali Prusi: „*Sú známi svojou udatnosťou. Ak ich napadne nejaké vojsko, nik z nich nečaká na posily, ale ide rovno do boja, nestará sa o nikoho, len rúbe mečom, kým ho nezabijú.*“²⁶ Ak súkmeňovci mali jasné vedomie a silný pocit spolupatričnosti, súdržnosť kmeňa bola pevná a dokázali odhodlane bojovať: „*toto vedomie umožňuje zabezpečovať obranu, stavať sa na odpor,*

Slovanov, Banská Bystrica 2006, s. 200-206. KOŽIAK, R.: *Conversio Gentum* a christianizácia vo včasnom stredoveku, Ružomberký historický zborník I, 2007, s. 99-103.

²² Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 5, ed. B. Bretholz, Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Germanicarum nova series II, Berolini 1923, s. 14.

²³ „*Scutum reliquisse praecipuum flagitium, nec aut sacris adesse aut concilium inire ignominioso fas, multique superstitibus bellorum infamiam laquero finierunt.*“ PUBLIUS CORNELIUS TACITUS: De origine et situ Germanorum 6. PUBLIUS CORNELIUS TACITUS: Agricola, Anály, Germánia, História, preložili J. Žigo, M. Paulinyová, J. Rovenská, Bratislava 1980, s. 51.

²⁴ STARÝ, J.: Jak staří jarlové... Mudrosloví a mravy starých Seveřanů. In: Mudrosloví v archaických kulturách, uspořádali D. Antalík, J. Starý a T. Vitek, Praha 2009, s. 175-181.

²⁵ HOLSTEIN, J.: La peregrinatio pro Dei: la quete de l'idéal chez les saints irlandais et bretons. In: Irlande et Bretagne, ed. C. Laurent - H. Davis, Rennes 1994, s. 58-59.

²⁶ IBRÁHÍM IBN JA'QÚB AL-ISRÁ'ÍLÍ AT-TURTÚŠÍ: Dikr as-Saqáliba (Správa o Slovanoch) 8, In: PAULINY, J.: Arabské správy o Slovanoch (9. – 12. storočie), Bratislava 1999, s. 117.

*chrániť sa a uplatňovať svoje nároky. Ak ho niekto stratí, príde aj o schopnosť čokoľvek v týchto veciach podnikat’.*²⁷ Každý slobodný a bojaschopný muž bol pripravený kmeňovú „slobodu“ brániť, ak bol „dobry“, bola mu milšia ako vlastný život: „útočná a obranná sila sa dosahuje jedine vplyvom vedomia kmeňovej spolupatričnosti, a znamená to vzájomnú lásku a ochotu jeden za druhého bojovať a zomierať.“²⁸ Príkladom takéhoto odhodlania boli Obodriti a Lutici: „Oni však o nič menej radšej volili vojnu ako mier, ceniac si drahú slobodu nad všetku biedu... zápasili...za slobodu a proti hrozbe služby.“²⁹ Táto „sloboda“, cennejšia ako život, bola racionálnym základom barbarského národa.

Silná kniežacia alebo kráľovská moc vo včasnostredovekom štáte ruší tradičnú kmeňovú „slobodu“ a všetkých „postaví do svojich služieb“. Keď sa knieža alebo kráľ stáva zvrchovaným pánom, ľudia prestávajú „slobodne žiť (*libera vivere*)“ a podrobujú sa „nezvyklej službe (*insuete servituti*)“.³⁰ Tam, kde končí barbarská „sloboda“ a začína „služba (*servitus*)“, tam končí slobodné kmeňové usporiadanie národa a začína štát.³¹ Keďže nová „služba“ je účinnejšia ako stará „sloboda“, nová štátna spoločnosť je účinnejšie usporiadaná, a tým aj stabilnejšia a trvalejšia ako stará kmeňová. Preto včasnostredoveký štát síce berie národu jeho kmeňovú „slobodu“, súčasne ho však stabilizuje a dáva mu silnú zotrvačnosť. Takto sa národ stáva historickým národom.

Štát prijal kresťanstvo a rušil staré kmeňové náboženstvo, ktoré v tradičných predstavách zaručovalo stály kolobeh prírody, nemennú usporiadanosť sveta a kmeňa a tým aj kmeňovú „slobodu“.³² Český knieža

²⁷ IBN CHALDÚN: Al-Mukaddima II 18, preložil L. Drozdík, s. 81.

²⁸ IBN CHALDÚN: Al-Mukaddima III 1, preložil L. Drozdík, s. 91. IBN CHALDÚN: Čas kráľovstvá a říši. Mukaddima III 1, preložil I. Hrbek, s. 155.

²⁹ „*Illi vero nichilominus bellum quam pacem elegerunt, omnem miseriam carae libertati postponentes. Est namque huiuscemodi genus hominum durum et laboris patiens, victu levissimo assuetum, et quod nostris gravi oneri esse solet, Slavi pro quadam voluptate ducunt. Transeunt sane dies plurimi, his pro gloria et pro magno latoque imperio, illis pro libertate ac ultima servitute varie certantibus.*“ Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum libri tres II 20, recognovit G. Waitz. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusis, Hannoverae 1882, s. 48.

³⁰ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 5, ed. B. Bretholz, s. 14-15.

³¹ TŘEŠTÍK, D.: Gens Bohemorum, s. 147-148. Tenže: Počátky českého politického myšlení, s. 415-416, 428-431, 433.

³² BOROŇ, P.: Wiece słowiańskie a decyzja o przyjęciu chrześcijaństwa – możliwości poznawcze. In: Pohanstvo a kresťanstvo, zostavili R. Kožiak, J. Nemeš, Bratislava 2004, s. 95-102. KOŽIAK, R.: Christianizácia Avarov a Slovanov na strednom Dunaji. Príbeh svätcov-misionárov, svätá vojna alebo kultúrny šok? In: Svätec a jeho funkcie v spoločnosti I, zostavili R. Kožiak – J. Nemeš, Bratislava 2006, s. 121-147. Tenže: *Coversio gentum* a christianizácia vo včasnóm stredoveku. In: Ružomerský historický zborník I., ed. P.

Bořivoj prijal (asi v roku 883) krst a uznal zvrchovanosť veľkomoravského štátu, čím ohrozil „slobodu“ Čechov. Tento čin „roznietil celý národ Čechov do vzbury proti kniežatu, pretože opúšťa otcovské mravy a prijíma nový a neslýchaný zákon kresťanov. Povstanú proti nemu jedným duchom a myslou a snažia sa ho vypudiť za hranice, ba pokúšajú sa ho zabiť i života.“³³ V roku 997 Prusi dostali „hostov nezvyklého vzhľadu a neslýchaného mravu.“³⁴ Boli to kresťanskí misionári, ktorých viedol biskup Vojtech. Svojim vystupovaním a odvážnymi rečami urážali Prusov. Znevažovali pruských bohov, vyzdvihovali svoju vieru a začali Prusov presviedčať. Tým hrubo a nehorázne napadli ich kmeňový protokol. Prusi sa cítili ohrození a zahrnuli ich výčitkami: „Kvôli takýmto... ľuďom naša zem nedáva plody, stromy nerodia, nové zvieratá sa nerodia, staré hynú.“³⁵ Vyhnali ich z rovnakého dôvodu ako kedysi Česi vyhnali Bořivoja: „Nám a celej tejto krajine ...vládne spoločný zákon a jeden životný poriadok. Vy teda, ktorí ste iného a neznámeho zákona, ak neodídete tejto noci, budete zajtra popravení.“³⁶ Slovanskí Obodriti a Lutici odmietali štát a s ním aj „jarmo služby“ a kresťanstvo, ktoré im vnucovali susední Sasi: „Slovania zvrhli ozbrojenou rukou jarmo služby a s takou zarputilosťou ducha hájili slobodu, že radšej chceli zomrieť, než opäť prijať hodnotu kresťanstva a platiť daň saským vojvodom.“³⁷ Saský vojvoda Bernhard III. (1011 – 1059) sa nechcel uspokojiť so 700 hrievami, ktoré mu Frízi boli ochotní platiť. Keď žiadal viac, „barbarský národ sa rozzúrnil a chopil sa zbrani

---

Zmátlo, Ružomberok 2007, s. 83-106. TŘEŠTÍK, D.: Počátky českého politického myšlení, s. 416-417.

³³ Kristiánova legenda (Legenda Christiani). Život a umučení svätého Václava a jeho báby sväté Ludmily 2, ed. J. Ludvíkovský, Praha 1978, s. 20-21.

³⁴ Brunona Żywot ś. Wojciecha 24, Monumenta Poloniae historica I, ed. A. Bielowski, Warszawa 1960, s. 212. BOROŇ, P.: Prusowie jako cel misyjny w czasach św. Wojciecha. In: Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha, eds. R. Kožíak – J. Nemeš, s. 21-39.

³⁵ Brunona Żywot ś. Wojciecha 25, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 214.

³⁶ Jana Kanaparza Żywot ś. Wojciecha 28, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 181. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 308-311. MODZELEWSKI, K.: Barbarzyńska Europa, s. 456-457. MARČEKOVÁ, K.: Sv. Vojtech a James Cook. Tabu a strach z večného návratu. In: Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha, eds. R. Kožíak – J. Nemeš, Kraków 2009, s. 11-20. KOMENDOVÁ, J.: Spor o víru v Životě Stěfana Permského a v rané středověkých legendách o misionářích. In: Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha, eds. R. Kožíak – J. Nemeš, s. 107-112. Táže: Světec a šaman. Kulturní kontexty ruské středověké legendy, Praha 2011, s. 98-104.

³⁷ „Slavi servitutis iugum armata manu submoverunt, tantaque animi obstinatio libertatem defendere nisi sunt, ut prius maluerint mori quam Christianitas titulum resumere aut tributa solvere Saxonum principibus.“ Helmoldi presbyteri Bozoviensis Cronica Slavorum I 25, recognovit B. Schmeidler. Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi, Hannoverae et Lipsiae 1909, s. 48.

za slobodu.³⁸ Povstalci, ktorí ovládli v rokoch 1037 – 1039 Poľsko³⁹ a v rokoch 1046 – 1047 Uhorsko,⁴⁰ sa rýchlo vrátili „k pohanským spôsobom“⁴¹ a na krátky čas si vydobyli starú „slobodu“. Ešte v roku 1061 početní uhorskí vzbúrenci znova žiadali kráľa: „Dovoľ nám spôsob našich otcov (*ritum patrum nostrorum*), pohansky žiť (*paganismo vivere*), biskupov ukameňovať, kňazom vyvrhnúť črevá, klerikov zahrdúsiť, dežmárov obesieť, kostoly zbúrať, zvony rozbiť.“⁴²

Stará kmeňová „sloboda“ bola najvyššou mierou slobody, akú si barbarská spoločnosť vedela predstaviť a mohla dosiahnuť. Barbar v skutočnosti slobodný nebol, pretože bol úplne závislý na svojom kmeni, pevne sa držal jeho tradícií a vnútorných vzťahov.⁴³ Tradičná barbarská „sloboda“ mala so skutočnou slobodou, ktorú charakterizuje slobodné myslenie a osobná nezávislosť, len pramálo spoločné. Bola len prijateľnou

³⁸ „...*mox barbara gens, nimio furore succensa, in ferrum pro libertate ruebat.*“ Magistri Adami Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum III 42, bearbeitet W. Trillmich. In: Quellen des 9. und 11. Jahrhunderts zur Geschichte der Hamburgischen Kirche und des Reiches, curaverunt W. Trillmich et R. Buchner. Ausgewählte Quellen zur deutsche Geschichte des Mittelalters, Band 11, hg. R. Buchner, Berlin 1961, s. 380-381. ADAM BRÉMSKÝ: Činy biskupů hamburského kostela. Velká kronika evropského severu III 42, přeložila L. Hrabová, Praha 2009, s. 161.

³⁹ BORAWSKA, D.: Kryzys monarchii wczesnopiastowskiej w latach trzydziestych XI wieku, Warszawa 1964.

⁴⁰ KRISTÓ, Gy.: Megjegyzések az ún. „pogánylázadások“ kora történetéhez. In: KRISTÓ, Gy.: Tanulmányok az Árpád-korról, Budapest 1983, s. 93-113. PITI, F.: „Keresztútton“ (A pogányság társadalmi-politikai jelenléte I. István korában.) In: „Magyaroknak eleiről“ ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szerkesztete Piti, F. – Szabados Gy., Szeged 2000, s. 437-438. MÚCSKA, V.: Boj uhorského štátu proti pohanstvu. In: Pohanstvo a kresťanstvo, zostavili R. Kožiak, J. Nemeš, s. 201-210.

⁴¹ V dobe uhorského kráľa Štefana I. (997-1001-1038) „Uhorský národ (*gens Hungarica*) bol totiž náchylnejší prikláňať sa k pohanským spôsobom (*ritui paganismo*) než ku kresťanskej viere.“ Chronici Hungarici compositio saeculi XIV. 69, Scriptorum rerum Hungaricarum I, ed. E. Szentpétery, Budapestini 1937, s. 319-320. V roku 1046 uhorskí povstalci „požadovali od Ondreja a Leventeho, aby dovolili všetkému ľudu žiť spôsobom pohanov (*ritu paganorum vivere*), biskupov a klerikov zabíjať, kostoly búrať, kresťanskú vieru odvrhnúť a modly uctievať.“ Chron. Hung. comp. saec. XIV. 82, SRH I, s. 337. Povstalci sa vrátili aj k starému zovňajšku: „Prvý však spomedzi Uhrov menom Vatha z hradu Selus sa oddal démonom, oholiac si svoju hlavu a zapletúc si tri vrkoče na spôsob pohanov (*ritu paganorum*).“ Chron. Hung. comp. saec. XIV. 82, SRH I, s. 337-338. Uhorský kráľ Ondrej I. v roku 1047 „rozkázal teda celému svojmu národu pod trestom sťatia hlavy, aby odložili pohanský spôsob (*ut deposito ritu paganismo*), ktorý im bol až do tohto času dovolený, obrátili sa k pravej viere v Krista a vo všetkom podľa oného zákona žili, ktorý im bol daný svätým kráľom Štefanom.“ Chron. Hung. comp. saec. XIV. 86, SRH I, s. 344. Legenda S. Gerhardi episcopi 15, SRH II, s. 503.

⁴² Chron. Hung. comp. saec. XIV. 95, SRH I, s. 359-360.

⁴³ GUREVIČ, A. J.: Kategorie, s. 238-239. ELIADE, M.: Mýtus o věčném návratu. Archetypy a opakování, Praha 2003, s. 29.

a jednomyselne prijímanou formou závislosti. Bol to základný kmeňový protokol, ktorý sa nik neopovážil narušiť. Ak áno, tak s fatálnymi dôsledkami.

„Spoločné vnímanie jednej bolesti“

Jordanes vedel, že „rozličné národy...nemajú spoločné vnímanie jednej bolesti“.⁴⁴ Národ teda zjednocovalo „spoločné vnímanie jednej bolesti“ čiže ich dejiny, preniknuté dominantným pocitom všetkých čias - bolesťou. Plný bolesti bol už každodenný život, no vrchovatou mierou rástla predovšetkým v neustálych vojnách. Takto navŕšenú bolesť prežívali spoločne, dobre si ju pamätali a často pripomínali.⁴⁵ Jej „spoločné vnímanie“ ich zblížovalo a stmelilo.

Byzantskí zajatci, ktorých avarský kagan usadil v roku 618 v Panónii, napriek tomu, že sa miešali s Bulharmi, Avarmi a určite i so Slovanmi, stále si pripomínali svoj byzantský pôvod. Pripomínali si ho s bolesťou a s túžbou po návrate, ktoré „ako oheň zažívali v srdciach“. Autor diela „Zázraky svätého Demetra“, keďže aj on bol Byzantínek, mal pre ich bolesť a túžbu pochopenie: „Avšak každý syn prevzal od otca obyčaje a tiahnutie rodu k zemi Rimanov (= Byzantíncov)... A hovorili druh druhovi o rodine otcov. Ako oheň zažívali v srdciach druh druhu pohnútky k úteku. Keď prešlo od tých čias šesťdesiat rokov a možno viac, odkedy boli ich rodičia zavlečení barbarmi, vznikol tam už druhý nový národ a väčšina z nich sa tým časom stali slobodnými. A kagan Avarov ich už považoval za samostatný národ.“⁴⁶

Cudziu bolesť prežívame obmedzene a rozumieme jej len málo. Je nám cudzia a nikdy nie je naša. Blízka je nám len do takej miery, do akej ju chápeme. A najlepšie ju chápeme vtedy, ak sme ju rovnako a spoločne prežili. Až vtedy je to naša bolesť. Pochádza zo spoločne a silne prežitých udalostí a iných silných podnetov, ktoré na nás tlačia a formujú nás. Pre národ nie sú významné samotné dejiny ale pocit z dejín, základný motív, ktorý je spoločný a bolestivý.

Bolesť (v tom najširšom zmysle slova) dominuje nad inými pocitmi a emóciami. Pocity (bolestivé i príjemné) a ich intenzita rozhodujú o tom, čo má pre nás význam a čo nie, čo ostane v našej pamäti a čo sa v nej

⁴⁴ „Illic concursus factus est gentium variarum...nec quae unius passioni conpaterentur“. JORDANES: De origine actibusque Getharum L 261.

⁴⁵ ELIADE, M.: Mýtus o večném návratu, s. 65-69. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 182-183.

⁴⁶ HURBANIČ, M.: Posledná vojna, s. 112. SZÁDECZKY-KARDOSS, S.: Az avar történelem forrásai, s. 219-220.

nezachytí. Toto „*spoločné vnímanie jednej bolesti*“ bolo iracionálnym základom každého národa. Iracionálny pocit jedného národa bol inému národu cudzí. Každý národ mal svoju vlastnú národnú iracionalitu, svoj vlastný motív.

Dejiny barbarského národa vyplňali neustále vojny, ktoré ho posilňovali a upevňovali alebo oslabovali a ničili. Víťazstvá a porážky striedali dlhé pochody alebo usadlý život na starom alebo novom, práve vydobytom a obsadenom území. To boli silné podnety, ktoré na ľudí neustále a väčšinou bolestivo tlačili. Ak tento tlak, ktorý cítili ako spoločnú bolesť, dokázali prežiť, zblížoval ich a zocelil, ak bol príliš ničivý, tak ich rozbíjal. Bola to ich spoločná a pretrvávajúca skúsenosť, naplnená spoločným silným pocitom, dobrým alebo zlým, ktorý vtlačal do ich predstáv, myslenia a napokon do ich povahy podobnosť a tým aj vzájomné porozumenie. To boli ich dejiny, bolestivý dejinný tlak, ktorý ich stláčal a obrusoval do jedného spoločného tvaru.

Okrem tradičného protokolu zvaného „*sloboda*“, vďaka ktorému barbarský kmeň racionálne a účinne fungoval, kmeň svoju existenciu motivoval a prežíval aj iracionálne. Týmito dvoma protikladnými dôvodmi, racionálnym protokolom a iracionálnou motiváciou, kmeň vnímal a zdôvodňoval sám seba a jasne sa vymedzoval voči cudzím kmeňom.

My a oni

Aténčania v odpovedi spartským poslom zdôraznili, čo Grékov robí Grékmi: „*je to spoločný pôvod a spoločný jazyk všetkých Grékov, spoločné svätyne bohov, spoločné obete a rovnaké mravy.*“⁴⁷ Tacitus opísal telesný výzor, povahu a predovšetkým zvyky, ktoré mali Germáni rovnaké a spoločné, ktoré ich teda zblížovali.⁴⁸ Regino z Prümü vedel, že „*rozličné národy sa od seba odlišujú rodom, zvykmi, jazykom, zákonmi*“.⁴⁹ To isté vedel aj uhorský kráľ Štefan I. (997 – 1038), ktorý do svojho kráľovstva pozýval cudzincov. Štefan sa tešil, že „*z rozličných krajov a provincií prichádzajú hostia, a tak rozličné jazyky a zvyky a rozličné náuky a zbrane*

⁴⁷ HERODOTOS: *Historiae* VIII 144. HERODOTOS: Dejiny, preložil J. Špaňár, Bratislava 1985, s. 505.

⁴⁸ PUBLIUS CORNELIUS TACITUS: *De origine et situ Germanorum* 2-27. PUBLIUS CORNELIUS TACITUS: *Agricola, Anály, Germánia, Histórie*, preložili J. Žigo, M. Paulinyová, J. Rovenská, s. 49-60.

⁴⁹ „...*diversae nationes populorum inter se discrepant genere, moribus, lingua, legibus*“. Epistula Reginonis ad Hathonem archiepiscopum, missa. Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensi, recensuit F. Kurze, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi, Hannoverae 1890, s. XX.*

so sebou privádzajú“.⁵⁰ Tí mu pomáhali budovať štát a lámať odpor jeho nepoddajných maďarských súkmeňovcov. Ruský kronikár vymenoval východoslovanské kmene a zdôraznil: „*mali teda svoje obyčaje i zákon svojich otcov i podania, každý svoj mrav.*“ Jednotlivé kmene mali „*obyčaje svojich otcov*“ odlišné i podobné. Kmene, „*tvoriac sami sebe zákon*“, sa líšili a niekedy i podobali povahou, rodinnými, stravovacími a pohrebnými zvykmi.⁵¹ Ruský kronikár napokon, citujúc byzantského historika Juraja Harmatola, znova zdôraznil: „*každý národ buď má spísaný zákon alebo obyčaje, ak sú bez zákona, otcovizňou sa riadia.*“⁵²

Základom ľudskej spolupatričnosti a súdržnosti (aj kmeňovej či národnej) je pocitový súzvuok alebo súzvučný pocit, ktorý vyplýva z podobnosti. Že „*každý tvor miluje sebe podobného*“, vedeli aj pražskí univerzitní majstri, ktorí týmito slovami vítali v roku 1480 olomouckého biskupa Filipca.⁵³ Čo sa nám podobá, to s nami pocitovo súzvučí (rezonuje),

⁵⁰ „*Sicut enim ex diversis partibus et provinciis veniunt hospites, ita diversas linguas et consuetudines, diversaque documenta et arma secum ducunt...*“ Libelus de institutione morum VI, SRH II, s. 624-625.

⁵¹ Latopis Nestora 9, 10, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 558-559. Gerald z Walesu navštívil v rokoch 1183 a 1185 Írsko a v nasledujúcich troch rokoch napísal „*Miestopis Írska (Topographia Hibernica)*“. V jeho tretej časti sa rozpísal „*o povahe, zvykoch a kultúre írského národa*“. GERALD Z WALESU: Dějiny a místopis Írska III 10, 11, přeložil P. Šourek, Praha 1998, s. 120-125. V roku 1194 Gerald napísal dielo „*Popis Walesu (Descriptio Cambriae)*“, v ktorom podrobne vykresluje „*charakter Walesanov, ich mravy a spôsob života.*“ GERALD Z WALESU: Popis Walesu I 8-18, II 1-10. In: GERALD Z WALESU: Putování Walesem / Popis Walesu, přeložil P. Šourek, s. 119-137.

⁵² Latopis Nestora 11, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 559-560.

⁵³ „*omne animal diligit sibi simile*“. Keďže Filipec pochádzal z Prostějova, dohovorili sa s ním rodnou rečou. Túto „*zhodu jazyka*“ v úvitacom prejave vyzdvihli a zdôraznili: „*zaiste aj rovnakosť reči je strojom oddanosti a lásky*“. ŠMAHEL, F.: Idea národa v husitských Čechách, Praha 2000, s. 63. Pražský rabin Jehuda Liva ben Becalel (Maharal, +1609) učil, že každý národ má svoju vlastnú formu, národnú podstatu, ktorú musí rozvíjať. Táto forma má mnoho rysov. Najdôležitejšími sú jazyk, pokrm, odev a prebývanie v rodnej krajine. SHERWIN, B. L.: Paradox a ironie: myšlení Jehudy Löwa z Prahy. In: Cesta života. Rabi Jehuda Leva ben Becalel, kol. 1525 – 1609, editor A. Putík, Praha 2009, s. 117. Spoločný jazyk ľudí zblížuje, včasnostredoveký národ však nemusel mať jednotný jazyk. Gerald z Walesu v roku 1194 napísal: „*Treba sa zmieniť, že waleština zo severu býva často považovaná za vyberanejšiu, krásnejšiu a lepšiu, pretože cudzinci do neprístupných končín Severného Walesu len ťažko preniknú. Napriek tomu však prevážuje názor, že najlepšie a príkladne sa hovorí v Cardigane, ktorý pripadá do Južného Walesu a leží takpovediac v samom strede a srdci Walesu. V Cornwalle a Bretónsku sa hovorí veľmi podobne ako vo Walese. Vďaka spoločnému jazykovému základu tak takmer všetci Walesania tamojším ľuďom dodnes pomerne dobre rozumejú. Reč týchto oblastí znie menej pekne a je čiastočne rozháraná, súdim však, že je omnoho bližšia k jazyku najstarších obyvateľov Británie. Podobne sa angličtina v južnom Anglicku, predovšetkým v Devone, zdá omnoho nepravidelnejšia, má však istý odieň starobylosti. A zatiaľčo na severe reč značne utrpela častými nájzdami Dánov a Nórov,*

to je nám príjemné, to máme radi, tomu rozumieme, dokážeme to ľahko pochopiť a predvídať, podporujeme to, k tomu sa hlásime a pridávame a tam patríme. Vrana k vrane sadá.

Pocit príbuznosti, tie isté zvyky, vzájomne prijateľné povahové črty, ľahko predvídateľné správanie, spoločná reč (verbálna i neverbálna), rovnaké náboženstvo a iné spoločne uznávané hodnoty súkmeňovcov zblížovali. Preto si dobre rozumeli a mali sa radi.⁵⁴ Včasnostredoveký človek mal teda rád svoj národ a svoj život mimo neho si nevedel predstaviť.

Našinec bol milší ako cudzinec. Ukázala to aj voľba pražského biskupa v roku 1068. Český knieža Vratislav II. chcel, aby sa pražským biskupom stal litoměřický prepošt Lanc, ktorý bol Sasom. Lanc narazil na nesúhlas českých predákov, ktorí si želali za biskupa Vratislavovho brata Jaromíra. Palatín Kojata sa obrátil na snem, ktorý volil biskupa a vyzval Vratislavovho a Jaromírovho brata Ota: „*Prečo sa neujmeš svojho brata? Čo nevidíš, že tvoj brat, kniežací syn, sa odstrkuje a prichodiaci cudzinec (proselitus), ktorý do tejto krajiny prišiel bez nohavíc, sa povyšuje na stolec?*“

južná angličtina sa stále drží pôvodnej podoby jazyka a výslovnosti. Dôkazom toho je i to, že jazyk všetkých anglických kníh, ktoré napísali autori ako Beda, Raban, kráľ Alfréd i ďalší, nesie znaky tohto dialektu.“ GERALD Z WALESU: Popis Walesu I 6. In: GERALD Z WALESU: Putování Walesem / Popis Walesu, přeložil P. Šourek, s. 118. Jazyk nebol hlavným a určujúcim znakom národa, jazyk sám osebe nespájal ľudí do národa. Jazyk nebol príčinou národa, ale národ bol príčinou svojho jazyka. Národ si vytváral svoj jazyk, nie naopak. Barbarský národ bol predovšetkým právnym spoločenstvom, garantoval právo, nie jazyk. WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 96-102. ZIENTARA, B.: Świt, s. 32-33. TŘEŠTÍK, D.: Počátky českého politického myšlení, s. 407-408. Ak sa národ spojil a zmiešal s iným národom, tak prechodnú dobu mohol byť aj dvojazyčný. POKORNÝ, J.: Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura, Praha 2010, s. 130-132. Maďari boli v 9. a 10. storočí dvojazyční, najprv maďarsko-tureckí a potom maďarsko-slovanskí. Výsledkom tejto dvojazyčnosti je maďarčina s mnohými slovami tureckého a hlavne slovanského pôvodu. STEINHÜBEL, J. Nitrianske kniežatstvo, s. 149, 204. V roku 663 sa v Itálii usídlili Bulhari. Keď ich tam o storočie neskôr zastihol Pavol Diakon, ešte stále boli Bulhari a hovorili dvoma jazykmi: „*Tí ľudia až do dnešného dňa bývajú na tých územiach a, hoci hovoria latinsky, nezabudli ani vlastný jazyk.*“ PAULUS DIACONUS: Historia Langobardorum V 29. ŁOWMIANSKI, H.: Początki Polski IV, Warszawa 1970, s. 242-243. POHL, W.: Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567 – 822 n. Chr., München 1988, s. 175, 188, 223, 227-228, 268-270. HURBANÍČ, M.: Avarské vojsko, s. 27-28. Viaceré národy, napríklad slovanské, hovorili tým istým jazykom. ŁOWMIANSKI, H.: Początki Polski II, Warszawa 1964, s. 9-10. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 313. Izidor zo Sevilly písal „*o jazykoch národov (de linguis gentium)*“. Zaujala ho „*rôznosť jazykov (linguarum diversitas)*“. Naivná predstava „*tolko jazykov koľko národov*“ bola v rozpore so skutočnosťou. Preto Izidor alebo už starší autor, od ktorého Izidor odpisoval, umiestnil tento ideálny stav do bájných čias. Mal vzniknúť „*na počiatku*“ a to „*pri stavbe veže po potope*“. Až „*neskôr (deinde)*“ bolo „*viac národov ako jazykov (plures gentes quam linguae)*“. ISIDOR SE SEVILLY: Etymologiae IX, 1, (1), překlad I. Zachová, s. 12-13.

⁵⁴ CANETTI, E.: Masa a moc, Praha 1994, s. 191-203.

Kojata svoju reč stupňoval: „*prečo sa ti zdá sprosté nemálo početné kňazstvo našincov (nostratum), hoci je rovnako učené ako tento Nemec (Teutonicus)?*“ Chcel, aby biskup bol spomedzi kňazov, ktorí sú „*v tejto krajine zrodení (hac in terra progeniti)*“. Cudzincov nemal rád: „*že by nás mohol cudzorodenec (alienigena) viac milovať a lepšie tejto krajine priat' než domorodec (indigena)? Veď ľudská povaha je taká, že každý jeden a nech je z ktorýchkoľvek krajín, miluje viac svoj (suam) než cudzí (alienam) národ (gentem), veru keby mohol, aj cudzie rieky by obrátil do svojej vlasti.*“⁵⁵

Cudzinec bol nepochopiteľný a démonizovaný. Ruský kronikár idealizoval kyjevských Poľanov, s ktorými sa stotožňoval, a démonizoval susedných Drevanov: „*Poľania teda mali obyčaje svojich otcov krotké a tiché... Ale Drevania žili zverským spôsobom, žijúc ako dobytok...*“⁵⁶ Český kronikár Kosmas napísal, ako moravský (budúci český) knieža Břetislav I. „*uvažoval o pýche, ktorá je Nemcom vrozená, a o tom, ako vždy s nadutou domýšľavosťou pozerajú na Slovanov a na ich jazyk.*“⁵⁷ Povaha, myslenie a zvyky cudzinca boli našincovi cudzie, chápal ich len ťažko a nechotne. To bola príčina nedôvery a nevraživosti voči cudzincom.⁵⁸ Protiklad my a oni bol mimoriadne silný až neprekonateľný.⁵⁹

⁵⁵ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II 23, ed. B. Bretholz, s. 116. Kojatova reč, tak ako ju zaznamenal Kosmas, môže byť viac Kosmovou skladbou a presvedčením ako pôvodným Kojatovým prejavom na sneme.

⁵⁶ Latopis Nestora 9, 10, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 558-559.

⁵⁷ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 40, ed. B. Bretholz, s. 75.

⁵⁸ Cudzia bola nielen reč cudzincov ale predovšetkým ich kultúra. MODZELEWSKI, K.: Barbarzyńska Europa, s. 8-11. Strach z cudzinca mohol oslabiť alebo odstrániť prijímací rituál, napríklad pohostinné prijatie cudzinca ku spoločnému stolu a výmena darov. GENNEP, A.: Prechodové rituály. Systematické studium rituáľu, Praha 1996, s. 32-45. Cudzinec mohol napodobniť výzor a odev domorodcov a naučiť sa ich jazyk. Svätý Vojtech radil svojim druhom, s ktorými sa vybral na misiu k Prusom: „*Vzhlad tiel a strach z nášho odevu, ako vidno, nemálo vadí pohanským dušiam. Preto, ak súhlasíte, zmeňme odev, nechajme si narásť dlhé vlasy, nebráňme rásť fúzom na oholenej brade. Snád nepoznaní budeme lepšie konať dielo spásy, im podobní budeme dôvernejšie pobývať, hovoriť a spolunažívať.*“ Brunona Żywot ś. Wojciecha 26, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 215. KOMENDOVÁ, J.: Svätca a šaman, s. 57, 65-72. Samo, ktorý vládol Slovanom, odmietol prijať Sicharia, vyslanca franského kráľa Dagoberta. Až keď „*Sicharius si obliekol odev na spôsob Slovanov*“, až vtedy sa mu podarilo predstúpiť pred Sama. Chronicarum quae dicuntur Fredegarii Scholastici libri IV cum continuationibus IV 68, Magnae Moraviae fontes historici I. Fontes latini ad Moraviam Magnam pertinentes. Annales et chronicae, curaverunt D. Bartoňková, L. Havlík, J. Ludvíkovský, Z. Masařík, R. Večerka, Pragae-Brunae 1966, s. 21-22.

⁵⁹ SCHULZE, H.: Stát, s. 97-99. Tento kontrast bol kultúrny. WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 124-133. Kultúrny kontrast medzi národmi mal rôznu stupeň. ŠEDIVÝ, J.: Chápanie etník v nemeckých kronikách a obraz starých Maďarov na prelome 1. a 2. tisícročia, Historický časopis 44, 1996, č. 3, s. 353-382. Kresťanské opovrhovanie pohanmi tento kontrast ešte prehĺbilo. Obodritský knieža Mstivoj žiadal v roku 981 saského vojvodu Bernharda,

Niektoré národy samých seba nazývali „ľudia“ alebo „muži“, čím sa dostatočne odlišili od cudzincov, ktorých nepovažovali za ľudí.⁶⁰ Na hornom Rýne a hornom Dunaji žil germánsky kmeň, ktorý si dal meno Alemani (Všetci muži).⁶¹ Ich bavorskí susedia mali meno „Baiuwarii“ čiže „bójski (baidu) muži (warii)“, pretože prišli z krajiny „Baia“, z niekdajšieho Boiohaema.⁶² S Bavormi susedili „českí muži (češbsci mužji)“.⁶³ V dobe svätého Patrika bolo v Írsku mnoho drobných kráľovstiev. V každom z nich žil samostatný „túath“ čiže ľud, národ, kmeň.⁶⁴ Germáni mali toto slovo v tvare „theud“ alebo „theudo“. Góti ho pozmenili na „thiuda“, Sasi „thioda“ a Anglosasi na „théod“. Napokon z neho vzniklo meno „deutsch“, ktorým

aby dal svoju dcéru za manželku jeho synovi Mstislavovi. Bernhard to najprv prisľúbil, jemu podriadený markgróf Ditrich to však prekazil: „Keď potom syn slovanského kniežata žiadal sľúbenú ženu, markgróf Ditrich zabránil dohode a prehlásil, že príbuzná vojvodu nesmie byť daná psovi.“ Magistri Adami Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum II 42, schol S, bearbeitet W. Trillmich, s. 279. ADAM BRÉMSKÝ: Činy biskupů hamburského kostela II 42, schol. S, přeložila L. Hrabová, s. 108. Sicharius, vyslanec franského kráľa Dagoberta, sa v roku 631 pohádal so Samom, ktorý vládol Slovanom. Samo žiadal „zachovávať priateľstvo.“ Sicharius mu však odpovedal: „Nie je možné, aby kresťania a sluhovia boží mohli uzavierať priateľstvo so psami.“ Fredegarii Chronicon IV 68, MMFH I, s. 22. Misionár Ingo, ktorého do Korutánska poslal salzburský arcibiskup Arno (785 – 798 – 836), neposadil pohanských Korutánco v ku stolu, ale „vonku ako psov nechal sedieť“ a tam ich pohostil. Potom ich poučil: „Nie ste hodní s neomytými telami byť spolu so znovuzrodenými svätým prameňom, ale za dverami domu ako psi požívať potravu.“ Conversio Bagoariorum et Carantanorum 7. Das Weißbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantanien und Pannonien, ed. H. Wolfram, Wien – Köln – Graz 1979, s. 46-47, 98-102. WOLFRAM, H.: Salzburg, Bayern, Österreich. Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und die Quellen ihrer Zeit. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 31, Wien – München 1995, s. 287-289. Takéto poníženie podstúpil aj český knieža Bořivoj, keď asi v roku 883 návštívil veľkomoravského kniežata Svätopluka. Kristiánova legenda 2, ed. J. Ludvíkovský, s. 18-21. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 324-329.

⁶⁰ WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 90-91. TŘEŠTÍK, D.: Moderne Nation, s. 169-170. Tenže: Moderní národ, s. 108-109. LÉVI-STRAUSS, C.: Štruktúrna antropológia II, Bratislava 2000, s. 334-335, 342-343.

⁶¹ WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 494-512.

⁶² WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 560-569. HARDT, M.: The Bavarians. In: Regna and Gentes, ed. H. W. Goetz, J. Jarnut and W. Pohl, s.429-441.

⁶³ Charvátskohlaholská redakce původní legendy o sv. Václavu 3, vydal J. Vajs. In: Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile, uspořádal J.Vajs, Praha 1929, s. 38.

⁶⁴ Triadické výnosy írské. Trecheng breth féni 96, 166, R, přeložil D. Samek, Praha 1999, s. 30-31, 44-45, 72-73. VOPATRNÝ, G.: Keltská církev prvního tisíciletí a její spiritualita, Brno 2002, s. 23. MacKILLOP, J.: Keltské bájesloví. Průvodce keltskou mythologií, Praha 2009, s. 59, 79, 82, 88, 146.

sa pomenovali Nemci.⁶⁵ Maďari dali tomuto slovu podobu „*tót*“ a pomenovali ním uhorských Slovákov a Slavóncov.⁶⁶ Východní Slovania slovo „*thiuda*“ vyslovovali „*čjudь*“ a pomenovali takto svojich estónskych a fínskych susedov.⁶⁷ Slovania nazývali Estov a Fínov menom Čud' zrejme preto, lebo im boli „*čuzžije*“ (cudzí) a tým aj čudní až čudesní. Cudzinci, ktorým Slovania nerozumeli, boli pre nich nemí. Preto západní a južní Slovania najbližším germánskym susedom, predovšetkým Bavorom, hovorili Nemci.⁶⁸

Národ ako vôľa a predstava

„*Dejiny nie sú totožné s minulosťou.*“⁶⁹ Dejiny sú len tá časť minulosti, ktorú modelovala vôľa a inteligencia. Sú výsledkom sofistikovanej a zámerne uplatnenej vôle. Ak nie je vôľa, nie sú ani dejiny. Príčinou dejín je teda vôľa, presnejšie jej inteligentné smerovanie čiže zámer.

Vôľa spája obrazotvornosť s pozornosťou. Obrazotvornosť (imaginácia) vytvára obraz (imago) toho, čo chceme.⁷⁰ Udržať v pozornosti

⁶⁵ SCHMIDT, W.: Frühgeschichte der deutschen Sprache. Die Epoche des Aufstiegs, der Entfaltung und Umgestaltung der Feudalgesellschaft (Von der Wende des 5./6. Jh. bis zur frühbürgerlichen Revolution). In: Geschichte der deutschen Sprache. Mit Texten und Übersetzungshilfen. Verfaßt von einem Autorenkollektiv unter der Leitung von W. Schmidt, Berlin 1983, s. 78-79. VYKYPĚL, B.: Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích. Etymologie jako pomocná věda historická, Praha 2011, s. 29-33. BLOCH, M.: Feudální společnost, s. 442-443.

⁶⁶ WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 284-285, 293, 299, 308. WOLFRAM, H.: Österreichische Geschichte 378 – 907. Grenzen und Räume. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung, Wien 1995, s. 322-323. Tenže: Salzburg, Bayern, Österreich, s. 59-66, 389-391. Tenže: Politická mapa střední Evropy v první polovině 11. století. In: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, editor P. Sommer, Praha 2006, s. 15. ZIENTARA, B.: Świt, s. 129-133. SCHULZE, H.: Stát, s. 100-103.

⁶⁷ NIEDERLE, L.: Rukověť slovanských starožitností, Praha 1953, s. 140-141, 150, 168. GREKOV, B. D.: Kyjevská Rus, Praha 1953, s. 18, 129, 265, 333, 449, 453, 459, 461, 462. ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki Polski V, Warszawa 1973, s. 28, 191-193.

⁶⁸ WOLFRAM, H.: Salzburg, Bayern, Österreich, s. 59-61. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 66, 302, 358-359, 416.

⁶⁹ TŘEŠTÍK, D.: Vymysli si český národ, s. 122-125. Tenže: Češi a dějiny v postmoderním očistci, Praha 2005, s. 47.

⁷⁰ Vo svete vládne kontrast dvoch polarít, nedostatku a prebytku, medzi ktorými je napätie. Napätie medzi dvoma pólmi sa vybieja pohybom čiže premiestňovaním, vývojom a tvorením, teda „*uskutočňovaním*“. Podľa Aristotela pohyb „*je uskutočňovaním možného, pokiaľ je možným. Je zrejme, že práve toto uskutočňovanie je pohyb a že sa začína až vtedy, keď sa niečo uskutočňuje, ani prv ani neskoršie.*“ ARISTOTELES: Metafyzika V 8, preložil J. Špaňár. In: Antológia z diel filozofov 2. Od Aristotela po Plotina, zostavil J. Martinka, Bratislava 1972, s. 316-317. Pohyb smeruje z miesta prebytku do miesta nedostatku, až kým sa obe polarítavy nevyrovňajú. Ak chceme čokoľvek uskutočniť, musíme vyvolať napätie medzi tým, čo chceme a nie je a tým čo je a nechceme. Toto napätie je príčinou nepokoja

prázdny obraz však nedokážeme, chýba nám k tomu motivácia. Mentálny obraz, ktorý je bez motivačnej hustoty, si nevšimneme a nevieme o ňom. Sám o sebe je len prázdnu matricou, bezvýznamnou dierou. Keďže úplne čistá prázdnota nie je možná, obraz je silne dostredivý a zakrivuje do seba niečo, čo je hustejšie - pocit. Takto sa z obrazu stáva predstava.⁷¹ Takto obrazotvornosť zmohutnie do predstavivosti. Pocit obsiahnutý v predstave nás motivuje venovať jej pozornosť. Ak pocit v predstave významne zahustíme, predstava sa stáva túžbou. Keďže z predstavy máme vždy nejaký pocit, dokážeme ju vnímať čiže predstaviť si ju a pracovať s ňou. Práca s predstavami je myslenie. Keďže predstava neustále zaniká, vzápätí musíme neustále vytvárať novú a novú. Preto dlhodobá a sústredená pozornosť na tú istú predstavu vyžaduje úsilie. To je jeden z dôvodov, prečo myslieť bolí. Tým, že predstavu ihneď znova a znova vytvárame, vzniká zdanie continuity, zdanie, že je to stále tá istá predstava. Je to však stále nová a nová (rovnaká alebo už pozmenená) predstava. Preto vôľa a teda aj dejiny sú v čase. Ak vôľa nie je v čase, čiže ak jej chýba pozornosť, vôľa nie je. Vôľa je teda diskrétna a zároveň nepretržitá, tak ako premietaný film. Vnímame ho ako dej, ktorý plynie kontinuálne, skladá sa však z oddelených obrázkov. Tak ako funguje vôľa, tak sa odvíjajú aj dejiny, ktoré sú spleťtým prejavom veľkého počtu rôzne silných a rôzne nasmerovaných vôlí. Všetko je teda diskrétno čiže umelé a zároveň

---

a následného pohybu za tým, čo chceme čiže za cieľom. Vôľa, ktorej základom je obrazotvornosť, vytvára obraz cieľa. Tento cieľ (potreba) je v prvom momente len mentálnym obrazom. Keďže je prázdny, je miestom nedostatku a vo svojom hustejšom prostredí sa správa silne dostredivo. Preto do seba zakrivuje a vťahuje pocit (napríklad nadšenie alebo strach), ktorý nás motivuje a drží našu pozornosť, až kým dosiahneme vytúžený cieľ. Motiváciu však môžeme stratiť predčasne (keď sa nám už nechce) a cieľ nedosiahneme. Pozornosť držaná motiváciou je chcenie. Ak je napätie príliš veľké, cítíme ho ako bolesť či utrpenie. Na niektoré napätie sme si zvykli ako na bežnú súčasť života. Ako bolesť cítíme to napätie, ktoré je neznesiteľné. Ak cieľ nedosiahneme čiže ak potrebu nenaplníme, napätie ako nespokojnosť a bolesť ostáva. Arthur Schopenhauer vo svojom diele „Welt als Wille und Vorstellung“ vysvetlil ako nedostatok a potreba jeho naplnenia sú príčinou ľudského chcenia a nenaplnené chcenie príčinou utrpenia: „Všetko chcenie pochádza z potreby, teda z nedostatku, teda z utrpenia. Završuje sa naplnením; predsa však proti jednému želaniu, ktoré sa naplní, ostáva aspoň desať odopretých.“ SCHOPENHAUER, A.: Svet ako vôľa a predstava I, §38, preložila P. Elexová, Bratislava 2010, s. 286-287. Tenže: O kráse a umení, preložila P. Elexová, Bratislava 2007, s. 47.

⁷¹ Predstava je subjektívna: „všetko, čo jestvuje pre poznanie, teda celý tento svet, je iba objektom vo vzťahu k subjektu, je nazeraním nazerajúceho, slovom, že je predstava. Toto, prirodzene, platí tak o prítomnosti, ako o každej budúcnosti, o najvzdialenejšom, rovnako ako o blízkom: platí to totiž o samom čase a priestore, v ktorých jediných sa toto všetko rozlišuje. Všetko, čo nejakým spôsobom prínáleží alebo môže prínáležať svetu, je nevyhnutne zaťažené touto podmienenosťou subjektom a jestvuje iba pre subjekt. Svet je predstava.“ SCHOPENHAUER, A.: Svet ako vôľa a predstava I, §1, preložila P. Elexová, s. 37-38.

kontinuitné čiže prirodzené. Pocity, ktorý drží našu pozornosť, je iracionálny. Je našou motivujúcou silou, je silný. Dejiny sú projekciou a naplnením silných predstáv a túžob.

Dejiny sú mlyn a preš, rozomelú nás a stláčajú do nového tvaru. Cez aký príbeh sa to deje, nie je podstatné. Príbeh, ktorý sa odvíja v historickom čase a má istú logiku, je len plytkou nerovnosťou na povrchu dejín. Príbeh, ktorý sa odvíja na povrchu dejín a ktorý sa snažia (aspoň čiastočne) zachytiť, premyslieť a spísať kronikári, rôzni dejepisci a napokon profesionálni historici, je vedľajším výsledkom dejín, tak ako pena na morských vlnách. O niečo významnejším výsledkom dejín je (síce pomínuteľný ale vo svojom historickom čase pevný) tradičný tvar (civilizačný, spoločenský, štátny, kultúrny, náboženský, ideologický, filozofický, ekonomický, umelecký, vedecký), ktorý nadobúda a modeluje svoju tvár (tak ako človek svoju osobnosť).⁷² Aj tradíciu ustálený tvar však padá do mlyna a podlieha tlaku. Napokon zaniká, aby uvoľnil miesto pre iný tvar.

Historickým a tradičným tvarom, ktorý je naplnením silnej predstavy, je aj národ. Sila, ktorá národ drží pokope, je v predstave. Bez tejto predstavy národ nie je. Ibn Chaldún túto silnú predstavu nazýval „*‘asabija*“. Táto „*‘asabija*“, ktorá spája ľudí do kmeňa, je „*náklonnosť*“, ktorá „*vyplýva z pocitu*“.⁷³ Je to vedomie kmeňovej spolupatričnosti, naplnené pocitom.

Národ je predstava. Jej základom je ideálny obraz, že „*my*“ sme národ, máme meno,⁷⁴ spoločný pôvod a poznáme náš národný príbeh.⁷⁵

---

⁷² Základom ľudských dejín je pomalá, hlboko pod povrchom všakovakých (každodenných i historických) príbehov, utajená evolúcia ľudského myslenia a chápania. Táto evolúcia smeruje od neslobody k slobode. Najvýznamnejším výsledkom ľudských dejín je sloboda, presnejšie vnútorná sloboda človeka, nezávislá na vonkajších podmienkach. Je netradičná, lebo nie je závislá na tradíciách. Sloboda sa treba tvrdo učiť a to za cenu malých a veľkých, mnohokrát opakovaných stále tých istých omylov. Ich dôsledky bolia. Obyčajne až bolesť berieme vážne a až pod jej tlakom sme ochotní sa zamyslieť nad vlastnými chybami a vlastnou hlúposťou. V tom lepšom ale omnoho zriedkavejšom prípade sa zamýšľame dobrovoľne a včas. Vtedy sa môžeme mnohým chybám vyhnúť. Bolesť sa však ani v tomto prípade nezabavíme, pretože myslieť bolí. Preto dejiny sú plné bolesti. Ak konečne začneme uvažovať (a to nielen nad blbosťami), máme nádej, že niečo aj pochopíme. To všetko sa deje v čase čiže v dejinách. Dejiny sú teda učiteľkou života. Času máme dosť a s ním aj dlhé dejiny. Hlavne tie, ktoré máme ešte pred sebou.

⁷³ Pozri pozn. 15. Príbuzenstvo (skutočné i iluzórne) a vojny (obranné i útočné) rodili dva postoje, ktoré sa navzájom dokonale podporovali, oddanosť a hrdinstvo. Tie zakladali vzájomnú náklonnosť a spolupatričnosť súkmeňovcov a tým aj vnútornú súdržnosť a vonkajšiu odolnosť kmeňa. DAWSON, Ch.: Zrození Evropy. Úvod do dějin evropské jednoty, Praha 1994, s. 72-74.

⁷⁴ O menách germánskych národov pozri WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 59-82.

⁷⁵ ASSMANN, J.: Kultura, s. 117.

Tento aspoň trochu historický a racionálny (alebo len historicky a racionálne sa tváriaci) ideál⁷⁶ do seba zakrivuje a vŕha silnú iracionálnu zmes pocitov (vzájomnú náklonnosť súkmeňovcov, pocit výlučnosti, hrdosť na spoločné víťazstvá, ktoré dosiahli, žiaľ za tým, čo stratili, bolesť z krívd a porážok, ktoré utrpeli), ktorá mu dáva motivujúcu silu. Sila dejín je iracionálna. Náš pôvod a dejinný príbeh, ktorý (výberovo) ostáva v našej pamäti a s ktorým sa stotožňujeme, je len fasádou tejto dejinnej iracionality. Vďaka iracionálnemu obsahu si táto predstava (ktorá často prerastá do túžby) vynucuje pozornosť a pretrváva. Vôľa byť národom je teda kontinuita predstavy o národe. Ak pocit z predstavy vyprchá, obraz národa a celý jeho dejinný príbeh stratí význam. Stane sa ľahostajný, nepúta už žiadnu pozornosť, nikto si ho ďalej nevšima a národ zaniká. Trvanie ideálnej, tradičnej a (hrubo ale predsa len) racionálne zdôvodnenej formy je teda závislé na iracionálnom, pocitovom obsahu, bez ktorého sa nemôže prejavíť. Pravdivosť a úplnosť obrazu nie je dôležitá, stačí nejaký, hoci len neúplný a málo pravdivý obraz, napríklad mýtus,⁷⁷ len aby bola forma pre pocitový obsah. Sila a kontinuita predstavy je vlastne silou a kontinuitou iracionálneho pocitu v nej nahusteného. Preto národ je viac v srdci ako v hlave. Preto je tak veľmi iracionálny.

Vítazi a porazení

Národ je sediment s mimoriadnou odolnosťou. Na okrajoch sa síce zvykne droliť, ale vážne ohroziť ho môže len veľmi silný úder a sústredený podmaniteľský tlak. Takáto mimoriadne bolestivá udalosť národ rozbíja a veľmi rýchlo ničí (zomelie), alebo odštartuje jeho postupný a pomalý zánik. Ibn Chaldún o tom napísal: *„Národ, ktorý utrpel porážku a dostal sa do područia iného národa, čoskoro zanikne. Príčinu toho treba hľadať v ľahostajnosti, ktorá sa zmocňuje ľudí, keď stratia možnosť riadiť svoje vlastné záležitosti a keď sa v dôsledku poroby stanú nástrojom v rukách iných a dostanú sa do závislosti na nich... Keď teda vinou ľahostajnosti zanikne nádej a všetko, čo z nej vyrastá, a keď pod tlakom porážky zanikne i vedomie kmeňovej spolupatričnosti, upadá i civilizácia a strácajú sa*

⁷⁶ ASSMANN, J.: Kultura, s. 125-126. BYSTRICKÝ, P.: Sťahovanie, s. 79-83.

⁷⁷ WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 54-57. STEBLIN-KAMENSKIJ, M. I.: Mýtus a jeho svet, Praha 1984, s. 6-39. LE GOFF, J.: Pamäť a dejiny, Praha 2007, s. 71-74. BYSTRICKÝ, P.: Kolektívna pamäť, ústna tradícia a longobardské dejiny. In: Historické štúdie. Medzi antikou a stredovekom. Rímska a germánska spoločnosť v barbarských zákonníkoch, editori M. Daniš, P. Valachovič, Acta historica Posoniensia 13, Bratislava 2010, s. 23-41. Tacitus vedel, že dávna minulosť sa vykladá veľmi ľubovoľne: „in licentia vetustatis“. PUBLIUS CORNELIUS TACITUS: De origine et situ Germanorum 2. PUBLIUS CORNELIUS TACITUS: Agricola, Anály, Germánia, História, preložili J. Žigo, M. Paulinyová, J. Rovenská, s. 49.

*obchodné zisky a všetko úsilie. Keď porážka oslabí sily a ľudia nie sú schopní zabezpečovať svoju obranu, ľahko padnú za obeť každému, kto sa pokúsi ich ovládnuť, a stávajú sa korisťou kohokoľvek, kto ich napadne.*⁷⁸

Príkladom rýchleho zániku porazeného národa sú Avari, ktorých na prelome 8. a 9. storočia zničili útoky Frankov, Bulharov a predovšetkým okolitých Slovanov. Príkladom pomalého zániku sú Gepidi, ktorí žili v Potisí aj po zániku ich ríše v roku 567 a uznávali avarskú nadvládu.⁷⁹

Porazený národ sa mohol rozpadnúť na viac častí, ktoré sa vydali na ďalekú cestu, buď sami alebo vo vleku väčšieho národa. Svébi, ktorých v roku 470 porazili Ostrogóti, sa rozdelili. Väčšiu časť odviezol ich kráľ Hunimund hore Dunajom k Alemanom. Menšia časť sa uchýlila do Panónie, odkiaľ v roku 568 spolu s Langobardmi odišli do Itálie. K Langobardom sa pridal nielen zvyšok Svébov a časť Gepidov ale aj Bulhari, zvyšok Sarmatov a časť Sasov.⁸⁰ Bulhari, ktorých v roku 631 porazili Avari, opustili Panóniu a cez Bavorsko a Korutánsko sa v roku 663 dostali do Itálie, kde im langobardský kráľ Grimuald vyčlenil územie.⁸¹ Aj jednotlivci si v cudzom prostredí držali predstavu o svojom pôvode a svojom národe. Barbarskí vojaci v rímskej a potom v byzantskej armáde a iní cudzinci, ktorí vstúpili do rímskych služieb, sa nestali Rimanmi ale ostávali Skirmi, Herulmi, Vandalmi, Gótmami, Sarmatmi a inými cudzincami.⁸²

Vôľa víťaza agresívne rozbíja vôľu porazeného, čím si otvára cestu k jej protipólu – k empatii. Prirodzená vyváženosť vôle a empatie sa vyčýli, u víťaza na stranu vôle a u porazeného v prospech empatie. Proti oslabenej predstave porazeného, víťaz stavia svoju zosilnenú predstavu,

⁷⁸ IBN CHALDÚN: Al-Mukaddima II 23, preložil L. Drozdík, s. 85.

⁷⁹ Len časť Gepidov odišla s Langobardmi do Itálie. POHL, W.: Die Awaren, s. 229-232. V roku 626 boli Gepidi v avarskej armáde, ktorá obliehala Carihrad. AVENARIUS, A.: Stepné národy v Európe: charakter a vývoj avarskej spoločnosti, Historický časopis 36, 1988, č. 2, s. 153. HURBANIČ, M.: Obliehanie Konštantinopolu roku 626 v byzantskej historiografii I. História a legenda avarskeho útoku na Konštantinopol roku 626 v Chronografii Theofana Homologéta, Byzantinoslovaca I, 2006, s. 69-70. Tenže: Avarské vojsko počas obliehania Konštantinopola, Vojenská história 11, 2007, č. 3, s. 28. BYSTRICKÝ, P.: Sťahovanie, s. 164.

⁸⁰ PAULUS DIACONUS: Historia Langobardorum II 6. WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 493-494. WOLFRAM, H.: Österreichische Geschichte 378 – 907, s. 69-70. BYSTRICKÝ, P.: Sťahovanie, s. 163.

⁸¹ PAULUS DIACONUS: Historia Langobardorum V 29. ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki IV, s. 242-243. POHL, W.: Die Awaren, s. 175, 188, 223, 227-228, 268-270. HURBANIČ, M.: Avarské vojsko, s. 27-28.

⁸² POHL, W.: Die Awaren, s. 54-57. DOLEŽAL, S.: Interakce Gótů a římského impéria ve 3. – 5. století n. l., Praha 2008, s. 189-194, 206-216, 228-255, 305, 308-315.

ktorú porazený svojou obnaženou, ničím nevyváženou empatiou prijíma. Preto „porazení sa vždy usilujú napodobovať víťaza, jeho emblémy, odievanie aj zamestnanie, ako aj všetky jeho ostatné veci a zvyky. ...duša potom od víťaza prijíma všetky jeho obyčaje a prispôsobuje sa im, čo je vlastne už napodobovaním. Vidíme teda, že porazený vždy napodobuje víťaza v spôsobe a v štýle odievania, v spôsobe sedlania koní, v narábaní so zbraňou a vôbec vo všetkom.“⁸³

Ak si národ pod cudzou nadvládou udrží vlastnú predstavu o sebe v dostatočnej sile, tak za cenu strát a (niekedy len dočasného) oslabenia prežije,⁸⁴ prípadne i zosilnie. Gepidi, Ostrogóti, Svébi a iné germánske kmene, hoci dve až tri generácie (375 – 454) žili pod hunskou nadvládou, vôbec nezoslabil. V roku 454 rozbili Hunskú ríšu a založili vlastné nezávislé ríše. Lutici a Obodriti, ktorých si v rokoch 928 – 932 podmanili Sasi, v roku 983 s novou silou a veľkým odhodlaním povstali a vydobili si slobodu. Sasi, ktorých najprv porážal Karol Veľký a neskôr ich sužovali maďarské nájazdy, sa stali najsilnejším vojvodstvom otonskej ríše a sami si podrobili rozsiahle slovanské územia na východe. Rusi, ktorých spustošili a podrobili si Tatári, Tatárov napokon zničili a sami začali rozsiahle výboje.

„Gentes“, ktoré prežili barbarskú dobu, nadobudli silnú odolnosť. Nabalili na seba úlomky rozbitých národov i zajatcov, ktorým občas dávali slobodu, a dali tvár včasnostredovekej Európe. Stali sa z nich historické národy. Jeden z nich bol aj „gens Bohemanorum“, národ Čechov.

⁸³ IBN CHALDÚN: Al-Mukaddima II 22, preložil L. Drozdík, s. 84-85.

⁸⁴ Národ môže získať nové ťažisko: „Pokiaľ si národ zachováva vedomie kmeňovej spolupatričnosti, kráľovská moc v prípade, že zanikne u jednej vetvy národa, nevyhnutne prechádza na niektorú inú vetvu toho istého národa.“ IBN CHALDÚN: Al-Mukaddima II 21, preložil L. Drozdík, s. 83. Moravia ostala Moravanmi aj po katastrofe v roku 906. ŠMAHEL, F.: Idea národa, s. 61-64. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 308-309. Moravia utrpeli porážku od Maďarov, ktorí rozvrátili mojmirovské jadro ich štátu. Pod maďarskú nadvládu sa však nedostali a namiesto rozbitej juhovýchodnej Moravy so zničeným kniežacím sídlom v Mikulčiciach sa do popredia dostala severná Morava s Olomoucom. Podobne po spustošení Hniezdna v roku 1038 sa novým poľským centrom stal Krakov.

2. POČIATOK ČESKÝCH DEJÍN

Počiatok Bavarska a príchod Slovanov do Čiech

V rokoch 407 – 488 bol „*Bainab*“ čiže Boiohaemum, krajina Bójov domovom Langobardov, ktorým vládol kráľ Agelmund.⁸⁵ Ešte v 9. storočí si Langobardi pamätali, že ich predkovia kedysi dávno sídlili „*in Beovinidis*“ čiže v Čechách. Langobardskí vojaci, ktorých italský kráľ Pipin priviedol v roku 806 do Čiech, videli tam zrúcaninu, o ktorej sa domnievali, že je to „*dom a obydlie*“, v ktorom sídlil ich dávny kráľ Wacho (asi 510 – 540/541).⁸⁶ Langobardi, ktorí sa v roku 806 dostali do Čiech, nepochybovali, že sú v starých langobardských sídlach. Langobardskí vojaci si v dávnych sídlach svojho národa spomenuli na svojho dávneho a významného kráľa a mylne ich spojili práve s ním.⁸⁷

Langobardi, ktorých dočasným domovom sa stal „*Bainab*“, boli malým národom, nenarušili jeho staré markomanské osídlenie. V roku 489 Langobardi pod vedením kráľa Gudeoka zabrali Rugiland.⁸⁸ Keďže stále boli malým národom, stačilo im malé územie Rugiladu, kde žili pod nadvládou Herulov. Potom (v rokoch 505 – 508) sa uspokojili s malou

⁸⁵ NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha, Praha 1912, s. 165. DOBIÁŠ, J.: Dějiny československého území před vystoupením Slovanů, Praha 1964, s. 307. ŁOWMIANSKI, H.: Początki II, s. 318-321. BYSTRICKÝ, P.: Sťahovanie, s. 88-90.

⁸⁶ „*Unde in Beovinidis acieim et clauses seu tuba clangentium ad suam proprietatem perducerunt; unde usque hodie presentem diem Wachoni, regi eorum, domus et habitatio apparent signa.*“ Historia Langobardorum codicis Gothani 2, ed. G. Waitz, Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI. -IX., Hannoverae 1878, s. 8. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1, s. 743-745. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 36-37.

⁸⁷ Langobardi nezabudli na „*Bainab*“, kde kedysi dávno sídlili, a radi spomínali na svojho dávneho kráľa Wacha, ktorý vládol veľkej ríši a silnému národu. Táto langobardská tradícia sa podobala povestiam o Svätoplukovi - Moravcovi, ktoré ešte niekoľko storočí po páde Veľkej Moravy kolovali v severovýchodnom Zadunajsku. Jedna z nich spájala Svätopluka so zrúcaninami na brehu rieky Rakus: „*Mađari...zahubili samotného Svätopluka i s celým vojskom náhlým vpádom blízko rieky Rakus pri Bánhide v akomsi meste, ktorého trosky do dnes trčia.*“ Záhadné zrúcaniny na brehu rieky Rakus patrili rímskej pevnosti Vincentia, ktorej základy odkryli archeológovia v mestečku Környe, asi 5 km juhozápadne od Bánhidy (dnes súčasť Tatabánye). Druhá zadunajská povesť hovorila, že Moravec (čiže Svätopluk) sídlil na hrade Vesprim. Podľa tretej povesti Moravec zahynul, keď bránil „*akýsi hrad v okolí Dunaja*“ proti Maďarom, ktorí prešli Dunaj „*na brode Zub*“ (Szob). Bola to rímska pevnosť Castra ad Herculem v Pilišských Moravciach. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 174-186.

⁸⁸ WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 485-491. TŘEŠTÍK, D.: Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791 – 871, Praha 2001, s. 56-59. BYSTRICKÝ, P.: Sťahovanie, s. 92-93. Ak Langobardi boli malým národom, nemohli naraz sídlieť v Rugilande aj v Čechách.

rozlohou Tullnského poľa, zvaného „*Feld*“.⁸⁹ Veľkú ríšu založili a veľkým národom sa Langobardi stali až po víťazstve nad Herulmi v roku 508.⁹⁰

Heruli boli spojencami Ostrogótov. Po páde Herulskej ríše ostrogótsky kráľ Theodorich uzavrel spojenectvo s durínskym kráľom Hermenefredom. Asi v roku 510 sa Hermenefred (Hermanfrid), syn kráľa Bisina, oženil s Theodorichovou neterou Amalabergou.⁹¹ Durínska ríša na východe siahala k strednej Labe, na severe susedila so Sasmi, na západe s Frankami, na juhu s Alamanmi a s ostrogótskou Raetiou. Durínsku ríšu oddeľoval od ríše Ostrogótskej horný Dunaj. Raetia a západná časť Pobrežného Norika patrila Ostrogótskej ríši a územie od dunajských hraníc Raetie na sever Durínskej ríši.

Slovania, ktorí sa v tom čase sťahovali na západ a juhozápad, kde obsadzovali a zaberali územia, ktoré opúšťali Germáni, ohrozovali od východu a severovýchodu aj markomanské sídla v Čechách. Zrejme preto sa Markomani museli spojiť s Durínkami a Ostrogótmami.

V roku 531 sa durínsky kráľ Hermenefred spojil s franským kráľom Theuderichom a porazil svojho brata Badericha. Hermenefred nedodrжал sľub, že sa o ríšu s Theuderichom podelí.⁹² Preto Frankovia, ktorých viedol kráľ Theuderich s pomocou svojho brata kráľa Chlothachara a svojho syna Theudeberta, porazili pri rieke Unstrut Durínkov a obsadili Durínsko. Severná časť pripadla Sasom, ktorí podporovali Frankov.⁹³ Hermenefredov syn a vnuk Amalafridy, Theodorichovej sestry, Amalafrid ušiel k spojeneckým Ostrogótom do Itálie.

Až do roku 531 mohli Markomani s durínskou podporou odolávať tlaku Slovanov. Po páde Durínskej ríše Markomani opustili krajinu „*Baia*“

⁸⁹ BYSTRICKÝ, P.: Sťahovanie, s. 78. Podľa Reinharda Wenskusa bavorská etnogenéza bola v čase kráľa Wacha (okolo 510 – 540/541) pod langobardským vplyvom. WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 568.

⁹⁰ WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 491-494. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 19-20.

⁹¹ WOLFRAM, H.: Die Goten. Von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts. Entwurf einer historischen Ethnographie, München 1990, s. 318-319, 395. BYSTRICKÝ, P.: Sťahovanie, s. 128. Amalaberga bola „*zlá a krutá*“ a mala na svedomí smrť Hermenefredových bratov. Gregorii episcopi Turonensis Historiarum libri decem III 4, post Brunnonem Krusch hoc opus edendum curavit R. Buchner. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, Berlin 1967, s. 146-149. ŘEHOŘ Z TOURSU: O boji králů a údělu spravedlivých. Kronika Franků. Dějiny v deseti knihách III 4, přeložil J. Kincl, Praha 1986, s. 139.

⁹² Gregorii episcopi Turonensis Historiarum libri decem III 4, cur. R. Buchner, s. 146-149. ŘEHOŘ Z TOURSU: O boji králů III 4, přeložil J. Kincl, s. 139. WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 558-560.

⁹³ Gregorii episcopi Turonensis Historiarum libri decem III 7, 8, cur. R. Buchner, s. 152-155. ŘEHOŘ Z TOURSU: O boji králů III 7, 8, přeložil J. Kincl, s. 142-145.

čiže Boiohaemum a stali sa federátmi Ostrogótov, ktorí ich usídlili v Raetii a v západnej časti Pobrežného Norika, aby chránili hornodunajské hranice ich ríše. Markomani, keďže prišli z krajiny „*Baia*“, dostali meno „*Baiuvarii*“ čiže „*bójski (baiu) muži (varii)*“. Takto prišli Bavori k svojmu menu.⁹⁴ V roku 536, keď v Itálii začala byzantská ofenzíva, Ostrogótska ríša musela zo severných Álp ustúpiť a jej bavorskí federáti sa osamostatnili.⁹⁵ Tak ako Langobardi po víťazstve nad Herulmi v roku 508 aj Bavori po získaní samostatnosti sa v krátkom čase stali významným národom a dostali sa do pozornosti. Keď Jordanes vymenoval národy, ktoré v roku 551 susedili s Alemanmi, napísal, že Svébi čiže Alemani „*majú na východe Bavorov (Baibaros)*“.⁹⁶ Po odchode Germánov prišli do Čiech Slovania. Prišli zo západnej Ukrajiny a Malopolska. Najprv obsadili severnú Moravu. Odtiaľ prenikli do Čiech, ktoré opustili predkovia Bavorov, a pokračovali na strednú Labe a k Sále, odkiaľ sa v roku 531 stiahli Durínkovia.⁹⁷ Pád Durínskej ríše, odchod Germánov z Čiech do Bavorska a následný príchod

⁹⁴ DOBIÁŠ, J.: Dějiny, s. 301-303. WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 560-569. ŁOWMIAN-SKI, H.: Początki II, s. 322-324, 329-332. HARDT, M.: The Bavarians. In: Regna and Gentes, ed. H-W. Goetz, J. Jarnut and W- Pohl, s. 429-441.

⁹⁵ NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1, s. 159-162. DOBIÁŠ, J.: Dějiny, s. 300-303, 306-321. SCHMIDT, B.: Die Bajuwaren. In: Die Germanen. Geschichte und Kultur der germanischen Stämme in Mitteleuropa. Ein Handbuch. Band II: Die Stämme und Stammesverbände in der Zeit vom 3. Jahrhundert bis zur Herausbildung der politischen Vorherrschaft der Franken, ausgearbeitet von einem Autorenkollektiv unter Leitung von B. Krüger, Berlin 1983, s. 548-571. WOLFRAM, H.: Österreichische Geschichte 378-907, s. 63-65. Tenže: Salzburg, Bayern, Österreich, s. 21-27. Tenže: Die Goten, s. 315-319, 323-324.

⁹⁶ V roku 551 „*regio illa Suavorum ab oriente Baibaros habet, ab occidente Francos, a meridie Burgundzones, a septentrione Thuringos.*“ JORDANES: De origine actibusque Getarum LV 280, s. 130. Jordanes vymenoval svébskych susedov počnúc východnými, potom západnými, južnými a severnými, tak ako to mal vo zvyku Cassiodor, od ktorého veľa preberal. Napriek tomu, že poradie svetových strán v správe o Svéboch (Alamanoch) a ich susedoch je charakteristické pre Cassiodora, Jordanes túto správu nemusel prevziať od Cassiodora, ktorý svoje dielo ukončil v roku 526. Správa o Svéboch a ich susedoch môže byť Jordánovou prácou. Rátať svetové strany počnúc východnou sa Jordanes mohol od Cassiodora naučiť a toto naučené rátať správe, ktorú on sám napísal. Preto nemusíme túto správu považovať za Cassiodorovu a na základe toho radiť príchod Bavorov do Raetie do rokov 511 – 526 tak ako Dušan Třeštík a Herwig Wolfram. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 37-38. Tenže: Vznik Velké Moravy, s. 16-17. WOLFRAM, H.: Salzburg, Bayern, Österreich, s. 22.

⁹⁷ Týchto Slovanov charakterizuje archeologická kultúra s keramikou Praha-Korčák. ZEMAN, J.: Nejstarší slovanské osídlení Čech, Památky archeologické 67, 1976, s. 210-235. Tenže: K problematice časně slovanské kultury ve střední Evropě, Památky archeologické 70, 1979, s. 113-130. BUBENÍK, J.: K problémům periodizace a chronologie staršího úseku vývoje raně středověké hmotné kultury v Čechách, Archeologické rozhledy 46, 1994, s. 54-64. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 21-22.

Slovanov sa mohli odohrať v rýchlom slede za sebou, azda len v jedinom roku 531.⁹⁸

Česi

Tak ako sa Huni obklopili závislými germánskymi kmeňmi, tak aj Avari pribrali k sebe a podriadili si časť bulharských Kutrigurov a niekoľko slovanských kmeňov.⁹⁹ Títo Slovania sa usídlili na území Avarskeho kaganátu, odkiaľ prenikli až do Vnútorného Norika a Dalmácie. Kaganát a predovšetkým Panónia bola plná Slovanov, ktorých Avari dotiahli z východu v rokoch 567 – 568, alebo ich kagan Baján prilákal pod svoju vládu zo širokého okolia kaganátu.¹⁰⁰ Slovania ťažko znášali vojenskú nadradenosť Avarov, každoročné avarské zimovanie vo svojich osadách a dane, ktoré Avarom museli odvádzať. Napätie v kaganáte rástlo, až v roku 623 vyústilo do veľkého výbuchu.¹⁰¹ Výbuch rozmetal západnú časť kaganátu a dal do rýchleho pohybu slovanské kmene, ktoré vo veľmi krátkom čase zmenili strednú Európu a severný Balkán.

Starú tradíciu o rozchode Slovanov od Dunaja (predovšetkým z Panónie) zapísal ruský kronikár Nestor: „*Po mnohých že časoch usadili sa Slovania popri Dunaji, kde je teraz uhorská a bulharská zem. Od týchto Slovanov rozišli sa po zemi a nazvali sa (prozvašasja) svojimi menami, (podľa toho), kde sa usadili, na ktorom mieste. Ako príduc, usadili sa*

⁹⁸ Významné udalosti tejto doby, spojené s veľkými kmeňovými presunmi, trvali krátko, asi jeden alebo dva roky. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 31-32. BYSTRICKÝ, P.: Sťahovanie, s. 166.

⁹⁹ BYSTRICKÝ, P.: Mocenský zápas o neskorooantické Sirmium, Vojenská história 9, 2005, č. 2, s. 20. POHL, W.: Die Awaren, s. 112-127, 227-228, 235-236.

¹⁰⁰ ČILINSKÁ, Z.: K otázke príchodu Antov na stredný Dunaj, Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské university E 34-35, 1989 – 1990, s. 19-25. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 442. Tenže: Vznik, s. 22-23.

¹⁰¹ *Chronicarum quae dicuntur Fredegarii Scholastici libri IV 48, MMFH I, s. 20.* BAKAY, K.: Újabb avar temetők a Balaton környékén, Somogyi Múzeumok Közleményei 1, 1973, s. 5-86. TURČAN, V.: K otázke najstaršieho slovanského osídlenia juhozápadného Slovenska a vzťahu Slovanov a Avarov, Zborník Slovenského národného múzea 78, 1984, História 24, s. 143-145. Avari zimovali u Slovanov tak ako Bulhari u Bavorov v roku 631, keď franský kráľ Dagobert prikázal „*Bavorom k prezimovaníu prijat*“ 9-tisíc Bulharov so ženami a deťmi, ktorí potom „*boli rozptýlení po domoch Bavorov k prezimovaníu*“. *Chronicarum quae dicuntur Fredegarii Scholastici IV 72, MMFH I, s. 23-24.* Slovanské povstanie v kaganáte mohlo vypuknúť v júni 623, keď kagan aj so svojou armádou bol na byzantskom území a plienil predmestia Carihradu. Povstanie mohlo byť príčinou rýchleho odchodu avarskeho vojska z nechránenej byzantskej Trákie. HURBANIČ, M.: Byzancia a Avarský kaganát v rokoch 623 – 624, Historický časopis 55, 2007, č. 2, s. 229-248. Tenže: Posledná vojna antiky. Avarský útok na Konštantinopol roku 626 v historických súvislostiach, Prešov 2009, s. 111-113.

na rieke menom Morava i nazvali sa Morava (prozvašasja morava); a druhí hovorili si Česi (česi narekošasja). A tíže Slovania sú aj Bieli Chorváti i Srbi i Korutánci.¹⁰² Tradíciu o rozchode dunajských Slovanov, ktorá sa do Kyjeva dostala pravdepodobne z Čiech, ruský kronikár, prípadne už jeho česká predloha, omylom považovali za správu o pôvodnom rozchode všetkých Slovanov a Dunaj za slovanskú pravlasť.¹⁰³ Preto ich pôvodný výpočet, ktorý končil Korutáncami, je rozšírený o všetky ostatné známe slovanské kmene, ktoré však nemohli pochádzať od Dunaja.

Pri odchode z územia kaganátu sa Srbi, Chorváti, Obodriti a Dúdlebi rozdelili na dva i viac menších kmeňov, ktoré si ponechali staré meno pôvodného kmeňa a priniesli si ho do nových sídiel. Preto Srbi boli na strednom Balkáne i na Sále a strednej Labe, Chorváti v Dalmácii, v Korutánsku, na strednej Odre i vo východných Čechách, Obodriti pri dolnej Labe i v Banáte, Dúdlebi v Panónii i v južných Čechách.¹⁰⁴ Na dve, tri alebo viac častí sa už predtým rozdelili a niekedy i opätovne spojili aj germánski Góti, Svébi, Sasi, Anglovia, Jutovia, Heruli, Gepidi a tureckí Bulhari.¹⁰⁵

Slovanskí Chorváti, Srbi, Dúdlebi a Obodriti mali svoje mená ešte pred rozdelením na dve alebo viac častí v čase protiavarského povstania.¹⁰⁶ Rovnako staré je aj meno Veletov¹⁰⁷ a Čechov.¹⁰⁸ Srb a Chorvát boli pôvodne osobné slovanské mená. Chorvát („*Chrobátos*“) bol jeden zo

¹⁰² Povešť vremennych let, MMFH I, s. 191-192. KATIČIČ, R.: Die Ethnogenesis in der Avaria. In: Typen der Ethnogenesis unter besonderer Berücksichtigung der Bayer I. Berichte des Symposions der Kommission für Frühmittelalterforschung, 27. Bis 30. Oktober 1986, Stift Zwettl, Niederösterreich, hg. H. Wolfram und W. Pohl, Wien 1990, s. 127-128. AVENARIUS, A.: Začiatky Slovanov na strednom Dunaji. Autochtonistická teória vo svetle súčasného bádania, Historický časopis 40, 1992, č. 1, s. 1-16. Podľa svedectva Nestorovej kroniky je meno Česi rovnako staré ako mená Chorváti, Srbi a Korutánci.

¹⁰³ FLORJA, B. N.: „Skazanie o preložení knig na slavjanskij jazyk“. Istočniki vremja i mjesto napisanija, Byzantinoslavica 46, 1985, s. 121-130. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 50-51, 442-443. Tenže: Vznik, s. 26-27. Tenže: Mýty, s. 94-96.

¹⁰⁴ ŁOWMIANŃSKI, H.: Początki II, s. 50-51, 194-195.

¹⁰⁵ BYSTRICKÝ, P.: Sťahovanie, s. 9, 16, 32, 38, 74, 99-100, 104-105, 109-112, 155-157, 163-164. DOBREV, P.: Prabŭlgarite. Proizchod, ezik, kultura, Sofija 1991, s. 63-82. RAŠEV, R.: Prabŭlgarite prez V – VII vek, Sofija 2005, s. 41-63.

¹⁰⁶ ŁOWMIANŃSKI, H.: Początki II, s. 48-50, 53-78. POHL, W.: Die Awaren, s. 118, 261-268. TŘEŠTÍK, D.: Mýty, s. 97.

¹⁰⁷ ŁOWMIANŃSKI, H.: Początki II, s. 51-53. Slovanský boh dobytky a úrody mal meno Veles. VÁŇA, Z.: Svět slovanských bohů a démonů, Praha 1990, s. 75-77. Meno Veles majú aj viaceré toponymá. GOLEMA, M.: Stredoveká literatúra, s. 146, 160-171. TĚRA, M.: Perun bůh hromovládcy. Sonda do slovanského archaického náboženství, Červený Kostelec 2009, s. 95-100. Veleti mohli mať meno podľa Velesa, buď podľa slovanského boha alebo podľa dávneho eponyma.

¹⁰⁸ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 52-53. Tenže: Od příchodu Slovanů, s. 71-72.

siedmych bratov, ktorí priviedli Chorvátov do Dalmácie. Azda práve tento Chorvát bol oným prvým chorvátskym kniežatom v Dalmácii, po ktorom (ešte v časoch cisára Herakleia) sa chorvátskym kniežatom stal jeho syn Porga.¹⁰⁹

Územie na Balkáne, obývané už inými Slovanmi, dostali od cisára Herakleia aj Srbi. Bola to polovica srbského kmeňa, ktorú na stredný Balkán priviedol knieža Srb, jeden z dvoch bratov, ktorí sa po smrti svojho otca ujali vlády nad Srbmi. Srbské kniežatá, podobne ako chorvátske a korutánske, dedili vládu z otca na syna: „Potom, keď zomrel ich knieža Srb..., vládol podľa nástupníctva jeho syn a potom vnuk a tak ďalej, kniežatá z jeho rodu.“¹¹⁰

Druhá časť Srbov, ktorú viedol knieža Dervan, prípadne jeho predchodca, totožný azda so spomínaným bratom kniežata Srba, prišla v tom istom čase k Sále a na strednú Labe čiže do Bieleho Srbska. Dervanovi Srbi, podobne ako ich balkánski súkmeňovci, ktorým nové sídla prideliť byzantský cisár, mohli nové sídla pri rieke Sále, v pohraničí Franskej ríše, dostať od vtedajšieho franského kráľa Chlotara II. Odvtedy „*patrili ku kráľovstvu Frankov*“. V roku 631 sa odtrhli aj s územím, ktoré pred niekoľkými rokmi od franského kráľa dostali, a uzavreli spojenectvo so slovanským vládcom Samom.¹¹¹

Slovanské kmene nepreberali mená, ktorými ich nazývali cudzinci, ale „*hovorili si*“ alebo „*nazvali sa svojimi menami*“. Chorváti, Srbi, Česi, Dudlebi a Obodriti si svoje mená priniesli zo starých sídiel, ponechali si ich aj v novej vlasti a nikdy ich nezmenili, „*hovorili si (narekošasja)*“ teda stále rovnako. Iné slovanské kmene „*nazvali sa (prozvašasja) svojimi menami*, (podľa toho), *kde sa usadili, na ktorom mieste*“ čiže podľa charakteristického znaku nových sídiel. Korutánci mali meno podľa hôr, ktoré vypĺňali ich kniežatstvo, ležiace vo východných Alpách, Poľania podľa ich rovinatej poľnej krajiny, Pomorania podľa mora, pri ktorom sídlili, Havolania podľa rieky Havoly a Vislania podľa Visly. Moravania si dali meno

¹⁰⁹ KONSTANTINOS PORFYROGENETOS: De administrando imperio 30-32, MMFH III, s. 387-391. LABUDA, G.: Pierwsze państwo słowiańskie państwo Samona, Poznań 1949, s. 194-262. GRAFENAUER, B.: Prilog kritici izvještaja Konstantina Porfirogeneta o doseljenju Hrvata, Historijski zbornik 5, 1952, s. 1-56. POHL, W.: Die Awaren, s. 261-266. MIKKOLA, J. J.: Avarica, Archiv für slavische Philologie 41, 1927, s. 158-160. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 492.

¹¹⁰ KONSTANTINOS PORFYROGENETOS: De administrando imperio 31-33, MMFH III, s. 389-392. TŘEŠTÍK, D.: Mýty, s. 81-82.

¹¹¹ Chronicarum quae dicuntur Fredegarii Scholastici IV 68, MMFH I, s. 24. ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki II, s. 332-338. Ak v roku 631 Dervanovi Srbi „*už dávno (iam olem) patrili ku kráľovstvu Frankov*“, na strednú Labe a Sálu museli prísť aspoň niekoľko rokov predtým.

podľa rieky Moravy: „*Ako príduc, usadili sa na rieke menom Morava i nazvali sa Morava*“.

Podľa Nestora jedni z týchto Slovanov „*hovorili si Česi*“ už v dobe sťahovania od Dunaja,¹¹² čiže už v čase slovanského povstania proti Avarom. Vtedy jeden zo vzburených slovanských kmeňov, ktorý mal meno Česi, strhol so sebou aj časť Chorvátov a Dúdlebov¹¹³ a z územia Avarského kaganátu sa vydali na severozápad do starého Boiohaema a spojili sa so Slovanmi, ktorých tam našli.¹¹⁴ Aj Česi boli teda „*pozberaní z rozličných národov*“.¹¹⁵

Povešť o pôvode Čechov hovorila, podobne ako chorvátska povesť, o siedmich bratoch, ktorí priviedli svoj národ k hore Říp, ktorá stála uprostred novej vlasti. Jeden z nich mal meno Čech.¹¹⁶ Meno Čechov má teda podobný eponymný pôvod ako meno Chorvátov a Srbov.¹¹⁷

¹¹² Povešť vremennych let, MMFH I, s. 191-192. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 52-53.

¹¹³ TŘEŠTÍK, D.: Mýty, s. 97-98. Druhá časť Dúdlebov ostala v Panónii, kde pretrvala až do 9. storočia. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 106-111.

¹¹⁴ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 19. Podobne sa spojili a dohodli Svébi s Alemanmi v roku 470, Ostrogóti s italskými Románmi v roku 493, Chorváti so staršími Slovanmi, ktorých našli v Dalmácii, ďalšia časť Chorvátov so Slovanmi na strednej Sáve a iná časť Chorvátov so Slovanmi a Románmi vo Vnútorom Noriku. Podobnú dohodu uzavreli tureckí Bulhari, ktorých viedol chán Asparuch, a slovanské kmene „*Sedem rodov*“ a Severania v roku 680. WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 510-512. LOTTER, E.: Die germanischen Stämmesverbände im Umkreis des Ostalpen-Mitteldonau-Raumes nach der literarischen Überlieferung zum Zeitalter Severins. In: Die Bayern und ihre Nachbarn. Teil 1, hg. H. Wolfram und A. Schwarcz, Dph 179, 1985, s. 45-47. BYSTRICKÝ, P.: Sťahovanie, s. 42. WOLFRAM, H.: Die Goten, s. 267, 284-290, 295-299. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 27-28, 343-345, pozn. 45, 50. ZLATARSKI, V.: Istorija na bŭlgarskata dŭrŭzava prez srednite vekove I/1, Sofija 1970, s. 176-213. KRANDŹALOV, D.: Vznik bulharského štátu a národa na Balkánskem poloostrově, Slavia antiqua 16, 1969, s. 1-32. PETROV, P.: Obrazuvane na bŭlgarskata dŭrŭzava, Sofija 1981, s. 179-285. POHL, W.: Die Awaren, s. 277-282.

¹¹⁵ Pozri pozn. 7.

¹¹⁶ TŘEŠTÍK, D.: Od příchodu Slovanů, s. 70-72. Tenže: Přemyslovský mýtus a první čeští světcí. In: Přemyslovci, eds. P. Sommer, D. Třeščík, J. Zemlička, s. 149-150.

¹¹⁷ Meno Čechov pochádza od osobného mena Čech. FLAJŠHANS, V.: Nejstarší Čechy. In: Od pravěku k dnešku I. Sborník prací z dějin československých. K šedesátým narozeninám Josefa Pekaře, v Praze 1930, s. 38-41. ERHART, A.: Odkud máme jméno? K původu etnonyma Čech, Slavia 67, 1998, s. 289-294. Rovnaký pôvod má aj meno východoslovanských Radimičov a Vjatičov: „*Radimiči teda i Vjatiči od Lechov: boli teda dvaja bratia v Lechoch, Radim a druhý Vjatko. I príduc, usadiac sa Radim na Soži, nazvúc sa Radimiči. A Vjatko, usadiac sa so svojim rodom pri Oke, od neho sa nazvali Vjatiči*.“ Latopis Nestora 9, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 558. Eponymný pôvod má aj meno írskych Dalriadov, ktorí sa vysťahovali do Británie a usídlili sa na území Piktov: „*pod vedením Reudu (qui duce Reuda) vyťahli z Írska, sčasti priateľsky sčasti zbraňou si medzi nimi vymohli sídla, ktoré majú dodnes. Od tohto vojvodu sa totiž až dodnes nazývajú Dalreudinovia (Dalreudini), veď ich jazyk oddiel označuje daal (nam lingua eorum daal partem significat)*.“ BEDA VENERABILIS:

Tak ako sa po niekoľkých storočiach tradovania mýlili Chorváti a Srbi, keď hľadali svoju pôvodnú vlasť na vzdialenom severozápade, na strednej Odre a strednej Labe, kde sa usídlila druhá časť ich kmeňa, mýlili sa aj Česi, ktorí hľadali svoje pôvodné sídla ďaleko na juhu, v Chorvátsku. Východisko českého sťahovania nebolo v Chorvátsku ale na polceste medzi Chorvátskom a Čechami, v Panónii, odkiaľ odišli aj Chorváti a Srbi. O príchode Čechov od Dunaja, ktorých meno prijali všetci Slovania v českej kotline, svedčí nielen Nestor a nemecká verzia povesti o Čechovi ale aj výrazná zmena materiálnej kultúry v Čechách, ktorá mala svoj pôvod v Panónii.¹¹⁸ Slovania v Čechách, ktorých neslovanskí cudzinci nazývali podľa antického pomenovania ich krajiny Bohemani (Bohemi, Boemi), sú odvtedy Česi¹¹⁹.

Prvá slovanská legenda o svätom Václavovi, napísaná v 80-tych (prípadne až v 90-tych) rokoch 10. storočia,¹²⁰ nám dosvedčuje meno

Historia ecclesiastica gentis Anglorum I 1. BEDA CTIHODNÝ: Církevní dějiny národa Anglů, překlad J. Kincl, M. Moravcová, s. 32.

¹¹⁸ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 50-51, 442-443. Tenže: Vznik, s. 26-27. Tenže: Mýty, s. 57-98. Tenže: Od příchodu Slovanů k „říši“ českých Boleslavů. In: Přemyslovci. Budování českého státu, eds. P. Sommer, D. Třeštík, J. Žemlička, Praha 2009, s. 69-71. Tenže: Počátky českého politického myšlení, s. 409-412. ZEMAN, J.: K problematice časné slovanské kultury, s. 113-130. Povest' o pôvode svojho národa a počiatku jeho dejín mali nielen Chorváti a Česi ale aj Langobardi a Anglovania. MODZELEWSKI, K.: Barbarzyńska Europa, s. 59-66.

¹¹⁹ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 52-53, 63-64.

¹²⁰ KRÁLIK, O.: K historii textu I. staroslověnské legendy václavské. Slavia 29, 1960, s. 434-452. Tenže: K počátkům literatury v přemyslovských Čechách, Rozpravy ČSAV, řada SV, ročník 70, sešit 6, Praha 1960, s. 65-72. Tenže: Voznikovenije 1-go staroslovjanskogo „Žitija Vjačeslava“, Byzantinoslavica 27, 1966, s. 131-163. TŘEŠTÍK, D.: Miscellanea k I. staroslověnské legendě o sv. Václavu: „Každý kdo povstává proti pánu svému, podoben jest Jidášovi“, Československý časopis historický 15, 1967, č. 3, s. 337-343. Tenže: Počátky, s. 198-200, 220-224, 239-248. Tenže: Slovanská liturgie a písemnictví v Čechách 10. století. Představy a skutečnost. In: Svatý Prokop Čechy a střední Evropa, editor P. Sommer, Praha 2006, s. 192-195. AVENARIUS, A.: Prvá slovanská václavská legenda a slovanská kultura v Čechách v 10. století. In: Typologie raně feudálních slovanských států, Praha 1987, s. 275-291. Tenže: Byzantská kultura v slovanskom prostredí v VI. – XII. storočí. K problémom recepcie a transformácie, Bratislava 1992, s. 99-103. Tenže: Die byzantinische Kultur und die Slawen. Zum Problem der Rezeption und Transformation (6. bis 12. Jahrhundert), Wien – München 2000, s. 111-116. Podľa starších bádateľov, ktorí spoliehali na presný (avšak neistý) dátum prenesenia Václavových ostatkov do Prahy (4. marec v treťom roku po zavraždení), prvá slovanská legenda o svätom Václavovi vznikla krátko po tomto prenesení. Sborník staroslovanských literárnych pamätok o sv. Václavu a sv. Lidmile, uspořádal J. Vajs, s. 34-35. WEINGART, M.: První česko-církevněslovanská legenda o svatém Václavu. In: Svatováclavský sborník I. Kniže Václav Svatý a jeho doba, vydal Národní výbor pro oslavu svatováclavského tisíciletí, Praha 1934, s. 960. Václav Konzal dokazuje, že prvá slovanská legenda o svätom Václavovi vznikla veľmi krátko po jeho smrti. Za jej najstaršiu zachovanú

národa Česi a ich krajiny Čechy pre dobu vlády Vratislava I. (915 – 921) a svätého Václava (921 – 935): „*Bol jeden knieža v Čechách (v Česiech) menom Vratislav a jeho žena zvaná Drahomíra.*“ Keď Vratislav zomrel, „*dosadili Česi (Česi) jeho syna, kniežata Václava, na dedičný stolec.*“ Napokon „*českí (češšsci) muži...povstali proti pánovi svojmu Václavovi.*“¹²¹ Podľa Nestora Maďari po obsadení Karpatskej kotliny „*začali bojovať proti Morave i Čechom (Čechy).*“¹²² Do Preslavca, v ktorom sa v roku 969 usídlil ruský knieža Svjatoslav, prichádzali kupci aj „*z Čiech (izb Čechb).*“¹²³ Svjatoslavov syn a nástupca Vladimír mal za manželky aj dve Česky: „*splodil...od Čechyne (otb Čechynja) Vyšeslava a od druhej Svjatoslava, Mstislava i Stanislava.*“¹²⁴

Na križovatke diaľkových ciest

Cez Samovu ríšu prechádzali dve staré obchodné a vojenské cesty európskeho významu, Jantárová¹²⁵ a Dunajská. Križovali sa na sútoku Moravy a Dunaja, kde bol prechod cez dunajský veľtok. Táto križovatka priťahovala kupcov, ktorí prichádzali ku Slovanom za veľkým obchodom. Samo bol jeden z nich. Ako úspešný vojenský veliteľ a slovanský vládca si určite cenil nielen výnosný obchod ale aj strategicky výhodnú polohu tejto križovatky, ktorú už v dobe rímskej strážila veľká pevnosť a mesto Karnuntum¹²⁶ a jeho predsuntá pozícia Devín.

V roku 375 cisár Valentinián budoval a obnovoval rímske pevnosti na severnej hranici Panónie. Vtedy na Devíne, okrem niekoľkých drevených i kamenných murovaných stavieb, vyrástol rímsky val, čiastočne

redakciu nepovažuje chorvátsko-hlaholskú ale vostokovskú. KONZAL, V.: První slovanská legenda václavská a její „Sitz im Leben“, *Studia mediaevalia Pragensia* 1, 1988, s. 124.

¹²¹ Charvátskohlaholská redakce původní legendy o sv. Václavu 1, 2, 3, vydal J. Vajs. In: Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile, uspořádal J. Vajs, s. 37–38. Žitije Věceslava. První staroslověnská legenda o sv. Václavu, *Magnae Moraviae fontes historici* II. *Textus biographici, hagiographici, liturgici, curaverunt* D. Bartoňková, L. Havlík, J. Ludvíkovský, Z. Masařík, R. Večerka, Brno 1967, s. 181, 182. Najstaršia zachovaná redakcia Prvej slovanskej legendy o svätom Václavovi, zvaná chorvátsko-hlaholská, má tvar „v Česiechb“, mladšie redakcie, vostokovská a minejná, majú „v Čechechb“ a „v Čechechb“.

¹²² *Latopis Nestora* 19, rok 6406 (898). MPH I, ed. A. Bielowski, s. 568.

¹²³ *Latopis Nestora* 34, rok 6477 (969). MPH I, ed. A. Bielowski, s. 609.

¹²⁴ *Latopis Nestora* 38, rok 6488 (980). MPH I, ed. A. Bielowski, s. 622. HOLINKA, R.: K česko-ruským vztahům v 10. století, *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university* 2, 1953, č. 2-4, s. 228-229, 234. KOLAFA, Š. J.: Odraz christianizace Rusi v česko-ruských vztazích, *Studie k dějinám a kultuře východních Slovanů* 20, 1991, s. 72-76.

¹²⁵ McCORMICK M.: *Narodiny Evropy*, s. 356-369.

¹²⁶ *Ann. reg. Franc. ad a. 805*, MMFH I, s. 42-43.

zachovaný dodnes.¹²⁷ Pred priamym avarským útokom z Panónie devínsku pevnosť kryl Dunaj a Malé Karpaty. Pre slovanského vládcu mal teda Devín výhodnejšiu polohu než protifaľhlé Karnuntum či iné miesto v otvorenej rovine na južnom brehu Dunaja. Zároveň bol blízko nepokojnej Panónie, Samo mohol z neho veľmi pohotovo zasahovať do pomerov v kaganáte.¹²⁸ Zrejme tu Sama vyhľadal Dagobertov vyslanec Sicharius a odtiaľto musel potupne odísť. Tam chceli v roku 631 prísť Dagobertovi Austrázijci, spojiť sa s Alemanmi a Langobardmi a zovrieť devínsku pevnosť, tak ako to v auguste 864 dokázal východofranský kráľ Ľudovít Nemec.¹²⁹

V dobe Samovej prišiel ku Slovanom maastrichtský biskup Amand. Ak sa k Slovanom dostal „*prekročiac Dunaj*“, šiel dolu Dunajom. Šiel teda cez Bavorsko a dostal sa na územie susednej Samovej ríše. Ak putoval dolu Dunajom, šiel po starej rímskej ceste na južnom brehu Dunaja, ktorou tiahli nielen armády ale aj kupci (medzi nimi aj Samo) a misionári.

¹²⁷ ONDROUCH, V.: *Limes Romanus na Slovensku*, Bratislava 1938, s. 25-26. DEKAN, J.: Výskum na Devíne v roku 1950, *Archeologické rozhledy* 3, 1951, s. 167-168. PLACHÁ, V. – PIETA, K.: *Römerzeitliche Besiedlung von Bratislava – Devín*, *Archeologické rozhledy* 38, 1986, č. 4, s. 339-357. PLACHÁ, V. – HLAVICOVÁ, J. – KELLER, I.: *Slovanský Devín*, Bratislava 1990, s. 16-17, 85-88. ŠTEFANOVIČOVÁ, T. a kolektív: *Najstaršie dejiny Bratislavy*, Bratislava 1993, s. 242-250.

¹²⁸ Na veľký význam Bratislavskej brány pre Samovu ríšu upozornil už Matúš Kučera. KUČERA, M.: *Problémy vzniku a vývoja feudalizmu na Slovensku*, *Historický časopis* 22, 1974, č. 4, s. 554-556. Tenže. *Typológia včasnostredovekého štátu na strednom Dunaji*, *Československý časopis historický* 27, 1979, č. 6, s. 870-874. Tenže: *Postavy veľkomoravskej histórie*, *Martin* 1986, s. 37-40, 49-50. Oprávnené tu hľadá hlavné Samovo sídlo, neoprávnené ho však stotožňuje s Wogastisburgom. *Archeologické objavy, presnejšie pohrebiská zo širokého okolia Bratislavy a zbrane západného pôvodu, na ktoré sa dôrazne odvoláva, patria až do doby po zániku Samovej ríše. Len menšia časť hrobov z pohrebísk v Devínskej novej Vsi môže pochádzať z doby Samovej.* KELLER, E. – BIERBRAUER, V.: *Beiträge zum awarenzeitlichen Gräberfeld von Devínska Nová Ves*, *Slovenská archeológia* 13, 1965, č. 2, s. 377-380, 393. ZÁBOJNÍK, J.: *K výskytu predmetov západného pôvodu na pohrebiskách z obdobia avarskej ríše v Dunajskej kotline*, *Slovenská archeológia* 26, 1978, č. 1, s. 193-214. Tenže: *Soziale Problematik der Gräberfelder des nördlichen und nordwestlichen Randgebietes des Awarischen Kaganats*, *Slovenská archeológia* 43, 1995, č. 2, s. 205-344. Tenže: *Slovensko a Avarský kaganát*, Bratislava 2004, s. 77-84. Pomýlené sú aj Kučerove ďalekosiahle vývody z najstaršieho známeho záznamu mena Bratislavského hradu „*Brezalauspurc*“, predovšetkým z koncového „-purc“ čiže burg, ktorý považuje za kupeckú osadu, burgus. KUČERA, M.: *Typológia*, s. 874-881. Tenže: *Postavy*, s. 41-45. Burg v 7. storočí znamenal len hrad. BLÁHOVÁ, M.: *Terminologie sídlíšť v pramenech doby merovejské*. *Exkurs: Několik poznámek k problematice Fredegarova castrum Wogastisburg*, *Z pomocných věd historických IV, Acta Universitatis Carolinae, Philologica et Historica* 5, 1980, s. 39-44. Bratislavu v dobe Samovej mohli síce vyhľadávať kupci, avšak koncové „-purc“ v neskoršie zaznamenanom mene hradu nie je toho dôkazom.

¹²⁹ *Ann. Fuld. ad a. 864*, MMFH I, s. 98.

Ak svätý Amand chcel v Samovej ríši úspešne začať svoju misiu, nemohol ostať na jej okraji. Ak chcel „*slobodným hlasom (libera voce)*“ hlásať a šíriť kresťanstvo, musel mať súhlas, prípadne i podporu slovanského vládcu. Musel teda prísť za Samom priamo do centra jeho ríše, na križovatkú Dunajskej a Jantárovej cesty. Ak šiel po Dunajskej ceste čiže po južnom brehu Dunaja, „*prekročiac Dunaj (transfraetato Danubio)*“, dostal sa na severnú stranu rieky. Dunajský veľtok prekročil práve tam, kde Dunajskú cestu križovala Jantárová, ktorá pod Devínom prechádzala na severnú stranu rieky. Tu sa Amand mohol stretnúť so Samom, ktorý (hoci sa prispôbil Slovanom) bol ešte stále „*natione Francos*“ a teda aj kresťan, a mohol nájsť u neho pochopenie pre svoj zámer. Potom, „*obchádzajúc tieto miesta, slobodným hlasom kázal národom (gentibus) evanjelium Kristovo.*“ Amand nemal u Slovanov úspech a sklamaný sa vrátil, určite tou istou cestou, domov.¹³⁰

Cesta Nibelungov a Wogastisburg

V roku 631 franský kráľ Dagobert zhromaždil v stredisku Austrázie, v Métach,¹³¹ veľkú austrázijskú armádu a poslal ju na východ proti Samovej ríši. Súčasne s Austrázijskymi zaútočili aj Alemáni a Langobardi. Ak Dagobertovi Austrázijski mierili na východ, do centra Samovej ríše, vydali sa k strednému Rýnu, ktorý prekročili pri Wormse. Z Mét do Wormsu sa mohli dostať cez Saarbrücken a Kaiserlautern.¹³² Ak Austrázijski tiahli cez Worms, šli cestou na Pforing (Vergen), kde bol prievoz cez Dunaj.¹³³ Odtiaľ pokračovali do Regensburgu a ďalej do Plattingu alebo rovno z Pforingu do Plattingu. Cesta z Wormsu do Pforingu bola z väčšej časti starou rímskou cestou, ktorá spájala rímske pevnosti na hornogermánskom

¹³⁰ Vita s. Amandi episcopi Traiectensis auctore Baudemundo 16, MMFH II, s. 49-50. KOŽIAK, R.: Írski misionári a počiatky kresťanstva u Slovanov v stredovýchodnej Európe. In: Pohanstvo a kresťanstvo, zostavili R. Kožiak, J. Nemeš, s. 109-113.

¹³¹ Méty boli strediskom Austrázie. Dagobertov syn Sigibert, ktorý sa v roku 633 stal austrázijským kráľom, sídlil v Métach. V roku 641 tam zhromaždil celé austrázijské vojsko. Fredegarii Chronicon IV 75, 87, MMFH I, s. 25-26. Méty mal Dagobert vo veľkej obľube. Métsky biskup Arnulf bol jeho obľúbeným poradcom. Fredegarii Chronicon IV 58, MMFH I, s. 21.

¹³² WELLER, K.: Die Nibelungenstrasse, Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur 70, 1933, s. 52, 54-55.

¹³³ Z Wormsu šla cesta na Ladenburg, Wimpfen, Ohringen a za Westernachom sa rozdejovala. Južná odbočka šla cez Ellwangen a severná cez Crailsheim a Weissenburg. V Köschingu sa obe odbočky spojili a cesta pokračovala na Pforing, kde pokračovala Dunaj. WELLER, K.: Die Nibelungenstrasse, s. 52-54. Prievoz cez Dunaj pri Pforingu a blízkom Mehringu spomína pieseň o Nibelungoch. Pieseň o Nibelunzích 1291, 1525-1585, 1591, preložil J. Pokorný, Praha 1974, s. 203, 236-244, 245, 376.

limese, ktorý sa tiahol pri riekach Neckar a Altmühl.¹³⁴ Z Pfüringu šla cesta po južnom brehu Dunaja až do Panónie.

Cesta z Wormsu do Pfüringu a ďalej po južnom brehu Dunaja do Panónie bola cestou Nibelungov.¹³⁵ V roku 406, tiahli po tejto ceste Vandali, Svébi a Alani, ktorí 31. decembra 406 prekročili zamrznutý Rýn, spustošili Worms a vpadli do Galie.¹³⁶ Po tejto ceste tiahli v roku 436 Huni na Worms, proti Burgundskej ríši.¹³⁷ V roku 451 po nej, cez Pasov na Rýn, tiahol Attila. Rýn však neprekročil vo Wormse ani v Mohuči ale v Koblenzi a 7. apríla 451 dobyl Méty. Potom obkľúčil Orléans, ktorý obliehal až do 14. júna.¹³⁸

Na začiatku roka 791 Karol Veľký opustil Worms a vydal sa do Regensburgu. Ak vyšiel z Wormsu, do Regensburgu prišiel nepochybne po spomínanej ceste Nibelungov. Karol Veľký a jeho Frankovia sa v Regensburgu spojili s Bavorami a spolu sa presunuli do pohraničného Lorchu, kde počkali na Sasov a Frízov, ktorých viedol gróf Theodorich a najvyšší komorník Meginfred. Sasi a Frízi sa zhromaždili niekde v Sasku alebo v Durínsku, prešli Srbsko, prekročili Nakléřovský priesmyk a prešli celé Čechy. Po ceste sa k nim pridali Slovania,¹³⁹ pravdepodobne Srbi a Česi.¹⁴⁰ Aby sa dostali k Lorchu, kde na nich čakal Karol Veľký, museli ísť hore Vltavou a Malšou, prekročiť české hranice a dolu riekou Aist zostúpiť k Dunaju.¹⁴¹ Do Lorchu však nevstúpili, ale ostali na severnom brehu

¹³⁴ WELLER, K.: Die Nibelungenstrasse, s. 52-58. WOLTERS, R.: Římané v Germánii, Praha 2002, s. 74-76.

¹³⁵ Píseň o Nibelunzích 1289, 1290, 1295, 1296, 1301, 1302, 1304, 1307, 1317, 1328, 1329, 1331, 1332, 1336, 1341, 1361, 1363, 1375, 1376, 1377, 1399, 1405, 1407, 1408, 1409, 1410, 1424, 1427, 1429, 1430, 1493, 1496, 1497, 1524, 1525, 1529, 1531, 1544, 1545, 1546, 1573, 1591, 1600, 1627, 1628, 1630, 1705, 1709, 1712, přeložil J. Pokorný, s. 203, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 213, 215, 218, 219, 220, 222, 223, 231, 232, 236, 237, 239, 243, 245, 247, 250, 251, 261, 262. WELLER, K.: Die Nibelungenstrasse, s. 49-66.

¹³⁶ WELLER, K.: Die Nibelungenstrasse, s. 57. STRZELCZYK, J.: Wandalowie i ich afrikańskie państwo, Warszawa 1992, s. 65, 83-86.

¹³⁷ V roku 413 sa Burgundi stali federátni Rimanov a dostali od nich sídla na ľavom brehu Rýna so strediskom vo Wormse. Patril im aj Strassburg, Mohuč a Špajer. WELLER, K.: Die Nibelungenstrasse, s. 57-58. LEUBE, A.: Die Burgunden bis zum Untergang ihres Reiches an der oberen Rhône im Jahre 534. In: Die Germanen II, ausgearbeitet unter Leitung von B. Krüger, s. 373-376. THOMPSON, E. A.: Hunové, Praha 1999, s. 69.

¹³⁸ WELLER, K.: Die Nibelungenstrasse, s. 58. DOBIÁŠ, J.: Dějiny, s. 314, pozn. 28.

¹³⁹ Annales Alamanici ad a. 890, MMFH I, s. 32-33.

¹⁴⁰ TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 61-63.

¹⁴¹ Pochod Sasov a Frízov cez Čechy priamo k Lorchu predpokladal už H. Hoffmann. HOFFMANN, H.: Böhmen und das deutsche Reich im hohen Mittelalter, Jahrbuch für Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands 18, 1969, s. 4. Už v dobe rímskej a potom i v stredoveku viedla od sútoku Enže s Dunajom cesta údolím rieky Aist na sever do Čiech. DOBIÁŠ, J.: Dějiny, s. 144, 220, 325, 326. ŠIMÁK, J. V.: Pronikání Němců do Čech kolonizací

rieky.¹⁴² 20. augusta zasadal vo vojenskom tábore v Lorchu kráľovský súd, na ktorom svedčil aj Meginfred.¹⁴³ Karolove vojská krátko potom prekračili hranice pri ústi Enže a tiahli do vnútra kaganátu, Frankovia na južnom brehu Dunaja a Sasi s Frízmi na severnom brehu. Po rieke sa plavili bavorské lode. Keď dosiahli ústie Ráby do Dunaja, Karol Veľký „*sa rozhodol, že sa vráti cez Sabariu. Ostatným vojenským zborom, ktorým postavil do čela Theodoricha a Meginfreda, prikázal, aby sa vrátili cez Čechy (per Beehaimos) cestou, po ktorej prišli.*“ Karol „*sa odobral späť do Bavorska s nedotknutým franským vojskom. Sasi tiež aj Frízi s Theodorichom a Meginfredom vrátili domov cez Čechy, ako im bolo prikázané.*“¹⁴⁴

V roku 803 cisár Karol Veľký a jeho armáda tiahli do Regensburgu. Cisár s menším sprievodom „*zamieril do krajov Bavorska, uberajúc sa...cez Hyrkánsky les...ostatné vojsko nechal tiahnuť po otvorenejších cestách (per apertiores vias).*“¹⁴⁵ K Hyrkánskemu lesu čiže k Smrčinám sa mohol dostať len hore údolím Mohanu čiže po Kráľovskej ceste. Táto cesta začínala v Métach a cez Trevír smerovala do Mohuče, kde prekračila Rýn a pokračovala do údolia Mohanu na Frankfurt, Würzburg a Forchheim a odtiaľ cez Smrčiny do údolia rieky Ohře až do stredných Čiech.¹⁴⁶ Cisár

ve 13. a 14. stoly, Praha 1938, s. 558-559. Dušan Třeštík pochybuje, že by táto cesta bola v roku 791 vhodná pre vojsko. TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 59-60, 233, pozn. 38. Cesta z južných Čiech priamo k ústi Enže možno bola nevhodná pre veľkú armádu, menšiemu vojsku, ktoré v roku 791 vyslali Sasi a Frízi, však mohla postačovať.

¹⁴² Podľa Dušana Třeštíka odbočili cez Gmündské sedlo do údolia rieky Kamp a pri ústi Kampu dosiahli severný breh Dunaja. Do Lorchu neprišli. Mal tam byť len Meginfrid, jeden z jeho dvoch veliteľov, aby dohodol ďalší postup. TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 57-63. Ak Karol „*postupoval teda po južnom brehu Dunaja, kdežto Sasi tiahli podobným spôsobom spoločne s niektorými Frankami a s najväčšou časťou Frízov po severnej strane Dunaja, až dorazili k miestu, kde mali zmienení Avari pripravené opevnenia: teda na južnej strane Dunaja pri Komagenskej hore (ad Cumeoberg), z druhého teda brehu, na mieste, ktoré sa nazýva Kamp (Camp), pretože sa tak menuje rieka, ktorá sa tam vlieva do Dunaja*“, tak kus cesty dolu Dunajom od Lorchu až k avarským pevnostiam išli všetky vojská spolu. Nemohli sa teda stretnúť až pri ústi rieky Kamp, kde bola prvá avarská pevnosť. Ann. reg. Franc. (Ann. Lauriss. mai.) ad a. 791, MMFH I, s. 40. Karolovi Frankovia sa s Bavormi spojili v Regensburgu a Sasi s Frízmi sa k nim pridali pri Lorchu.

¹⁴³ Die Traditionen des Hochstiftes Freising, Band I, ed. Th. Bitterauf. Quellen und Erörterungen zur bayerischen Geschichte, Neue Folge 4, München 1908, n. 142, s. 146-147, n. 143a, s. 147-148.

¹⁴⁴ Ann. reg. Franc. (Ann. Lauriss. mai., Ann. Einhardi) ad a. 791, rec. F. Kurze, s. 86-91. MMFH I, s. 38-40. WOLFRAM, H.: Österreichische Geschichte 378-907, s. 155-156, 235-236. TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 57-61.

¹⁴⁵ Annales Mettenses priores ad a. 803, MMFH I, s. 54.

¹⁴⁶ BUBENÍK, J.: K rané středověkému osídlení severozápadních Čech, jeho strukturám a centřum, Studia mediaevalia Pragensia 1, 1988, s. 55. LUTOVSKÝ, M. – PROFANTOVÁ, N.: Sámova říše, Praha 1995, s. 80.

sa zastavil v Smrčinách, kde usporiadal poľovačku. Potom odbočil do Regensburgu, kde sa stretol so svojou armádou. Zatiaľ čo Karol ostal v Bavorsku, jeho armáda tiahla dolu Dunajom do Panónie. Keď sa vrátila, cisár sa jej v Regensburgu postavil na čelo a „*uberajúc sa cez Alemansko a cez mesto Worms, prišiel v zime do kráľovského sídla v Cáchach.*“¹⁴⁷ Ak Karolova armáda tiahla „*cez Alemansko a cez mesto Worms*“, tak pochodovala po ceste Nibelungov. Ak pochodovala „*po otvorenejších cestách*“, ako bola Kráľovská cesta v údolí Mohanu, tak cesta Nibelungov bola výhodnejšia pre pochod veľkej armády ako Kráľovská cesta.

V roku 805 poslal Karol Veľký „*do zeme Slovanov, ktorá sa nazýva Čechy*“, tri vojská. Jedno z nich viedol syn Karola Veľkého Karol. Cisár mu „*prikázal tiahnuť východným krajom Franska alebo Germánie, aby prenikol Hyrkánskym lesom a napadol už spomínaných Slovanov.*“¹⁴⁸ Ak Karol tiahol cez Východné Fransko a potom cez Smrčiny prenikol do Čiech, tiahol po spomínanej Kráľovskej ceste.¹⁴⁹ V údolí Mohanu vychádzalo z Kráľovskej cesty niekoľko ďalších ciest. Z Frankfurtu vychádzala cesta na severovýchod cez Fuldu do Durínska na Erfurt,¹⁵⁰ z Würzburgu kratšia odbočka do Hallstadtu a z Forchheimu šla bočná cesta na juhovýchod cez Premberg (Pfreimt) do Regensburgu. Erfurt, Hallstadt, Forchheim, Premberg a Regensburg ležali tam, kde sa tieto cesty približovali k východným hraniciam Karolovej ríše. Sídlili v nich kráľovskí vyslanci, ktorým Karol Veľký nariadil dozerať na kupcov, aby nevyvážali za hranice zbrane a brnenie.¹⁵¹

Cesta Nibelungov bola vojensky viac frekventovaná ako Kráľovská cesta. Vojská cisára Ludovíta Pobožného a jeho synov, ktorí medzi sebou bojovali o moc, tiahli niekoľkokrát v rokoch 838 – 841 po ceste z Wormsu k Dunaju a naspäť.¹⁵² Po ceste od Rýna k Regensburgu a odtiaľ dolu Dunajom tiahli aj križiaci. Križové výpravy, ktoré v roku 1096 šli cez

¹⁴⁷ Annales Mettenses priores ad a. 803, MMFH I, s. 54-55.

¹⁴⁸ Annales Mettenses priores ad a. 805, MMFH I, s. 56.

¹⁴⁹ TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 71-80, 84-85.

¹⁵⁰ LABUDA, G.: Pierwsze państwo, s. 279. Pozri pozn. 174.

¹⁵¹ Capitulare missorum VII, MMFH IV, s. 23-24. HARDT, M.: Die Donau als Verkehrs- und Kommunikationsweg zwischen der ostfränkischen Residenz Regensburg und den Zentren an der mittleren Donau im 9. Jahrhundert. In: Flüsse und Flusstäler als Wirtschafts- und Kommunikationswege, hg. S. Freund, M. Hardt und P. Wiegel, Bonn 2007, s. 110-111. Na kupcov, ktorí cestovali ku Slovanom cez Forchheim, Premberg a Regensburg, dozeral (buď osobne alebo pomocou svojich ľudí) nordgauský gróf a bavorský prefekt Audulf (799 – 818). Pozri pozn. 314, 315. Aby Audulf mohol mať na starosti kupcov na všetkých troch miestach, musela Forchheim, Premberg a Regensburg (a tým aj údolie Mohanu s Dunajom) spájať cesta.

¹⁵² WELLER, K.: Die Nibelungenstrasse, s. 61-62.

Nemecko, vychádzali z Kolína. Najprv sa vydali hore Rýnom a potom odbočili na Regensburg. Do Regensburgu sa dostali väčšinou po ceste Nibelungov, len niektoré cez údolie Mohanu.¹⁵³

V roku 1146, keď dokončili v Regensburgu stavbu kamenného mosta, prechod cez Dunaj v Pfordingu stratil dovtedajší význam a s ním klesol i význam cesty z Wormsu cez Ladenburg, Wimpfen, Ohringen a Pfording k Dunaju. Väčšiu obľubu si získala cesta, ktorá z Wormsu šla do údolia Mohanu, cez Miltenberg a Würzburg, kde odbočila na Norimberk a odtiaľ do Regensburgu.¹⁵⁴ Francúzsky kráľ Ľudovít VII., ktorý v júni 1147 zhromaždil v Métach križiacke vojsko, sa do Regensburgu vydal už touto novou cestou. Koncom júna sa vo Wormse preplavil cez Rýn, vstúpil do údolia Mohanu, prešiel cez Würzburg a zostúpil k Dunaju, ktorý prekročil už po novom regenburskom moste. V Regensburgu sa k nemu pridali nemeckí križiaci pod vedením nemeckého kráľa Konráda III. Potom spolu tiahli dolu Dunajom do Uhorska, na Balkán a ďalej až k Damašku.¹⁵⁵

Ak armádu, ktorú Dagobert zhromaždil v roku 631, tvorili Austrázijski, jej východiskom museli byť Méty. Ak cesta Nibelungov bola vtedy výhodnejšia pre pochod veľkej armády ako Kráľovská cesta, Dagobertova armáda prekročila Rýn pri Wormse a na východ tiahla po ceste Nibelungov. Ak austrázijské vojsko mierilo do centra Samovej ríše, Samo musel chrániť hlavný západný vstup do svojej ríše, ktorý bol na Dunaji. Samo nemohol svoje vojsko poslať do Čiech a nechať tak svoju ríšu nechránenú na omnoho dôležitejšom mieste. Preto Wogastisburg nemôžeme hľadať v Čechách.¹⁵⁶ Preto Dagobertova armáda nemohla po prekročení Rýna tiahnuť po Kráľovskej ceste do Čiech.

---

¹⁵³ RUNCIMAN, S.: Dzieje wypraw krzyżowych 1, Warszawa 1997, s. 119-137, 140. Cez Čechy tiahlo len Folkmarovo vojsko, ktoré prišlo k Nitre, kde ho rozprášili Uhri. Tamže, s. 130, 133.

¹⁵⁴ WELLER, K.: Die Nibelungenstrasse, s. 63-64.

¹⁵⁵ WELLER, K.: Die Nibelungenstrasse, s. 64. RUNCIMAN, S.: Dzieje wypraw krzyżowych 2, Warszawa 1997, s. 234-236, 253.

¹⁵⁶ Viacerí archeológovia a historici hľadajú (s rôznou dávkou opatrnosti) Wogastisburg na kopci Rubín pri rieke Ohře. BUBENÍK, J.: K opevnění vrchu Rubína u Podbořan (osada Dolánky, obec Podbořany, okres Louny) v době hradištní, Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 128-151. Tenže: Die Besiedlung des südöstlichen Vorfeldes des Berges Rubin in der Burgwallzeit und ihre Chronologie. Ausgrabung in den Jahren 1984 – 1991, Památky archeologické 88, 1997, s. 56-106. Tenže: Hradiště Rubín u Podbořan v severozápadních Čechách v raném středověku. In: Na prahu poznání českých dějin. Sborník prací k počtě Jiřího Slámy. Studia mediaevalia Pragensia 7, 2006, s. 21-37. LUTOVSKÝ, M. – PROFANTOVÁ, N.: Sámova říše, s. 60,75-83. SLÁMA, J.: K problému historické interpretace archeologických výskumů staroslovanských hradišť v Čechách. Archeologie ve středních

Dagobertovi Austrázijci tiahli tou istou cestou ako Karolovi Frankovia v roku 791 a 803 čiže cestou Nibelungov. Vo Wormse sa preplavili cez Rýn a po tejto ceste prišli k Pforingu, kde prešli Dunaj a mohli vstúpiť do Regensburgu. Potom dolu južným brehom Dunaja prišli až „k hradu Wogastisburg (ad castro Wogastisburc)“.¹⁵⁷ Ak Samo umiestnil do Wogastisburgu rozhodujúcu časť svojej armády a Dagobert proti nemu vrhol svoje najsilnejšie vojsko, tak Wogastisburg strážil hlavný vstup z Franskej do Samovej ríše.¹⁵⁸ A ten bol na starej rímskej ceste, ktorá sa tiahla pri južnom brehu Dunaja. Keďže Bavorsko uznávalo franskú nadvládu, východná hranica Franskej ríše bola tam, kde bola východná hranica Bavorska, na Enži.

Tam, kde Enža ústi do Dunaja, stáli dve rímske pevnosti. Na západnej čiže bavorskej strane stál Lorch (rímske Lauriacum), ktorý bol bavorskou pohraničnou pevnosťou ešte v roku 791.¹⁵⁹ Na východnej strane, v dnešnom Albingu (blízko mestečka Sankt Pantaleon), stála ďalšia rímska pevnosť, ktorej meno sa nám nezachovalo.¹⁶⁰ Okrem dunajskej cesty strážiť aj protitáhlé údolie rieky Aist, ktorým viedla cesta na sever do Čiech. Keďže cesta do údolia rieky Aist, ktorú ešte v 9. storočí nazývali „Agasta“,¹⁶¹ vychádzala priamo z bývalej rímskej pevnosti, stojacej v Albingu, presne oproti ústiu Aistu, pevnosť dostala meno podľa tejto rieky.¹⁶² Pevnosť Agasta, ktorú franský kronikár zapísal ako

---

Čechách 5, 2001, svazek 2, s. 533-535. MĚŘÍNSKÝ, Z.: České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu I, Praha 2002, s. 208-215. TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 29-30. Ak jadro Samovej ríše bolo tam, kde neskôr bolo aj mojmírovské jadro veľkomoravského štátu a ak žiadna z početných východofranských výprav, ktoré (počnúc rokom 846) útočili proti Moravanom, netiahla cez Čechy (a to ani v čase, keď Čechy v dobe vlády Svätopluka k Veľkomoravskej ríši patrili), tak ani franská armáda, ktorá napadla Samovu ríšu a mierila do jej centra, nešla cez Čechy. Všetky šli dolu Dunajom.

¹⁵⁷ Fredegarii Chronicon IV 68, MMFH I, s. 23.

¹⁵⁸ Wogastisburg bol pohraničným hradom Samovej ríše. LABUDA, G.: Pierwsze państwo słowiańskie, s. 125-126. LUTOVSKÝ, M. – PROFANTOVÁ, N.: Sámova říše, s. 79.

¹⁵⁹ Ann. reg. Franc. (Ann. Lauriss. mai., Ann. Einhardi) ad a. 791, rec. F. Kurze, s. 86-89. HARDT, M.: Die Donau, s. 111-112. V roku 696 sa salzburský biskup Rupert plavil dolu Dunajom a priplával až do Lorchu. Ďalej už nepokračoval a obrátil sa do Salzburgu. Gesta sancti Hrodberti confessoris 5, ed. W. Levison, Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Merovingicarum 6, Hannoverae et Lipsiae 1913, s. 159. V roku 713 alebo 714 Avari prekročili Enžu a spustošili bavorský Lorch. POHL, W.: Die Awaren, s. 284.

¹⁶⁰ Tabula Imperii Romani. Castra Regina, Vindobona, Carnuntum, M-33, pripravili P. Oliva, J. Burian, Z. Nemeškalová-Jiroudková, J. Tejral, Praha 1986, s. 75. GENSER, K.: Der österreichische Donaulimes in der Römerzeit. Der römische Limes in Österreich, Heft 33, Wien 1986, s. 165-179.

¹⁶¹ MMFH III, Diplomata 22, s. 42-43.

¹⁶² Aj Mohuč (Mogontiacum, Mainz), Reganesburg (Castra Regina, Regensburg), Boiodurum (Pasov) a Gran (Ostrihom) dostali mená podľa riek Mohan (Moenus, Main), Reganus

„Wogastisburc“, sa stala slovanským pohraničným hradom, ktorý chránil hlavný západný vstup do Samovej ríše.¹⁶³ Wogastisburg bol teda bývalou rímskou pevnosťou, ktorá stála pri východnom brehu Enže ústiacej do Dunaja.¹⁶⁴

Alemaní, ktorí sídlili na hornom Rýne a hornom Dunaji, postupovali určite dolu Dunajom. Od Regensburgu až do pohraničného Lorchu šli po tej istej ceste ako Austrázijci. Protiľahlý Wogastisburg, plný slovanských vojakov, si zobrali na starosť Austrázijci a Alemaní tiahli ďalej. Ak obe armády chceli v nepriateľskom vnútrozemí výdatne plieniť a spustošiť čo najširšie územie, musela si každá z nich zvoliť inú cestu. Preto Dagobert prichystal a Samo očakával útok z niekoľkých strán: „*Slovania na týchto a iných miestach sa proti tomu pripravovali.*“ Keďže po starej rímskej ceste na južnom brehu Dunaja mali po plánovanom dobytí Wogastisburgu postupovať Austrázijci, Alemaní sa do vnútra Samovej ríše dostali inou cestou. Museli odbočiť na sever do údolia Aistu, vstúpiť do Čiech, obísť Novohradské hory, zahnúť na východ a cez Gmündské sedlo vstúpiť do údolia Dyje.¹⁶⁵ Ak Alemaní „*odviedli so sebou veľmi veľký počet zajatcov zo Slovanov*“, plienili hustejšie osídlené územie. Dostali sa teda aspoň na strednú Dyje. Po porážke Austrázijcov pri Wogastisburgu alemanské vojsko muselo zastaviť svoj pochod do vnútra Samovej ríše. Hoci „*v kraji, do ktorého vstúpilo, dosiahlo víťazstvo*“, muselo sa odtiaľ rýchlo stiahnuť. Langobardi, ktorí podporili Dagobertov útok, tiahli do Samovej ríše najkratšou cestou čiže z Friulsku cez Korutánsko. Odtiaľ

(Regen), Boioduria (Ilz) a Gran (Hron), ktoré ústili do Rýna alebo Dunaja na protiľahlom brehu. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 33.

¹⁶³ Vincent Sedlák presvedčivo dokázal, že Wogastisburg dostal meno podľa rieky „*Agasta*“, stál teda „*v jej bezprostrednom okolí*“. Správne zdôraznil, že „*nie je nevyhnutné považovať Wogastisburg za slovanský hrad, postavený Slovanmi.*“ Keďže ho však hľadal na severnom brehu Dunaja, jeho presnú polohu nemohol nájsť. SEDLÁK, V.: Historicko-spoločenský vývin Slovanov v dunajsko-karpatskej oblasti (so zreteľom na predkov Slovákov), Slavica Slovaca 27, 1992, č. 2, s. 180-181.

¹⁶⁴ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 33, s. 351-352, pozn. 117-123.

¹⁶⁵ Cez Gmündské sedlo šla jedna cesta k Dyje čiže na Moravu a druhá cesta dolu riekou Kamp k Dunaju čiže do Rugilandu. O ceste cez hraničný prechod v Gmündskom sedle pozri ŠIMÁK, J. V.: Pronikání Němců, s. 559-560. CZENDES, P.: Die Strassen Niederösterreichs im Früh- und Hochmittelalter. Dissertationen der Universität Wien 33, Wien 1969, s. 79-80, 163-164, 190-191. PROFANTOVÁ, N.: Přínos archeologie k poznání českých dějin devátého století, Studia mediaevalia Pragensia 2, 1991, s. 49. Langobardi, ktorí v roku 489 odišli z Čiech do Rugilandu, určite prechádzali cez Gmündské sedlo. V októbri 871 moravský svadobný sprievod viedol z Čiech na Moravu českú kniežiaciu dcéru. Ann. Fuld ad a. 871, MMFH I, s. 105-106. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 131. Ak sprievod bol tak blízko hraníc, že ho mohli prepadnúť Bavori, šiel po ceste, ktorá prechádzala cez Gmündské sedlo. TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 233, pozn. 37.

sa cez Semmering dostali do údolia Litavy a pri Karnunte mohli dosiahnuť Dunaj.¹⁶⁶ Aj Langobardi, hoci „*zvítazili*“ a „*odviedli so sebou veľký počet zajatcov zo Slovanov*“, museli napokon ustúpiť. Alemani, ktorí so sebou odviekli „*veľmi veľký počet zajatcov*“, zajali viac Slovanov ako Langobardi, ktorí mali len „*veľký počet zajatcov*“. Alemani teda plienili väčšiu alebo viac osídlenú a tým významnejšiu časť Samovej ríše ako Langobardi.

Austrázijci chceli v prípade víťazstva pochodovať do vnútra Samovej ríše. Ako hlavné vojsko mali ísť hlavným smerom čiže dolu Dunajom, priamo do centra Samovej ríše a spolu s Alemanmi a Langobardmi Sama zovrieť.

Česi a Srbi spojencami Samovej ríše

Samovo víťazstvo v roku 631 pomohlo Srbom: „*tiež aj Dervan, knieža národa Srbov (dux gente Surbiorum), ktorí boli z rodu Slovanov a už dávno patrili ku kráľovstvu Frankov, sa pridali so svojimi ku kráľovstvu Samovmu.*“ Dervanovo Srbské kniežatstvo, ktoré susedilo so Saskom, s Durínskym a s Čechami, striaslo franskú nadvládu a pridalo sa k Samovi.

Ak proti Samovej ríši tiahli „*tiež aj (etiam et) Langobardi*“, langobardské vojsko nešlo do vojny samo. Okrem Langobardov tiahli aj ďalšie armády, Austrázijci a Alemani. Ak sa k Samovi pridali „*tiež aj (etiam et) Dervan*“ nepridal sa sám, ale súčasne s ním sa k Samovi pridali aj niekto iný, porovnateľný s týmto srbským kniežatom, nepochybne iný slovanský knieža. Ak by sa k Samovi pridali iba Dervan, slová „*etiam et*“ pri jeho mene by nemali zmysel.

Ak sa Srbi stali spojencami Sama, museli takými istými spojencami byť aj Česi, pretože bez českého prostredníctva by Samovo spojenectvo so srbským kniežatom nebolo možné. Česi, na rozdiel od Srbov, „*ku kráľovstvu Frankov*“ predtým nepatrili. Tým, že sa pridali k Samovi, od Frankov sa neodtrhli, tak ako sa odtrhli Srbi. Preto českého kniežaťa, ktorý sa súčasne so srbským kniežatom pridali k Samovi, franský kronikár nespomenul. Ak Srbi, tak ako aj iné slovanské kmene, už vtedy mali svoje knieža,¹⁶⁷ určite ho mali aj Česi. Nielen srbský ale aj český knieža „*sa pridali so svojimi ku kráľovstvu Samovmu.*“

Hneď po víťazstve pri Wogastisburgu Slovania začali útočiť proti Durínsku a iným častiam Franskej ríše: „*Mnoho krát potom Vinidi vpadnú do Durínska i do iných krajín v kráľovstve Frankov, aby tu koristili.*“ Na

¹⁶⁶ Cesta, ktorá viedla z langobardského Friulsku cez Korutánsko, opúšťala Korutánsko v Semmeringu. CZENDES, P.: Die Strassen Niederösterreichs, s. 242-244. McCORMICK M.: Narodziny Europy. Korzenie gospodarki europejskiej 300 – 900, Warszawa 2007, s. 359.

¹⁶⁷ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 27-29.

susedné Bavorsko neútočili, pretože Bavori sa k Dagobertovmu útoku nepridali a zachovávali so Samom mier. Ak Samovi Slovania zachovávali mier so susedným Bavorskom a útočili „do Durínska i do iných (za Durínskym ležiacich) krajín v kráľovstve Frankov“, museli prechádzať cez spojenecké Čechy a Srbsko. Ak vyrazili z centra Samovej ríše, do Čiech sa mohli dostať cez Gmündské sedlo, cez ktoré v opačnom smere tiahli v roku 489 Langobardi a pravdepodobne aj alemanské vojsko v roku 631. V Čechách nastúpili na Srbskú cestu, ktorá cez Nakléřovské sedlo mierila do Srbska. V roku 805 na rozkaz Karola Veľkého tiahlo po tejto ceste do Čiech saské vojsko.¹⁶⁸ V auguste 856 východofranský kráľ Ľudovít Nemec sa z územia Srbskej marky, ktorej patrilo durínske pohraničie na západnom brehu Sály, vypravil na východ. Prešiel cez Srbsko, napadol a porazil srbských Glomačov a potom cez Nakléřovské sedlo vpadol do Čiech.¹⁶⁹ V roku 869, nepochybne po tejto istej ceste, prišli Česi na pomoc Srbom a spolu vpadli do Durínska.¹⁷⁰ V roku 880 sa Česi spojili s Glomačmi a Srbmi a prekročili Sálu. Ich útok na durínskym brehu rieky zastavil markgróf Srbskej marky Poppo.¹⁷¹ Samovi Slovania vpadli do Durínska cez Srbsko, tak ako Česi a Srbi v rokoch 869 a 880. Vyrazili z centra svojej ríše a tiahli najkratšou cestou čiže cez Rugiland, Čechy a Srbsko, kde sa k ním určite pridali Česi a Srbi. Potom prekročili srbsko-durínsku hranicu na rieke Sále¹⁷² a vpadli do Durínska a odtiaľ aj na ďalšie územia Franskej ríše.

Po slovanskom útoku v roku 632 Dagobert zhromaždil v Métach austrázijské vojsko a vybraných bojovníkov z Neustrie a z Burgundska a šiel brániť Durínsko: „vyraziac s vojskom z kráľovstva Austrázijskov z mesta Méty, prejdúc Ardeny, pritiahne s vojskom k Mohuči, zamýšľajúc prekročiť Rýn“.¹⁷³ Nepochybne mieril k východnej hranici Durínska na rieke Sále, cez ktorú Slovania útočili. Ak by sa tam chcel dostať, musel by z Mohuče pokračovať na Frankfurt a odtiaľ do Durínska na Erfurt.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Ann. Mettenses priores ad a. 805, MMFH I, s. 56-57. Chronicon Moissiacenses ad a. 805, MMFH I, s. 60-61.

¹⁶⁹ Annales Bertiniani ad a. 856, MMFH I, s. 73. Ann. Fuld. ad a. 856, MMFH I, s. 94.

¹⁷⁰ Ann. Fuld. ad a. 869, MMFH I, s. 99-100.

¹⁷¹ Ann. Fuld. ad a. 880, MMFH I, s. 110.

¹⁷² Srbská hranica bola na Sále. Annales regni Francorum, Annales Einhardi ad a. 782, rec. F. Kurze, s. 61.

¹⁷³ Fredegarii Chronicon IV 74, MMFH I, s. 24. CHOC, P.: Sámova ríše a její zápasy, Historie a vojenství 1, 1957, s. 30.

¹⁷⁴ Ak Dagobert chcel chrániť Durínsko, musel z Mohuče tiahnuť na Erfurt, ktorý ležal uprostred Durínska. Túto cestu poznali aj kupci, ktorým v Erfurte, podľa nariadenia Karola Veľkého z roku 805, prezerali tovar, aby nevyvážali za hranice Franskej ríše zbrane. Pozri pozn. 151. Tou istou cestou, ktorou chcel v roku 632 ísť Dagobert, tiahol v roku 641 jeho syn

Od ďalšej cesty však upustil, lebo do Mohuče sa dostavili saskí poslovovia, ktorí kráľovi prisahali, že Sasi „budú z vlastnej horlivosti a vo vlastnom záujme klásť odpor Vinidom a prisľúbia, že budú v oných končinách strážiť hranice Frankov“, za čo im kráľ odpustil každoročnú daň päťsto kráv.¹⁷⁵ Ak hranice mali strážiť Sasi a to „vo vlastnom záujme“, tak to boli okrem hraníc Durínska aj hranice Saska. Keďže Sasko a Durínsko hraničili na rieke Sále s Dervanovým Srbskom, Samovi Slovania tiahli nielen cez Čechy ale aj cez Srbsko a útočili (určite spolu so Srbmi a Čechmi) nie z českého ale zo srbského územia.

V roku 633 „Vinidi na rozkaz Samov trúfalo vyčínali a častejšie, prekročiaci svoje hranice, plienili kráľovstvo Frankov, napádali Durínsko a ostatné kraje.“ Vtedy Dagobert navštívil Méty, kde sa zišli najvyšší predstavitelia jeho kráľovstva. Na tomto zhromaždení ustanovil svojho syna Sigiberta za austrázijského kráľa, usídlil ho v Métach a do jeho služieb postavil kolínského biskupa Chuniberta a vojvodu Adalgisela: „Tí, ako je známe, potom svojim úsilím hranicu Austrázie a kráľovstvo Frankov proti Vinidom schopne bránili.“¹⁷⁶ Sigibertovi podliehal aj Radulf, ktorého Dagobert ustanovil za durínskeho vojvodu. Radulf „viackrát bojujúc s vojskom Vinidov, porazil ich a obrátil na útek.“¹⁷⁷ V roku 641 sa však proti Sigibertovi vzburil. Sigibert zhromaždil austrázijské vojsko, prekročil Rýn a z austrázijského územia na východnej strane Rýna pribral ďalších vojakov. Najprv sa mu na odpor postavil Radulfov spojenec Faro. Sigibert nad ním zvíťazil, prešiel cez Buchoniu, vtrhol do Durínska a obkľúčil Radulfa v jeho hrade, ktorý stál nad riekou Unstrut. Austrázijski opäť, tak ako pred desiatimi rokmi pri Vogastisburgu, utrpeli veľkú porážku a Sigibert mohol byť rád, že so zvyškom svojho vojska prekročil Rýn a vrátil sa domov. Radulf „sa považoval za kráľa v Durínsku; upevňoval priateľstvo s Vinidmi a s ostatnými národmi, ktoré mal za susedov, si zaväzoval pestovaním priateľstva.“¹⁷⁸

V roku 631 Samo zväčšil silu svojej ríše spojenectvom s Čechmi a Srbmi. Spojenctvo srbského kniežaťa Dervana so Samom, vpády Samových Slovanov a jeho spojencov cez územie Srbska do Durínska a odtiaľ ešte ďalej, záujem Sasov na obrane hranice na rieke Sále a neskoršie

---

Sigibert. Tiahol s austrázijským vojskom, ktoré zhromaždil v Métach do Durínska, k hradu vzbúreného durínskeho vojvodu Radulfa. Radulfov hrad stál nad riekou Unstrut, severne alebo severovýchodne od Erfurtu.

¹⁷⁵ Fredegarii Chronicon IV 74, MMFH I, s. 24.

¹⁷⁶ Fredegarii Chronicon IV 75, MMFH I, s. 25.

¹⁷⁷ Fredegarii Chronicon IV 77, MMFH I, s. 25.

¹⁷⁸ Fredegarii Chronicon IV 87, MMFH I, s. 25-27.

spojenectvo durínskeho vojvodu Radulfa so Samom si bez českého prostredníctva nemôžeme predstaviť. Česi boli podobnými spojencami Sama, ako ich srbskí susedia.

3. SRBI, ČESI A MORAVANIA OD KAROLA VEĽKÉHO PO SVÄTOPLUKA

Česi, Srbi a Moravia v rokoch 805 – 846

V rokoch 805 a 806 kládli Česi a Srbi odpor prvému vojenskému náporu Franskej ríše. V roku 805 cisár Karol Veľký poslal svojho syna Karola „do zeme Slovanov, ktorí sa menujú Česi (Beheimi). Ten spustošil celú ich vlasť a zabil ich knieža menom Lech.“¹⁷⁹ Podľa podrobnejších Métskych análov „do zeme Slovanov, ktorá sa nazýva Čechy (Behemi)“, smerovali tri vojská. Karol tiahol cez Východné Fransko a do Čiech vstúpil cez Smrčiny po Kráľovskej ceste. Saské vojsko tiahlo, nepochybne proti prúdu rieky Labe, cez územie Srbov a Glomačov. Porazilo glomačské knieža Semela a donútilo ho k poslušnosti. Sasi posilnení Glomačmi, prekonali cez Nakléřovské sedlo Krušné hory a po Srbskej ceste postupovali do vnútra Čiech. Bavorský prefekt Audulf a markgróf Avarskej a Korutánskej marky Werinhar viedli „výpravu z celého Bavorska“ a postupovali po Regensburškej ceste (cez Všerubský priesmyk). Vojská, ktoré tiahli z troch rôznych strán, prenikli až do stredných Čiech. Tu, „in planicie Behaim“ pri rieke Ohře („Agara“), sa spojili a postupovali ďalej až k hradu Kan („ad Canburg“). Hrad obklúčili a 40 dní pustošili celú okolitú krajinu „na tejto strane Labe (na ktorej stál obliehaný hrad Kan) i za Labem.“ Vtedy prišiel o život český knieža Lech.¹⁸⁰

Ak Lech bol knieža „Slovanov, ktorí sa menujú Česi“ a bránil „celú ich vlasť“, určite nebol len jeden z malých českých kniežat ale knieža všetkých Čechov. Cisár si chcel podrobiť celé Čechy a vynútiť poplatok od celého národa (kmeňa). To sa podarilo až jeho synovi, italskému

¹⁷⁹ Annales regni Francorum ad a. 805, MMFH I, s. 43. Annales Tiliani ad a. 805, MMFH I, s. 59. Annales Maximiniani ad a. 805, MMFH I, s. 64.

¹⁸⁰ Annales Mettenses priores ad a. 805, MMFH I, s. 56-57. Chronicon Moissiacense ad a. 805, MMFH I, s. 60-61. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1. s. 273-276. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 63-64, 82-83. Tenže: Vznik, s. 71-80, 84-85. Ak Karolovo vojsko najprv obklúčilo „Canburg“ a až potom prekročilo Labe, „Canburg“ nemôžeme hľadať „za Labem“, napríklad v Hradsku pri obci Kanina neďaleko Mělníka, ako sa domnievajú viacerí autori. ŠOLLE, M.: Příspěvek archeologie k lokalizaci tzv. „Canburgu“, Sborník Národního musea v Praze, řada A – Historie 24, 1970, č. 1-2, s. 177-183. Tenže: Hradsko u Mšena I. Od pravěku do doby slovanské a otázka Canburgu franckých letopisů, Památky archeologické 68, 1977, s. 323-393. Tenže: Hradsko na Kokořínsku – Canburg franckých análů, Praha 1998. TUREK, R.: Canburg z r. 805 – Kanina či Kanín? Historická geografie 17, 1978, s. 434-449. Preto súhlasíme s Dušanom Třeštíkom, ktorý „Canburg“ hľadá neďaleko od ľavého brehu Labe, prípadne Vltavy, ktorú vtedy považovali za horný tok Labe. TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 76-80.

a bavorskému kráľovi Pipinovi, ktorý tiahol proti Čechom v nasledujúcom roku.¹⁸¹

Na jar 806 vyslal cisár Karol Veľký svojho syna Karola s vojskom proti Srbom. V boji padol „*Miliduch pyšný kráľ, ktorý vládol v Srbsku (Milito rex superbus, qui regnabat in Siurbis)*“ čiže hlavný srbský knieža. Po zabití Miliducha prišli ku Karolovi „*ostatní králi (ceteri reges)*“ čiže malé srbské kniežatá a podriadili sa mu.¹⁸² Slovanské kmene (národy) mali jedno hlavné a niekoľko malých kniežat. Jedno z niekoľkých malých kniežatstiev, z ktorých sa Srbsko vtedy skladalo,¹⁸³ sa stalo malým samostatným kmeňom. Knieža srbských Glomačov (Dalemincov) Semel nepodliehal hlavnému srbskému kniežatstvu. Medzi Dervanom a Miliduchom je časová medzera 175 rokov, srbské kniežatá, ktoré vtedy žili, nepoznáme. Rovnako nepoznáme ani české kniežatá, ktoré žili pred Lechom.

V roku 807 Karol Veľký určil v akom počte majú Sasi tiahnuť do vojny. Proti susedným Srbom boli povinní vypraviť väčšie vojsko ako proti vzdialenejším Čechom: „*Ak by bolo treba odvetu do krajov českých, vtedy dvaja z troch. Ak by bolo treba chrániť vlasť zo strany Srbov, vtedy nech sa zídu všetci bez výnimky.*“¹⁸⁴

Na snem, ktorý cisár Ľudovít Pobožný zvolal v júli 815 do Paderbornu, „*prišli veľmoži a vyslanci všetkých východných Slovanov*“¹⁸⁵ čiže aj Srbov a Čechov. Srbi sa však zakrátko vzbúrili. Sasi a východní Frankovia, ktorí sa proti nim na cisárov rozkaz na jar 816 vypravili, vzburu potlačili: „*po dobytí jedného hradu sa všetko, čokoľvek sa v tomto národe zdalo odbojné, poddalo a upokojilo.*“¹⁸⁶

Franskí panovníci, na základe nároku, siahajúceho do roku 806, rátať Čechy k bavorskému pohraničiu. Cisár Ľudovít Pobožný v júli 817 určil svojim synom podiel na vláde v ríši. Jeho tretí syn Ľudovít Nemeč sa mal stať kráľom v Bavorsku, ku ktorému, okrem Korutánskej a Avarskej

¹⁸¹ Ann. reg. Franc. ad a. 806, MMFH I, s. 44. Historia Langobardorum codicis Gothani 2, ed. G. Waitz, s. 8. TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 80-85.

¹⁸² Chronicon Moisiacense ad a. 806, ed. G. H. Pertz, Monumenta Germaniae historica, Scriptores 2, Hannoverae 1829, s. 258. Ann. reg. Franc. ad a. 806, MMFH I, s. 43-44. TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 80, 84.

¹⁸³ Podľa anonymného bavorského geografa „*krajina, ktorú nazývajú Srbsko*“, mala „*viaceré krajiny*“: „*est regio, quae vocatur Surbi, in qua regiones plures sunt, quae habent civitates L.*“ Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii. MMFH III, s. 285-286. TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 166-168.

¹⁸⁴ Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae 1, ed. R. Marsina, Bratislava 1971, n. 2, s. 3-4.

¹⁸⁵ Ann. reg. Franc. ad a. 815, MMFH I, s. 45.

¹⁸⁶ Ann. reg. Franc. ad a. 816, MMFH I, s. 45.

(Východnej) marky, cisár priirátal aj Čechov.¹⁸⁷ Moravia, ktorých cisár Ľudovít nespomenul, stáli vtedy mimo dosahu jeho moci. V decembri 822 však prišli na ríšsky snem nielen Srbi a Česi ale aj Moravia.¹⁸⁸ V roku 822 sa Moravia ocitli v rovnakom vzťahu k susednej Franskej ríši ako ostatní Slovania prítomní vo Frankfurte čiže Obodriti, Veleti, Srbi, Česi a južní Obodriti. Všetky tieto slovanské kmene uznávali závislosť od Franskej ríše, odvádzali jej daň a cisár zasahoval do ich vnútrodynastických sporov.¹⁸⁹

V roku 838 povstali slovanské kmene v Polabí.¹⁹⁰ Výprava, ktorú proti nim v nasledujúcom roku vyslal Ľudovít Pobožný, nemala veľký úspech. Roku 839 Srbi a Veleti spustošili a vypálili dediny v saskom pohraničí.¹⁹¹ Sasi tiahli proti srbským Koledicom, zabili ich knieža Timyslava („*Cimusclo*“) a dobyli ich hlavný hrad Kesig („*Kesigesburg*“) a ďalších 11 hradov. Koledici si zvolili nové knieža, ktorý so Sasi uzavrel mier.¹⁹²

Na jar 840 odbojný bavorský kráľ Ľudovít Nemec ustupoval pred svojim otcem cez Durínsko a potom s veľkými ťažkosťami „*cez zem Slovanov*“, čiže cez Srbsko a Čechy alebo len cez Čechy, aby sa dostal do svojho Bavorska.¹⁹³ Slovania, ktorí si od Ľudovíta Nemca vynútili dary, boli určite Česi a možno aj Srbi. Česi boli teda znova nezávislí od Bavorska a od ríše.¹⁹⁴

¹⁸⁷ *Ordinatio imperii II, Magnae Moraviae fontes historici IV. Leges, textus iuridici, supplementa*, curaverunt D. Bartoňková, K. Kaderka, L. Havlík, J. Ludvíkovský, J. Vašica, E. Večerka, Brno 1971, s. 31-32. CDES 1, ed. R. Marsina, n. 3, s. 4-5.

¹⁸⁸ *Ann. reg. Franc. ad a. 822*, MMFH I, s. 160.

¹⁸⁹ *Annales regni Francorum inde ab a. 741. usque ad a. 829. qui dicuntur Annales Laurisenses maiores et Einhardi ad a. 812, 817, 818, 819, 821, 822, 823, 824, 826*, post editionem G. H. Pertzii recognovit F. Kurze. *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi*, Hannoverae 1895, s. 137, 147, 149-150, 157, 159, 160, 162, 165-166, 169. *Anonymi Vita Hludovici imperatoris 36*, curavit R. Rau. *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte, I. Teil, neu bearbeitet von R. Rau. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters*, hg. R. Buchner, Band 5, Berlin 1955, s. 316. TŘEŠTÍK, D.: *Počátky*, s. 270.

¹⁹⁰ *Annales Bertiniani ad a. 838*, curavit R. Rau. *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte, II. Teil, neu bearbeitet von R. Rau. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters*, hg. R. Buchner, Band 6, Berlin 1966, s. 36-39.

¹⁹¹ *Ann. Bert. ad a. 839*, cur. R. Rau, s. 48-49.

¹⁹² *Ann. Bert. ad a. 839*, cur. R. Rau, s. 50-51.

¹⁹³ *Annales Fuldenses ad a. 840*, MMFH I, s. 89. *Anonymi Vita Hludovici imperatoris 62*, cur. R. Rau, s. 374-375. *Nithardi historiarum I 8, 36*, curavit R. Rau. *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte, I. Teil, neu bearbeitet von R. Rau. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters*, hg. R. Buchner, Band 5, Berlin 1955, s. 402-403.

¹⁹⁴ TŘEŠTÍK, D.: *Počátky*, s. 88.

Hlavný knieža a malé kniežatá

Včasnostredoveké slovanské národy „*mávali nad sebou knieža zo svojho rodu a národa*“.¹⁹⁵ Knieža Veletov Dragovit, ktorý ostatné veletské kniežatá „*prevýšil vznešenosťou rodu a autoritou veku (nobilitate generis et auctoritate senectutis longe praeminebat)*“, sa v roku 789 podriadil Karolovi Veľkému.¹⁹⁶ Knieža, ktorý ostatné kniežatá „*prevýšil vznešenosťou rodu*“, viedol celý národ do vojny a v mene celého kmeňa uzatváral mierové alebo iné dohody so zahraničím. Uznávali ho aj za hranicami alebo hlavne za hranicami kmeňa.¹⁹⁷ Bol prvý vo vedení vojny a v jednaní so spojencami i s nepriateľom. Takýmto kniežaťom u Veletov po Dragovitovi bol Ljub, Ljubovi synovia Milegast a Čeledrag,¹⁹⁸ u Obodritov Vlčan, Dražko, Slavomír, Čedrag, Gostimysl,¹⁹⁹ u Srbov Miliduch, Čestibor a Slavibor, u Čechov Lech, Vistrach a jeho synovia, Bořivoj a jeho synovia a u Moravanov mojmirovské kniežatá.²⁰⁰ Ak jeden z kniežat vynikal nad ostatné kniežatá „*vznešenosťou rodu*“, jeden kniežací rod „*prevýšil vznešenosťou*“ ostatné kniežacie rody. Knieža z tohoto rodu bol kniežaťom jedného z malých kniežatstiev a zároveň aj kniežaťom celého kmeňa.

¹⁹⁵ Podľa Regina Česi „*principem suae cognationis ac gentis super se habuerant*“. Reginonis abbas Prumiensis Chronicon ad a. 890, MMFH I, s. 138. Domáci pôvod mal nielen český kniežací rod ale aj kniežatá a kniežacie rody ostatných stredoeurópskych slovanských kmeňov.

¹⁹⁶ Dragovit vyšiel zo svojho hradu a podrobil sa Karolovi Veľkému, ktorý pustošil jeho krajinu. Bol nasledovaný „*ostatnými kráľičkami Vilčanov (ceteris Wiltzorun regulis)*“ čiže malými veletskými kniežatami, ktorí prišli „*ku kráľovi (ad regem)*“ čiže k Dragovitovi a podľa jeho príkladu sa aj „*cum omnibus suis*“ podrobili Karolovi Veľkému. Ann. reg. Franc. ad a. 789, rec. F. Kurze, s. 85, 87. HRABOVÁ, L.: Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii, České Budějovice 2006, s. 39-40, 41, 45.

¹⁹⁷ TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 71-72, 84-85.

¹⁹⁸ Ann. reg. Franc. ad a. 823, rec. F. Kurze, s. 160. HELLMANN, M.: Grundzüge der Verfassungsstruktur der Liutizen. In: Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder, hg. H. Ludat, Giessen 1960, s. 103-113.

¹⁹⁹ Ann. reg. Franc. ad a. 789, 795, 798, 808, 809, 817, 819, 821, 823, 826, rec. F. Kurze, s. 84, 86, 96, 97, 104, 105, 125, 128, 129, 147, 149-150, 157, 160, 162, 169. Anonymi Vita Hludovici imperatoris 31, hg. R. Buchner, s. 308-309. MMFH II, s. 28. Gostimysl bol jeden z viacerých obodritských kniežat („*unus ex regibus eorum...*“, *Gestimus nomine*“). Roku 844 stál na čele obodritského vojska a v boji s vojskom Ludovíta Nemca padol. Annales Xantenses ad a. 844, curavit R. Rau. Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte, II. Teil, neu bearbeitet von R. Rau. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, hg. R. Buchner, Band 5, Berlin 1955, s. 346-347. Ann. Fuld. ad a. 844, rec. F. Kurze, s. 35. Gostimysl bol v prípade vojny prvý spomedzi všetkých obodritských kniežat. Nemusel byť však trvale hlavným obodritským kniežaťom. FRITZE, W.: Probleme der abodritischen Stammes- und Reichsverfassung und ihrer Entwicklung vom Stammesstaat zum Herrschaftsstaat. In: Siedlung und Verfassung der Slawen an Elbe, Saale und Oder, hg. H. Ludat, Giessen 1960, s. 144-157, 178-183. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 83, 500-501, pozn. 68-71.

²⁰⁰ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 128.

So susednou ríšou ako aj s kniežatom susednej Veľkej Moravy jednal len jeden spomedzi všetkých českých kniežat. Bol to ten, kto všetkých ostatných „prevýšil“, koho za autoritu uznával celý kmeň Čechov. Moravia spomedzi českých kniežat podporovali Slavitacha, Frankovia chceli jeho brata. Aj Srbi v Čechách uznávali jedného z Vistrachových synov. Moravia, Frankovia a Srbi uznávali v Čechách autoritu toho istého kniežacieho rodu.

Podľa svedectva anonymného bavorského geografa, ktorý svoj „*Opis hradov a krajín na severnej strane Dunaja*“ písal krátko po roku 843,²⁰¹ malé kniežatstvá u Srbov, Veletov, Obodritov a u ďalších slovanských kmeňov mali viacero hradov. Obodriti mali 53 hradov, „*rozdelených medzi ich kniežatá (per duces suos partitae)*“.²⁰² Keďže Obodriti sa členili na 4 kniežatstvá (Vagrovia, Polabania, Reregovia a Varnovia),²⁰³ jedno malé obodritské kniežatstvo malo priemerne 13 hradov. Veleti mali 4 kniežatstvá („*regiones IIII*“) a 95 hradov,²⁰⁴ v jednom malom veletskom kniežatstve mohlo byť teda asi 24 hradov. Okrem týchto 4 kniežatstiev (Ratari, Dolenci, Črezpeňania a Chyžania)²⁰⁵ mali Veleti ďalšie kniežatstvá, ktoré sa od veletského kmeňa oddeľovali. Boli to Liňania so 7 hradmi, Betenci, Smolinci a Moričania, každý s 11 hradmi, a Havolania s 8 hradmi.²⁰⁶ Srbi, od ktorých sa oddelili Glomači (Daleminci) so 14 hradmi,²⁰⁷ sa členili na „*viaceré kraje (regiones plures)*“ čiže na viaceré kniežatstvá a mali 50 hradov.²⁰⁸ K Srbom patrili a príležitostne sa od nich oddeľovali aj Koledici a Suselci. Srbskí

²⁰¹ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 477-479.

²⁰² Descriptio civitatum et regionum, MMFH III, s. 285-286.

²⁰³ Obodritskí Vagrovia, Polabania, Reregovia a Varnovia patrili spolu so susednými Liňanmi, Chyžanmi a Črezpeňanmi do hamburskej arcidiecézy. Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum II 21, III 20, bearbeitet W. Trillmich, s. 250-253, 352-353. ADAM BRÉMSKÝ: Činy biskupů hamburského kostela II 21, III 20, přeložila L. Hrabová, s. 93, 147. BULÍN, H.: Počátky státu obodritského, Právněhistorické studie 4, 1958, s. 4-50. Die Slawen in Deutschland. Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich von Oder und Neiße vom 6. bis 12. Jahrhundert. Ein Handbuch, hg. J. Herrmann, Berlin 1985, s. 254-255.

²⁰⁴ Descriptio civitatum et regionum, MMFH III, s. 286.

²⁰⁵ Magistri Adami Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum II 21, schol. 16 (17), III 22, bearbeitet W. Trillmich, s. 250-253, 354-357. ADAM BRÉMSKÝ: Činy biskupů hamburského kostela II 21, schol. G, III 22, přeložila L. Hrabová, s. 93-94, 149. BULÍN, H.: Počátky státu veletského, Právněhistorické studie 5, 1959, s. 5-32. HELLMANN, M.: Grundzüge, s.106. Die Slawen in Deutschland, hg. J. Herrmann, s. 254, 261.

²⁰⁶ Descriptio civitatum et regionum, MMFH III, s. 286.

²⁰⁷ Descriptio civitatum et regionum, MMFH III, s. 287.

²⁰⁸ Descriptio civitatum et regionum, MMFH III, s. 286. Malé kniežatstvá, na ktoré sa slovanské kmene členili, anonymný bavorský geograf nazval „*regiones*“, mali teda jasne vymedzené územie.

Koledici, ktorým až do roku 839 vládol knieža Timyslav, mali 12 hradov. Východne od Srbska a severne od Čech (v Lužiciach a v Dolnom Sliezsku) sídlil kmeň Chorvátov.²⁰⁹ Anonymný bavorský geograf našiel na chorvátskom území Lužičanov s 30 hradmi, Bezunčanov s 2 hradmi, Milčanov s 30 hradmi, Dedošanov s 20 hradmi a Slezanov s 15 hradmi. Spomenul aj Opoľanov s 20 hradmi a Holasicov s 5 hradmi,²¹⁰ ktorí sídlili východne od Chorvátov a severne od Moravanov (v Hornom Sliezsku).

Česi mali 15 hradov.²¹¹ Keďže malé slovanské kniežatstvá nemali len jeden ale viacero hradov a české kniežatstvá v tom určite neboli výnimkou, v Čechách nemohlo byť toľko kniežatstiev, koľko bolo hradov. Ak každému z malých českých kniežatstiev patrilo niekoľko hradov, tak kniežatstiev v Čechách bolo omnoho menej ako 15. V máji 872 bojovali proti vojsku východofranského kráľa 6 českých kniežat,²¹² ktorým zodpovedalo 6 kniežatstiev.

Malé kniežatstvá, na ktoré sa slovanské kmene delili, boli veľmi stabilné. Ich počet a územný rozsah určovala predovšetkým prírodná členitosť kmeňového územia. Keďže tá sa nemenila, malé vnútrokmeňové kniežatstvá pretrvávali v pôvodnej veľkosti a počte až do svojho zániku. Ak Česi mali 6 kniežatstiev a 15 hradov, tak v jednom kniežatstve boli 2 alebo 3 (prípadne až 4) hrady. Ak v Čechách bolo len 6 kniežatstiev, tak nie všetci štrnásť „*ex ducibus Boemanorum*“, ktorí v januári 845 navštívili kráľovský dvor v Regensburgu a dali sa tam pokrstiť,²¹³ boli vládnucimi kniežatami.²¹⁴ Tak ako v júli 895 išiel do Regensburgu spolu s hlavným českým kniežatom Spytihněvom aj jeho 7-ročný brat a nástupca

²⁰⁹ Pozri pozn. 224.

²¹⁰ *Descriptio civitatum et regionum*, MMFH III, s. 289, 291.

²¹¹ „*Bethemare, in qua sunt civitates XV.*“ *Descriptio civitatum et regionum*. MMFH III, s. 287. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 83-84.

²¹² *Ann. Fuld. ad a. 872*, MMFH I, s. 107.

²¹³ „*Hludowicus XIII ex ducibus Boemanorum cum hominibus suis christianam religionem desiderantes suscepit et in octava theophaniae baptizari iussit.*“ *Ann. Fuld. ad a. 845*, MMFH I, s. 89. Bohatú literatúru o tejto udalosti pozri TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 497-498, pozn. 27, 28.

²¹⁴ Ak budeme spolu s Dušanom Třeštíkom (pozri pozn. 211) predpokladať, že v roku 845 bolo v Čechách 14 alebo 15 kniežatstiev, musíme odpovedať na otázku, ako mohol ich počet v krátkom čase poklesnúť na menej ako na polovicu. Môžeme si síce pomôcť predstavou zjednocovacích bojov 15-tich znepriatelených kniežatstiev v čase medzi rokmi 845 a 872, tá je však nezmyselná. Nič takého vo vnútornom živote slovanských kmeňov nepoznáme. Ak by v Čechách zúrila vzájomná vojna drobných kniežatstiev, Česi by stratili schopnosť klásť odpor susednej ríši, nevedeli by sa na začiatku roka 845 dohodnúť na spoločnom krste všetkých kniežat a nedokázali by voči svojim susedom vystupovať ako jeden celok.

Vratislav,²¹⁵ tak aj v januári 845 tam prišli nielen vládnuce české kniežatá ale aj ich nástupcovia čiže synovia, bratia, prípadne i synovci, ktorí mali v budúcnosti vládnuť.²¹⁶ Ak sa kniežatá dali pokrstiť aj „*cum hominibus suis*“ čiže so svojimi družiníkmi, ktorí ich sprevádzali, o to skôr privedli ku krstu svojich nástupcov. Štrnásť „*ex ducibus Boemanorum*“, ktorí v januári 845 navštívili Regensburg, nezastupovali 14 ale omnoho menej, pravdepodobne len 6 kniežacích rodov.

Aj Veľká Morava, presnejšie obe kniežatstvá, Morava a Nitrava (Nitriansko), z ktorých sa mojmirovský štát od roku 833 skladal, sa členili na niekoľko malých kniežatstiev.²¹⁷ Ich počet nepoznáme. Anonymný bavorský geograf spomína dvojakých Moravanov. „*Marharii*“ mali 11 hradov a druhí „*ktorých volajú Merehanos*“, mali 30 hradov.²¹⁸ Aj druhí Moravia boli „*populus*“ čiže osobitný kmeň (národ).²¹⁹ Obývali druhé veľkomoravské kniežatstvo zvané Nitrava. Boli to Nitrvania,²²⁰ ktorí sa v roku 833 stali aj Moravanmi.

Chorváti a druhí Chorváti

Listina pražského biskupstva spomína „*na severe (ad aquilonalem)*“ Čiech, okolo hradu Pšov(Mělník), hradskej obvodu Pšovnanov. Blízko nich sídlili „*Chrouati et altera Chrowati*“,²²¹ čiže dvojakí Chorváti. Keďže aj Chorváti boli „*na severe*“, obývali tú časť severných Čiech, ktorá susedným Pšovnanom už nepatrila, čiže horné Polabie. Tam však mohli sídlieť len prví zo spomínaných Chorvátov („*Chrouati*“). Tito Chorváti, tak ako aj juhočeskí Dúdlebi, patrili do kmeňa Čechov, ktorý navonok bol jednotným kmeňom, hoci mal, tak ako aj iné slovanské kmene, viacero už spomínaných

²¹⁵ Ann. Fuld. ad a. 895, MMFH I, s. 121.

²¹⁶ Už Rudolf Turek predpokladal, že v počte 14 pokrstených kniežat sú aj členovia rodín vládnučích kniežat. TUREK, R.: Die frühmittelalterlichen Stämmesgebiete in Böhmen, Praha 1957, s. 91.

²¹⁷ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 127-129, 142-143.

²¹⁸ Descriptio civitatum a regionum, MMFH III, s. 287. Ak by na každom hrade sídlil knieža, štát Mojmíra I. by musel mať 11 + 30 čiže 41 malých kniežatstiev, čo by bolo nepredstaviteľne veľa. Preto aj malé kniežatstvá na Morave a v Nitriansku mali niekoľko hradov.

²¹⁹ „*Est populus, quem vocant Merehanos*“, Descriptio civitatum et regionum, MMFH III, s. 287. Pre anonymného bavorského geografa boli „*populus*“ nielen druhí Moravia ale aj Liňania, Bulhari a neznámi „*Sittici*“, „*Stadici*“, „*Unlizi*“, „*Artorози*“. Descriptio civitatum et regionum, MMFH III, s. 286-288. Ak druhí Moravia boli „*populus*“, boli osobitný kmeň (národ) tak ako ostatné slovanské kmene takto označené.

²²⁰ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 29-30, 69, 91.

²²¹ Diplomata Hungariae antiquissima I, ed. G. Györffy, Budapestini 1992, n. 83, s. 245. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 67-69. BAKALA, J.: Bílí Chorvati v proměnách raněstředověké Evropy. Laborať nepřetržitého enigmatu, Opava 2004.

kniežat s dedičným postavením.²²² Jeden zo šiestich českých kniežat, spomínaných v roku 872, mohol byť kniežatom českých Chorvátov.

Druhí Chorváti sídlili za Krkonošami, na strednej Odre a delili sa na Slezanov, Trebovanov, Bobranov a Dedošanov („*altera Chrowati: Zlasane, Trebouane, Pobarane, Dedosize*“).²²³ Pôvodne k nim patrili aj Milčania a Lužičania.²²⁴ V roku 932 si Milčanov a Lužičanov podrobil nemecký kráľ Henrich I.²²⁵ Milčanov pripojil k Míšenskej marke, Lužičanov k Východnej

²²² TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 62-64. Pozri pozn. 542.

²²³ DHA I, ed. G. Györfi, n. 83, s. 145. ŠEBÁNEK, J.: Slezsko a české země 9. – 13. století. In: Slezsko, český stát a česká kultura, Opava 1946, s. 30. HAVLÍK, L.: Územní rozsah Velkomoravské říše v době posledních let vlády krále Svatopluka. In: Príspevky k medzislovanským vzťahom v československých dejinách. Slovanské štúdie 3, 1960, s. 43-46. HAVLÍK, L.: Tři kapitoly z nejstarších česko-polských vztahů, Slovanské historické studie 4, 1961, s. 21-27, 49-50, 61-62. ŁOWMIANŃSKI, H.: Początki IV, s. 477-478. Podľa Sławomira Moździocha „*Trebouane*“ a „*Pobarane*“ sídlili vo Veľkopoľsku v oblasti Trzebnice a v povodí Obry. MOŹDZIOCH, S.: Slezsko v 10. století. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 215-224. Tenže: Śląsk między Gnieznem a Praga. In: Ziemia polskie w X wieku, pod redakcją H. Samsonowicza, s. 169-198. Trebovania a Bobrania sa nachádzali v pražskej diecéze, preto nemohli sídlieť mimo územia priemyslovej ríše, v jej severnom susedstve, kde vládli Piastovci. Názor Sławomira Moździocha odmietol aj Lech Tyszkiewicz. Tamže, s. 231-233. TYSZKIEWICZ, L. A.: Słowiane i Awarowie. Organizacja plemenna Słowian, Wrocław 2009, s. 150-172, 184-195, 199-206. O najstaršom piastovskom území z pohľadu archeológie pozri KARA, M.: Najstarsze państwo Piastów – rezultat przełomu czy kontynuacji? Studium archeologiczne, Poznań 2009.

²²⁴ Chorváti na západe susedili so Srbmi. KONSTANTINOS PORFYROGENETOS: De administrando imperio 31, 32, MMFH III, s. 389-391. Srbi obývali „*územia ležiace medzi Labe a Sálou*“. Annales regni Francorum, Annales Einhardi ad a. 782, rec. F. Kurze, s. 61. Konštantín Porfyrogenet píše o susedstve Chorvátov a Srbov v súlade s Alfrédom Veľkým, ktorý vedel, že Chorváti („*Horigthi*“) sídlili na východ od srbských Glomačov (Dalemincov). Kniha, ktorá sa nazýva Orosius I/1, MMFH III, s. 338. HAVLÍK, L.: Slované v anglosaské chorografii Alfréda Velikého, Vznik a počátky Slovanů 5, 1964, s. 61, 70-71, 75, 76, 79. Milčania a Lužičania, ktorí sídlili na východ od strednej Labe, presnejšie východne od Čierneho Halštrova a jeho prítoku Pulsnitz, ak nemohli patriť k Srbom, patrili do susedného kmeňa Chorvátov. Chorváti, ktorí susedili s Čechmi a so Srbmi, sa teda pôvodne delili na Slezanov, Trebovanov, Bobranov, Dedošanov, Milčanov a Lužičanov. Toto staré delenie chorvátskeho kmeňa žilo ešte v marci 1000. Cisár Oto III. „*prešiel vtedy hranice Milčanov (Milcini terminis), najprv prichádzali do kraja Dedošanov (ad Diedesini pagum)*“, kde sa stretli s Boleslavom Chrabrým, ktorý ho privítal na území Poľska. Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon IV 45, curavit W. Trillmich. Ausgewählte Quellen zur deutsche Geschichte des Mittelalters, Band 9, hg. R. Buchner, Berlin 1960, s. 160-161. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika IV 45, přeložil B. Neškudla, Praha 2008, s. 115-116. Viacerí bádatelia kládli sídla druhých Chorvátov do Horného Sliezska a stotožňujú ich s Opolanmi a Holacimi alebo do Kladska. MATLA-KOZŁOWSKA, M.: Pierwsi Przemysłdzi i ich państwo (od X do połowy XI wieku), Poznań 2008, s. 204. TYSZKIEWICZ, L. A.: Słowiane i Awarowie, s. 165, 172-173, 244-245.

²²⁵ Thietmari Chronicon I 16, cur. W. Trillmich, s. 20-21. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika I 16, přeložil B. Neškudla, s. 43.

(od 965 Lužickej) marke²²⁶ a odtrhol ich tak od ostatných Chorvátov. Česká kňažná Drahomíra utiekla v roku 935 zo strachu pred svojim synom Boleslavom „do Chorvátska (vč *Chrovaty*)“. Boleslav chcel Drahomíru dopliať, ale „nezastihol ju“.²²⁷ Utekla teda za hranice Čech k druhým Chorvátom, kam Boleslavova moc ešte nesiahala.

Dúdlebi

Arabský cestovateľ a polyhistor al-Mas'údí vo svojom diele „*Ryžoviská zlata a bane na drahokamy*“, ktoré napísal v rokoch 944 – 947 spomenul „*kmeň zvaný Dúlába a ich kráľ v tejto dobe sa nazýva Wán.dž S.láf*“ čiže Václav.²²⁸ Ak al-Mas'údí spomína pred Václavom Stodoranov („*U.s.t.rána*“) a hneď za Václavom Bavorov či Nemcov („*Bám.džín*“ či „*Nám.džín*“), mal na mysli české knieža Václava. Ak Dúdlebom vládol český knieža, určite sídlili Čechách.

Václavov „*kmeň zvaný Dúlába*“ nie je nejakým osobitným, v Čechách sídliacim kmeňom, odlišným od Čechov, ale je to kmeň Čechov z pohľadu cez jednu jeho časť, cez Dúdlebov. Ten, kto podal al-Mas'údímu správu o slovanskom kmeni, ktorému vládol knieža Václav, sa na Čechov díval cez okrajových (pravdepodobne juhočeských) Dúdlebov. Ak teda hovoril o Dúdleboch myslel tým celý Václavov „*kmeň*“, čiže všetkých Čechov, nielen ich dúdlebskú časť, podľa ktorej ich pomenoval. Ak Francúzi hovoria o Allemandes a o Allemagne, nemyslia len na Alemanov a Alemansko v bezprostrednom susedstve Francúzska ale na všetkých Nemcov a celé Nemecko.²²⁹ Francúzsky pohľad na Nemcov a Nemecko mal v 1. polovici 12. storočia aj anglický kronikár William Malmesburský. Keď písal o „*Henrichovi vládcovi Alemanov (Henrico Alamannorum imperatori)*“, ²³⁰ vedel, že Alemáni, ktorým vládol Henrich I. Vtáčnik, sú Nemci.

²²⁶ Die Slawen in Deutschland, hg. J. Herrmann, s. 337, 342. V roku 963 markgróf saskej Východnej marky Gero si znova podrobil Lužičanov a s nimi aj susedných Slubljanov. Thietmari Chronicon II 14, cur. W. Trillmich, s. 48-49. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika II 14, preložil B. Neškudla, s. 58.

²²⁷ Charvátskohlaholská redakce původní legendy o sv. Václavu 6, vydal J. Vajs. In: Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile, uspořádal J. Vajs, s. 40. Ruské redakce původní staroslověnské legendy o sv. Václavu, vydal N. J. Serebrjanskij. In: Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile, uspořádal J. Vajs, s. 19. První slovanská legenda o sv. Václavu (Vostokovova redakce). In: Staroslověnské legendy českého původu, přeložili A. I. Rogov, E. Bláhová, V. Konzal, Praha 1976, s. 72. Týchto Chorvátov spomína aj Josifon a al-Mas'údí. MMFH III, s. 380, 406-407.

²²⁸ Rýžoviště zlata a doly drahokamů od al-Mas'údího 4. MMFH III, s. 406. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 53, 66, 443.

²²⁹ WENSKUS, R.: Stammesbildung, s. 99-100.

²³⁰ Pozri pozn. 505.

Tak ako Alemani boli časť Alemanov-Nemcov, boli aj Dúdlebi časťou Dúdlebov-Čechov.

Maďari a Rusi pomenovali Poliakov podľa okrajového poľského kmeňa Lendicov. Ruský kronikár Nestor nazýval Poliakov „*Ljachi*“ a Maďari majú pre nich meno Lengyelek.²³¹

Uhorsko-poľská kronika má pre Uhorsko okrem mena „*Ungaria*“ aj meno „*Sclavonia*“,²³² pretože sa na Uhorsko díva cez uhorskú Slaviniu čiže cez slovanské, presnejšie slovenské Nitriansko, ležiace na jeho severnom okraji, ktoré spomína ako údelné kniežatstvo Imricha (+1031), syna uhorského kráľa Štefana I.: „*Henricus nobilis dux Sclavonie*“.²³³ Neznámy autor, ktorý v dobe uhorského kráľa Ondreja II. (1205 – 1235) písal Uhorsko-poľskú kroniku, Uhorsko nazval podľa jeho jednej okrajovej časti, podľa Slovenska.²³⁴

Ríša, ktorú Konštantín Porfyrogenetos nazval „*Velké Chorvátsko, nepokrstené a zvané i Bielym*“,²³⁵ bola ríša českého kniežata Boleslava I.,²³⁶ ku ktorej okrem Čechov, Moravanov, Opoľanov, Vislanov a Lendicov patrili aj Chorváti. Byzantského cisára zaujímal pôvod dalmátskych Chorvátov, preto ríšu českého kniežata vnímal cez ich vzdialených príbuzných, od ktorých sa kedysi dávno oddelili, cez oderských Chorvátov, ktorí žili na jej okraji. Preto Boleslavova ríša, ktorá nemala svoje ustálené meno,²³⁷ bola pre vzdelaného cisára Chorvátskom.

Ak Alemani a Alemansko dali svoje meno všetkým Nemcom a celému Nemecku, Lendici všetkým Poliakom, Slovensko celému Uhorsku, oderské Chorvátsko a Chorváti celej ríši českého kniežata Boleslava I. a všetkým jej obyvateľom, tak aj Dúdlebi mohli za podobných okolností dať meno všetkým Čechom.

²³¹ LABUDA, G.: *Studia nad początkami państwa polskiego II.*, Poznań 1988, s. 167-220. MARK, M.: *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*, Martin 2006, s. 399-414.

²³² *Chronicon Hungarico-Polonicum* 1, 3, 13, *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum II*, ed. E. Szentpétery, Budapest 1938, s. 299, 304, 315, 320. STEINHÜBEL, J.: *Nitrianske kniežatstvo*, s. 239, 335, 458, pozn. 1383. HOMZA, M.: *Mulieres suadentes. Presviedčajúce ženy*, Bratislava 2002, s. 124-125.

²³³ *Chronicon Hungarico-Polonicum* 9, SRH II, s. 315. STEINHÜBEL, J.: *Nitrianske kniežatstvo*, s. 239, 335.

²³⁴ Ak podľa Uhorsko-poľskej kroniky Slovensko-Nitriansko bolo časťou Slovenska-Uhorska, tak „*Slavi et Chrwati*“, ktorí podľa 3. kapitoly Uhorsko-poľskej kroniky, zabili svojho kráľa Kazimíra a nad ktorými zvíťazil Atila, sú „*Slováci a Chorváti*“. *Chronicon Hungarico-Polonicum* 3, SRH II, s. 302-304.

²³⁵ KONSTANTINOS PORFYROGENETOS: *De administrando imperio* 31, 32, MMFH III, s. 389-391.

²³⁶ TRĚŠTÍK, D.: *Počátky*, s. 51. Tenže: *Mýty*, s. 78-98.

²³⁷ TRĚŠTÍK, D.: „*Veliké město*“, s. 57-58.

Dúdlebi, sídlili na niektorom okraji Čiech.²³⁸ Jediná okrajová oblasť Čiech, v ktorej môžeme českých Dúdlebov hľadať, boli južné Čechy.²³⁹ Listina pražského biskupstva Dúdlebov (na rozdiel od Chorvátov) nespomína a to určite preto, lebo z opisu diecéznych hraníc vynechala južné Čechy, kde títo Dúdlebi mohli sídliť. Jeden zo šiestich českých kniežat, spomínaných v roku 872, mohol byť kniežaťom Dúdlebov.

Knieža Vistrach a jeho synovia

Moravia boli podľa názoru franských a potom východofranských kráľov okrajovou súčasťou ich ríše, patrili „do najvzdialenejších končín kráľovstva“.²⁴⁰ Preto veľkomoravský knieža Mojmir I., podobne ako korutánsky knieža Borut, ktorý bavorskému vojvodovi odovzdal svojho syna Gorazda a synovca Chotimíra,²⁴¹ mohol do Regensburgu okrem iných rukojemníkov vydať aj svojho synovca a nástupcu Rastislava.²⁴² Počas svojho pobytu v Bavorsku Rastislav mohol získať dôveru východofranského kráľa Ľudovíta Nemca. Mojmirovu vládu ukončili vnútorné rozbroje, do ktorých Ľudovít Nemec zasiahol. V auguste 846 tiahol proti nepokojným Moravanom: „*Tu usporiadal a urovnal všetko podľa svojho uváženia a za knieža im ustanovil Rastislava, synovca Mojmirovho.*“²⁴³ Východofranský kráľ teda Rastislava dobre poznal, dôveroval mu a na Moravu ho privedol z Bavorska.

Česi, vidiac, že východofranský kráľ vpadol na susednú Moravu a správal sa tam „podľa svojho uváženia“, cítili sa ohrození. Preto rýchlo zabudli na minuloročný krst i na dohody s ním spojené a napadli kráľa Ľudovíta, ktorý sa cez Čechy vracal domov, a jeho vojsku spôsobili veľké straty.²⁴⁴

²³⁸ O prítomnosti Dúdlebov v Čechách pozri TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 5, 53, 66, 443.

²³⁹ LELEWEL, J.: Polska wieków średnich II, Poznań 1947, s. 514-515. V južných Čechách, v meandri rieky Malše, vyrástol niekedy v 10. storočí hrad Doudleby. Pozri pozn. 407. Hrad mohol dostať meno podľa starého mena územia, ktoré ovládal. Nápadná je aj archeologická odlišnosť južných Čiech od ostatného českého územia v predpřemyslovskej dobe. LUTOVSKÝ, M. – MICHÁLEK, J.: Archeologie knížecího sídla. Halšatský dvorec a slovanské hradiště na Hradci u Němčtic, Praha 2002, s. 118-133. BERANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M.: Slované v Čechách. Archeologie 6. – 12. století, Praha 2009, s. 99.

²⁴⁰ Decreta synodi Mogutiensis, MMFH IV, s. 34-35. TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 154.

²⁴¹ Conversio 4, ed. H. Wolfram, s. 42-43.

²⁴² CIBULKA, J.: Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě. Monumenta Archaeologica VII, Praha 1958, s. 278. KUČERA, M.: Postavy, s. 91. TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 154.

²⁴³ Ann. Fuld. ad a. 846, MMFH I, s. 90.

²⁴⁴ Ann. Bert. ad a. 846, MMFH I, s. 72. Ann. Fuld. ad a. 846, MMFH I, s. 90. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 94.

V roku 847 Ludovít Nemeč napadol Čechov²⁴⁵ a uprostred augusta 848 poslal do Čiech s vojskom svojho syna Ludovíta. Česi mu sľúbili, že sa podriadia a pošlú rukojemníkov.²⁴⁶ Keďže vynútené sľuby nedodrži, Ludovít Nemeč poslal v roku 849 do Čiech veľkú výpravu, ktorú viedli bavorský správca gróf Ernest, markgróf Srbskej marky Thakulf a viacero grófov a opátov. Vojsko neúspešne útočilo na české pohraničné opevnenie. Thakulf, ktorému šíp v boji zranil ľavé koleno, s Čechmi vyjednával o podmienkach mieru. Ostatní velitelia, ktorí začali na Thakulfa žiarliť, bez rozmyslu zaútočili na Čechov a utrpeli porážku. Aby sa mohli pokojne vrátiť domov, museli vydať Čechom rukojemníkov.²⁴⁷

České víťazstvo povzbudilo susedných Srbov. V roku 851 Srbi prepadávali ríšske pohraničie. Ludovít Nemeč spustošil Srbsko a Srbov „skrotiť“.²⁴⁸ Asi pri tejto príležitosti sa srbským kniežaťom stal Čestibor (asi 851 – 858), Ludovítov a Thakulfov spojenec.²⁴⁹ Ak by Čestibor bol len jeden z malých srbských kniežat, nebol by „Zistiboron Sorabum“ ale knieža niektorého z malých kniežatstiev, ktoré mali svoje vlastné mená.

Česi kládli odpor až do roku 857. Hniezdom českého odporu bol hrad, na ktorom sídlil knieža Vistrach.²⁵⁰ Ak Vistrachov hrad bol „mnoho rokov rebelujúci“, rebeloval zrejme už od roku 846. Bol to zrejme knieža Vistrach, kto v rokoch 846 a 849 viedol Čechov k víťazstvu v prvej vojne s východofranským kráľom.

Vistrach mal dvoch synov. Jeden z nich sa volal Slavitach, meno druhého syna nepoznáme. Keď starý knieža zomrel, synovia sa pustili do vzájomného zápasu o kniežaciu vládu. Slavitach bol, podobne ako jeho otec, rozhodný odporca ríšskej nadvlády nad Čechami. Jeho brat bol ochotný podriaďiť sa východofranskému kráľovi. Slavitachov brat prehral, bol „z vlasti vyhnaný“ a uchýlil sa k srbskému kniežaťu Čestiborovi.

Vistrachov syn Slavitach, ktorý sa spoliehal na svoj hrad (podobne ako Srbi v roku 816, sávsky knieža Ludovít v roku 820 a moravský knieža Rastislav v roku 855, 864 a 869), stál na čele českej rebélie. V roku 854 sa

---

²⁴⁵ Ann. Bert. ad a. 847, MMFH I, s. 72. Annales Fuldenses ad a. 847, post editionem G. H. Pertzii recognovit F. Kurze, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi, Hannoverae 1891, s. 37.

²⁴⁶ Ann. Fuld. ad a. 848, MMFH I, s. 90-91.

²⁴⁷ Ann. Fuld. ad a. 849, MMFH I, s. 91-92.

²⁴⁸ Ann. Fuld. ad a. 851, MMFH I, s. 92. Ann. Bert. ad a. 851, cur. R. Rau, s. 80-81.

²⁴⁹ BRANKAČK, J.: Betrachtungen zur politischen Geschichte der elb-slawischen Stammesverbände im 9. Jahrhundert. In: L'Europe aux IX – XI si'cles. Aux origines des Etats nationaux, Varsovie 1968, s. 408-411.

²⁵⁰ Pozri pozn. 244. SLÁMA, J.: Civitas Wiztrachi ducis, Historická geografie 11, 1973, s. 3-30. Tenže: K problému historické interpretace, s. 195-196.

schyľovalo k druhej vojne s ríšou a Slavitach sa na ňu určite pripravil. Ne-
pochybné vyjednával s veľkomoravským kniežaťom Rastislavom,²⁵¹ ktorý
sa vtedy začal búriť.²⁵² V marci 855 gróf Ernest viedol vojsko do Čiech, aby
odradil Čechov od podpory Rastislava.²⁵³ Proti Srbom neútočil, pretože
srbský knieža Čestibor bol Ľudovítov spojenec. Asi koncom leta 855 vpa-
dol Ľudovít Nemeč aj na Moravu. Obliehal Rastislava v jeho hrade (prav-
depodobne v Mikulčiciach) a pustošil okolitú krajinu. Po bezvýslednom
obliehaní sa dal na ústup. Stratil veľkú časť svojho vojska a nemohol za-
brániť odvetnému vpádu Moravanov do Východnej marky.²⁵⁴

V auguste 856 Ľudovít Nemeč vyrazil z Thakulfovej Srbskej marky
a tiahol cez Srbsko proti Glomačom a proti Čechom. Táto výprava mala
rovnaký smer ako saská časť veľkej protičeskej výpravy v roku 805. Srbom
vládol Ľudovítov spojenec Čestibor, preto Srbi sa pridali k Ľudovítovi
a spolu porazili Glomačov. Ľudovítovo vojsko potom prekročilo Nakléřov-
ské sedlo a vpadlo do Čiech. Tiahlo po Srbskej ceste.²⁵⁵ Kráľ, „*prejdúc cez
Čechov (per Boemanos transiens), niektoré z ich kniežat do poddanstva
prijal.*“²⁵⁶

²⁵¹ Veľkomoravský vplyv v Čechách dokladá mohyla ženy, bohato ozdobenej veľkomorav-
skými šperkami, v Želénkach pri Zábrušanoch. Žena mohla pochádzať z Veľkej Moravy
a mohla byť manželkou kniežaťa, ktorý sídlil na hrade v Zábrušanoch. SLÁMA, J.: Civitas
Wistrachi ducis, s. 17-18. Tenže: K problému historickej interpretácie, s. 195-196. TŘEŠTÍK,
D.: Počátky, s. 77. Tenže: Vznik, s. 169-170. Knieža v Zábrušanoch, za ktorého sa mohla po-
chovaná žena vydať, nemusel byť práve niektorý z Vistrachových potomkov, ako to pred-
pokladá Dušan Třeštík. Žena, pochovaná v Želénkach, nemusela byť jediná významná mor-
avská nevesta, ktorá sa vydala do Čiech. Moravskú manželku (ktorej hrob sa však nenašiel
alebo sa nezachoval) mohol mať aj hociktorý iný český knieža. Ak veľkomoravský vplyv
siahal až na vzdialený severozápad, siahal na celé Čechy a musel byť silný predovšetkým
v stredných Čechách. Veľkomoravský vplyv v Čechách dokladajú, hoci veľmi nerovno-
merne, aj archeologické nálezy. SLÁMA, J.: Civitas Wistrachi ducis, s. 13-14. Jeden
z Vistrachových synov, zrejme Slavitach, mohol mať moravskú manželku, kňažná, pocho-
vaná v Želénkach, to však asi nebola.

²⁵² Excerpta Aventini ex Annalibus Iuvavensis antiquis derivati ad a. 854, MMFH I, s. 336.
TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 163-164.

²⁵³ MMFH III, Diplomata 23, s. 45-46. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1, s. 301-302.

²⁵⁴ Ann. Fuld. ad a. 855, MMFH I, s. 93-94. Herimanni Augiensis chronicon ad a. 855, MMFH
I, s. 163.

²⁵⁵ O Srbskej ceste pozri VÁVRA, I.: Srbská cesta, Historická geografie 17, 1978, s. 369-432.

²⁵⁶ Ann. Bert. ad a. 856, MMFH I, s. 73. Ann. Fuld. ad a. 856, MMFH I, s. 94. Nepriateľ preni-
kol do českého vnútrozemia, lebo využil rozkol medzi českými kniežatami. Predpoklad
Dušana Třeštika, že Česi tento útok nečakali, je nepravdepodobný. TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s.
169. Ľudovít Nemeč nemohol výpravu utajiť. Ak k sebe pribral Čestiborových Srbov a zvi-
tázil nad Glomačmi, Česi dobre vedeli, čo môže nasledovať. České kniežatá neboli Ľudo-
vítovým útokom prekvapené, boli len nejednotné. Kniežatá, ktoré boli Slavitachovými od-
porcami a stúpcami jeho brata, Slavitachovým nepriateľom nekládli odpor. Kniežatá,

Kniežatá, ktoré sa v lete 856 podriadili východofranskému kráľovi, boli zrejme stúpencami vyhnaného Slavitachovho brata a tie, ktoré zotrvali v odpore, sa zas zomkli okolo Slavitacha. Kráľ Ľudovít tiahol „cez Čechov“, smeroval teda do českého vnútrozemia, nepochybne tam, kde bolo hniezdo českého odporu, Slavitachov hrad.²⁵⁷ Výpravu do vnútra Čiech kráľovská armáda draho zaplatila. V boji s Čechmi zahynulo mnoho Ľudovítových vojakov, medzi nimi aj dvaja grófi.²⁵⁸ To bol významný ale zároveň aj posledný úspech Slavitachovej rebélie.

Ľudovít Nemeč, aby zdolal český odpor, musel Slavitacha oddeliť od Rastislava. Rozhodol sa pre dvojitý útok, naraz proti Čechom a proti Moravanom. Okrem toho vypukla vzbura v Korutánsku. V roku 857 sa Pabo a ostatní korutánski grófi, ku ktorým sa pridal dudlebský gróf Richard, vzbúrili proti markgrófovi Východnej a Korutánskej marky Karlomanovi. Karloman potlačil vzburu v Korutánsku a v susednom Dudlebsku a napadol Rastislava, ktorý stratil „množstvo ľudu“.²⁵⁹ Útok mal Rastislava viazať, aby neprišiel nikomu na pomoc. Hlavný úder smeroval proti Čechom.

Výpravu, ktorá sa zhromaždila nepochybne v Regensburgu, viedli eichstadtský biskup Otgar, palatín Rudolf a Ernest, syn bavorského správcu Ernesta. Slavitachov brat, ktorý až doteraz žil vo vyhnanstve u Čestibora, „*príduc verne ku kráľovi*“, dostal miesto vo výprave. Bavorská výprava mala vybojovať to, čo veľké kráľovské vojsko nedokázalo. Šla proti dlhoročnému protivníkovi, ktorý v predošlom roku spôsobil kráľovskej

---

ktoré sa postavili na odpor a spôsobili nepriateľovi veľké straty, útok neprekvapil a na vojnu sa určite dobre pripravili.

²⁵⁷ Výprava v roku 856 mala ten istý cieľ ako nasledujúca výprava v roku 857, ktorá tento cieľ (pokorí Slavitacha) konečne dosiahla. ŁOWMIANSKI, H.: Początki IV, s. 402-403. SLÁMA, J.: Civitas Wistrachi ducis, s. 11-12, 17. Jiří Sláma a Dušan Třeštík sa domnievajú, že knieža Vistrach a jeho synovia sídlili na hrade, ktorý ležal blízko hraníc, na českej strane Krušných hôr, pravdepodobne v Zábrušanoch. Kniežatstvo, ktorého sídelným hradom boli Zábrušany, bolo v roku 856 prvé, na ktoré veľká Ľudovítova armáda musela naraziť. Preto tunajší knieža musel patriť k tým českým kniežatám, ktoré kráľ Ľudovít, „*do poddanstva prijal*“. Nemohol predsa nechať za svojim chrbtom dlhoročného a nebezpečného protivníka a postupovať ďalej do vnútra Čiech, kde sa mal stretnúť s ďalším silným odporom.

²⁵⁸ Pozri pozn. 256. Bertinské a Fuldské anály priamo nehovoria, kde kráľ Ľudovít „*stratil veľkú časť svojho vojska*“, kde „*zahynuli grófi Bardo a Erp s pre mnohými inými*“, či padli už v bitke s Glomačmi alebo až v Čechách. Ak by padli už v bitke s Glomačmi, oslabená armáda by sotva tiahla aj proti Čechom. České kniežatá, ktoré kladli odpor silnému vtrielcovi, nebojovali izolovane, ako sa domnieva Dušan Třeštík. TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 169. Veľké straty kráľovskej armády mohli ušetriť len spojenými silami a spojiť sa mohli okolo Slavitacha.

²⁵⁹ Excerpta Aventini ex Annalibus Iuvavensibus antiquis derivati ad a. 857, MMFH I, s. 336-337. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 109, 121.

armáde veľké straty. Česi však nekládli odpor podobný minuloročnému, od Slavitacha odskočili teda aj ďalšie české kniežatá a prešli na stranu jeho brata. Nepomohol mu ani moravský spojenec, ktorého zamestnával útok z Východnej marky. Bavori tiahli proti izolovanému Slavitachovi, ktorému ostal už len jeho hrad. Preto nepotrebovali ani srbskú pomoc. Tiahli len proti jednému hradu, zatiaľ čo predchádzajúce ríšske výpravy chceli podmaniť celé Čechy.²⁶⁰

Ak Bavori v roku 857 nepribrali Čestiborových Srbov, určite nešli okľukou cez Srbsko. Vojsko, ktoré vyrazilo z Bavorska, tiahlo „in Boemanos“ inou cestou ako kráľovská armáda, ktorá v predošlom roku vyrazila zo Srbskej marky. Tiahlo zrejme tou istou cestou ako bavorská časť veľkej protičeskej výpravy v roku 805 čiže po Regensburskej ceste, ktorá vychádzala z Regensburgu a smerovala cez Cham, Tuhošť a Plzeň, priamo do stredných Čiech,²⁶¹ kde stál odbojný hrad. Bavori „obsadili hrad kniežaťa Vistracha, mnoho rokov rebelujúci, keď z neho vypudili Vistrachovho syna Slavitacha.“²⁶² Ak hrad „obsadili (occupaverunt)“, padol bez dlhého obliehania a riskantného dobývania, možno zradou alebo ho Slavitach vydal za prísľub voľného odchodu. Slavitach odišiel na Moravu k Rastislavovi. Vtedy Slavitachov brat „miesto brata je ustanovený kniežaťom.“²⁶³

Ak franský a potom východofranský kráľ ustanovil nové knieža, tak ho ustanovil pre celý kmeň, tak ako v roku 804 „ustanovil (constituit)“ Obodritom knieža Dražka,²⁶⁴ Moravanom v roku 846 dosadil Rastislava a v roku 871 chcel dosadiť Svätopluka. Ak Vistrach a Slavitach boli odporcami východofranského kráľa a to dokonca „mnoho rokov“, museli byť

²⁶⁰ SLÁMA, J.: Civitas Wistrachi ducis, s. 10.

²⁶¹ Bavorská výprava roku 857 mohla mať ten istý cieľ ako kráľovská výprava roku 856, ale nemusela ísť tou istou cestou čiže Srbskou cestou cez Nakléfovské sedlo, ako sa opatrne domnieva Jiří Sláma. SLÁMA, J. Civitas Wistrachi ducis, s. 8-9, 18. O Regensburskej ceste pozri VÁVRA, I.: Řezenská a Norimberská cesta, Historická geografie 11, 1973, s. 31-100

²⁶² Ann. Fuld. ad a. 857, MMFH I, s. 94-95. Aj Sasi a východní Frankovia, ktorí v roku 816 tiahli proti Srbom, „po dobytí jedného hradu (una civitate)“ si podrobili „všetko, čokoľvek sa v tomto národe zdalo odbojné (in ea gente rebelle videbatur)“ čiže všetkých Srbov. Ann. reg. Franc. ad a. 816, MMFH I, s. 45. Staršiu domnienku o polohe Vistrachovho hradu vo Vitorazsku spochybňovali už Václav Novotný a Lubomír Havlík a vyvrátil ju Jiří Sláma. NOVOTNÝ, V. České dějiny 1/1, s. 304. HAVLÍK, L.: Velká Morava a středoevropští Slované, Praha 1964, s. 193, pozn. 99. Tenže: Sborník Matice moravské 85, 1966, s. 260-261 (recenzia). SLÁMA, J.: Civitas Wistrachi ducis, s. 3-9, 16-17.

²⁶³ Ann. Fuld. ad a. 857, MMFH I, s. 95.

²⁶⁴ Annales Mettenses priores ad a. 804, primum recognovit B. de Simson. Accedunt additamenta Annalium Mettensium posteriorum. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi, Hannoverae et Lipsiae 1905, s. 91.

kniežatami väčšieho formátu. Jedno z malých kniežatstiev sa nemohlo celé desaťročie búriť proti susednej veľmoci samo, bez ohľadu na zvyšok kmeňa. Ak by sa Vistrach a Slavitach búrili nezávisle od ostatných českých kniežat, museli by sme u Čechov predpokladať pomery, aké boli u Srbov, od ktorých sa z času na čas vydeľovali malé kmene (podkmene), známe pod menami Glomači, Koledici, Suselci, ktoré boli voči ostatným Srbom (aspoň prechodne) samostatné a niekedy i nepriateľské. O vydeľených malých kmeňoch v Čechách však nič nevieme.²⁶⁵ Slavitach bol hlavný český knieža, alebo bol rozhodujúcou autoritou medzi ostatnými, rovnako protifranksy naladenými malými kniežatami. Vyjednával so zahraničnými spojencami i s protivníkmi aj v mene ostatných českých kniežat, ktoré stáli na jeho strane. Slavitach sa spolčil s hlavným kniežaťom Moravanov a jeho brat s hlavným kniežaťom Srbov. Zväzky so susednými kmeňovými kniežatami, do ktorých Slavitach a jeho brat vstupovali, prezrádzajú, že aj oni a ich otec boli kniežatami nielen svojho malého kniežatstva ale aj celého kmeňa. Knieža Vistrach a jeho synovia mali v dobrom, pohodlnom a približne v rovnakom dosahu Srbsko aj Moravu, ich hrad stál niekde uprostred medzi Srbskom a Moravou čiže v stredných Čechách.

Vistrach a jeho dvaja synovia boli kniežatami všetkých Čechov a zároveň boli malé kniežatá v malom stredočeskom kniežatstve.²⁶⁶ Hrad „*mnoho rokov rebelujúci*“, (azda Šárka?) bol sídelný hrad jedného z malých českých kniežatstiev a zároveň hlavný český hrad.

Kniežatá Čestibor a Slavibor

V roku 857 Česi dočasne (asi na 11 rokov) vypadli z protifranského spojenectva so Srbmi a Moravanmi. Srbi však v roku 858 zavraždili svoje knieža Čestibora a opäť sa stali nepriateľmi ríše. Keď v júli 858 stáli tri východofranské armády, nastúpené proti slovanským kmeňom, „*odopierajúcim poslušnosť*“, Česi, na rozdiel od Srbov a Moravanov, medzi týmito kmeňmi neboli.²⁶⁷ Spojenec Frankov, Slavitachov brat, ktorého meno nepoznáme, bol teda kniežaťom všetkých Čechov, nielen jedného z viacerých malých kniežatstiev, inak by výmena odbojného Slavitacha za poslušného brata nezmenila postoj celého českého kmeňa a Ľudovít by jedno vojsko musel vypraviť aj proti Čechom či proti Srbom a Čechom. Ak vražda Ľudovítovho spojenca Čestibora zmenila postoj celého srbského kmeňa

²⁶⁵ TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 166-168.

²⁶⁶ Keďže „*rebelujúci*“ bol „*hrad*“, Dušan Třeščík predpokladá, že Vistrach a jeho synovia boli kniežatami len jedného hradu, že boli len jednými z malých kniežat. TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 171-173. Vistrach a jeho synovia však zároveň mohli byť aj hlavnými českými kniežatami.

²⁶⁷ Ann. Fuld. ad a. 858, MMFH I, s. 95-96.

k susednej ríši, Čestibor bol hlavný knieža Srbov. Ešte v júli 858 Ľudovít Nemeč však výpravu proti Moravanom, proti Obodritom a Liňanom a proti Srbom odvolal.

Ak Srbi odmietli Čestiborovu spoluprácu so susednou ríšou, Čestiborov nástupca bol nepriateľom ríše. Srbský knieža, ktorý mohol byť Čestiborovým nástupcom, mal dcéru Ľudmilu, ktorá sa v roku 874 vydala za českého kniežaťa Bořivoja: „*Blahoslavená Ludmila bola zo srbskej krajiny, dcéra srbského kniežaťa. Bola vydatá za české knieža menom Bořivoj.*“²⁶⁸ Ľudmilin otec a Bořivojov svokor sa volal Slavibor: „*Mal tiež manželku menom Ludmila, dcéru kniežaťa Slavibora, z krajiny Slovanov.*“²⁶⁹ Čestibor a Slavibor, tak ako neskôr českí kniežací bratia Václav a Boleslav, mali veľmi podobné mená (doslovne čestný borec a slávny borec) a predstavovali dve odlišné politické orientácie, tak ako už dvaja Vistrachovi synovia alebo neskôr Václav a Boleslav.²⁷⁰ Aj oni mohli byť bratia. Ľudmila sa narodila v roku 860,²⁷¹ jej otec bol vtedy už dva roky srbským kniežaťom. Knieža Slavibor mal teda primeraný vek, aby mohol byť Čestiborovým bratom a nástupcom. Slavibor bol nepriateľom Frankov tak ako neskôr jeho český zať a spojenec Bořivoj a Bořivojov príbuzný (asi švagor) a spojenec Svätopluk. Slavibor (a pred ním Čestibor) mal v Srbsku podobné postavenie ako Bořivoj v Čechách, bol hlavným srbským kniežaťom.

Bořivoj sa oženil s dcérou srbského kniežaťa a jeho sestra sa vydala za veľkomoravského kniežaťa Svätopluka. Opieral sa o Srbov a Moravanov, rovnako ako Vistrach a jeho synovia. Vistrach sa opieral o Srbov

²⁶⁸ Proložní legendy o sv. Lidmile a o sv. Václavu, vydal N. J. Serebrjanskij. In: Sborník staroslovanských literárnych pamätok o sv. Václavu a sv. Lidmile, uspořádal J. Vajs, s. 64. Proložní legenda o sv. Ludmile. ROGOV, A. J. – BLÁHOVÁ, E. – KONZAL, A. V.: Staroslovanské legendy českého původu, Praha 1976, s. 273.

²⁶⁹ „*Habit eciam et uxorem nomine Liudmilam, filiam Slaviboris comitis ex provincia Sclavorum.*“ Kristián vedel, že Ľudmila pochádzala „z krajiny Slovanov“, nevedel však z ktorej. Podľa Kristiánovho chybného názoru Slaviborova krajina, „*sa po starom menovala Pšov, teraz je novo nazývaná podľa novo vystavaného hradu Mělník.*“ Legenda Christiani. Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmile ave eius 3, edidit J. Ludvíkovský, Praha 1978, s. 24-25. PROFANTOVÁ, N.: Kněžna Ludmila. Vládkyně a světice, zakladatelka rodu, Praha 1996, s. 14-19. Kristián nesprávne predpokladal, že Ľudmila pochádzala z Mělníka azda preto, lebo tam v jeho dobe sídlila česká kňažná Emma. POLANSKÝ, L.: Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999), uspořádal L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, Praha 2000, s. 30-31, 41-48.

²⁷⁰ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 95-96. Tenže: Mýty, s. 154.

²⁷¹ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 177-181, 193-194.

a jeho syn Slavitach o Moravanov tak ako neskôr Bořivoj. Boli teda hlavné české kniežatá, tak ako neskôr Přemyslovci.

4. PŘEMYSLOVCI A MOJŽÍROVCI

Počiatok vlády Přemyslovcov

V roku 868 bavorský správca Karloman bojoval s Rastislavovými vojakmi.²⁷² Vtedy Česi odpadli od ríše a začali útočiť na bavorské pohraničie. V roku 869, niekedy na jar, „*Slovania, ktorí sa nazývajú Čechmi, časťými vpádmi znepokojovali hranice Bavorov*“. Ludovít Nemec nemohol hneď zasiahnuť „*proti odpadlíkom (in desertores)*“.²⁷³ To posmelilo Srbov a srbských Suselcov, aby sa spojili s Čechmi a spustošili veľkú časť Durínska.²⁷⁴ Vtedy sa Karloman druhý krát zrazil s Rastislavovým vojakmi. V tejto zrážke padol aj niekdajší korutánsky markgróf Gundakar, ktorý roku 865 ušiel z Korutánska na Moravu a vstúpil do služieb kniežaťa Rastislava.²⁷⁵

V rokoch 868 a 869, keď Česi boli znova spojencami Srbov a Moravanov a nepriateľmi ríše, Slavitachov brat, verný východofranskému kráľovi, už nemohol byť českým kniežaťom. Skončil azda podobne ako pred 10 rokmi srbský Čestibor.²⁷⁶ Vystriedal ho iný knieža, nepochybne nepriateľ Ludovíta Nemca. S novým kniežaťom sa do čela českého kmeňa a zároveň i malého stredočeského kniežatstva dostal iný rod, Přemyslovci, ktorí sa usídlili na Levom Hradci. Přemyslovský knieža, ktorý roku 868 obnovil spojenectvo Čechov so Srbmi a Moravanmi, bol zrejme Bořivojov otec, ktorý mohol mať meno Hostivít („*Gostivit*“).²⁷⁷

Přemyslovci sa hlásili k rodokmeňu, ktorý začínal Přemyslom.²⁷⁸ Keďže Lech a ani Vistrach a jeho synovia v tomto rodokmeni neboli, nepovažovali ich za svojich predkov.

²⁷² Annales Bertiniani ad a. 869, MMFH I, s. 77. Ann. Fuld. ad a. 869, MMFH I, s. 99-100.

²⁷³ Ann. Fuld. ad a. 869, MMFH I, s. 99.

²⁷⁴ Ann. Fuld. ad a. 869, MMFH I, s. 99-100.

²⁷⁵ Ann. Fuld. ad a. 869, MMFH I, s. 100.

²⁷⁶ TŘEŠTÍK, D.: Vznik, s. 173.

²⁷⁷ „*Gostivit throno successit.*“ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 9, ed. B. Bretholz, s. 21, „*Gostivit autem genuit Borivoy, qui primus dux baptizatus est.*“ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 10, ed. B. Bretholz, s. 22. Aj Poľania, prv než im začali vládnuť Piastovci, mali kniežatá z iného rodu, ktorého posledným kniežaťom bol Popiel. Galli Chronicon I 1-3, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 395-398. GALLUS ANONYMUS: Kronika a činy poľských knížaťat a vládců I 1-3, preložil J. Förster, Praha 2009, s. 26-29. BANASZKIEWICZ, J.: Podanie o Piaście i Popielu. Studium porównawcze nad wczesnośredniowiecznymi tradycjami dynastycznymi, Warszawa 2010. Meno Gostivít sa podobá menu Gostimysl.

²⁷⁸ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 9, ed. B. Bretholz, s. 21. MAREŠ, F. V.: Jména předhistorických knížat českých, Vznik a počátky Slovanů IV, 1963, s. 7-16. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 95-96, 117, 324.

V auguste 869 zhromaždil východofranský kráľ Ľudovít Nemeč z celej svojej ríše tri vojská proti Slovanom. Jedno tiahlo proti Srbom, druhé proti Svätoplukovi a tretie proti Rastislavovi. Srbi si zavolali na pomoc Čechov. Po ukončení bojov „Česi žiadali od Karlomana prímerie a dosiahli ho.“²⁷⁹ Na jar 870 veľkomoravský knieža Rastislav, ktorého zradil jeho synovec Svätopluk, skončil v bavorskom väzení. Bavorský správca Karloman ovládol Rastislavovu Moravu a odovzdal ju do správy markgrófov Východnej marky Wilhelmovi II. a Engelšalkovi.²⁸⁰ Udalosti rokov 869 – 870 na krátky čas pretrhli spojenectvo Moravanov s Čechmi a Srbmi.

Česi a Srbi vo Svätoplukovej ríši

V roku 871 padol do bavorského zajatia aj Svätopluk. Moravania však povstali a s pomocou Svätopluka, ktorý zradil Karlomana, zničili veľkú bavorskú armádu. Nový veľkomoravský knieža Svätopluk hneď nato obnovil staré spojenectvo s Čechmi, ktoré sa chystal potvrdiť dynastickým sobášom.

Česi, povzbudení úspechom spojeneckých Moravanov, sa v októbri 871 pokúšali vpadnúť do ríše. Odvetná výprava, ktorú proti Čechom viedol würzburgský biskup Arno a gróf Rudolf, prekvapila početný jazdecký oddiel Moravanov. Spreádzali „dcéru ktoréhosi kniežata z Čiech“, ktorú na Morave čakal významný ženích. Moravania, pre ktorých bola prvoradá bezpečnosť českej nevesty, sa nepustili do boja a rýchlo unikali z dosahu nepriateľov. Museli zoskočiť z koní a odhodiť štíty, aby rýchlo prešli cez úzku tiesňavu, ktorá im stála v ceste. Frankom tak padlo do rúk 644 koní aj s postrojmi a rovnaký počet štítov.²⁸¹ Aspoň časť koní a výstroje Moravania určite stihli zachrániť, môžeme teda predpokladať okrúhly počet až tisíc jazdcov. Jediný Moravan, ktorý mohol za hranice krajiny poslať pravdepodobne až tisíc dobre vyzbrojených jazdcov, bol Svätopluk.²⁸² Český knieža, ktorý dal svoju dcéru za manželku Svätoplukovi, mohol byť jedine

²⁷⁹ Ann. Fuld. ad a. 869, MMFH I, s. 100-102. Ann. Bert. ad a. 869, MMFH I, s. 77.

²⁸⁰ Ann. Fuld. ad a. 870, MMFH I, s. 102-103.

²⁸¹ Ann. Fuld. ad a. 871, MMFH I, s. 105-106.

²⁸² Roku 955 český knieža Boleslav I. poslal tisíc jazdcov za hranice svojho štátu do boja proti Maďarom. Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum III 44, rec. G. Waitz, s. 72. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1, s. 561-563. V roku 981 obodritský knieža Mstivoj poslal svojho syna Mstislava aj s vojvodom a s tisíc jazdcami do Itálie. Magistri Adami Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum II 42, bearbeitet W. Trillmich, s. 278-279. ADAM BRÉMSKÝ: Činy biskupů hamburského kostela II 42, přeložila L. Hrabová, s. 108. Moravský knieža, ktorý poslal za hranice štátu pravdepodobne až tisíc jazdeckých bojovníkov, nemohol byť len jeden z malých moravských kniežat, ale určite bol hlavným veľkomoravským kniežaťom, tak ako Mstivoj bol kniežaťom všetkých Obodritov a Boleslav I. vládol celému českému štátu.

Přemyslovec. Následný vzostup Přemyslovcov a ich rastúca prevaha nad ostatnými českými kniežacími rodmi, vyplývali práve z tohoto dynastickeho spojenia. Bořivoj v tom čase mal 19 rokov, nemohol byť teda otcom dospelej dcéry. Česká nevesta, ktorú môžeme stotožniť so Svätoplukovou manželkou Svätožízňou, bola teda dcérou Bořivojovho otca, ktorý v čase sobáša svojej dcéry ešte žil a bol českým kniežaťom.²⁸³

V máji 872 poslal východofranský kráľ Ľudovít Nemec vojsko proti Moravanom a Čechom. Proti franskej výprave, postupujúcej do vnútra Čiech, bojoval spolu s ostatnými piatimi českými kniežatami aj Bořivoj.²⁸⁴ Krátko predtým teda vystriedal na českom kniežacom stolci svojho otca. Jeho nové príbuzenstvo s mocným Svätoplukom mu zaistilo politický vzostup. České kniežatá utrpeli v bitke porážku. Svätoplukovo víťazstvo nad Ľudovítovým vojskom a nad nasledujúcou Karlomanovou výpravou²⁸⁵ však značne oslabilo dôsledky českej porážky.

V auguste 873 zomrel markgróf Srbskej marky Thakulf. Srbi a Suselci znova povstali proti Ľudovítovi Nemcovi.²⁸⁶ Srbi a Česi sa rozhodli potvrdiť svoje spojenectvo sobášom dcéry srbského kniežata Slavibora Ľudmily s českým kniežaťom Bořivojom. V januári 874 Srbi a Suselci museli znova uznať franskú nadvládu.²⁸⁷ Dohodnutý sobáš sa však uskutočnil a ešte v roku 874 sa Bořivoj oženil s Ľudmilou. V roku 871 sa spojili vzájomným dynastickým sobášom Moravania s Čechmi a v roku 874 Česi so Srbmi.²⁸⁸ Srbský knieža Slavibor s českým Bořivojom a Bořivoj s moravským Svätoplukom. Takto, českým prostredníctvom, sa stali spojencami aj Srbi s Moravanmi.

V roku 877 Liňania, Suselci „a ich susedia“ čiže ostatní Srbi nechceli východofranskému kráľovi odovzdať poplatok. Vojsko, ktoré poslal Ľudovít Nemec, ich donútilo znova uznať závislosť.²⁸⁹ V roku 880 sa Srbi a Glomači spojili s Čechmi a vpadli do Durínska. Utrpeli porážku od

²⁸³ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 131-132. O sobáši Bořivojovej sestry so Svätoplukom na jeseň 871 písal už František Palacký. PALACKÝ, F.: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě I/1. Od prvověkosti až do roku 1125. W Praze 1876, s. 147-148. Jiří Sláma presvedčivo dokázal, že Bořivoj a Svätopluk nemohli byť pokrvnými príbuznými. Svätoplukov sobáš s přemyslovskou nevestou v októbri 871 však nespochybnil. SLÁMA, J. K údajnému moravskému pôvodu knížete Bořivoje. In: Velká Morava mezi východem a západem. Spisy Archeologického ústavu AV ČR, Brno 17, 2001, s. 349-353.

²⁸⁴ Ann. Fuld. ad a. 872, MMFH I, s. 107. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 181-188.

²⁸⁵ Ann. Fuld. ad a. 872, MMFH I, s. 106-108. Ann. Bert. ad a. 872, MMFH I, s. 79.

²⁸⁶ Ann. Fuld. ad a. 873, 874, MMFH I, s. 108.

²⁸⁷ Ann. Fuld. ad a. 874, MMFH I, s. 108-109.

²⁸⁸ PROFANTOVÁ, N.: Kněžna Ludmila, s. 18-19.

²⁸⁹ Ann. Fuld. ad a. 877, MMFH I, s. 109-110.

markgrófa Srbskej marky Poppa na rieke Sále, avšak ríši už ďalej nič neplatili.²⁹⁰

Spojenectvo Moravanov, Čechov a Srbov vyústilo do vzniku slovankej ríše. Na jar 883 si Svätopluk „*násilím (per vim)*“ podrobil „*všetky kniežatá Čechov*“. ²⁹¹ Jedno „*knieža z ich rodu*“, Bořivoj, nielenže uznal moravskú zvrchovanosť, ale spolu s najbližšou družonou prijal na Morave z rúk arcibiskupa Metoda krst. Stal sa Svätoplukovým námestníkom v Čechách a ostatné české kniežatá sa mu podriadili.²⁹²

Česi využili Svätoplukov dlhý pobyt v Panónii (od jari 883 do jari 884) a povstali proti moravskej nadvláde. Bořivoj, ktorého bojovníci boli zrejme so Svätoplukom v Panónii, musel ujsť na Moravu. Na jar 884 sa Svätopluk vrátil, povstanie potlačil a Bořivoja opäť do Čiech dosadil.²⁹³ Bořivoj sídlil v stredných Čechách, odkiaľ mal Svätopluk rovnaký dosah na všetky ostatné české kniežatstvá.

Po pripojení Čiech si Svätopluk podrobil polabských Srbov, ktorí mu „*každoročne platili daň (census)*“. Veľkomoravskú nadvládu nad Srbmi sprostredkoval Bořivoj. Srbi odvádzali každoročnú daň Čechom čiže Bořivojovi a ten ju odovzdal Svätoplukovi (možno sa o ňu so Svätoplukom delil). Keďže ju odvádzali „*mnoho rokov*“, ²⁹⁴ k Svätoplukovej ríši patrili dlhší čas, asi tak dlho ako Čechy, prípadne len o niečo kratšie. Dlhšie určite nie, pretože bez Čiech by spojenie Moravy so Srbskom nebolo možné. Svätopluk posunul svoju ríšu až k rieke Sále, ktorá oddeľovala Srbsko od Durínska a Saska.

V roku 888, keď Bořivoj zomrel, začal Čechom vládnuť sám Svätopluk, „*pripojením ďalšej krajiny mu pribudlo nemálo síl*“.²⁹⁵ Pod priamou Svätoplukovou vládou sa Čechy stali veľkomoravským štátnym územím. Srbsko Svätopluk len uviedol do poplatnosti. V roku 890 východofranský kráľ Arnulf „*udelil*“ Svätoplukovi „*kniežatstvo Čechov (ducatum*

²⁹⁰ Ann. Fuld. ad a. 880, MMFH I, s. 110. Česká pomoc Srbom mohla byť vlastne pomocou Svätoplukovou. HAVLÍK, L.: Územní rozsah, s. 60. Podľa Lubomíra Havlíka Srbi už vtedy vymenili franskú nadvládu za moravskú.

²⁹¹ Ann. Fuld. ad a. 895, MMFH I, s. 121. Svätopluk si podrobil Čechov v prestávke medzi útokom do Východnej marky a prvým vpádom do Arnulfovej Panónie. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 281, 337-338.

²⁹² Kristiánova legenda 2, ed. J. Ludvíkovský, s. 18-21. MMFH II, s. 193-195. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 312-347.

²⁹³ Kristiánova legenda 2, ed. J. Ludvíkovský, s. 21-25. MMFH II, s. 195-197. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 331-334, 336-337.

²⁹⁴ „*census multo tempore vel annis solvebatur*“. Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon VI 99 (60), MMFH I, s. 156.

²⁹⁵ Reginonis Chronicon ad a. 890, MMFH I, s. 137-138.

Behemensium)“.²⁹⁶ Svätopluk vládol v Čechách už dva roky, Arnulf to už zmeniť nemohol, vzdal sa iba formálneho nároku na Čechy.²⁹⁷

Bořivojova rodina

Bořivoj zanechal dvoch synov. Starší Spytihněv zomrel v roku 915²⁹⁸ a mladší Vratislav 13. februára 921.²⁹⁹ Slovanský Prolog o svätej Ludmile píše o 33 rokoch Vratislavovej vlády: „*A otcovský stolec prevzal jej syn Vratislav. Ten potom, vládnuc tridsaťtri rokov, spočinul v Pánu.*“³⁰⁰ Prolog o svätej Ludmile je výťahom z pôvodnej svätoludmilskej legendy, ktorý sa prostredníctvom sázavského kláštora (čiže pred rokom 1096) dostal na Rus. Prolog má oproti latinským legendám *Fuit in provincia Boemorum* a Kristiánovej niekoľko prekvapujúco presných údajov, ktoré nemohli byť výsledkom ruskej úpravy, ale museli mať ešte český pôvod. Píše o srbskom pôvode Ludmily: „*Blahoslavená Ludmila bola zo srbskej krajiny, dcéra srbského kniežaťa.*“ Spomína kniežací dvor na Tetíne, v ktorom mala Ludmila svoj dom: „*obstúpili so zbraňami dvor. A rozbili dvere a vošli do domu.*“ Pozná presnú polohu jej tetínskeho hrobu „*pod hradnou stenou*“ a zasvätenie kostola, do ktorého preniesli jej ostatky: „*v kostole svätého Juraja*“.³⁰¹ Presná znalosť českého miestopisu a rodinných pomerov kňažnej Ludmily a pravdivosť ostatných údajov v Prologu robia hodnovernými aj 33 rokov ako dobu vlády, nie však len Vratislava ale oboch Bořivojových a Ludmiliných synov. Neznámy legendista vynechal staršieho Spytihněva, roky jeho vlády však vynechať nemohol. Preto ich jednoducho pridal mladšiemu Vratislavovi, ktorého nechal vládnuť hneď po otcovej smrti. Od Bořivojovej smrti po smrť Vratislavovu uplynulo teda 33 rokov.

²⁹⁶ Reginonis Chronicon ad a. 890, MMFH I, s. 137-138.

²⁹⁷ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 190-192.

²⁹⁸ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 109, 176, 194-195, 205.

²⁹⁹ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 109, 176, 194, 205.

³⁰⁰ Proložní legendy o sv. Lidmile a o sv. Václavu, vydal N. J. Serebrjanskij. In: Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile, uspořádal J. Vajs, s. 64. Proložní legenda o sv. Ludmile. Na úsvitu křesťanství, uspořádal V. Chaloupecký, Praha 1942, s. 253. ROGOV, A. J. – BLÁHOVÁ, E. – KONZAL, A. V.: Staroslověnské legendy, s. 273, 280. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 177-178.

³⁰¹ Proložní legendy o sv. Lidmile a o sv. Václavu, vydal N. J. Serebrjanskij. In: Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile, uspořádal J. Vajs, s. 64-65. Na úsvitu křesťanství, uspořádal V. Chaloupecký, s. 253-254. ROGOV, A. J. – BLÁHOVÁ, E. – KONZAL, A. V.: Staroslověnské legendy, s. 262, 276, 284-285. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 148-153. CHALOUPECKÝ, V.: Prameny X. století legendy Kristiánovi o svatém Václavu a svaté Ludmile. Svatováclavský sborník. Na památku 1000. výročí smrti knížete Václava Svatého II 2, Praha 1939, s. 17-18.

Keďže Prológ, či skôr už neznámy česky legendista, ktorý spísal jeho slovanskú predlohu, vynechal knieža Spytihněva a nechal Vratislava vládnuť už od Bořivojovej smrti, musel k šiestim rokom Vratislavovej vlády (915 – 921) pripočítať aj všetky roky vlády Spytihněvovej. Ich súčtom mohol dostať oných 33 rokov, ktoré Prológ spomína ako roky vlády Vratislava. Keďže sú totožné s 33 rokmi, ktoré svätouľudmilská legenda Fuit in provincia Boemorum a Kristiánova legenda spomínajú ako dĺžku Vratislavovho života,³⁰² Vratislav sa narodil v tom istom roku, v ktorom zomrel jeho otec. Ak teda odpočítame 33 rokov Vratislavovho života od roku jeho smrti, dostaneme nielen rok narodenia Vratislava, ale aj rok Bořivojovej smrti: $921 - 33 = 888$. Bořivoj teda zomrel v roku 888 a keďže sa dožil 36 rokov, narodil sa v roku 852. Spytihněv sa narodil v roku 875, lebo zomrel v roku 915 ako 40-ročný.³⁰³

Svätopluk vo svojej českej politike uprednostnil Přemyslovcov, pretože knieža z ich rodu bol hlavným českým kniežaťom a z malého přemyslovského kniežatstva v stredných Čechách sa dalo najlepšie vládnuť celým Čechám. Už na jeseň 871 sa zosobáňil s dcérou přemyslovského kniežaťa, v rokoch 883 a 884 museli Česi uznať moravskú zvrchovanosť, knieža Bořivoj sa stal Svätoplukovým námestníkom pre celé Čechy a po Bořivojovej smrti v roku 888 Svätopluk sám zasadol na Bořivojovo miesto a začal vládnuť v Čechách priamo bez přemyslovského prostredníctva.

Spojenectvo Čechov a Bavorov proti Moravanom

Rok po Svätoplukovej smrti „všetky kniežatá Čechov (*omnes duces Boemanorum*), ktorých knieža Svätopluk nedávno násilím vytrhol zo spoločenstva a moci bavorského národa aj si prisvojil a ktorých poprední (*primores*) boli Spytihněv a Vratislav (*Spitignewo, Witizla*)“, prišli v júli 895 do Regensburgu a hľadali tam pomoc proti Moravanom, ktorí sa so stratou Čiech nechceli zmieriť.³⁰⁴

³⁰² Kristiánova legenda, ed. J. Ludvíkovský, s. 28-29. Fuit in provincia Boemorum 3, Prameny X. století, ed. V. Chaloupecký, s. 460. Na úsvitu křesťanství, uspořádal V. Chaloupecký, s. 61. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 177-178.

³⁰³ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 176-178.

³⁰⁴ Ann. Fuld. ad a. 895, MMFH I, s. 121. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1, s. 444. Keďže Vratislav bol v roku 895 ešte malotetý a nemohol byť Spytihněvovým spoluvládcom, J. Sláma a D. Třeštík odmietajú jeho totožnosť s Vitislavom, ktorý prišiel spolu so Spytihněvom do Regensburgu. SLÁMA, J.: Vratislav I. a sv. Václav, Archeologické rozhledy 42, 1990, s. 296-298. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 100, 188, 193, 350, 445, 454. Jiří Sláma hledá Vitislavovo kniežatstvo v severozápadných Čechách, kde archeológovia zistili väčší počet hradísk. SLÁMA, J.: Vitislav (ui utizla). In: Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového, redigovali Z. Hojda, J. Pešek a B. Zilynská, Praha 1992, s. 17.

České kniežatá, ktoré v júli 895 navštívili Regensburg, neboli rovnocenné, pretože medzi nimi boli dvaja, ktorí boli ich „*poprední (primores)*“. Hlavnými českými kniežatami boli Přemyslovci. Postavenie Přemyslovcov ako hlavných českých kniežat rozhodujúcim spôsobom (príbuzenstvom, krstom a priamym vojenským zásahom) posilnil Svätopluk. Iný kniežací rod takúto silnú podporu nedostal. Přemyslovské stredočeské kniežatstvo bolo jediné spomedzi 6 českých kniežatstiev, ktoré malo na svojich hradoch kostoly. Preto v Čechách nemohli vládnuť dva rovnocenné hlavné kniežacie rody. Keďže jediní „*primores*“ medzi českými kniežatami boli Přemyslovci, „*Witizla*“, ktorý spolu so Spytihněvom prišiel do Regensburgu bol tiež Přemyslovec, presnejšie bol to Spytihněvov mladší brat Vratislav. Mal síce len 7 rokov, bol však Spytihněvovým nástupcom čiže budúcim hlavným kniežatom Čechov. Knieža Spytihněv vzal so sebou do Regensburgu nielen malé, podriadené české kniežatá, ale aj svojho sedemročného brata Vratislava. Vratislav nesmel v Regensburgu chýbať, pretože bol jeho nástupcom a česko-bavorské spojenectvo sa uzatváralo aj na dobu jeho budúcej vlády. Vratislavova prítomnosť pri uzatváraní spojenectva bola zárukou jeho trvania aj po Spytihněvovej smrti. Tak ako jeho starší brat bol aj on vyššie postavený ako ostatné české kniežatá, ktoré obidvoch pokladali za svojich „*primores*“.

Odpadnutím Čechov stratili susední Srbi územné spojenie s Moravanmi. V roku 897 srbskí poslovia navštívili cisára Arnulfa a odovzdali mu dary.³⁰⁵ Ich závislosť od Veľkej Moravy bola vtedy už minulosťou.

V roku 897 české kniežatá znova žiadali Arnulfa o pomoc: „*Kniežatá národa Čechov (gentis Behemitarum duces) prišli k cisárovi Arnulfovi... a žiadali jeho pomoc, ako aj jeho verných proti svojim nepriateľom Moravanom, ktorí ich často, ako sami tvrdili, veľmi kruto utláčali.*“ Celú jeseň 897 čakal Arnulf v severnom Bavorsku pripravený pomôcť Čechom v prípade moravského útoku.³⁰⁶ Mojmír II. bol po svojej matke polovičný Přemyslovec. Snáď práve preto mu na Čechách tak veľmi záležalo. Až vojna medzi Mojmírom II. a jeho bratom Svätoplukom II., v rokoch 898 – 899, spojená s bavorskými útokmi proti Mojmírovej ríši,³⁰⁷ ukončili Mojmírovu intervenciu v Čechách.

³⁰⁵ Ann. Fuld. ad a. 897, MMFH I, s. 123.

³⁰⁶ Ann. Fuld. ad a. 897, MMFH I, s. 124.

³⁰⁷ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 151-153.

Markgróf Liutpold

Po záhube posledných Wilhelmovcov v roku 893³⁰⁸ sa do Východnej marky vrátil markgróf Aribo (871 – po 909) a novým korutánskym markgrófom sa stal Liutpold (893 – 907), príbuzný východofranského kráľa a cisára Arnulfa.³⁰⁹ Liutpold a Aribo sa stali najmocnejšími bavorskými veľmožmi a nepochybne stáli na čele protiwillhelmskej opozície, ktorá ich v roku 893 vyniesla na vrchol bavorskej politiky. V roku 898 obaja markgrófi, Liutpold a Aribo, tiahli na Arnulfov rozkaz proti Moravanom.³¹⁰ Na oboch ťaženiach proti Moravanom, ktoré Bavori podnikli v nasledujúcom roku, sa Liutpold musel zaobiť bez Aribu, ktorému cisár dočasne odňal správu Východnej marky.³¹¹

Liutpold bol nielen korutánsky markgróf ale aj „*dux Boemannorum*“.³¹² Spravoval grófstvo Nordgau, ktoré zaberalo severnú časť Bavorska, odkiaľ dohliadal na susedných Čechov, aby nevypadli „*zo spoločenstva a moci bavorského národa*“, kam sa v júli 895 znova vrátili.³¹³ Predchádzajúci nordgauskí grófi Audulf a Ernest tiahli v rokoch 805 a 849 po Regensburskej ceste proti Čechom.³¹⁴ Audulf bol bavorský prefekt (799 – 818)³¹⁵ a Ernest bavorský správca (pred 849 – 861).³¹⁶ Liutpold dosiahol

³⁰⁸ Ann. Fuld. ad a. 893, MMFH I, s. 119-120. Annales Alamaniaci ad a. 893, MMFH I, s. 32-33. Annales Laubacenses ad a. 893, MMFH I, s. 141. MITTERAUER, M.: Karolingische Markgrafen in Südosten. Fränkische Reichsaristokratie und bayerischer Stammesadel im österreichischen Raum, Archiv für österreichische Geschichte 123, 1963, s. 180-181. WOLFRAM, H.: Österreichische Geschichte 378-907, s. 269-272. WOLFRAM, H.: Salzburg, Bayern, Österreich, s. 321.

³⁰⁹ MITTERAUER, M.: Karolingische Markgrafen, s. 189-190, 236-237. WOLFRAM, H.: Österreichische Geschichte 378-907, s. 270-271. Tenže: Salzburg, Bayern, Österreich, s. 321. V panovníckych listinách je Liutpold „*comes*“ čiže gróf alebo „*marchio*“ čiže markgróf. BRUNNER, K.: Der fränkische Fürstentitel im neunten und zehnten Jahrhundert. In: Intitulatio II. Lateinische Herrscher- und Fürstentitel im neunten und zehnten Jahrhundert, hg. H. Wolfram, Wien – Köln – Graz 1973, s. 241-242.

³¹⁰ Ann. Fuld. ad a. 898, MMFH I, s. 124-125.

³¹¹ Ann. Fuld. ad a. 899, MMFH I, s. 125-126.

³¹² REINDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldinger 893-989. Quellen und Erörterungen zur bayerischen Geschichte. Neue Folge, Band XI, München 1953, s. 42-44. MITTERAUER, M.: Karolingische Markgrafen, s. 236. BRUNNER, K.: Der fränkische Fürstentitel, s. 242.

³¹³ Ann. Fuld. ad a. 895, MMFH I, s. 121.

³¹⁴ Annales Mettenses priores ad a. 805, MMFH I, s. 56-57. Chronicon Moisiacense ad a. 805, MMFH I, s. 60-61. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1, s. 273-276. Ann. Fuld. ad a. 849, MMFH I, s. 91-92.

³¹⁵ MMFH III, Epistolae 11, s. 140. Capitulare missorum VII, MMFH IV, s. 24. DÜMLER, E.: Über die südöstlichen Marken des Fränkischen Reiches unter den Karolingern (795 – 907), Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen 10, 1853, s. 7, 16. ROSS, J. B.: Two Neglected Paladins of Charlemagne, Erich of Friuli and Gerold of Bavaria, Speculum 20, 1945, s. 225-228, 242. WOLFRAM, H.: Österreichische Geschichte 378 – 907, s. 159-160, 244.

v Bavorsku podobné postavenie ako Audulf a Ernest. Nordgauskí grófi Audulf, Ernest a Liutpold mali v rukách správu celého Bavorska. Liutpoldovo postavenie v Bavorsku narástlo až na úroveň vojvodu, preto neskoršie správy pripisujú Liutpoldovi titul „dux“.³¹⁷ Markgróf Liutpold bol verným stúpencom kráľa Arnulfa, ktorého meno dal svojmu staršiemu synovi.

Bavori bránili svoje dávno nadobudnuté východné územia, ktoré pocítili útoky Moravanov a potom Maďarov. Bavori sa proti Moravanom spočiatku (v roku 892) neváhali spojiť s Maďarmi.³¹⁸ Neskôr (v rokoch 896 – 900) sa s Maďarmi spájali Moravania proti Bavorom. Na jar roku 900 Česi a Bavori tri týždne pustošili na Morave.³¹⁹ V roku 900 Maďari prijali ďalších súkmeňovcov spoza Karpát, vtrhli do Panónie a obom protivníkom prerástli cez hlavu. Preto Bavori a Moravania zanechali staré nepriateľstvo a v januári 901 uzavreli mier a protimaďarské spojenectvo,³²⁰ ktoré muselo zahŕňať aj Čechov, uznávajúcich od roku 895 závislosť od Bavorska. Vzájomné nepriateľstvo zanechali a spojencami sa stali nielen Bavori a Moravania ale aj Moravania a Česi.

---

³¹⁶ MITTERAUER, M.: Karolingische Markgrafen, s. 132, 236. V roku 849 Ernest ako nordgauský gróf viedol bavorskú časť vojenskej výpravy proti Čechom. Keďže proti Čechom boli (podľa cisárskeho nariadenia z roku 807) povinní v prípade vojny tiahnuť aj Sasi, pridalo sa k Bavorom aj saské vojsko, ktoré viedol markgróf Srbskej marky Thakulf. Ann. Fuld. ad a. 849, MMFH I, s. 91-92. CDES 1, ed. R. Marsina, n. 2, s. 3-4.

³¹⁷ Pozri pozn. 344. BRUNNER, K.: Österreichische Geschichte 907-1156. Herzogtümer und Marken. Vom Ungarnsturm bis in 12. Jahrhundert, Wien 1994, s. 49-51. Liutpoldov mladší brat Heriolt spravoval dolnoaltašský kláštor. MITTERAUER, M.: Karolingische Markgrafen, s. 237.

³¹⁸ Ann. Fuld. ad a. 892, MMFH I, s. 118-119.

³¹⁹ Ann. Fuld. ad a. 900, MMFH I, s. 127.

³²⁰ TŘEŠTÍK, D.: Pád Velké Moravy. In: Typologie raně feudálních slovanských států, Praha 1987, s. 35-36, 51-54. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 150-156.

5. ČECHY PO PÁDE VELKEJ MORAVY

Saská rozpínavost, pád Mojžírovcov a maďarsko-slovanské spolenectvo

V roku 897 sa cisárovi Arnulfovi podrobili Srbi,³²¹ uznali svoju závislosť na Východofranskej ríši a stali sa pohraničnou súčasťou Saského vojvodstva, ktorému vládol vojvoda Oto (880 – 912). Nie však všetci. Srbskí Glomači, vďaka vzdialenejšej polohe svojich sídiel, ostali naďalej slobodní a saskú rozpínavosť pocítili až v roku 906. Saský útok proti Glomačom, ktorí sídlili za podmanenými Srbmi, viedol niekedy na jar 906 Otov syn Henrich Vtáčnik. Glomači nedokázali Sasom čeliť.³²²

Súčasne s Glomačmi pocítila krutosť vojenskej porážky aj niekdajšia Svätoplukova ríša: „*jeho ríšu krátky čas nešťastne spravovali jeho synovia, kým Maďarmi bolo všetko až do základu vyľudnené.*“³²³ Maďari zničili hlavný moravský hrad v Mikulčiciach a rozvrátili mojžírovské jadro Moravy.³²⁴ Podľa kolínskeho benediktína Ruotgera stalo sa to potom, ako Sasi pocítili „*nesmierne zúrivé besnenie slovanských barbarov*“ a „*nedlho predtým*“ ako začali takmer každoročné maďarské útoky do hlbokého ríšskeho vnútrozemia.³²⁵ Mojžírovský štát padol v čase vymedzenom sasko-glomačskou vojnou na jar 906 a pustošivým vpádom Maďarov do Saska v júni 906, ktorým tieto maďarské útoky začali. Keď územie Glomačov

³²¹ Ann. Fuld. ad a. 897, MMFH I, s. 123.

³²² Widukindi monachi Corbiensis Rerum gestarum Saxoniarum libri tres I 17, MMFH IV, s. 388. Thietmari Chronicon I 3, cur. W. Trillmich, s. 6-7. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika I 3, preložil B. Neškudla, s. 35. Lothar Dralle a podľa neho i Dušan Třeštík predpokladajú, že krátko pred rokom 906 Sasi prekročili hranice Saska na rieke Sále a podrobili si susedných Srbov, čím si uvoľnili cestu k útoku proti vzdialenejším Glomačom. DRALLE, L.: Zur Vorgeschichte und Hintergründen der Ostpolitik Heinrichs I. In: Europa Slavica – Europa Orientalis. Festschrift für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag, hg. K. Grothusen – K. Zernack, Berlin 1980, s. 113. TŘEŠTÍK, D.: Václav a Berengar. Politické pozadí postřížin sv. Václava roku 915, Český časopis historický 89, 1992, č. 5-6, s. 657. Tenže: Počátky, s. 357. Ak saský kronikár Widukind podrobne zaznamenal saský útok proti Glomačom, nepochybne by spomenul aj rovnako významný útok proti Srbom. Srbi, ak by boli podmanení tesne pred Glomačmi, spojili by sa v lete 906, rovnako ako Glomači, s Maďarmi, aby sa zbavili saskej nadvlády. Preto predpoklad, že saský útok proti Srbom tesne predchádzal útoku proti Glomačom, nie je pravdepodobný.

³²³ „*cuius regnum filii eius pauco tempore infelicitur tenuerunt, Ungaris omnia usque ad solum depopulantibus.*“ Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon ad a. 894, MMFH I, s. 139-140.

³²⁴ KOURIL, P.: Starí Maďari a Morava z pohledu archeologie. In: Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka, uspořádali J. Klápště, E. Plešková, J. Žemlička, Praha 2003, s. 110-146. Tenže: Archeologické doklady nomádskeho vlivu a zásahu na území Moravy v závěru 9. a v 10. století. In: Bitka pri Bratislave v roku 907, zostavili T. Štefanovičová a D. Hulínek, s. 116-121.

³²⁵ Pozri pozn. 330.

plienil Henrich Vtáčnik, Maďari práve vtedy víťazili nad Moravanmi. Glo- mači, ktorí túžili po odplate, sa s nimi mohli veľmi rýchlo spojiť. Ich po- slovia nemuseli putovať až do ďalekej Panónie. Vyhľadali Maďarov na omnoho bližšej Morave a uzavreli s nimi spojenectvo.

Saská rozpínavosť popudila aj Čechov. Glomačskí poslovovia, ktorí sa ponáhľali, aby sa na Morave čo najskôr stretli s Maďarmi, mali cestu cez susedné Čechy voľnú. Česi sa okamžite pridali k protisaským spojencom a uvoľnili Maďarom cestu cez svoje územie.³²⁶ Tým ukončili svoju 11 rokov trvajúcu závislosť od Bavorov, ktorí naďalej boli nepriateľmi Maďarov. Do protisaského spojenectva vstúpili aj Stodorania (Havolania), čo potvrdil sobáš Drahomíry, dcéry stodoranského kniežaťa, s Vratislavom, mladším bratom českého kniežaťa Spytihněva I., v tom istom roku 906.³²⁷

Maďari teda na Morave dlho nezostali a nezdržiavali sa plienením celého jej územia.³²⁸ Len čo zničili Mojmiróvcov, ponáhľali sa do Saska, ktoré 24. júna 906 prepadli a vyplienili.³²⁹ Podľa Ruotgera „*nemenej nasledovala ukrutnosť Maďarov, prekročiaca hranice Moravanov, ktoré si nedlho predtým zabrala zločinnou zvlôu*“ a od roku 906 až do roku 919, v ktorom sa spomínaný Henrich Vtáčnik stal nemeckým kráľom, „*väčšinu provincií jeho kráľovstva spustošila ohňom a mečom*.“³³⁰ Prvou obeťou bolo

³²⁶ Maďari tiahli do Saska cez Čechy. LABUDA, G.: *Fragmenty dziejów Słowiańszczyzny zachódniej I*, Poznań 1960, s. 248. ŁOWMIANŃSKI, H.: *Początki IV*, s. 429, pozn. 1399. DRALLE, L.: *Zu Vorgeschichte*, s. 114. Prítomnosť Maďarov v Čechách zachytila aj archeológia. KOUŘIL, P.: *Archeologické doklady*, s. 127-128, 131. PROFANTOVÁ, N.: *Problém interpretace staromaďarských nálezů v Čechách*. In: *Bitka pri Bratislave v roku 907*, zostavili T. Štefanovičová a D. Hulínková, s. 149-168.

³²⁷ LUDAT, H.: *Bramibor, havolanská dynastia a Přemyslovci*, *Československý časopis historický* 17, 1969, č. 4, s. 500-501. TŘEŠTÍK, D.: *Václav a Berengár*, s. 657-658. Tenže: *Počátky*, s. 357, 401-402. BLÁŽEK, V.: *Venceslaus et filius*. In: *Dějiny ve věku nejistot*, uspořádali J. Klápště, E. Plešková, J. Zemlička, s. 70-74.

³²⁸ Severná Morava a čiastočne i Velehrad (Staré Město – Uherské Hradiště) sa vyhli ničeniu. GALUŠKA, L.: *Slované. Doteky předků*, Brno 2004, s. 134-135, 138-139. Tenže: *Bylo povědomí o Svatoplukově Moravě, Veligradu a Metodějově arcibiskupství na Moravě 10. – 12. století skutečně věci neznámou?* In: *Od knížat ke králům*. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Zemličky, uspořádali E. Doležalová a R. Šimůnek ve spolupráci s D. Dvoráčkovou a A. Pořízkou, Praha 2007, s. 53-54.

³²⁹ *Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum* I 17, 20, MMFH IV, s. 388-389. „*Ungari fines Saxoniae VIII Kal. Iulii depopulati sunt, multosque interfecerunt*.“ *Annalista Saxo* ad a. 906, MMFH IV, s. 400.

³³⁰ „*cum ipse omnia regni spacia et continuis finitimorum incursionibus et gravissimis inter cives etiam et cognatos dissensionibus concussa et atrociter vexata repererit. Hinc etenim saeva Danorum gens terra marique potens, inde centifida Sclavorum rabies barbarorum frendens inhorruit; Ungrorum nihilominus insecuta crudelitas, transgressa terminos Marahensium, quos sibi non longe ante impia usurpavit licentia, plerasque provintias regni eius ferro et igne longe lateque vastavit*“. *Ruotgeri Vita Brunonis* 3, MMFH II, s. 184. Ruotgerovu

Sasko, kam Maďarov ešte v júni 906 a potom v auguste 908 priviedli Glo-mači. V roku 909 Maďari prepadli Švábsko, 910 Švábsko a Fransko, v roku 911 pustošili Bavorsko, Fransko, Švábsko a Horné Burgundsko, 912 Fransko a Durínsko. V roku 913 vpadli do Burgundska a na spiatocnej ceste plienili vo Švábsku. V roku 915 Maďari pustošili Durínsko a Sasko, kde zničili Brémy. V roku 917 vpadli do Švábska, kde vypálili Bazilej a pokračovali v pustošení až do Horného Burgundska a Horného Lotrinska. V roku 919 plienili Sasko a odtiaľ vpadli aj do Lotrinska.³³¹

Mojmírovské dedičstvo

So záhoubou Mojmírovcov skončilo dynastické spojenie dvoch kniežatstiev, Moravského a Nitrianskeho, ktoré tvorili jadro veľkomoravského štátu. Keďže Morava a Nitriansko ležali medzi Čechmi a ich maďarskými spojencami, na ceste, po ktorej Maďari v rokoch 906, 908 a 915 tiahli proti nepriateľskému Sasku, nemohli v širokom slovansko-maďarskom spojení, namierenom proti Sasom, chybať. V roku 906 skončilo bavorsko-moravské a bavorsko-české spojenectvo. Česi a Moravia však ostali spojencami aj naďalej, nie však proti Maďarom ako doteraz, ale proti Sasom.

Spojeneckí bojovníci často odchádzali za hranice, na územie svojich spojencov. V rokoch 869 a 880 sa českí spojenci vypravili k Srbom, aby spolu zaútočili na Durínsko.³³² V nasledujúcich rokoch Česi zaisťovali Srbsko pre Veľkomoravskú ríšu.³³³ Moravia v roku 896 usídlili maďarských spojencov v Potisí, potom spolu s nimi bojovali proti Bavorom³³⁴ a „vzali“ si ich aj do svojho hlavného hradu.³³⁵ Bavorskí biskupi sa v júli roku 900

správu prevzal do dejín svojho kláštora v Lobbes opát Folcuin (965 – 990). Folcuini Gesta abbatum Lobiensium seu Chronicon Lobiense 25. MMFH II, s. 45. Aj Bavori roku 899 „*terminos Maravorum confidenter interato intrantes et quaecumque poterant direpiendo populati sunt.*“ Ann. Fuld. ad a. 899, MMFH I, s. 125-126. Ruotgerove „*terminos Marahensium*“ a „*terminos Maravorum*“ vo Fuldských análoch sú to isté, obe označujú územie Moravanov. TŘEŠTÍK, D.: Kdy zanikla Velká Morava? Studia mediaevalia Pragensia 2, 1991, s. 13.

³³¹ VAJAY, Sz.: Der Eintritt des ungarischen Stämmebundes in die europäische Geschichte (862-933), Studia Hungarica 4, Mainz 1968, s. 47-61. Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig I/1, Budapest 1987, s. 658-663.

³³² Ann. Fuld. ad a. 869, 880, MMFH I, s. 100-102, 110.

³³³ Pozri pozn. 294.

³³⁴ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 150-155.

³³⁵ Spojenectvo Moravanov s Maďarmi dokladá denár italského kráľa Berengara I. (888 – 915), razený v rokoch 894 – 895 a dva predierované denáre cisára Lamperta (894 – 898), nájdené v hrobách vzdialených 35 metrov na severozápad od trojloďovej baziliky v Mikulčiciach. Svedčia o prítomnosti maďarských bojovníkov v hlavnom veľkomoravskom hrade po návrate z Lombardie v lete roku 900. Keďže boli pohania,

sťažovali, že Moravania „*nemalé množstvo Maďarov k sebe vzali*“.³³⁶ Ak spojeneckí Česi v dobe veľkomoravskej prichádzali do Srbska, tak po páde Veľkej Moravy mohli preniknúť aj na Moravu a do Nitrianska. Ak Moravania v roku 896 „*k sebe vzali*“ spojeneckých Maďarov, tak o desaťročie neskôr mohli Moravania a Nitrania prijať aj spojeneckých Čechov. Maďari, ktorí neskôr zaberali Nitriansko, sa s týmito „*Čechmi (Boemis)...v krajoch Nitry (in partibus Nitriae)*“ stretli.³³⁷

V rámci česko-moravského spojenectva sa mohlo rozhodovať aj o mojmírovskom dedičstve. Tak ako sa po Bořivojovej smrti v roku 888 ujal vlády v Čechách najbližší príbuzný jeho maloletých synov, veľkomoravský knieža Svätopluk,³³⁸ tak po smrti Mojmir II. v roku 906 zdedili vládu nad Moravou a Nitrianskom, na základe toho istého príbuzenstva, Přemyslovci. Keďže vojenská sila Čechov na rozsiahly územný výboj ešte nestačila, české kniežatá Spytihněv I. (895 – 915) a Vratislav I. (915 – 921) mohli na Morave a v Nitriansku uplatniť svoj vplyv a prípadne tam poslať svojich bojovníkov, len ak to Moravania a Nitrania sami chceli.

V roku 862 dva slovanské a dva fínske kmene pozvali do svojej krajiny švédskych Varjagov, zvaných Rusi: „*I šli za more k Varjagom, k Rusom; lebo tak sa nazývali tí Varjagovia Rusi... I povedali Rusom Čudi, Slovania i Kriviči i Vesi: Zem naša je veľká i oplýva všetkým, ale poriadok v nej nie je; i poďte panovať a nám vládnuť.*“ Tak ako Varjagovia, ktorých viedol Rurik a jeho bratia Sineus a Truvor, prišli do Novgorodu, Beloozerska a Izborska,³³⁹ tak sa mohli aj Česi po záhube Mojmírovcov dostať

pochovali ich za ohradou kresťanského cintorína. KUČEROVSKÁ, T.: Die Zahlungsmittel in Mähren im 9. und 10. Jahrhundert. In: *Rapports du IIIe Congrès International d'Archéologie Slave*, Tome 2, éditeur B. Chropovský, Bratislava 1980, s. 216-229. TŘEŠTÍK, D.: Pád Velké Moravy, s. 33-34, 51-52. KOVÁCS, L.: Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit. *Archäologische Untersuchung der arabischen, byzantinischen, westeuropäischen und römischen Münzen aus der Karpatenbecken des 10. Jahrhunderts*. *Fontes Archeologici Hungariae*, Budapest 1989, s. 112. KOUŘIL, P.: Staří Maďari a Morava, s. 112, 114. Tenže: *Archeologické doklady*, s. 127-128.

³³⁶ „*Ipsi Ungarorum non modicam multitudinem ad se sumpserunt*“. *MMFH III, Epistolae* 109, s. 241-242. *CDES* 1, ed. R. Marsina, n. 39, s. 34.

³³⁷ *Simonis de Keza Gesta Hungarorum II* 32, *SRH I*, s. 166-167. *MMFH I*, s. 266-267. *Chron. Hung. comp. saec. XIV.* 32, *SRH I*, s. 291-292. *MMFH I*, s. 286-287.

³³⁸ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 190-192. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 131-132, 141-142.

³³⁹ *Latopis Nestora* 15, rok 6370 (862), *MPH I*, ed. A. Bielowski, s. 564-565. Švédski Varjagovia, ktorí prišli do slovanských a fínskych kniežatstiev a usadili sa v ich hlavných hradoch, nepripojili ich k Švédsku. Tak ani českí bojovníci, ktorí po záhube Mojmírovcov mohli prísť na Moravu a do Nitrianska a ktorých počet nemohol byť vzhľadom na vtedajšie možnosti Přemyslovcov veľký, nepripojili Moravu a Nitriansko k Čechám. Nevytvorili veľkú ríšu, tak

na Moravu a do Nitrianska. Neprišli tam však „*panovať a vládnuť*“, mohli prísť len ako spojenci.

Maďari pokladali Glomačov a Čechov a spolu s Čechmi aj Moravanov a Nitranov za svojich spojencov, ktorí im otvorili cestu k výdatnej lúpeži. Maďari sa Nitrianska mohli zmocniť už v roku 906. Keďže boli kočovníkmi a lákala ich lúpež, bohatú saskú korisť pokladali za významnejšiu ako územie susedného Nitrianska. Výmenou za otvorenú cestu do bohatého Saska, uznávali Nitriansko za spojenca a nechávali ho na pokoji.

4. júl 907

Bavori, ktorí naďalej boli nepriateľmi Maďarov, chceli zvrátiť situáciu na strednom Dunaji, ktorá nastala po záhube spojeneckých Mojmiróvcov v roku 906 a vydobýť si späť územie v Panónii, ktoré stratili v roku 900. V roku 907 zomrel Arpád.³⁴⁰ Smrť hlavného uhorského kniežata Bavori zrejme považovali za príležitosť k útoku proti Maďarom. Veľká bavorská armáda, ktorú viedol markgróf Liutpold, tiahla dolu Dunajom. Maďarské vojsko, ktoré na Bavorov čakalo, mohli viesť dve uhorské kniežatá, ktoré ovládali Maďarmi obsadenú časť Panónie a v prípade bavorského víťazstva mohli veľa stratiť. Prvým bol Arpádov najstarší syn Tarhoš, známy aj pod druhým menom Dursak („*Dursac*“), ktorý, okrem toho, že bol hlavným uhorským kniežatom (907 – po 922), sa delil so svojimi tromi mladšími bratmi o arpádovskú doménu, ktorá zaberala medziriečie Dunaja, dolnej Tisy a Zaďvy a severné Zadunajsko.³⁴¹ Druhým bol Kál, známy aj ako Bogat („*Bugat*“), ktorý vládol v južnom Zadunajsku, v niekdajšom Pribinovom, Koceľovom, Arnulfovom a Braslavovom kniežatstve.³⁴² Obe kniežatá viedli maďarské vojsko aj v rokoch 921 – 922, keď plienilo Itáliu.³⁴³

---

ako si to predstavoval Václav Chaloupecký. CHALOUPECKÝ, V.: Počátky státu českého a polského. In: Dějiny lidstva od pravěku k dnešku 3. Základy středověku, v Praze 1937, s. 596–599. Tenže: Prameny X. století, s. 194–205, 218–222. Tenže: Kniže svatý Václav, Český časopis historický 47, 1946, s. 32–36. V roku 906 bolo Čechách niekoľko malých kniežatstiev a Švédsko bolo v roku 862 rozdrobené na niekoľko malých kráľovstiev. To však švédskym a českým bojovníkom nebránilo odchádzať do zahraničia.

³⁴⁰ „*anno dominice incarnationis DCCCCVII dux Arpad migravit de hoc seculo*“. Anonymi (P. magistri) Gesta Hungarorum 52, SRH I, s. 106. MÓR, W.: Az Árpádok családi története, Nagy-Becskerekén, 1892, s. 17–20.

³⁴¹ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 193–194, s. 412, pozn. 836, s. 429–430, pozn. 1066.

³⁴² STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 154–155, 195, s. 411–412, pozn. 834–836.

³⁴³ Liutprandi Antapodosis II 61–62. Liutprandi episcopi Cremonensis opera omnia ex Monumentis Germaniae historicis fecit G. H. Pertz, Hannoverae 1839, s. 63–64.

Bavori prišli až k hradu Preslava (dnešná Bratislava). Hrad na ľavom brehu Dunaja ich však bližšie nezaujímal, ostali na panónskom území, na pravom brehu rieky³⁴⁴ a tu sa 4. júla 907 zrazili s Maďarmi: „*Najhoršia vojna sa stala pri hrade Preslava (ad Brezalauspurc) vo štvrtý deň júlových non.*“³⁴⁵ Veľkú armádu Maďari rozdrvili. Spolu s vojakmi zahynuli aj ich velitelia, markgróf Liutpold, salzburský arcibiskup Thietmar, frízinský biskup Udo, sábenský biskup Zachariáš, ďalší dvaja biskupi a viacerí bavorskí grofi.³⁴⁶ Niektorí z nich mohli zomrieť až neskôr, na následky zranení.³⁴⁷

³⁴⁴ Bavori sa nepotrebovali dostať až k samotnému hradu na severný breh Dunaja. Herwig Wolfram a Maximilian Deseberger presvedčivo píšú, že bojisko „ad Brezalauspurc“ mohlo byť a bolo na južnom čiže panónskom brehu Dunaja, kde Maďari mohli omnoho lepšie rozvinúť svoj spôsob boja ako na severnom brehu. DIESEBERGER, M.: Baiern, das Ostfränkische Reich und die Ungarn bis zur Schlacht von Pressburg 862 – 907. In: Schicksalsjahr 907. Die Schlacht bei Pressburg und das frühmittelalterliche Niederösterreich. Katalog zur Ausstellung des Niederösterreichischen Landesarchivs, hg. R. Zehetmayer, St. Pölten 2007, s. 41. V roku 1189 cisár Fridrich Barbarossa so svojimi križiakmi táboril „*apud Brezburc in cam[po Firfelt] in introitu Vngarie*“. CDES 1, ed. R. Marsina, n. 100, s. 94. Pole Vierfeld ležalo medzi Kopčanmi (Kittsee) a Petržalkou. Ak toto pole, hoci bolo na opačnej strane Dunaja, ležalo „*apud Brezburc*“ a ak na tomto poli mohla v roku 1189 táboriť veľká križiacka armáda, mohlo byť práve ono v roku 907 bojiskom. WOLFRAM, H.: Österreichische Geschichte 378-907, s. 272, 435, pozn. 356. Dušan Třeštík predpokladá, že „*výprava vedená markrabím Liutpoldem smerovala na veľkomoravské území na juhozápadní Slovensko, kde sa tehdy zřejmě zdržovali hlavní maďarské síly*“. TŘEŠTÍK, D.: Pád Velké Moravy, s. 37. Na veľkomoravskom území bolo maďarské vojsko roku 906, keď zničilo Mojmirovcov. V lete 906 bolo už v Sasku. Prečo by sa hlavné maďarské vojsko po návrate zo Saska malo zdržiavať práve na Slovensku?

³⁴⁵ „*Bellum pessimum fecit ad Brezalauspurc IIII nonas Iulii.*“ Annales Iuvavenses maximi ad a. 907, MMFH I, s. 131. O veľkomoravskej Bratislave pozri ŠTEFANOVIČOVÁ, T.: Bratislavský hrad v 9. – 12. storočí, Bratislava 1975. Archeologická topografia Bratislavy, zostavili B. Polla – A. Vallašek, Bratislava 1991, s. 60-66. ŠTEFANOVIČOVÁ, T. a kolektív: Najstaršie dejiny Bratislavy, s. 295-305.

³⁴⁶ „*Ditmarus Salzburgensis episcopus occiditur ab Ungaris cum Utone et Zacharia aliisque duobus episcopis.*“ Annales Admontenses ad a. 906 (správne 907), MMFH I, s. 209. „*(Interfectio Boiorum) ad Braslavespurch.*“ Excerpta Aventini ex Annalibus Iuvavensibus antiquis derivati ad a. 907, MMFH I, s. 337. „*Baiovariorum omnis exercitus ab Ungaris occiditur.*“ Annales Alamanici (Codices Turiciensis et Sirmodianus) ad a. 907, MMFH IV, s. 369. „*Item bellum Baguariorum cum Ungaris insuperabile, atque Liutpaldus dux et eorum superstitiosa superbia occisa, paucique christianorum evaserunt, interremptis multis episcopis comitibusque.*“ Annales Alamanici (Codices Modoetiensis et Veronensis) ad a. 907, MMFH IV, s. 370. „*Baioariorum omnis exercitus ab Agarenis occiditur.*“ Annales Sangallenses maiores ad a. 908 (správne 907), MMFH IV, s. 386. „*Ungari bellum contra Bauworios inexcuperabile fecerunt et Liutbaldus dux eorum comitesque atque episcopos quam plurimos, illorumque superstitiosa superbia crudeliter occisa est.*“ Annales Laubacenses ad a. 908 (správne 907), MMFH IV, s. 387. „*Liutbold occiditur.*“ Chronicon Suevicum universale ad a. 906 (správne 907), MMFH IV, s. 394. „*Bawari ab Ungaris occiduntur, et Lipoldus dux, pater Arnulfi ducis.*“ Annales sancti Rudberti Salisburgenses ad a. 907, MMFH IV, s. 402. „*Bawarii cum Ungariis congressi multa cede prostrati sunt; in qua congressione Liutbaldus dux*

Ak všetci ostatní bavorskí biskupi, pasovský Burchard (903 – 915), regensburský Tuto (893 – 930) a eichstädtský Erkenbald (884 – 916), žili ešte dlho po roku 907, dvaja nemenovaní bavorskí biskupi, ktorí podľa Admuntských análov zahynuli spolu s tromi menovanými,³⁴⁸ nemohli byť riadnymi biskupmi. Preto jeden z dvoch neznámych biskupov, zabitých Maďarmi, mohol byť pasovský chorbiskup Madalvín, spomínaný v roku 903 v Hornej Panónii.³⁴⁹

Spomínaní slovanskí spojenci Maďarov do bitky nezasiahli, lebo títo Slovania sa spájali s Maďarmi nie proti Bavorom ale proti Sasom. Maďari útočili proti Sasom spolu s Glomačmi, Čechmi a inými Slovanmi, proti Bavorom (až do roku 913) útočili bez týchto spojencov. Do bitky nezasiahli ani Moravia,³⁵⁰ lebo pohroma v predchádzajúcom roku ich nepochybne vyčerpala a ich nové spojenectvo s Maďarmi, tak ako celé maďarsko-slovanské spojenectvo, do ktorého sa zapojili, mierilo nie proti Bavorom ale proti Sasom.

occisus est, cui filius suus Arnolfus in ducatum successit.“ Reginonis Chronicon. Continuatio Reginonis ad a. 907, rec. F. Kurze, s. 154. „*Baarii ab Ungaris occiduntur, et Liupoldus pater Arnolphi ducis ab eis occiditur.*“ Auctarium Gartense ad a. 908, MMFH IV. s. 425. REINDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldinger, n. 45, s. 71-75. GOMBOS, F. A.: Catalogus fontium historiae Hungaricae aeo ducum et regum ex stirpe Arpad descententium ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCCI. I, Budapestini 1937, s. 89, 91, 124, 140, 146, 168, 212, 216, 314, 346-348, 453, 524, 676-677, 754, 781. VAJAY, Sz.: Der Eintritt, s. 41-43. WOLFRAM, H.: Österreichische Geschichte 378-907, s. 272-273. BÓNA, I.: A magyarok és Európa a 9-10. században, Budapest 2000, s. 34. Egy elfeledett diadal. A 907. évi pozsonyi csata, szerkesztette Torma, B. Gy. – Veszprémy, L., Budapest 2008. Podrobnú avšak veľmi neskorú a nespoľahlivú správu o porážke Bavorov, zanechal Ján Turmair Aventinus. Podľa Aventina „*tri dni sa neprestajne bojovalo za nepriaznivého počasia*“. Ioannis Aventini Annales Boiorum IV, XXI 18-21, MMFH IV, s. 437-439. Podrobný opis bitky roku 907 Aventinus zostavil a datoval na 9. až 11. august podľa podrobných opisov bitky na rieke Lech roku 955. 9. augusta 955 prišiel nemecký kráľ Oto I. na pomoc obliehancom Augsburgu, 10. augusta zničil maďarské vojsko a 11. augusta dal obesit ich vojvodcov Bulču, Féla a Šúra. DÜMMLER, E.: Über die südöstlichen Marken, s. 72-73, 82-85. Tenže: Geschichte des Ostfränkischen Reiches III, Leipzig 1888, s. 548. VYVÍJALOVÁ, M.: Bitka pri Bratislave roku 907. Príspevok ku kritickému prehodnoteniu prameňov, Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied 21, 1985, s. 226-234. VESZPRÉMY, L.: Eine wechselvolle Rezeptionsgeschichte. Die Pressburger Schlacht aus Sicht der Ungarn. In: Schicksalsjahr 907, hg. R. Zehetmayer, s. 99-102. Tenže: Aventinus hirádása a magyarok 907. évi győzelméről. Csata Pozsonynál, Történelmi Szemle 49, 2007, 1, s. 1-17.

³⁴⁷ Podľa nekrologických záznamov, ktoré však nemusia byť presné, säbenský biskup Zachariáš zomrel 5. júla a frízinský biskup Udo 6. júla. Salzburškého arcibiskupa Thietmara Maďari zabili vraj až 21. júla. GOMBOS, F. A.: Catalogus II, Budapestini 1937, s. 1676. DÜMMLER, E.: Über die südöstlichen Marken, s. 72-73. HAUCK, A.: Kirchengeschichte Deutschlands II, Leipzig 1935, s. 815-817. RATKOŠ, P.: Vzťahy naddunajských Slovanov a starých Maďarov v rokoch 881-1018, Historický časopis 35, 1987, č. 6, s. 807.

³⁴⁸ „*occiditur ab Ungaris cum...aliisque duobus episcopis*“. Pozri pozn. 344.

³⁴⁹ MMFH III, Diplomata 27, s. 52.

³⁵⁰ TŘEŠTÍK, D.: Kdy zanikla Velká Morava, s. 23.

Bavori medzi Maďarmi a Sasmi

Po smrti markgrófa Liutpolda sa jeho starší syn Arnulf stal bavorským vojvodom (907 – 937).³⁵¹ Arnulf bol „vojvoda Bavorov a tiež príľahých území“.³⁵² Keďže Východná marka v júli 907 zanikla a Česi odpadli od Bavorov už v roku 906, z bavorských „príľahých území“ ostalo len Korutánsko. Korutánskym markgrófom sa stal mladší Arnulfov brat Bertold (907 – 937), ktorý sa po Arnulfovej smrti stal bavorským vojvodom (937 – 947).

Prvé roky Arnulfovej vlády v Bavorsku vyplňali maďarské nájazdy. V roku 909 Maďari vpadli do Švábska. Na spiatocnej ceste utrpel jeden maďarský oddiel v bitke na Rote 11. augusta od Bavorov porážku. Roku 910 Maďari vpadli do Bavoska, Švábska a Franska. 12. júna v bitke pri Augsburgu zničili švábsku armádu a 22. júna porazili Frankov. Maďarský oddiel, ktorý na spiatocnej ceste plienil Bavorsko, porazili Bavori pri Neuchingu. V roku 911 Maďari pustošili v Bavorsku, Fransku, Švábsku a zasiahli aj Horné Burgundsko. V roku 913 vojvoda Arnulf s pomocou Švábov porazil pri rieke Inn maďarské vojsko, ktoré plienilo južné Nemecko a severné Burgundsko.³⁵³

Arnulf, ktorého tiesnil franský vojvoda a nemecký kráľ Konrád I. (911 – 919), ušiel v roku 914 „k Maďarom“ a uzavrel s nimi spojenectvo.³⁵⁴ Arnulf bol zaťom a spojencom italského kráľa Berengara I. (888 – 924, od 915 cisár), ktorý pozýval Maďarov proti svojim protivníkom už od roku 904.³⁵⁵ Formovanie italsko-bavorsko-maďarsko-českého spojenectva zavŕšila v roku 915 misia veronského biskupa Nothera II., ktorý prišiel do Prahy

³⁵¹ „Liutbaldus dux occisus est, cui filius suus Arnulfus in ducatum successit.“ Continuatio Reginonis, ad a. 907, rec. F. Kurze, s. 154. REINDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldingen, n. 46, s. 71-75. BRUNNER, K.: Der fränkische Fürstentitel, s. 243.

³⁵² Vojvoda Arnulf vydal listinu s intituláciou: „Arnulfus divina providentia dux Baioariorum et etiam adiacentium regionum“. REINDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldingen, s. 78. BRUNNER, K.: Der fränkische Fürstentitel, s. 243, pozn. 64. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 356-357.

³⁵³ REINDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldingen, n. 50-51, s. 93-98, n. 54, s. 103-106. VAJAY, Sz.: Der Eintritt, s. 48-52. Magyarország története I/1, s. 661-662. BRUNNER, K.: Der österreichische Donauraum zur Zeit der Magyarherrschaft. In: Österreich im Hochmittelalter (907 – 1246). Herausgegeben von Kommission für die Geschichte Österreichs der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1991, s. 54-55. BRUNNER, K.: Österreichische Geschichte 907 – 1156, s. 53-54.

³⁵⁴ REIDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldingen, n. 55, s. 107-111.

³⁵⁵ Italský kráľ Berengár I. podplatil a pozval Maďarov proti svojmu protivníkovi kráľovi Dolného Burgundska a cisárovi Ludovítovi III. Maďari od júna 904 do júla 905 pustošili v Lombardii. Ludovít padol do zajatia a 21 júla 905 ho oslepili. KRAHWINKLER, H.: Friaul im Frühmittelalter. Geschichte einer Region vom Ende des fünften bis zum Ende des zehnten Jahrhunderts, Wien – Köln – Weimar 1992, s. 287.

s Arnulfovým a Berengarovým posolstvom.³⁵⁶ Ešte v tom istom roku sa Česi zúčastnili maďarskej výpravy do Saska.³⁵⁷

Arnulf sa zdržiaval v Korutánsku, kde mal blízko oboch silných spojencov, svojho cisárskeho svokra Berengára a hlavne Maďarov.³⁵⁸ V roku 916 sa Arnulf vrátil do Bavorska a obsadil Regensburg, avšak za krátko, pod tlakom kráľovskej armády, opäť ustúpil k Maďarom.³⁵⁹ V roku 917 sa do Bavorska vrátil znova a bez väčšej námahy sa zmocnil Regensburgu, kde ho Bavori nadšene privítali.³⁶⁰ Na neúspešnej výprave proti Arnulfovi Konrád I. utrpel zranenie a 23. decembra 918 na jeho následky zomrel.³⁶¹

V máji 919 Frankovia a Sasi zvolili za kráľa saského vojvodu Henricha Vtáčnika. Švábsky vojvoda Burchard II. a bavorský vojvoda Arnulf voľbu nového kráľa odmietli. Burchard, ktorého ohrozoval hornoburgundský kráľ Rudolf II., však potreboval Henrichovu vojenskú pomoc, preto sa už koncom roka 919 Henrichovi podriadil a uznal ho za kráľa.³⁶² Arnulf, ktorý bol mocnejší ako Burchard a zrejme rátal aj so svojimi spojencami, v odpore zotrval.

Koniec protisaského spojenectva

Voľbou saského vojvodu za kráľa sa akýkoľvek útok proti Sasku stal útokom proti celej ríši. Moc kráľa Henricha I. Vtáčnika (919 – 936) rýchlo rástla. Tí z protisaských spojencov, ktorí s jeho kráľovstvom priamo susedili, museli prehodnotiť svoj nepriateľský postoj voči Henrichovi. To začalo lámať súdržnosť celého protisaského spojenectva. V nasledujúcom roku spor bavorského vojvodu Arnulfa s kráľom Henrichom vypukol naplno. Česi videli, že Henrich je omnoho mocnejší ako pred rokom, keď bol

³⁵⁶ TŘEŠTÍK, D.: Václav a Berengár, s. 642, 657-660. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 357-361, 401-402.

³⁵⁷ „In diebus illis inmanissima persecutio Saxoniam oppressit, cum hinc Dani et Sclavi, inde Behemi et Ungri laniaret ecclesias. Tunc parochia Hammaburgensis a Slavavis, et Bremensis Ungrorum impetu demolita est.“ Magistri Adami Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum I 52, bearbeitet W. Trillmich, s. 224-225. ADAM BRÉMSKÝ: Činy biskupů hamburského kostela I 52, přeložila L. Hrabová, s. 79. MMFH I, s. 171-172. VAJAY, Sz.: Der Eintritt, s. 55-56. DRALLE, L.: Zu Vorgeschichte, s. 114.

³⁵⁸ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 360.

³⁵⁹ REINDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldingen, n. 56-57, s. 111-114.

³⁶⁰ REINDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldingen, n. 58, s. 114-116. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 358-359.

³⁶¹ Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum libri tres I 25, recognovit G. Waitz. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi, Hannoverae 1882, s. 22. REINDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldingen, n. 60, s. 118-119.

³⁶² Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum I 26, 27, rec. G. Waitz, s. 23. REINDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldingen, n. 61, s. 119-131.

len saským vojvodom. Nepochybne vedeli, že ak Arnulf prehrá, oni, ako Arnulfovi spojenci a dlhoroční nepriatelia Sasov, veľmi rýchlo pocítia rastúcu vojenskú silu celého Henrichovho kráľovstva. Český knieža Vratislav I. sa zrejme chcel vyhnúť otvorenej zrážke s mocným nemeckým kráľom, preto od Arnulfa odpadol a v nastávajúcom zápase ho nepodporil. Keď Henrich v roku 920 zaútočil na Regensburg, Arnulf sa bránil bez spojencov.³⁶³ Ak Česi v rozhodujúcej chvíli odskočili od svojho bavorského spojencu, bavorsko-české spojenectvo padlo. Ak ukončili nepriateľstvo k Sasom, ktorí boli cieľom maďarských či maďarsko-slovanských (i maďarsko-českých) nájzdov, skončilo aj česko-maďarské spojenectvo. Obe spojenectvá, namierené proti Sasom, padli a tým sa rozpadlo aj celé protisaské zoskupenie. Maďarov prestala viazať spojenecká dohoda s Čechmi a s ďalšími Slovanmi. Maďari, akonáhle prestali považovať Čechov, Moravanov a Nitranov za spojencov, bez otáľania sa zmocnili susedného Nitrianska a hneď nato zaútočili aj na Moravu a Čechy.

Maďari v Nitriansku

Maďari sa v Nitriansku stretli nielen s Nitranmi, ktorých uhorský kronikár nazval Mézanmi („*Messianis*“),³⁶⁴ ale narazili tam aj na Čechov. Podľa uhorského kronikára Šimona z Kézy v Nitriansku sídlil maďarský vojvodca Lél a jeho bojovníci: „*Lél teda bol vodca šiesteho vojska. Ten, bývajúc najprv okolo Hlohovca, potom čo vyhubil Mézanov a Čechov (exinde Messianis et Boemis exstirpatis), napokon vraj častejšie sídlil v krajoch Nitry (in partibus Nitriae).*“³⁶⁵ Lél, ktorý zomrel až v roku 955 a to

³⁶³ REINDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldinger, n. 61, s. 119-131.

³⁶⁴ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 304-305.

³⁶⁵ Simonis de Keza Gesta Hungarorum II 32, SRH I, s. 166-167. MMFH I, s. 266-267. Neskorší uhorský kronikár, ktorý v 14. storočí preberal a upravoval starší kronikársky text, chybné stotožnil Mézanov s Čechmi: „*Leel... qui Messianos scilicet Bohemicos...expulit...*“ Chron. Hung. comp. saec. XIV. II 32, SRH I, s. 291-292. MMFH I, s. 286-287. Či Česi a s nimi aj niektorí Nitrania boli „*exstirpatis*“, alebo ich Lél, pravdepodobnejšie však už jeho otec Taš, len „*expulit*“, s tým sa nemusíme vážne zaoberať. Ani jedno z oboch vyjadrení nie je autentické, obe si kronikári vybrali podľa svojej literárnej chuti. Prvá generácia Maďarov zanechala na juhu Nitrianska malé pohrebiská a ojedinelé hroby, ktoré archeológovia odkryli na 26 miestach: Vojnice, Bešeňov, Čakajovce, Horné Obdokovce, Horné Saliby, Hlohovec, Iža, Dolný Peter, Miskolc-Repülőtér, Veľké Kostolany, Košúty, Zemianska Olča, Veľký Kýr, Hurbanovo-Bohatá, Prša, Piliny-Leshegy, Sóshartyáb-Zúdótétő, Sereď, Mudroňovo, Szob-Kiserdő, Tvrdošovce, Tokaj a Červeník. Našli v nich takmer 80 predierkovaných mincí rozličného pôvodu. KOVÁCS, L.: Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit, s. 17-77. Nájdené mince svedčia, že ani jeden zo spomínaných maďarských hrobov nepatrí do prvých dvoch desaťročí 10. storočia. NEVIZÁNSKY, G.: K významu a vypovedacej schopnosti mincí v staromaďarských hroboch, Slovenská numizmatika 6, 1980, s. 121-130. VAVRUŠ, J.:

predčasnou smrťou v najlepšíh rokoch svojho života,³⁶⁶ zrejme nebol prvým uhorským kniežaťom v Nitriansku ale Nitrianske kniežatstvo veľmi pravdepodobne zdedil po svojom otcovi Tašovi.³⁶⁷ Práve v roku 920 sa prvým uhorským kniežaťom v Nitriansku mohol stať Lélov otec Taš.

Aby kniežatá Taš a Lél ovládali Nitriansko, nemuseli ho celé obsadiť svojimi bojovníkmi. Severné časti Nitrianska, kam Tašovi a Lélovi Maďari neprenikli, uznávali nadradenosť spomínaných uhorských kniežat aj bez tejto priamej kontroly, pretože Taš a potom Lél mali vo svojej moci Nitru, ktorej celé Nitriansko už dávno predtým ako aj dlho potom podliehalo.

Čechy v rokoch 920 – 922

Podľa uhorského kronikára Maďari po ovládnutí Nitrianska prepadli aj Moravu a Čechy: „*Uhri...kruto vyplienili Moravu a Čechy, v ktorých toho času knieža Vratislav bol videný vládnuť. Odtiaľ s víťazstvom vrátiaci sa, uzavrúci mier so spomínaným kniežaťom, jeden rok odpočivali.*“³⁶⁸

O tejto udalosti písal aj Šimon z Kézy: „*Keď sa potom usadili v obsadenej Panónii, zbavili nakoniec všetkého majetku Moravu a Čechy, zabijúc v boji ich knieža Vratislava.*“³⁶⁹ Správu uhorských kroník potvrdzuje ruský kronikár Nestor: „*I začali bojovať Uhri... I začali bojovať proti Morave a proti Čechom (na moravu i na čechi).*“³⁷⁰ Správa o maďarskom útoku proti Moravanom a Čechom bola teda už v starých Gesta Ungarorum, ktorých autor bol Nestorovým súčasníkom.

Český knieža Vratislav I. zomrel 13. februára 921. Keď zomieral, mal len 33 rokov a zanechal dvoch maloletých synov.³⁷¹ Zomrel teda mladý a to vzbudzuje podozrenie, že jeho smrť nebola prirodzená ale násilná, že naozaj zahynul v boji s Maďarmi, ako to spomína Šimon z Kézy.³⁷² Február

Nové pohľady na interpretáciu pohrebísk 10. storočia z juhozápadného Slovenska (dizertačná práca), Bratislava 2000.

³⁶⁶ Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum III 44, rec. G. Waitz, s. 71-73.

³⁶⁷ Podľa Anonyma bol „*Taš otec Léla*“ a „*Lél syn Taša*“. Anonymi (P. magistri) Gesta Hungarorum 6, 21, 39, 41, 53, SRH I, s. 41, 61, 63, 82, 85, 86, 107.

³⁶⁸ „*Hungari...Moraviam et Bohemiam, in quibus eo tempore dux Vratislaus regnare videbatur, crudeliter. Exinde cum victoria redeuntes treugis ordinatis cum prefato duce uno anno quieverunt.*“ Chron. Hung. comp. saec. XIV. II 54, SRH I, s. 304.

³⁶⁹ „*Cum autem residissent Pannonia occupata, tandem Moraviam et Boemiam bonis omnibus spoliarent Waratizlao eorum duce in praelio interfecto.*“ Simonis de Keza Gesta Hungarorum II 34, SRH I, s. 167.

³⁷⁰ Latopis Nestora 19, rok 6406 (898). MPH I, ed. A. Bielowski, s. 568. MMFH I, s. 194.

³⁷¹ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 109, 176-178, 194, 205.

³⁷² Túto možnosť považuje za reálnu aj Naďa Profantová. BLÁHOVÁ, M. – FROLÍK, J. – PROFANTOVÁ, N.: Velké dějiny země Koruny české I. Do roku 1197, Praha – Litomyšl 1999, s. 268-269.

921 mohol byť ten čas, v ktorom Maďari, po zániku česko-maďarského spojenectva a po následnom dobytí Nitrianska, prepadli „Moravu a Čechy“.³⁷³ Azda práve vtedy Maďari dobyli a spálili ďalšie moravské hrady, ktoré nestihli zničiť v roku 906.³⁷⁴ Vratislavovu smrť „v boji“ s Maďarmi môžeme teda považovať buď za kronikárovu literárnu licenciu, ktorou chcel zvýrazniť maďarské víťazstvo, alebo za skutočnú udalosť, ktorá by vysvetlovala, prečo Vratislav zomrel v tak mladom veku.

Henrichov útok na Regensburg v roku 920 Arnulf odrazil.³⁷⁵ Začiatkom leta 921 nemecký kráľ a saský vojvoda Henrich I. s veľkým vojskom zaútočil na Regensburg znova. Arnulf, ktorému chýbali spojenci,³⁷⁶ ochotne uzavrel s Henrichom kompromisný mier a otvoril mu brány Regensburgu.³⁷⁷ Regensburská mierová dohoda sa určite týkala aj Čiech. Ak v nasledujúcom roku tiahol do Čiech bavorský vojvoda, kráľ Henrich uznal Čechy za bavorské príslušenstvo. Česi, donedávna spojenci, mali po 15 rokoch znova upadnúť do závislosti na Bavorsku a prostredníctvom Bavorska aj na Henrichovej ríši, ku ktorej Arnulfovo Bavorsko od roku 921 už nepochybne patrilo.

³⁷³ Až do roku 920 Maďari a Česi boli spojencami. Keď toto spojenectvo v roku 920 padlo, Maďari bývalého spojenca vzápätí napadli najprv v Nitriansku a v nasledujúcom roku (asi vo februári) na jeho vlastnom území. 20 rokov predtým boli podobnými spojencami Maďari a Moravia. Ešte v lete a na jeseň roku 900 Maďari a Moravia spájali proti Bavorom ale už v neskorej jeseni toho istého roku Maďari na svojho spojenca zaútočili. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 150-155.

³⁷⁴ KOŘIL, P.: Staří Maďari a Morava, s. 110-146. Znojenské Hradisko svätého Hypolita Maďari dobyli a vypálili až v polovici 10. storočia. KLÍMA, B.: Archeologický výskum MU na veľkomoravskom výšinném hradišti sv. Hypolita ve Znojme. In: Velká Morava mezi východem a západem. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Uherské Hradiště, Staré Město 28. 9. 1. 10. 1999, ed. L. Galuška – P. Kouřil – Z. Měřínský, Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 17, 2001, s. 229-230. KOUŘIL, P.: Staří Maďari a Morava, s. 124-126. Maďarský jazdecký hrob v Gnadendorf (pri Mistelbachu) patrí k najstarším maďarským hrobom na severnej strane stredného Dunaja. LAUERMAN, E.: Ein frühungarischer Reiter aus Gnadendorf, Niederösterreich. In: Schicksalsjahr 907, hg. R. Zehetmayer, s. 92-98. Je to ojedinelý nález maďarského hrobu na území, ktoré pôvodne patrilo Moravanom.

³⁷⁵ REINDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldinger, s. 130.

³⁷⁶ Arnulfovi chýbali nielen českí ale aj maďarskí spojenci. Maďari dali prednosť italskému kráľovi a cisárovi Berengárovi I. Maďarské kniežatá Tarhoš („Dursac“) a Kál („Bugat“), ktorí „boli veľmi priateľskí k Berengárovi (amicissimi Berengario fuerant)“ prišli v roku 921 do Verony, kde „Berengár požiadal Maďarov, aby, ak ho majú radi (ut si se amarent), napadli jeho nepriateľov.“ Liutprandi Antapodosis II 61-62. Liutprandi episcopi Cremonensis opera omnia, fecit G. H. Pertz, s. 63-64. MMFH I, s. 147. VAJAY, Sz.: Der Eintritt, s. 64-65. Magyarország története I/1, s. 654, 663-664.

³⁷⁷ Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum I 27, rec. G. Waitz, s. 23. REINDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldinger, n. 61, s. 119-131.

Po Vratislavovej smrti vládu v Čechách v mene svojho nedospelého syna Václava (*asi 907) prevzala kňažná Drahomíra, ktorá rozhodne ne-súhlasila s postavením Čiech, na akom sa dohodli dvaja najmocnejší muži v susednej ríši. Drahomíra, odhodlaná klásť odpor Arnulfovi (a snáď i Henrichovi), dala 15. septembra 921 zavraždiť kňažnú Ľudmilu, ktorá bola ochotná (i pod vplyvom archipresbytera Pavla, ktorý sa zdržiaval v jej blízkosti) podriaďiť sa regensburským podmienkám a zmieriť sa tak so stratou českej nezávislosti. Potom vyhnala bavorských kňazov, ktorí víтали českú závislosť na Bavorsku.³⁷⁸ Arnulf, ktorý v roku 922 vytiahol do Čiech,³⁷⁹ chcel obnoviť taký pomer Čiech k Bavorsku (a tým aj k celej ríši, ku ktorej Bavorsko patrilo), aký platil v rokoch 895 – 906. Podarilo sa mu to až v roku 929, keď do Čiech pritiahol spolu s Henrichom.³⁸⁰

Saské víťazstvá nad Slovanmi a Maďarmi

V roku 924 „Maďari znova prešli celým Saskom“, ktoré pustošili tentokrát bez niekdajších slovanských spojencov. Kňažná Drahomíra, ktorá vládla až do roku 924 alebo 925, ich cez české územie zrejme veľmi ochotne pustila. Sasom sa podarilo zajať „ktorési z kniežat Uhrov“. Nemecký kráľ Henrich odmietol bohaté výkupné, ktoré mu Maďari za svoje knieža ponúkali a prepustil ho, až keď s ním uzavreli 9-ročný mier.³⁸¹

Deväť pokojných rokov Henrich dôkladne využil. Staval hrady a pripravoval vojsko, s ktorým si v rokoch 928 – 932 podmanil slovanské kmene za Sálou a dolnou Labe. Maďari mier neporušili a Slovanov vojensky nepodporili. Slovania sa bránili, napokon však Henrichovmu vojenskému náporu podľahli.³⁸² Keď v roku 933 mier vypršal, Stodorania

³⁷⁸ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 369-374.

³⁷⁹ PEKAŘ, J.: Svatý Václav. In: Svatováclavský sborník. Na památku 1000. výročí smrti knížete Václava Svatého I. Kniže Václav Svatý a jeho doba, vydal Národní výbor pro oslavu svatováclavského tisíciletí, Praha 1934, s. 37-38. REINDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldinger, n. 62, s. 131-132. DRALLE, L.: Zu Vorgeschichte, s. 118-124. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 374.

³⁸⁰ Widukindi Rerum gestarum Saxonicarum I 35, rec. G. Waitz, s. 29. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1, s. 468. BARTOŠ, F. M.: Kniže Václav Svatý u Vidukinda. In: Svatováclavský sborník I, s. 833-841. REINDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldinger, n. 76, s. 148-150. FIALA, Z.: Dva kritické příspěvky ke starým dějinám českým, Sborník historický 9, 1962, s. 24-26.

³⁸¹ „quendam ex principibus Ungariorum“. Widukindi Rerum gestarum Saxonicarum I 32, rec. G. Waitz, s. 26. Thietmari Chronicon I 15, cur. W. Trillmich, s. 20-21. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika I 15, přeložil B. Neškudla, s. 42.

³⁸² Widukindi Rerum gestarum Saxonicarum I 35-36, rec. G. Waitz, s. 28-31. Annales Hildesheimenses ad a. 932, contulit cum Codice Parisiensi G. Waitz, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi, Hannoverae 1878, s. 20. Thietmari Chronicon I 10, 16, cur. W. Trillmich, s. 14-15, 20-21. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika I 10, 16, přeložil B. Neškudla, s. 40, 43. Die Slawen in Deutschland, hg. J. Herrmann, s. 336-337.

a ostatní Lutici, Glomači, Obodriti, Milčania a Lužičania už žili pod nadvládou saských markgrófov a s maďarskou pomocou už nepočítali.³⁸³ Keď Maďari v roku 933 vpadli do Saska a Durínska, pripomenuli Glomačom dávne priateľstvo a vyzvali ich, aby sa k nim znova pripojili a tiahli proti svojim podmaniteľom. Glomači, ktorí vedeli, že kráľ Henrich je na vojnu dobre pripravený, výzvu Maďarov odmietli a na dôvažok im dali „*pretlstého psa*“. Opatrnosť Glomačov bola namieste. V bitke pri Riade zvíťazil Henrich a zahynulo 36-tisíc Maďarov.³⁸⁴

---

³⁸³ Povstanie lutických Ratarov v roku 936, ku ktorému sa pridali Obodriti, a potom nové povstanie Obodritov, Stodoranov a Luticov v rokoch 939 – 940 maďarskú podporu nemali. Widukindi Rerum gestarum Saxonicarum II 4, 20-21, rec. G. Waitz, s. 39-40, 47-48. Die Slawen in Deutschland, hg. J. Herrmann, s. 337-339.

³⁸⁴ Widukindi Rerum gestarum Saxonicarum I 38, rec. G. Waitz, s. 32-33. Liutprandi Antapodosis II 25-31. Liudprandi episcopi Cremonensis opera omnia, fecit G. H. Pertz, s. 50-53.

6. RÍŠA ČESKÝCH BOLESLAVOV

Velká obchodná magistrála

Obe maďarské víťazstvá, v roku 906 nad Moravanmi a v roku 907 nad Bavormi, úplne zmenili staré pomery na strednom Dunaji. Bavori a Moravia stratili svoje určujúce postavenie v stredoeurópskom dianí. Do popredia sa dostali Sasi, Česi a Maďari. Východná marka a Morava už neboli bezpečné pre kupecké karavány. Preto obchodná magistrála, ktorá vychádzala z Kordóby a šla na Zaragózu, Barcelonu, Narbonne, Arles, Lyon, Verdun, Mohuč, Frankfurt, Würzburg a Regensburg, odbočila z Regensburgu do Čiech na Plzeň³⁸⁵ a Prahu.³⁸⁶ V Prahe sa cesta rozdejovala. Severná odbočka šla na Libicu,³⁸⁷ Hradec, Kladsko, Nemčie, Vratislav, Opole a Bytom³⁸⁸ a južná na Kouřim, Malín, Litomyšl, Olomouc a cez Moravskú bránu na Tešín.³⁸⁹ V Krakove sa obe odbočky spájali. Cesta pokračovala na Vislicu, Sandomierz, Zawichost, Sutiejsk, Červieň, Volyň,

³⁸⁵ V lete 992 biskup Vojtech „vracajúc sa v nedelu, prišiel do jedného hradu, kde práve toho dňa bol veľký trh (*mercatus erat magnus*)“. Brunona Život š. Wojciecha 15, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 202. Vojtech a jeho sprievod „prišli k hradu Plzeň.“ *Quatuor immensi* 18, *Fon-tes rerum Bohemiarum* I/3, edidit J. Emler, Praha 1873, s. 328. Tým hradom bol Starý Plzenec.

³⁸⁶ TŘEŠTÍK, D.: „Veliké město Slovanů jménem Praha“. Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeščík, Praha 2000, s. 52-53, 54-55. Benjamín ben Jona z Tudely vo svojom cestopisnom diele vymenoval nemecké mestá od Verdunu a Kolína až po Regensburg, v ktorých „*žije mnoho Židov, učených a zámožných ľudí*.“ Z Kolína do Regensburgu „*je pätnásť dní cesty krajinou, ktorú Židia nazývajú Aškenáz (Nemecko)*.“ Z Regensburgu cesta pokračovala do Prahy: „*A odtiaľ ďalej je krajina Behem (Čechy). A ona je nazývaná Prag (Praha). Ona je počiatkom krajiny zvanej Slavónia (Isklavonia)*.“ Zmienka o obchode so slovanskými otrokmi svedčí, že Benjamín opísal pomery z 10. storočia: „*A Židia, ktorí tam sídlia, ju nazývajú krajina Kanaán, pretože obyvatelia tejto krajiny predávajú svojich synov a dcéry všetkým národom. To isté možno povedať o obyvateľoch z Rusije. A táto krajina je veľké kráľovstvo, siahajúce od brán Prahy k bránam Kyjeva, veľkého mesta, ležiaceho na konci onoho kráľovstva*.“ Cesty rabi Benjamína blahé paměti. In: BENJAMIN Z TUDELY, PETACHJA Z ŘEZNA: Dva středověké hebrejské cestopisy, přeložila J. Šedinová, Praha 2002, s. 53. TŘEŠTÍK, D.: „Veliké město“, s. 52-53, 294, pozn. 49, 50. GRAUS, F.: Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské I, Praha 1953, s. 87-89. LEWICKA-RAJOWSKA, U.: Arabskie opisanie Słowian. Źródła do dziejów średniowiecznej kultury, Wrocław 2004, s. 211.

³⁸⁷ Po tejto ceste šiel do Ruska mních a misijný biskup Adalbert. Keď sa v roku 961 alebo 962 vracal z Ruska, zastavil sa na Libici. Brunona Život š. Wojciecha 4, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 191. DVORNÍK, F.: Zrod střední a východní Evropy. Mezi Byzancí a Římem, Praha 1999, s. 86-88.

³⁸⁸ VÁVRA, I.: Polská cesta, *Historická geografie* 8, 1972, s. 3-27.

³⁸⁹ VÁVRA, I.: Trstenická cesta, *Historická geografie* 6, 1971, s. 77-132.

Luck, Kyjev, Sarkel,³⁹⁰ Itil, cez Chórezm,³⁹¹ Mávaránnahr, Tocharistán, Ujgursko až do Číny.³⁹² Pravidelné veľké trhy sa už nekonali v niekdajšom Svätoplukovom sídle na Morave, ale v Prahe.³⁹³ Ťažisko povetkomoravského

³⁹⁰ Chazarskú pevnosť Sarkel (Biely hrad) vybudovali na brehu Dona na žiadosť chazarského kagana byzantskí stavbári, ktorých poslal cisár Theofilos (829 – 842). ZERVAN, V.: Úloha Pečenehov v kríze euroázijskej stepi v 9. stotočí na základe informácií Konštantína Porfyrogenneta, Byzantinoslovaca I, 2006, s. 168-170. V roku 965 kyjevský knieža Svjatoslav tiahol proti Chazarom. Pri Sarkeli porazil chazarské vojsko, zmocnil sa Sarkelu a postupoval na Itil. Z Kyjeva cez Sarkel až k Itilu Svjatoslav tiahol nepochybne po spomínanej veľkej obchodnej ceste. Keď dobyl Itil, odbočil z tejto cesty a vydal sa proti Semenderu. S pádom Itilu a Semenderu padla Chazarská ríša. Latopis Nestora 32, rok 6473 (965), MPH I, ed. A. Bielowski, s. 607. TOLSTOV, S. P.: Po stopách dávneho Chórezmu, Praha 1951, s. 251-258. ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki Polski V, Warszawa 1973, s. 216-217. GUMILJOV, L. N.: Drevnjaja Rus i Velikaja step, Moskva 1993, s. 211-213. RYBAKOV, B. A.: Kyjevskaja Rus i russkije knjažestva XII – XIII v., Moskva 1993, s. 376-377. Z Kyjeva do Itilu sa cestovalo nielen priamo cez Sarkel ale aj okľukou cez Bolgár. KAPLONY, A.: Routen, Anschlussrouten, Handelshorizonte im Brief von Hasdáy b. Šaprút an den hazarischen König. In: Ibrahim ibn Ya'qub at-Turtushi: Christianity, Islam and Judaism Meet in East-Central Europe, c. 800-1300 A. D. Edited by P. Charvát and J. Prosecký, Praha 1996, s. 155, 158-162. TRĚŠTÍK, D.: „Veliké město“, s. 59. LEWICKA-RAJOWSKA, U.: Arabskie opisanie Słowian, s. 189-194, 206, 215-216.

³⁹¹ Chórezmské mestá Urgenč (Gurgenč) a Kjat boli v 10. storočí strediskami dialkového obchodu. Al-Istachrí napísal o Urgenči: „*Je to miesto, kde sa obchoduje s Oghuzmi, a odtiaľ sa vypravujú karavány do Džurdžánu, ku Chazarom, do Chorasánu*“. Neznámy autor diela „*Hudúd al-Alam*“ napísal: „*Kjat je hlavné mesto Chórezmu, brána do Turkestanu oghuzského skladiska výrobkov tureckých, turkestánskych, mávaránnahrských a z oblasti chazarskej, miesto, kde sa schádzajú kupci... Mesto je veľmi bohaté*.“ Podobne opísal aj Urgenč: „*Mesto je veľmi bohaté, je to brána do Turkestanu, miesto, kde sa schádzajú kupci*.“ TOLSTOV, S. P.: Po stopách dávneho Chórezmu, s. 240-242. RYBAKOV, B. A.: Kijevskaja Rus, s. 196-197.

³⁹² Obchod na veľkej ceste z Európy do Číny mali v rukách židovskí kupci zvaní „*ar-Rádánija*“. Ich putovanie opísal Ibn Churdádbih: „*A niekedy sa však uberajú za Rómijou (Byzanciou) cez krajinu Slovanov, potom do Chamlidže (Itilu), mesta Chazarov, potom cez more Džurdžánske (Kaspické), potom do Balchu a Mávaránnahru, potom do Wurtu (Turfanu) Toguzguzov (Tokuz-Oghuzov čiže Ujgurov), potom do Číny*.“ Kniha cest a kráľovstiev od Ibn Churdádbiha 4, MMFH III, s. 329. IBN CHURDÁDBEH: Kitáb al-masálik wa 'l-mamálik 15. In: Źródła arabskie do dziejów Słowiańszczyzny I, wydal i opracował T. Lewicki, Wrocław-Kraków 1956, s. 74-77, 119-120, 122, 139-152. TRĚŠTÍK, D.: „Trh Moravanů – ústřední trh Staré Moravy, Československý časopis historický 21, 1973, s. 888-890. GUMILJOV, L. N.: Drevnjaja Rus, s.127-131,144-145,150, 170, 181-187, 198-201, 209-210, 220-221. RYBAKOV, B. A.: Kijevskaja Rus, s. 336-337. KAPLONY, A.: Routen, Anschlussroeten, Handelshorizonte, s. 150-151. CHARVÁT, P.: Dálkový obchod v rané středověké Evropě (7. – 10. století), Brno 1998, s. 55-64. LEWICKA-RAJOWSKA, U.: Arabskie opisanie Słowian, s. 184-188, 195-196, 204-205, 211, 216-217. McCORMICK, M.: Narodziny Europy, s. 656-661.

³⁹³ TRĚŠTÍK, D.: Pád Velké Moravy, s. 28, 38. Po páde Veľkej Moravy kupci prestali cestovať „*na trh Moravanov (ad mercatum Marahorum)*“, ktorý spomína raffelstettenský colný štátút. Inquisitio de theloneis, MMFH IV, s. 114-120. CDES 1, ed. R. Marsina, n. 41, s. 37-38. Trh vo Svätoplukovom kniežacom sídle spomína aj arabská anonymná správa: „*a majú v ňom*

štátneho vývoja sa presunulo z Moravy do Čiech, z niekdajšieho sídla mojmirovských kniežat v Mikulčiciach do přemyslovskej Prahy.³⁹⁴

Koniec malých kniežatstiev v Čechách a nové maďarsko-české spojenectvo

Šesť malých českých kniežatstiev pretrvalo až do čias Václava a Boleslava I. O stredné Čechy sa delili dva kniežacie rody, jeden sídlil v Prahe a druhý v Kouřimi (Zlič). Přemyslovci priamo ovládali malé kniežatstvo so sídlom najprv na Levém Hradci a potom v Prahe, ktoré vymedzovali hrady Tetín, Lštění, Stará Boleslav, Mělník, Budeč a Libušín.³⁹⁵ Ostatné štyri kniežatstvá ležali po obvode Čiech. Južné Čechy patrili Dúdlebskému kniežatstvu a severovýchodné Čechy Chorvátskemu kniežatstvu. Knieža, ktorý až do roku 936 vládol v severozápaných Čechách, sa proti Boleslavovi I. spojil so susednými Sasmi. Šieste kniežatstvo, o ktorom vôbec nič nevieme, môžeme hľadať v západných Čechách, kde neskôr Boleslav I. zriadil hradske obvody Tuhošť a Sedlec, spomínané v listine pražského biskupstva.

V roku 929 tiahol do Čiech nemecký kráľ Henrich. Jediný český hrad, ku ktorému sa Henrich potreboval dostať, bola Praha a jediný český knieža, s ktorým vyjednával, bol Václav. Henrich navštívil „*Prahu...hrad Čechov a jeho kráľa (Pragam...Boemiorum urbem, regumque eius)*“.³⁹⁶ Ak saský kronikár Widukind považuje Václava za „*kráľa*“, tak doma aj v zahraničí ho uznávali za vládcu celých Čiech a Prahu za hrad všetkých Čechov. Vládnci Přemyslovec bol kniežaťom svojho malého stredočeského kniežatstva a zároveň hlavným kniežaťom všetkých Čechov. Všetky ostatné české kniežatá mu podliehali. Václav a po ňom Boleslav zdedili postavenie hlavného českého kniežaťa po svojom otcovi Vratislavovi, strýkovi Spytihněvovi a dedovi Bořivojovi.

---

trh (súkun) tri dni v mesiaci a obchodujú a predávajú na ňom.“ Túto správu na začiatku 10. storočia prevzal perzský učenec Ibn Rusta. Kitábu l-a láki a-náfisati li-bni Rusta, MMFH III, s. 347, 428, 433. TŘEŠTÍK, D.: „Trh Moravanů“, s. 869-893. Po odbočení cesty do Čiech vznikol nový veľký trh v Prahe. TŘEŠTÍK, D.: „Veliké město“, s. 52-55, 65.

³⁹⁴ TŘEŠTÍK, D.: Pád Velké Moravy, s. 28, 38.

³⁹⁵ SLÁMA, J.: K počátkům hradské organizace v Čechách. In: Typologie raně feudálních slovanských států, Praha 1987, s. 175-190. Tenže: Střední Čechy v raném středověku III. Archeologie o počátcích přemyslovskeho státu, Praehistorica 14, Praha 1988, s. 71-80. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 348-354, 417-418, 426. FROLÍK, J.: Die mittelböhmischen Burgstätten und ihre Rolle in den Anfängen des tschechischen Staates. In: Centrum i zaplece, pod redakcją S. Moździocha, s. 69-76.

³⁹⁶ Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum I 35, rec. G. Waitz, s. 29.

Český knieža Václav sa dostal do sporu so susedným kouřimským (zličským) kniežaťom Radislavom. Keď sa Radislav bez väčšieho odporu Václavovi podrobil, Václav „upevnil pokojne nad ním a nad jeho krajom svoje panstvo, dajúc mu spravovať hrad (donans illi civitatem regere), po- kial' bude žiť.“³⁹⁷ Václav teda premenil Kouřimské kniežatstvo na hradský obvod čiže štátnu provinciu a Radislava doživotne poveril jej správou. Radislav bol teda posledným kouřimským kniežaťom a prvým kouřimským hradským správcom. Václavov brat Boleslav I. Ukrutný takéto kompromisy nepoznal. Keď v lete 936 zaútočil na susedné malé knieža, ktorý paktovoal so Sasmi, riskoval všetko, predovšetkým vojnu so susednou ríšou, ktorú jeho štát nemusel prežiť. Pre saského kronikára Widukinda bol Boleslav, tak ako predtým aj jeho brat Václav, „rex“ čiže „kráľ“, ktorý napadol „vicinum subregulum“ čiže „susedného podkráľička“.³⁹⁸ Napadnutý knieža bol „podkráľiček“ preto, lebo podliehal Boleslavovi, ktorý bol jeho „kráľ“, a „susedný“ bol preto, lebo susedil so Saskom, presnejšie s jednou zo saských pohraničných mariiek, s Míšenskou markou, ktorá vznikla v roku 928 na dobytom území Glomačov.³⁹⁹ Míšenská marka mala s Čechami dlhú spoločnú hranicu v Krušných horách a od roku 932, keď míšenskému markgrófovi sa museli podriaďiť aj susední Milčania,⁴⁰⁰ aj v Lužických horách. Prvý míšenský markgróf Fridrich (928 – 965) a „susedný podkráľiček“, ktorého kniežatstvo zaberalo severozápadné Čechy, si určite dobre rozumeli. Ohrozený knieža dostal saskú pomoc. Tá ho však nezachránila. Boleslav najprv zničil saské a durínske vojsko, vzápätí prišiel „k hradu podkráľička (ad urbem subreguli)“, jediným útokom ho dobyl a zrovnal so zemou.⁴⁰¹

Boleslavovo ukázkové víťazstvo nad jedným z malých českých kniežat a nad jeho saskými spojencami v roku 936 muselo na ostatné malé kniežatá urobiť ohromujúci dojem. Rovnako ohromujúci ako „úžas bu- diaca“ udalosť v roku 932, keď Boleslav prekvapivo odsekol hlavu jednému

³⁹⁷ Legenda Christiani 10, ed. J. Ludvíkovský, s. 100-103.

³⁹⁸ Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum II 13, rec. G. Waitz, s. 38-39.

³⁹⁹ Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum I 35, rec. G. Waitz, s. 29. Thietmari Chronicon I 16, cur. W. Trillmich, s. 20-21. DÉTMAR Z MERSEBURKU: Kronika I 16, preložil B. Neškuda, s. 43.

⁴⁰⁰ Pozri pozn. 225, 226.

⁴⁰¹ Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum II 13, rec. G. Waitz, s. 38-39. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1, s. 482-484. SLÁMA, J.: K problému historické interpretace, s. 196. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 429-431, 435-437. ČECH, P.: Mocenský vývoj v severozápadných Čechách do počátku 11. století. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 165-166, 171-173.

zo svojich ľudí, ktorí vážali splniť jeho nariadenie. Stačilo jednému, ostatní „padli kniežatŭ ku kolenám“.⁴⁰²

Útokom na malé kniežatstvo, spriahnuté so Sasmi, si český knieža znepriatelil otonskú ríšu. Práve vtedy mohli Česi obnoviť priateľstvo s Uhrami, ktorí boli nepriateľmi Sasov. Podľa Konštantína Porfyrogeneta Bieli Chorváti čiže Česi a ostatní Slovania, ktorí žili v ríši Boleslava I.,⁴⁰³ „majú vlastného vládcu... a ženía sa a priatelía s Turkami (= Uhrami)“.⁴⁰⁴

V roku 938 sa Maďari naposledy vypravili do Saska. Tiahli zrejme najkratšou cestou, cez územie českých spojencov.⁴⁰⁵ Keď Maďari prechádzali cez Čechy, mohli svojmu spojencovi Boleslavovi I. pomôcť dobyť Branišovice, Bechyně, Katovice, Kuklov, Libětica, Litoradlice, Němětice, Píseckú Smoleč a Řepice a zničiť takto juhočeské kniežatstvo, ktorému tieto hrady patrili.⁴⁰⁶ Toto (pravdepodobne Dudlebské) kniežatstvo bolo azda jediné z malých českých kniežatstiev, ktoré sa aj po roku 936 zmožlo na odpor proti Boleslavovi a zároveň posledné, ktoré Boleslav vojenským útokom zničil.⁴⁰⁷

Boleslav zničil malé nepřemyslovské kniežatstvá aj s ich starými hradmi a premenil, prípadne i rozčlenil ich na menšie hradske provincie,

⁴⁰² Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 19, ad a. 932, ed. B. Bretholz, s. 38-40.

⁴⁰³ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 51. Tenže: Mýty, s. 78-98.

⁴⁰⁴ KONSTANTINOS PORFYROGENNĚTOS: De administrando imperio 30, MMFH III, s. 388.

LUTOVSKÝ, M.: Bratrovrah a tvůrce státu. Život a doba knížete Boleslava I., Praha 2006, s. 137-139.

⁴⁰⁵ Widukidi Rerum gestarum Saxoniarum II 14, rec. G. Waitz, s. 44. Annalista Saxo ad a. 938, GOMBOS, A. F.: Catalogus I, s. 218. Annales Quedlinburgenses ad a. 937, GOMBOS, A. F.: Catalogus I, s. 187. Continuatio Reginonis ad a. 938, rec. F. Kurze, s. 160. Magyarországtörténete I/1, s. 673-674.

⁴⁰⁶ LUTOVSKÝ, M.: Jihočeská hradiště v 10. století. K problematice přemyslovského záboru jižních Čech. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 174-178. Tenže: Mezi Bavorskem a Velkou Moravou: jižní Čechy v 9. století. In: Velká Morava mezi východem a západem. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference. Uherské Hradiště, Staré Město 28. 9. – 1. 10. 1999. Editori L. Galuška – P. Kouřil – Z. Měřinsky, Brno 2001, s. 272-273. LUTOVSKÝ, M. – MICHÁLEK, J.: Archeologie knížecího sídla, s. 159-160. LUTOVSKÝ, M.: Bratrovrah, s. 137-139. Přemyslovci a ich maďarskí spojenci mohli tieto hrady napadnúť a zničiť už v roku 906 alebo 908, keď tiahli cez Čechy proti Sasom. LUTOVSKÝ, M. – MICHÁLEK, J.: Archeologie knížecího sídla, s. 192-196. BERANOVÁ, M. – LUTOVSKÝ, M.: Slované v Čechách, s. 79, 217. Táto možnosť je však menej pravdepodobná.

⁴⁰⁷ Přemyslovská obnova jižních Čech začala v polovici 10. storočia. Vtedy na tomto území vyrástli nové hrady Kozárovce, Počaply (Šance u Březnice), Doudleby, Jindřichův Hradec a Prácheň. LUTOVSKÝ, M.: Jihočeská hradiště, s. 177-178. SLÁMA, J.: Slavníkovci – významná či okrajová záležitosť českých dějin 10. století?, Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 192, 214.

a do nových hradov dosadil svojich správcov.⁴⁰⁸ Mená niektorých hradských obvodov v boleslavovských Čechách zachovala zakladacia listina pražského biskupstva, ktorej text prevzala listina cisára Henricha IV. z roku 1086. Hradské obvody a hradčania, ktorí v nich žili, dostali meno podľa svojho hradu, prípadne podľa prírodného charakteru svojho územia: Tuhoš, Sedlec, Lučania, Dečania, Litoměřici a Lemuzi.⁴⁰⁹ Z týchto šiestich obvodov, ktoré vyplňali západné a severozápadné Čechy, prvé dva majú mená podľa svojich hradov a nasledujúce štyri sú spomínané podľa svojich hradčanov. Štyri obvody, ktoré listina spomína podľa ich hradčanov: Lučania, Dečania, Litoměřici a Lemuzi, zaberali severozápadné Čechy a vznikli pravdepodobne rozčlenením starého kniežatstva, ktorému až do roku 936 vládol spomínaný „*subregulus*“.

Nové slovanské ríše

Výboje pozdĺž veľkej obchodnej cesty na strednú a hornú Odru a do Krakovska mohol Boleslav začať hneď po víťazstve v roku 936.⁴¹⁰ Ak Meškovi o polstoročie neskôr stačili dva nanajvýš tri roky, aby ovládol rozsiahle územie Krakovska (asi 987) a oderského Chorvátska (asi 988 alebo 989), ani Boleslav viac času nepotreboval. A to mu v ceste nestála žiadna silná konkurenčná moc, tak ako Meškovi. Boleslav, tak ako bez váhania odsekol hlavu jednému zo svojich ľudí a tak ako sa bezohľadne dostal k vláde, presne tak, rýchlo a bez okolkov, postupoval v rozširovaní moci. Rozhodne nešetril čas, s ktorým by mu unikali zisky.⁴¹¹

Rovnako rýchlo postupoval aj uhorský knieža a potom kráľ Štefan I. Po víťazstve nad šomodským kniežatom Kopáňom na samom začiatku svojej vlády v roku 997 mal v bezprostrednej moci celú západnú polovicu Karpatskej kotliny a vo východnej polovici Biharsko. Dve z troch neapádovských kniežatstiev vo východnej polovici Uhorska nekládli presvedčivý odpor. V roku 1003, keď do Štefanových rúk padlo Ďulovo Sedmohradsko, mal v bezprostrednej moci veľké územie takmer celej Karpatskej kotliny. Jediné Ajtoň, ktorý sa spojil so susednou Byzanciou, si udržal svoje

⁴⁰⁸ TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 431, 437.

⁴⁰⁹ DHA I, ed. G. Györfy, n. 83, s. 245. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 64-69. ŽEMLIČKA, J.: Čechy v době knížecí (1034 – 1198), Praha 1997, s. 45-46, 178-179.

⁴¹⁰ Boleslav nemusel najprv postupne odstrániť všetky malé kniežatá v Čechách, všetky až do posledného, a až potom začať veľké zahraničné výboje. Veľkomoravský knieža Svätopluk viedol rozsiahle výboje napriek tomu, že na Morave a v Nitriansku boli malé kniežatá. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 141, 142-143.

⁴¹¹ Predstava dlhého zjednocovania Čiech a až potom nasledujúceho zdĺhavého a trpezlivého postupu na sever a východ je nerealistická. Ľudia, ktorí vtedy predstavovali štát, to nemali v povahe.

kniežatstvo na dolnej Maroši a vzdoroval Štefanovi približne až do roku 1028. Spojenecké kniežatá Samuel Aba, Poznan, Hunt, Orci, mohli ostať vo svojich sídelných hradoch, ich kniežatvá sa však stali najstaršími uhorskými komitátmi a oni ich prvými županmi bez záruky dedičnej postupnosti. Porazené kniežatá kráľ zosadil, ich kniežatvá tiež premenil na hradske komitáty a dal ich do správy svojim stúpencom, ktorí sa zaslúžili o ich porážku, napríklad Vencelínovi, Zoltánovi, Dobokovi, Čánádovi, ktorí sa stali ich prvými županmi. Takto sa Štefanova moc z malej arpádovskej domény, zovretej medzi hradmi Ostrihom, Stoličný Belehrad, Vesprím a Ráb (Győr) a obmedzenej spočiatku len na severovýchodnú časť Zadunajska, rozšírila na celé Uhorsko.⁴¹² Aj veľkomoravský knieža Svätopluk, len čo mu mier s Východofranskou ríšou v roku 874 uvoľnil ruky, začal výboje, ktoré ukončil útokmi na Panóniu v rokoch 882 – 884.⁴¹³

Zatiaľ čo v Uhorsku staré kniežacie hrady pretrvali a stali sa najstaršími komitátnymi hradmi, české kniežacie hrady Boleslav zničil a v ich blízkosti dal vybudovať úplne nové.⁴¹⁴ Kouřimský Radislav bol azda jediný bývalý malý knieža, ktorý mohol podporovať Boleslava I. v boji proti ostatným kniežatám. Mal šťastie, že sa poddal už Václavovi. Podrobenie Kouřimi bol azda prvý aj posledný Václavov čin v přemyslovskom úsilí o zjednotenie Čech. Všetky ostatné vykonal Boleslav.

Ak Svätoplukovi a Štefanovi stačilo na vytvorenie veľkej ríše len asi 8 rokov, tak ani Boleslav, zvaný „*Ukrutný*“, nemal rád slimačie tempo. Nesmieme podceňovať dravosť polocivilizovaných slovanských i neslovanských kniežat a ich ničoho sa neštítiajich bojovníkov. Zbytočne nečakali, postupovali tak rýchlo, ako sa len dalo. V rokoch 936 – 938 Boleslav zjednotil Čechy a v krátkom čase si vydobyl veľkú ríšu.

Arabský cestovateľ a učenec al-Mas'údí napísal v rokoch 944 – 947 knihu „*Ryžoviská zlata a bane na drahokamy*“, ktorú tesne pred svojou smrťou (956 alebo 957) prepracoval a doplnil. V knihe sa spomína jeden „z kráľov Slovanov (*min mulúki s-Sakálibati*) kráľ Al.w.n.dž, ktorý...bojuje s Byzantíncami (*r-Rúma*) a Frankami (*l-Ifrandžata*) a Uhrami (*l-Núk.r.data*) inými z národov.“⁴¹⁵ S jeho ríšou susedili ďalšie dve významné ríše. V jednej

⁴¹² STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 207-209, 230-234, 240-242.

⁴¹³ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 132-134, 139-141.

⁴¹⁴ SLÁMA, J.: K počátkům hradske organizace v Čechách, s. 182-190. Tenže.: Střední Čechy, s. 81-82. Tenže.: Slavnikovci – významná či okrajová záležitost, s. 192-197.

⁴¹⁵ Ryžoviště zlata a doly drahokamu od al-Mas'údího 7, MMFH III, s. 407-408. Al-Mas'údí spomína na inom mieste štyri turecké národy: národ „*Badžná*“, Maďarov („*Badžghard*“), Pečenehov („*Badžanák*“) a s Pečenehmi susediaci národ „*Núkarða*“. ABU L-HASAN 'ALÍ AL-MAS'ÚDÍ: Ryžoviště zlata a doly drahokamů 17, 34, přeložil I. Hrbek, Praha 1983, s. 170-172, 273-274, 723-724 (pozn. 294), 733 (pozn. 430-433). Národ „*l-Núk.r.data*“ je totožný

z nich vládol „*král' Al.dír*“⁴¹⁶ a v druhej ďalší „z *kráľov Slovanov, kráľ Uhrov (at-Turk)*“.⁴¹⁷

Meno, ktoré mal „*král' Al.dír*“, nosil jeden z dvojice Varjagov, ktorí sa volali Askold a Dir a vládli v Kyjeve, až ich v roku 882 zabil iní Varjagovia, ktorých viedol Rurikov syn Oleg.⁴¹⁸ Ak „*Al.dír*“ bol „*prvým* (čiže najvýznamnejším) z *kráľov Slovanov*“ a ak „*moslimskí obchodníci prichádzajú do sídla jeho kráľovstva s rôznymi druhmi tovaru*“,⁴¹⁹ sídlil v slovanskom Kyjeve, ktorý vyhľadávali moslimskí kupci zo susedného Bulharska a Chazar-ska i zo vzdialenejšieho Chórezmu a zo Sámánovskej ríše.⁴²⁰ „*Al.dír*“ a „*Dir*“ sú teda dve podoby toho istého mena.

Ríša, ktorej vládol slovanský „*kráľ' Al.w.n.dž*“ a ktorá susedila s Kyjevskou Rusou a s Uhorskom, je tá, ktorú jeho súčasník Konštantín

s tureckým národom „*Núkarda*“. Je to arabská podoba mena tureckých, presnejšie bulharských Onogunduruv (Onogurov, Ogurov), ktorých časť sa pridala k Maďarom a dali im meno Ungri čiže Uhri. „*l-Núk.r.data*“ sú teda Uhri. Tak ako „*Badžná*“ môžu tiež byť Pečenehovia, presnejšie jedna z dvoch častí Pečenehov, ktoré od seba oddeľoval Dneper, tak aj „*Núkarda*“ alebo „*l-Núk.r.data*“ čiže Uhri a „*Badžghard*“ čiže Maďari sú dve časti, ktoré sa spojili do jedného národa a obe tieto mená, Uhri a Maďari, mu už ostali ako synonymické. Ibn Rusta spomína Maďarov ako „*l-Madžgharijati*“ a Pečenehov ako „*l-Badžánákijati*“. Kniha vzácných drahocenností od Ibn Rusty 1, 2, MMFH III, s. 343-345. Ibráhím ibn Ja'kúb spomína Pečenehov ako „*l-Badžánákija*“. Zpráva o Slovanech Ibráhíma ibn Ja'kúba 11, MMFH III, s. 417.

⁴¹⁶ Rýžovište zlata a doly drahokamů od al-Mas'údího 7, MMFH III, s. 407.

⁴¹⁷ Rýžovište zlata a doly drahokamů od al-Mas'údího 8, MMFH III, s. 408. Al-Mas'údí považuje za Slovanov nielen Maďarov (Turkov) ale aj „*Nám.džín*“ čiže Nemcov (vlastne Bavorov) a „*Sásín*“ čiže Sasov. Al-Mas'údí 4, 5, MMFH III, s. 406-407. KOVALEVSKIJ, A. P.: Slavjane i ich sosedí v prvej polovine X. v. po danyh al-Masudi. In: Voprosy istoriografii i istočnikovedenija slavjano-germanskich otnošenij, Moskva 1973, s. 65-69. Uhorsku, Bavorsku a Sasku patrili aj slovanské územia. Včasnostredoveké Uhorsko súčasníci často považovali za slovanskú krajinu. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 204, 239, 311-313. Al-Mas'údí opísal kmeň „*at-Turk*“ a dodal: „*a to je najkrajší kmeň Slovanov postavou, najpočetnejší a najstatočnejší*.“ O kráse Maďarov sa zmienil aj Gardízi: „*A títo Maďari (Madžghariján) sú ľudia pekného výzoru a vzhľadní*.“ Okrasa historie od Gardíziho 1, MMFH III, s. 427. Krásu Maďarov spomína aj al-Marwazi: „*Maďari (l-Madžgharijatu) sú pekní a príjemného vzhľadu, ich telá sú posadité*.“ Kniha o prirodzených vlastnostiach zvierat od Šarafur-zamána Táhira al-Marwaziho 13, MMFH III, s. 433.

⁴¹⁸ Latopis Nestora 15, rok 6370 (862), 16, rok 6374 (866), 18, rok 6387 (882), MPH I, ed. A. Bielowski, s. 565-567. ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki Polski V, Warszawa 1973, s. 129-134, 142-143, 180-183. DUCZKO, W.: Ruś Wikingów. Historia obceniści Skandynawów we wczesnośredniowiecznej Europie Wschodniej, Warszawa 2007, s. 73-74, 170-171.

⁴¹⁹ Rýžovište zlata a doly drahokamů od al-Mas'údího 7, MMFH III, s. 407. ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki II, s. 155. Tenže: Początki V, s. 182. LABUDA, G.: Studia II, s. 169-170. DUCZKO, W.: Ruś Wikingów, s. 171.

⁴²⁰ Źródła arabskie do dziejów Słowiańszczyzny I, wydal T. Lewicki, s. 32, 34, 149-150, 183, 267. LEWICKI, T.: Handel Samanidów ze wschodnią i środkową Europą, Slavia Antiqua 19, 1972, s. 1-18.

Porfyrogenet nazval „*Velké Chorvátsko, nepokrstené a zvané i Bielym*“. O Bielych, nepokrstených (čiže vzdialených) Chorvátoch cisár Konštantín vedel, že „*bývajú za Tureckom (= Uhorskom), blízko Franska (= Otonskej ríše) a susedia so Slovanmi, s nepokrstenými (= vzdialenými) Srbmi*“ a že „*ich krajina je častejšie pustošená od Frankov, Turkov (= Uhrov) a Pečenehov*“.⁴²¹ Al-Mas'údí a cisár Konštantín opísali tú istú ríšu. Bola to ríša českého kniežaťa Boleslava I., ktorá susedila na západe s otonskou ríšou, na juhovýchode s Uhorskom a na východe, kde na ňu mohli dobiedzať Pečenehovia, hraničila s Kyjevskou Rusou. Už v čase, keď al-Mas'údí písal svoje dielo, mala Boleslavova ríša ten rozsah, ktorý spomína Ibrahím ibn Jákúb a listina pražského biskupstva.

Al-Mas'údí označil obe slovanské ríše, rurikovskú a premyslovskú, nie podľa súčasných ale podľa dávnejších kniežat. Tak ako Kyjevskej Rusi mal vládnuť „*Al.dír*“ čiže Dir, ktorý už dávno nežil, presne tak pražskej Slavínii mal vládnuť nie al-Mas'údího súčasník Boleslav I. ale Boleslavov predchodca. „*Al.w.n.dž*“ nie je nik iný ako „*Wán.dž S.láf*“ čiže Václav, ktorého al-Mas'údí vo svojom diele spomenul už predtým.⁴²² Obe arabské skomoleniny mena Václav majú rovnaký slovný základ, „*wán.dž*“ = „*w.n.dž*“, čo je slovanské „*vięc*“, dnešné „*viac*“. Václavovo meno „*Al.w.n.dž*“ má arabskú predponu „*al*“ (tak ako „*Al.dír*“), chýba mu koncovka „*S.láf*“ čiže –slav⁴²³ a skrýva sa za ním Boleslav I.

Český Václav a ruský Dir mali podobný osud, oboch úkladne zavraždili ich nástupcovia. Úkladná vražda kniežaťa upútala mimoriadnu pozornosť a naplnila ju silným pocitom, ktorý dal veľký význam jeho menu a vryl ho do pamäti ľudí: „*I zabili Askolda i Dira a niesli na horu a pochovali ich na hore, ktorá sa teraz nazýva Uhorsko, kde je teraz Olmin dvor. Na tej mohyle vystaval Olma chrám svätého Mikuláša. A Dirova mohyla je za svätou Irenou*“.⁴²⁴ Hoci v mohyle pochovali oboch zavraždených,

⁴²¹ KONSTANTINOS PORFYROGENETOS: De administrando imperio 31, 32, MMFH III, s. 389-391.

⁴²² Rýžovište zlata a doly drahokamů od al-Mas'údího 4, MMFH III, s. 406. Ak al-Mas'údí písal meno Václav dva krát a odlišne, odpísal alebo vypočul dvoch spravodajcov. Že „*Wán.dž S.láf*“ a „*Al.v.n.dž*“ je český knieža Václav, si myslel už Joachim Lelewel. LEWEL, J.: Polska II, s. 516.

⁴²³ Tak ako al-Mas'údí vynechal koncovku vo Václavovom mene, tak aj neznámy autor arabskej správy, ktorú na začiatku 10. storočia do svojho veľkého historicko-zemepisného diela prevzal perzský učenec Ibn Rusta, zapísal meno veľkomoravského kniežaťa Svätopluka, ktoré vtedy znelo „*Světoplek*“, bez koncovky „*-plek*“. Skráteneému menu dal arabský tvar „*Swjt*“ a pridal mu titul „*mlk*“ (malak) čiže kráľ. Kitábu I-a láki n-náfisati li-bni Rusta, MMFH III, s. 346-347. PAULINY, J.: Arabské správy o Slovanoch, s. 99, 103-104. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 289.

⁴²⁴ Latopis Nestora 18, rok 6390 (882), MPH I, ed. A. Bielowski, s. 567.

niesla meno len jedného z nich, bola to „*Dirova mohyla*“. Ak nad ňou neskôr postavili chrám, Dir a jeho mohyla sa tešili úcte, ktorú bolo treba prekryť kresťanským kultom. Pohanského Dira prekryl svätý Mikuláš. Václav a Dir ostali v generačnej pamäti ako synonymum a značka českého a ruského štátu. Preto al-Mas'údí poznal Čechy pod menom Václavovým a Kyjevskú Rus pod Dirovým. Vzdialenejšiemu pozorovateľovi český knieža Boleslav I. splyval s bratom Václavom a kyjevské kniežatá Oleg (882 – 912) a Igor (912 – 945) sa strácali v Dirovi. Preto za menom „*Al.w.n.dž*“ treba vidieť Boleslava a za menom „*Al.dír*“ hľadáme Olega a Igora.⁴²⁵ Václav, keďže bol kresťan a svätec, ostal symbolom už natrvalo. Dir bol pohan, preto o jeho úctu, živú aj v čase al-Mas'údího, kresťanský štát nestál a ďalej ju už nerozvíjal.

Ak al-Mas'údí napísal, že „*král Al.w.n.dž...bojuje s Byzantíncami*“ a ak sa za menom „*Al.w.n.dž*“ skrýva český knieža Boleslav I., ktorý bol v rokoch 936 – 950 spojencom Maďarov, Česi sa zrejme pridali k Maďarom, ktorí v apríli 943 napadli byzantské územie.⁴²⁶ Ak al-Mas'údí v tej istej vete napísal, že „*král Al.w.n.dž...bojuje...s Uhrami (l-Núk.r.data)*“, mal na mysli neskoršie nepriateľstvo Boleslava s Maďarmi, ktoré vyvrcholilo českou účasťou na maďarskej porážke v roku 955.

⁴²⁵ Aj poľský knieža Boleslav Chrabrý v Čechách a v Uhorsku splyval so svojim otcom Meškóm. *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum* I 34, 35, 36, 38, 41, II 2, ed. B. Bretholz, s. 60, 61, 63, 64, 70, 77. *Legenda S. Stephani regis ab Hartvico episcopo conscripta* 9, SRH II, s. 413. *Chronicon Henrici de Mügelin* 19, SRH II, s. 147. *Chronicon rhythmicum Henrici de Mügelin* 29, SRH II, s. 256. *Chronicon Hungarico-Polonicum* 3, 5, 6, 7, SRH II, s. 305, 307-310. Al-Mas'údí, ktorý označil dve slovanské ríše menami ich nežijúcich kniežat Dira a Václava, pripomína Asýrčanov, ktorí nazývali Izrael dávno po smrti izraelského kráľa Omrího a po záhube jeho dynastie „*Bit-Chumri*“ čiže Dom Omrího. Asýrčania takto pomenovali aj viaceré aramejské štáty: *Bit-Bachiáni /Guzána, Bit-Adíni, Bit-Agúši /Jachan, Bit-Gabbari /Ja'udi, Bit-Rechób /Coba*. SADER, H.: *Les Etats Araméens de Syrie depuis leur Fondation jusq'á leur Transformation en Provinces Assyriens, Bsouss-Libanon* 1984, s. 4-8, 22-23, 46-85, 93-106, 112-113, 125, 143-155, 159-166, 218, 220, 229-230, 262, 291-292, 295-297. Andrej Petrovič Kovalevskij a podľa neho aj Dušan Třeštík meno „*Al.w.n.dž*“ uprednostňujú v podobe „*Al-Ifrandž*“, čo je Frank čiže vládca Franskej (presnejšie bývalej Východofranskej) ríše a meno „*Al.dír*“ čítajú „*al-Ludir*“, Lothar čiže vládca Lotharingie. KOVALEVSKIJ, A. P.: *Slavjane*, s. 75-76. TŘEŠTÍK, D.: *Mýty*, s. 34-35. Ak mesto, v ktorom sídlil „*Al.dír*“, si podľa al-Mas'údího obľúbili moslimskí kupci, nemôžeme ho hľadať v Lotrinsku. Lotrinsko síce navštevovali kupci z moslimskej Andalúzie, boli to však Židia, ako napríklad Ibrahím ibn Jákúb. McCORMICK, M.: *Narodiny Europy*, s. 660-662. Kyjevská Rus, na rozdiel od Lotrinska, s moslimským svetom susedila, moslimskí kupci mali Kyjev a jeho veľký trh v priamom dosahu.

⁴²⁶ *Vita Lucae, Az Árpád-kori magyar történet bizanci forrásai*, ed. Gy. Moravcsik, Budapest 1988, s. 29. *Georgius Monachus Continuatus* 3-4, tamže, s. 61-62. *Theophanes Continuatus* 2-4, tamže, s. 68-69. *Pseudo-Symeon* 1-4, tamže, s. 70-71. *Johannes Scylitzes* 2-4, tamže, s. 84-85.

Byzantského cisára zaujímal pôvod dalmátskych Chorvátov, preto ríšu českého kniežaťa vnímal cez ich vzdialených príbuzných, od ktorých sa kedysi dávno oddelili, cez oderských Chorvátov, ktorí žili na jej okraji.⁴²⁷ Preto Boleslavova ríša, ktorá nemala svoje ustálené meno,⁴²⁸ bola pre vzdeleného cisára Chorvátskom. Keďže bolo vzdialené, dal mu prívlastok „velké“, „biele“ a „nepokrštené“.⁴²⁹

Pomenovať celok podľa jeho jednej časti, obyčajne okrajovej, bolo obvyklé.⁴³⁰ Saský kronikár Widukind písal, ako Sasi v roku 963 porazili „kráľa Meška, v ktorého moci boli Slovania, ktorí sú nazývaní Licicaviki“.⁴³¹ Saský kronikár menom „Licicaviki“ označil celý národ, ktorému poľský knieža Meško vládol.⁴³² Sasi pomenovali Meškov národ podľa jeho okrajovej časti, ktorá so saskou Východnou markou hraničila, podľa malého kmeňa Lubušanov, ktorý obýval západný cíp Meškovho štátu na rieke Odre, medzi ústím Bobravy a ústím Noteča. Keďže Sliezsko a Pomoransko k Meškovmu štátu vtedy ešte nepatrili, Sasi s Meškovým štátom susedili jedine prostredníctvom Lubušanov, cez ktorých celý Meškov národ vnímali a podľa ktorých ho pomenovali. „Licicaviki“ boli teda nielen Lubušania ale, vo vtedajšom saskom ponímaní, všetci, ktorým knieža Meško vtedy vládol, čiže aj Polania, Kujavania a Mazovania.

V roku 949 prišlo do Carihradu posolstvo cisára Ota I., ktoré viedol mohučský kupec Liutfred.⁴³³ Liutfred mohol byzantskému cisárovi Konštantínovi Porfyrogenetovi rozprávať aj o národe „Licicaviki“. Toto meno si Konštantín Porfyrogenet zapamätal v podobe „Litzike“ a napísal, že rod kniežaťa Vyševiča, ktorý vládol Záchlumanom (na území dnešnej

⁴²⁷ TRĚŠTÍK, D.: Počátky, s. 51. Tenže: Mýty, s. 78-98.

⁴²⁸ TRĚŠTÍK, D.: „Veliké město“, s. 57-58.

⁴²⁹ AVENARIUS, A.: Byzantská kultura, s. 50-51. Tenže: Die byzantinische Kultur, s. 52-54.

⁴³⁰ Meno Germáni patrilo pôvodne len jednému kmeňu. Títo Germáni prekročil Rýn a usídlil sa v Galii. Tu sa s nimi zoznámili Rimania a podľa nich pomenovali všetky im príbuzné kmene, ktoré žili za Rýnom čiže ďalej od Rimanov. V dobe Tacitovej mal tento kmeň nové meno Tungri. P. CORNELIUS TACITUS: Germania 2, preklad T. Plóciennik, wstęp i komentarz J. Kolendo, s. 62-65, 112. PUBLIUS CORNELIUS TACITUS: Agricola, Anály, Germánia, História, preložili J. Žigo, M. Paulinyová, J. Rovenská, s. 49.

⁴³¹ „Miscam regem, cuius potestatis erant Slavi, qui dicuntur Licicaviki“. Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum III 66, rec. G. Waitz, s. 81.

⁴³² Gerard Labuda správne odmietol názor o totožnosti „Licicaviki“ s Lendicmi a stotožnil ich s Lubušanmi, ktorí sídlili na Odre, patrili k Meškovmu štátu a susedili so saskou Východnou markou, ktorú vtedy spravoval markgróf Gero. LABUDA, G.: Studia II, s. 62-82.

⁴³³ Liudprandi opera VI 4-10, ed. J. Becker, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi, Hannoverae et Lipsiae 1915, s. 153-158.

Hercegoviny), pochádza „od tých nepokrstených, ktorí bývajú pri rieke Visla a nazývajú sa Litzike“.⁴³⁴

Ibrahím ibn Jákúb, ktorý v roku 965 alebo 966 (prípadne už 961 alebo 962) navštívil Prahu, poznal štyroch slovanských „kráľov“. Jeden z nich bol „Boleslav, kráľ Prahy a Bohemie a Krakova.“⁴³⁵ Boleslavova ríša susedila s Uhorskom: „Čo sa týka krajiny Boleslava...susedí po celej dĺžke s krajinami Turkov.“⁴³⁶ Hranica prechádzala cez Tatry.⁴³⁷

V júli 950 Boleslav I. ukončil 14-ročné nepriateľstvo s Otom I. a stal sa jeho spojencom.⁴³⁸ Boleslav, ak chcel žiť v mieri s Otom, musel ukončiť priateľstvo s Maďarmi, ktorí boli Otovými úhlavnými nepriateľmi.

Hrady a trhy

Najväčší trh v celom slovanskom svete mal Kyjev. V kyjevskom podhradí sa križovali dve obchodné magistrály. Jedna smerovala od Varjagov ku Grékom⁴³⁹ a druhá, na ktorej ležali aj Praha a Krakov, sa tiahla zo západnej Európy na ďaleký východ. Arabský zemepisec al-Džajhání na začiatku 10. storočia napísal, že Kyjev obchoduje s inými národmi a ochotne pozýva cudzích kupcov.⁴⁴⁰ O storočie neskôr sa saský kronikár Thietmar dozvedel, že „v tomto veľkom meste... je viac ako štyristo kostolov a osem trhov (mercatus VIII).“⁴⁴¹ Kyjevský knieža Izjaslav v roku

⁴³⁴KONSTANTINOS PORFYROGENNĚTOS: De administrando imperio 33, MMFH III, s. 392. MPH I. ed. A. Bielowski, s. 37. HAVLÍK, L.: Tři kapitoly, s. 43-45. Podľa Henryka Łowmiańskiego predok záchlumského kniežata Vyševiča bol lendickým kniežatom na území neskoršieho Sandomierska. Keď si jeho kniežatstvo podrobil veľkomoravský knieža Svätopluk, lendický knieža ušiel až do Carihradu, odkiaľ sa dostal do Záchlumia. ŁOWMIAN-SKI, H.: Początki IV, s. 491-493. Tenże: Początki V, s. 488-489.

⁴³⁵Zpráva o Slovanech Ibráhíma ibn Ja'kúba 2, MMFH III, s. 411.

⁴³⁶Zpráva o Slovanech Ibráhíma ibn Ja'kúba 2, MMFH III, s. 413.

⁴³⁷„Inde Ungorum limitibus additis usque ad montes, quibus nomen est Triti, dilatata procerit.“ DHA I, ed. G. Györffy, n. 83, s. 245.

⁴³⁸Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum III 8, rec. G. Waitz, s. 62. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1, s. 484-489. LUTOVSKÝ, M.: Bratrovrah, s. 116-122.

⁴³⁹Latopis Nestora 4, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 553-554. KONSTANTINOS PORFYROGENETOS: De administrando imperio 9, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 16-19. Dějiny Sovětského svazu a československo-sovětských vztahů v dokumentech 1, uspořádali D. Krandžalov, F. Hejl, J. Vávra, Praha 1963, s. 46-49. RYBAKOV, B. A.: Kijevskaja Rus, s. 334-342. DUCZKO, W.: Ruś Wikingów, s. 205-208.

⁴⁴⁰GREKOV, B. D.: Kyjevská Rus, Praha 1953, s. 104, 451.

⁴⁴¹Thietmari Chronicon VIII 32, cur. W. Trillmich, s. 474-475. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika VIII 32, přeložil B. Neškudla, s. 281. Kyjev nazývali aj Sobotín zrejme preto, lebo sa tam v sobotu obchodovalo. Toto meno v tvare „Sambatás“ zapísal Konštantín Porfyrogenet: „Monoxyly, prichádzajúce do Konštantinopola z vnútra Rusi, plávajú z Novgorodu... a tiež z hradu Smolensk a z Ljubeče, Černigova a z Vyšgorodu. Všetky sa plavia po rieke Dneper a zhromažďujú sa pod hradom Kyjev, zvaným Sambatás.“ KONSTANTINOS

1069 dočasne „preložil trh na Horu“ čiže z kyjevského podhradia, zvaného „Podol“, do kniežacieho hradu na Kyjevskej (Andrejskej) hore.⁴⁴² „Hora“ čiže kniežací hrad a „Podol“ čiže kupecké podhradie s veľkým trhom, navzájom kontrastovali a významne sa dopĺňali a to nielen v Kyjeve ale aj v Prahe.

Ibrahím ibn Jákúb poznal obchodnú magistrálu, ktorá pretínala Boleslavovu ríšu: „Čo sa týka krajiny Boleslava, teda jej dĺžka z mesta Praha až do mesta Krakov (min madínati Frágha ilá madínati Krákúá) obnáša cestu troch týždňov.“ Praha bohatla z dialkového obchodu: „A mesto Praha je postavené z kameňa a vápna a je najbohatšou z krajín na tovar.“⁴⁴³ V Prahe bol „trh (súkun) so všetkým tovarom (potrebným) k cestovaniu i k usadlému životu.“⁴⁴⁴

Ibrahím ibn Jákúb písal, že nad pražským trhom, „v jeho vyššej časti je veľká opevnená tvrdza (kala 'atun kabíratun hasínatun)“.⁴⁴⁵ Najvýznamnejší český trh mal nad sebou „Prahu...hrad Čechov (Pragam...Boemiorum urbem)“, v ktorom sa v roku 929 uzavrel český knieža Václav so svojim vojskom, tiesnený nemeckým kráľom Henrichom I. a bavorským vojvodom Arnulfom.⁴⁴⁶ Český knieža a jeho vojaci mali teda z hradu pražský trh na dohľad a mohli na ňom predávať vojnových zajatcov.⁴⁴⁷ Židovskí kupci, ktorí na pražskom trhu nakupovali slovanských otrokov, prirovnávali

PORFYROGENNÉTOS: De administrando imperio 9. MPH I, ed. A. Bielowski, s. 16. Dějiny Sovětského svazu a československo-sovětských vztahů v dokumentech 1, uspořádali D. Krandžalov, F. Hejl, J. Vávra, s. 46-47. DUCZKO, W.: Ruš Wikingów, s. 181. Podobným Sobotínom bol aj uhorský Ostrihom. Anonymná legenda o utrpení svätého Vojtecha spomína, že Astrik bol arcibiskupom „ad Sobottin“. GYÖRFFY, Gy.: Az Árpád-kori Magyarorszáგ történeti földrajza II, Budapest 1987, s. 238.

⁴⁴² Latopis Nestora 64, rok 6577 (1069), MPH I, ed. A. Bielowski, s. 722. Roku 1068 „Iudia kyjevskí...zišli sa na radu na trhovisku“. Latopis Nestora 63, rok 6576 (1068), MPH I, ed. A. Bielowski, s. 719. EPPERLEIN, S.: Bemerkungen zu den Beziehungen zwischen Fürstentum und Markt in einigen mittelalterlichen russischen Städten im 11. und 12. Jh. In: Rapports du IIIe Congrès International d' Archéologie Slave Bratislava 7 – 14 septembre 1975, Tome 1, éditeur B. Chropovský, Bratislava 1979, s. 225-229.

⁴⁴³ Zpráva o Slovanech Ibráhíma ibn Ja'kúba 6, MMFH III, s. 413. LABUDA, G.: Studia II, s. 170-171. MATLA-KOZŁOWSKA, M.: Pierwszi Przemysłidzi, s. 150-169.

⁴⁴⁴ Ibráhím ibn Ja'kúb podle Ibn 'Abdalmun'ima al-Himjarího 1, MMFH III, s. 420. ČIHÁKOVÁ, J. – ZAVŘEL, J.: Das Itinerar Ibrahim ibn Jakubs und die neuen archäologischen Entdeckungen auf der Kleinseite. In: Ibrahim ibn Ya'qub, ed. P. Charvát and J. Prosecký, s. 65-71.

⁴⁴⁵ Ibráhím ibn Ja'kúb podľa Ibn 'Abdalmun'ima al-Himjarího 1, MMFH III, s. 420. FROLÍK, J.: Pražský hrad v raném středověku. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 101-126.

⁴⁴⁶ Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum I 35, rec. G. Waitz, s. 29. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1, s. 468. TŘEŠTÍK, D.: Počátky Přemyslovců, s. 392-398.

⁴⁴⁷ TŘEŠTÍK, D.: „Veliké město“, s. 54-65.

pražský hrad a jeho podhradie k veľkému kanaánskému (fénickemu) mestu a obchodnému prístavu Gebal (Byblos, Džebél). Na kalifovom dvore v Kordóbe vedeli, že Boleslav je „*kráľ Gebalčanov, ktorí sú Slovania (melech ha-Gbalím še-hem as-Saqláb)*“ a vládne v Kanaáne čiže v krajine, ktorá je zdrojom otrokov.⁴⁴⁸

Druhé najväčšie obchodné stredisko v Boleslavovej ríši bol Krakov. Ibrahím ibn Jákúb vedel, že do Prahy „*prichádzajú z mesta Krakov (min madínati Krákúá) Rusi a Slovania s tovarom.*“⁴⁴⁹ Krakov mal obchodné spojenie nielen s Prahou a s Kyjevom, ale vychádzala z neho aj cesta k dunajskej delte a k Čiernemu moru, na ktorej vyrástli hrady a potom i mestá Bochnia, Wojnicz, Rzeszów, Jaroslav, Premyšl,⁴⁵⁰ Zvenigorod,

⁴⁴⁸Spomína ho Chazdaj ben Šaprút v korešpondencii s chazarským kráľom Jozefom. „*Kráľ Gebalčanov, ktorí sú Slovania*“ poslal do Kordóby posolstvo, v ktorom boli aj dvaja Židia, Šaul a Josef. KAPLONY, A.: Routen, Anschlussrouten, Handelshorizonte im Brief von Hasdáy b. Šaprút an den hazarischen König. In: Ibrahím ibn Ya'qub at-Turtushi: Christianity, Islam and Judaism Meet in East-Central Europe, c. 800 – 1300 A.D. Proceedings of the International Colloquy 25 – 29 April 1994, edited by P. Charvát and J. Prosecký, Praha 1996, s. 151-163. PUTÍK, A.: Notes on the name GBLYM in Hasdai's letter to the Khaqan of Khazaria. In: Ibrahím ibn Ya'qub at-Turtushi, edited by P. Charvát and J. Prosecký, s. 169-175. TŘEŠTÍK, D.: „Veliké město Slovanů jménem Praha“, s. 56-58. Gebalskú krajinu („*há-árec ha-Gibli'*“), Gebalčanov („*ha-Gibli'm*“) a Gebal („*Gbál'*“) spomína Starý zákon. Józue 13, 5. 1. Kráľ. 5, 32. Žalm 83, 8. Ezechiel 27, 9. Gebal bolo fénické mesto a Fénicia bola severnou časťou Kanaánu. Gebalčania patrili teda ku Kanaáncom. KLENGEL, H. und Autorenkollektiv: Kulturgeschichte des alten Vorderasien, Berlin 1989, s. 47, 97, 132, 148-149, 152-153, 155, 216, 218, 219, 221, 223, 225, 228-230, 272, 274, 280, 290, 295, 413-421. Nový biblický slovník, editor J. D. Douglas, Praha 1996, s. 264, 495-498. Orient (a predovšetkým Maghrib) bol plný slovanských otrokov, preto meno „*as-Saqláb*“ (Slovan) začalo označovať aj otroka, tak ako v nemčine (der Sklave). Kanaánci žili medzi Izraelcami ešte v časoch Šalamúnových. Izraelský kráľ Šalamún ich „*urobil otrokmi na nútené práce až dodnes*“ 1. Kráľ. 9, 20-21. Keď Šalamún zotročil Kanaáncov (presnejšie zvyšky „*z Amorejcov, Chetejcov, Perizejcov, Chivjicov a Jebúsejcov*“), naplnil vlastne dávnu Nóachovu kliadbú. Nóach mal synov Šéma, Cháma a Jáfeta. Chám sa voči svojmu otcovi previnil. Nóach však napodiv preklial nie Cháma ale Chámovho syna Kanaána, praotca Kanaáncov: „*Prekliaty Kanaán, otrokom otrokov buď svojim bratom.*“ Potom požehnal Šéma a Jáfeta a znova zdôraznil „*Kanaán mu bude otrokom.*“ 1. Mojž. 9, 18-29. Šém bol praotcom semitských národov, ku ktorým okrem Izraelcov patrili aj Kanaánci. Autor či upravovateľ 1. knihy Mojžišovej však urobil Kanaána synom Chámovým a to zrejme len preto, aby mohol našho zhrnúť Nóachovo preklatie. Za to, že sa Kanaánci stali otrokmi, nemohol teda Šalamún, ale ich praotec Kanaán a to len preto, že bol synom Chámovým. Slovanskí otroci pripomínali zotročených Kanaáncov. Preto Slaviniu, ktorá bola veľkou zásobárňou otrokov, mohli židovskí kupci nazývať aj Kanaán a Prahu, ktorá bola bránou do Slavinie a jej veľkým trhoviskom, mohli nazývať Gebal, ktorý bol veľkým prístavným a obchodným mestom Kanaáncom, bránou do Kanaánu.

⁴⁴⁹Zpráva o Slovanech Ibráhíma ibn Ja'kúba 6, MMFH III, s. 413. LEWICKA-RAJOWSKA, U.: Arabskie opisanie Słowian, s. 202-203.

⁴⁵⁰V Premyšli sa križovali viaceré cesty. ŁANCZOLT, M.: Środowisko geograficzne Przemysła i jego okolic. In: Przemysł wczesnośredniowieczny, redakcja E. Sosnowska, Warszawa 2010,

Halič, Vasilev, Seret, Sučava, Romanov Torg (Roman), Berlad (Birlad), Tekuč (Tecuci) a Galac (Malý Halič, Galati). Zo Sučavy šla cesta aj na Jasskij Torg (Iași), Bendery a Belgorod.⁴⁵¹ Z Krakova vychádzala cesta aj na juh do Nitry a Ostrihomu⁴⁵² a severným smerom na Hniezdno a Gdaňsk.⁴⁵³ Keď sa poľský knieža Meško (asi 987) zmocnil Krakova, nechal pobiť „všetkých Čechov (Boemis), ktorých tam zastihol.“⁴⁵⁴ Boli to českí vojaci, ktorí ovládali Krakov a dohliadali aj na krakovský trh.

Na polceste medzi Prahou a Krakovom stál Olomouc, kde sa južná odbočka veľkej obchodnej cesty rozdvojovala. Jedna cesta šla cez Moravskú bránu na Krakov a druhá údolím Moravy a Oľšavy na Trenčín a cez celé Uhorsko na veľký trh v bulharskom Preslavci. Z Olomouca vychádzala aj menšia cesta na juh cez Vyškovskú bránu na Pustiměř, Brno a Znojmo.

s. 30-32. Vďaka križovatké cest sa Premyšl stal obchodným strediskom. Obchod pritiahlo do Premyšla Židov, ktorí si tu založili vlastnú obec. FENCZAK, A. S.: Wczesnośredniowieczny Przemysł w świetle źródeł historycznych. In: Tamże, s. 55-56, 64-68. KOPERSKI, A.: Wczesnośredniowiecze osadnictwo na terenie Przemysła. In: Tamże, s. 173-175. Z Premyšla vychádzala odbočka na sever cez Jaroslav k hradu Sutejsk (Sącieska), ktorý stál na polceste medzi Sandomierzom a Červienom. Zdroja arabské do dziejów Słowiańszczyzny I, wyd. T. Lewicki, s. 147-148. WARTOŁOWSKA, Z.: Gród czerwieński Sutejsk na pograniczu polsko-ruskim. Światowit 22, Warszawa 1958. Z Premyšla vychádzala aj cesta na Sanok a cez Dukelský priesmyk do Uhorska. PAŠUTO, V. T.: Očerki po istorii Galicko-Volynskoj Rusi, Moskva 1950, s. 173-174, 213.

⁴⁵¹ PAŠUTO, V. T.: Očerki, s. 168-175. V lete 1018 prišlo do Poľska 30 Sasov, 500 Uhrov a 1000 Pečenehov. Pridali sa k poľskému vojsku, s ktorým Boleslav Chrabrý tiahol proti Kyjevu. Thietmari Chronicon VIII 32, cur. W. Trillmich, s. 474-475. DÉTMAR Z MERSEBURKU: Kronika VIII 32, preložil B. Neškudla, s. 281. Spojeneckí Pečenehovia mohli prísť do Poľska po ceste, ktorá viedla cez Premyšl. LOWMIANSKI, H.: Początki V, s. 567. Táto cesta sa stala osou Haličského kniežatstva, ktoré sa opieralo o Karpaty a siahalo od rieky Wislok na severozápade až po dunajskú deltu a Čierne more na juhovýchode. V roku 1144, keď sa haličský knieža Vladimírko Volodarevič (1141 – 1153) vzdialil z Haliča, jeho synovec Ivan Rastislavič, ktorý bol malým kniežaťom vo Zvenigorode (1141 – 1144), sa na krátky čas zmocnil vlády v Haliči. Keď sa Vladimír vrátil a začal obliehať Halič, Ivan sa dal na útek k Dunaju. Uchýlil sa do okolia Berlade a dostal meno Berladnik. FONT, M.: Magyarok a Kijevi Évkövbén, Szeged 1996, s. 72-75. RYBAKOV, B. A.: Kijevskaja Rus, s. 508-518. Ak Ivan Rastislavič Berladnik v roku 1144 utekal z Haliča k Berladi a k Dunaju, utekal po ceste, ktorá sa tiahla z Krakova k dunajskej delte. V roku 1159 Ivan Berladnik, ktorý sídlil v Berladi a ovládal časť južného Moldavska až k Dunaju a s ňou i najjužnejšiu časť tejto cesty, ulúpil dve obchodné lode plné tovaru, ktoré patrili haličskému kniežatu Jaroslavovi Osmomyslovi. PAŠUTO, V. T.: Očerki, s. 168.

⁴⁵² CHALOUPECKÝ, V.: Staré Slovensko, Bratislava 1923, s. 22, 89-90, 104.

⁴⁵³ Cestu z Krakova do Hniezdna strážili hrady Sieradz, Kališ a Łąd. ZIENTARA, B. – MAĆZAK, A. – IHNATOWICZ, I. – LANDAU, Z.: Dzieje gospodarce Polski do roku 1939, Warszawa 1988, s. 64-66. Po ceste z Hniezdna do Gdaňska šiel v roku 997 svätý Vojtech. Jana Kanaparza Život š. Wojciecha 27, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 180. Brunona Život š. Wojciecha 24, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 212.

⁴⁵⁴ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 34, ed. B. Bretholz, s. 60.

Na olomouckom podhradí, kde sa tieto cesty križovali, sa rozkladal trh.⁴⁵⁵ Ak Krakov mal vo svojich hradbách „Čechov“, českí vojaci boli určite aj v centre přemyslovskej Moravy, v Olomouci.⁴⁵⁶ Z hradu Olomouc ovládali Česi Moravu⁴⁵⁷ a dozerali na trh v podhradí.

Prahu navštevovali aj kupci z Uhorska: „*a prichádzajú z krajiny Turkov (I-Atráki = Uhrov) moslimovia a Židia a Turci (= Uhri) tiež s tovarom a obchodníckym závažím a vyvážajú od nich otrokov, cín a rôzne kožušiny.*“⁴⁵⁸ Uhorskí kupci sa do Prahy dostali po dialkovej ceste, ktorá vychádzala z Preslavca. Preslavec (Perejaslavec, Malá Preslav), ktorý stál blízko dunajskej delty, bol cieľom bohatých kupeckých karaván z Byzancie, z Uhorska a Čiech a z Ruska: „*Šchádzajú sa tu všetky bohatstvá, od Grékov zlato, povlaky, vína i rozmanité ovocie, potom z Čiech a z Uhorska striebro a kone a z Rusi kožušiny i vosk, med a otroci.*“⁴⁵⁹

⁴⁵⁵ Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I, ed. G. Friedrich, Pragae 1904 – 1907, n. 386, s. 370. BLÁHA, J.: Časňeslovanská osada v Olomouci a počátky řemeslnicko-kupeckého podhradí. Příspěvek k postavení Olomouce v 10. století, Archaeologia historica 9, 1984, s. 141-144. Tenže: Několik poznámek ke genezi a významu raně středověké Olomouce, Archaeologia historica 10, 1985, s. 143-152. Tenže: K otázce lokalizace „centrálních funkcí“ v areálu Olomouckého kopce, Umění 34, 1986, s. 435-440. Tenže: Nálezy denárových ražeb v Pekařské ulici a otázka charakteru slovanského trhu v Olomouci v 10. a 11. století. In: Památkový ústav v Olomouci 1991. Výroční správa, Olomouc 1992, s. 41-45. Tenže: Komunikace, topografie a importhy ve středověku a raném novověku (7. – 17. století) na území města Olomouce, Archaeologia historica 23, 1998, s. 133-136, 144-149. Tenže: Topografie a otázky kontinuity raně středověkého ústředí v Olomouci. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II., uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, Praha 2000, s. 187-190. Tenže: K funkci Michalského kopce v Olomouci v nejstarší době. In: Sborník příspěvků ze sympózia Historická Olomouc XII., zaměřeného k problematice zakladatelských mýtů a mýtů „počátku“ ve světle kritiky pramenů. Muzeum umění Olomouc – sál Beseda, 6. – 7. října 1998, Olomouc 2001, s. 42-43. MICHNA, P. – POJSL, M.: Románský palác na Olomouckém hrade. Archeologie a památková obnova, Brno 1988, s. 36-37, 40-43.

⁴⁵⁶ Ak Krakov zabezpečoval Přemyslovcem nielen samotné Krakovsko ale aj ďalšie, k nemu pripojené územia, tak aj Olomouc zabezpečoval nielen severnú ale celú Moravu a vplyv na malé Nitriansko, ktoré v Prahe a hlavne v Olomouci mohli považovať za moravskú peritenciu.

⁴⁵⁷ BLÁHA, J.: Topografie, s. 179-196. LUTOVSKÝ, M.: Po stopách prvých Přemyslovců I. Zrození státu (872 – 972). Od Bořivoje I. po Boleslava I., Praha 2006, s. 220-228.

⁴⁵⁸ Zpráva o Slovanech Ibráhíma ibn Ja'kúba 6, MMFH III, s. 413

⁴⁵⁹ Latopis Nestora 34, rok 6477 (969), MPH I, ed. A. Bielowski, s. 609. Preslavec je pravdepodobne dnešný Nufáruľ, v rumunskej Dobrudži. MEŠKO, M.: Vývin obranného systému Byzantskej ríše v 11. storočí – príklad témy Paradounavon, Byzantinoslovaca I, 2006, s. 131. Za vlády Štefana I. sa Uhorsko stalo civilizovaným štátom, bezpečným pre veľký medzinárodný obchod. Veľká obchodná cesta sa znova vrátila k Dunaju a pospájala hrady a mestá na jeho južnom brehu. Na uhorskom území cestu strážili komitátne hrady Mošon, Ráb, Stoličný Belehrad, Tolna, Baraňa, Vukovar a Sriem. Pri Zemuni prekročila Sávu a prešla na

Ak do Preslavca prichádzali kupci „z Čiech a z Uhorska“, ich cesta spájala oba veľké trhy na jej koncoch, pražský a preslavský, a menšie trhy v Olomouci a v arpádovských kniežacích sídlach, Nitre,⁴⁶⁰ Ostrihome⁴⁶¹ a v Bihari.⁴⁶² Po tejto ceste, ktorá z Čiech a z Moravy smerovala „do Uhorska a ešte ďalej“, odchádzali v roku 1029 Poliáci, ktorých český knieža Oldřich zajal na Morave, dal ich spútať a predal do otroctva.⁴⁶³ Přemyslovci a Arpádovci kontrolovali bohatstvo, čiže „striebro a kone“ ako aj „otrokov, cín a rôzne kožušiny“, ktoré prúdilo na veľkej ceste medzi Prahou a Preslavcom.

---

byzantské územie a cez Belehrad, Niš, Serdiku, Plovdiv a Adrianopolis mierila do Carihradu a odtiaľ cez Anatóliu, Kilíkiu a Sýriu do Jeruzalema. Keďže cesta nešla cez Ostrihom, Štefan preniesol svoje kráľovské sídlo z Ostrihomu do Stoličného Belehradu. GYÖRFFY, Gy.: István király és műve, Budapest 1977, s. 293-308. V tom istom čase padol bulharský štát a začal upadať Preslavec. Stará cesta na Preslavce stratila význam.

⁴⁶⁰V Nitre bol trh, z ktorého plynulo mýto do kráľovskej pokladne. Uhorský kráľ Gejza II. (1141 – 1162) daroval z nitrianskeho trhového mýta („*de tributo fori Nitriensis*“) 200 pénz ročne nitrianskemu špitálu. Toto Gejzovo darovanie potvrdil v roku 1183 Belo III. a daroval nitrianskej cirkvi okrem iného tretinu zo spomínaného nitrianskeho trhového mýta. CDES 1, ed. R. Marsina, n. 94, s. 89-90. MARSINA, R.: Nitrianske biskupstvo a jeho biskupi od 9. storočia do polovice 13. storočia. Historický časopis 41, 1993, č. 5, s. 537. PÜSPÖKI NAGY, P.: Piacok és vásárok kezdetei Magyarországon 1000-1301, Bratislava 1989, s. 104, 109.

⁴⁶¹Sídlo hlavného uhorského kniežata Ostrihom nazývali na konci 10. storočia aj Sobotín. GYÖRFFY, Gy.: ÁMF II, s. 238. István király és műve, Budapest 1977, s. 335. Ak meno Sobotín mal vtedy aj Kyjev, ktorý bol veľkou (u Slovanov najväčšou) križovatkou diaľkoveho obchodu, ostrihomský trh, ktorý sa rozkladal pod najvýznamnejším uhorským hradom, bol určite najväčší vo vtedajšom Uhorsku. Pozri pozn. 441. Ostrihomský trhový štatút, zapísaný „v starých listinách, privilegiách, ochranách a písomnostiach, knihách a záznamoch tohože Ostrihomu“ a napokon potvrdený Ladislavom IV. v roku 1288, upravoval mýto z rozličných tovarov, ktoré v Ostrihome platili uhorskí a zahraniční kupci. Monumenta ecclesiae Strigoniensis II, ed. F. Knauz, Strigonii 1882, n. 215, s. 238-241. GYÖRFFY, Gy.: ÁMF II, s. 260-261. CHALOUPECKÝ, V.: Staré Slovensko, s. 112-113, 247, pozn. 961. Všetko mýto z ostrihomského trhu („*de foro Strigoniensi*“) patrilo kráľovi. V roku 1174 Belo III. daroval polovicu z trhového mýta ostrihomskej kapitule, roku 1188 daroval štvrtinu ostrihomskému arcibiskupovi a zvyšnú štvrtinu naďalej ostala kráľovi. Monumenta ecclesiae Strigoniensis I, ed. F. Knauz, Strigonii 1874, n. 106, s. 118, n. 123, s. 137. PÜSPÖKI NAGY, P.: Piacok és vásárok, s. 108, 109-111.

⁴⁶²Uhorský kráľ Imrich daroval v roku 1203 varadínskemu biskupovi dve tretiny mýta: „*duas partes tributorum que regiam contigunt maiestatem, tam de villis quam de foris tocius comitatus Bichoriensis tam circa Byhor quam circa Zarand et de Bekes existentium.*“ Codex diplomaticus Andegavensis. Anjoukori okmánytár IV, szerkesztette I. Nagy, Budapest 1884, s. 292-293. Chronicon Variadense 16, SRH I, s. 211. GYÖRFFY, Gy.: Az Árpád-kori Magyarországi történeti földrajza I, Budapest 1987, s. 602, 603.

⁴⁶³Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 40, ad a. 1021, ed. B. Bretholz, s. 75. MMFH I, s. 202-203. Po tejto ceste sa rozvážala aj soľ, ktorú dolovali v soľných baniach v severnom Sedmohradsku. CHALOUPECKÝ, V.: Dvě studie k dějinám Podkarpatska, Sborník Filozofické fakulty University Komenského v Bratislavě III, 1925, č. 30, s. 3-11.

Slovania mali v 10. storočí tri veľké vnútrozemské trhy, Prahu, Kyjev a Preslavec. Spájali ich obchodné magistrály, na ktorých, pod ochranou starých kniežacích a biskupských hradov, Krakov, Olomouc, Nitra, Ostrihom a Bihar, boli menšie trhy.

Územné pertinenzie Prahy, Krakova a Olomouca

Boleslavovská ríša siahala „z mesta Praha až do mesta Krakov“. Spájala teda dva významné hrady a ich krajiny, tak ako Kyjevská Rus, ktorá spojila Novgorod s Kyjevom. Ak Ibráhím ibn Ja'kúb napísal, že Boleslav je „kráľ Prahy a Bohemie a Krakova“, vedel, že jeho ríša má dva hlavné hrady, Prahu („Frágha“) a Krakov („Krukú“) a každému z nich patrí časť jej územia. Prahe patrili Čechy („Bújama“). Druhý hrad a k nemu patriaca druhá časť Boleslavovej ríše mali (na rozdiel od Prahy a Čiech) rovnaké meno. Ibráhím ibn Ja'kúb a jeho súčasníci pod menom Krakov rozumeli jednak hrad a jednak jeho územie. K hradu Krakov patrila krajina Krakov. Aj „Craccoa“ v dokumente „Dagome iudex“⁴⁶⁴ a „Kr'kr“ u Josiffona⁴⁶⁵ je krajina Krakov, ktorá podliehala rovnomennému hradu.

Krakov patrila Přemyslovcom aj „so všetkými krajinami k spomínanému hradu patriacimi“. Listina pražského biskupstva z týchto krajín menuje len provinciu Váh, ktorá zahŕňala severné Považie. Mená ostatných krakovských pertinenzií listina nespomína, pretože samotné meno Krakov s vyznačením príslušnej časti diecéznych hraníc dostatočne vyjadrovalo a zahŕňalo všetko, čo k tomuto hradu a a tým aj k veľkej Vojtechovej diecéze patrilo.⁴⁶⁶

Ústredná časť tohto veľkého Krakovska patrila Vislanom. „Vislania“, ktorých neznámy bavorský geograf menuje medzi Uhrami a Slezanmi,⁴⁶⁷ a ich „krajina Visla“, ktorá ležala „na východ od krajiny Morava“⁴⁶⁸ mali

⁴⁶⁴ Pozri pozn. 620. Rusko, Krakov a Olomouc sú v „Dagome iudex“ krajiny. Rusko a Olomouc sú zároveň aj miesta („in locum“).

⁴⁶⁵ Josiffon, MMFH III, s. 380. Ibráhím, ak by bol prehnane dôsledný, napísal by, že Boleslav je „kráľ Prahy a Bohemie a Krakova a Krakova“. Bolo by to úplne logické, znelo by to však podivne.

⁴⁶⁶ „Inde ad orientem hos fluvios habet terminos: Bug scilicet et Ztir cum Gracouua civitate provincieque, cui Uuag nomen est, cum omnibus regionibus ad predictam urbem pertinentibus, que Gracouua est. Inde Ungorum limitibus additis usque ad montes, quibus nomen est Tritri, dilatata procedit.“ DHA I, ed. G. Györffy, n. 83, s. 245.

⁴⁶⁷ „Vuislane“. Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii, MMFH III, s. 289-291.

⁴⁶⁸ „Wisle lond ...be eastan Maroara londe“ Kniha, ktorá sa nazýva Orosius, MMFH III, s. 338. Vislania a ich kniežatstvo Visla mali meno podľa rieky Visly, tak ako Moravia a ich kniežatstvo Morava mali meno podľa rieky Morava. Aj Nitrava (neskôr Nitra) bolo meno rieky, hradu a zároveň aj celého kniežatstva, ktoré tomuto hradu podliehalo. STEINHÜBEL, J.:

svoje meno podľa rieky Visla. Vislanom, ktorí sídlili „na Vislách“, vládlo „pohanské knieža veľmi silné“, ktoré si podmanil veľkomoravský knieža Svätopluk a muselo prijať od arcibiskupa Metoda krst.⁴⁶⁹

Keďže ríša Boleslava I. siahala prostredníctvom Krakova až k ruským hraniciam na hornom Bugu a hornom Dnestri,⁴⁷⁰ krakovskou pertineniou bolo aj územie Lendicov, ktorí sídlili na východ od Vislanov. Neznámy bavorský geograf v 40-tych rokoch 9. storočia zaznamenal, že „Lendici majú 98 hradov“.⁴⁷¹ V 9. storočí sa susedmi Lendicov stali Maďari.⁴⁷² Keď sa Maďari stiahli do Karpatskej kotliny, Lendici začali obchodovať s Rusmi. Za vlády kyjevského kniežaťa Igora (922 – 945) zhotovovali člny, dopravovali ich do Kyjeva a predávali Rusom.⁴⁷³ Na juhovýchode sa Lendici dotýkali Pečenehov, ktorí zabrali niekdajšie

Nitrianske kniežatstvo, s. 69, 136. Podľa Henryka Łowmiańskiego Vislanom patrila len krakovská časť Malopolska. ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki Polski III, Warszawa 1967, s. 118-128.

⁴⁶⁹ Žitije Mefodija II, MMFH II, s. 156.

⁴⁷⁰ „Bug scilicet et Ztir“. DHA I, ed. G. Györffy, n. 83, s. 245. Ak přemyslovská ríša mala východnú hranicu na Bugu, nemohla siahť až po Styr, ktorý tiekol východne od Bugu. „Ztir“ teda nie je Styr, ako sa domnieva Henryk Łowmiański. ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki V, s. 497. Jedinou riekou, ktorá mohla spolu s Bugom na východe ohraničovať přemyslovskú ríšu a ktorej meno sa podobá menu „Ztir“, je Dnester. Horný Bug ohraničoval přemyslovskú ríšu pri Červieni a horný tok Dnestra ju ohraničoval východne od Premyšľa.

⁴⁷¹ „Lendizi habent civitates XCVIII.“ Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii, MMFH III, s. 289. „Lenzanénoi“ či „Lenzenínoi“, ktorých spomína Konštantín Porfyrogenet (De administrando imperio 9, 37), nie sú totožní s „Litzike“ (De administrando imperio 33), z ktorých pochádzal rod záchlumského kniežaťa. Henryk Łowmiański hľadal Lendicov v Sandomiersku. ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki III, s. 128-137.

⁴⁷² ŠUŠARIN, V. P.: Russko-venegerskije otnošenija v IX v. In: Meždunarodnyje svjazi Rosii do XVII v., Moskva 1961, s. 131-179. KOPERSKI, A. – PARCZEWSKI, M.: Das altungarische Reitergrab von Przemyśl (Südpolen). Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 30, 1978, s. 213-229. KOPERSKI, A. – PARCZEWSKI, M.: Wczesnośredniowieczny grób Węgra-koczownika z Przemyśla. Acta Archaeologica Carpatica 18, 1978, s. 151-199. PARCZEWSKI, M.: Początki kształtowania się polsko-ruskiej rubieży etnicznej w Karpatach. U źródeł rozpadu Słowiańszczyzny na odłam wschodni i zachodni, Kraków 1991, s. 40-41. RÓNA-TAS, A.: A honfoglaló magyar nép. Bevezetés a korai történelem ismeretébe, Budapest 1997, s.103-104.

⁴⁷³ „Lenzanénoi“. KONSTANTINOS PORFYROGENNÉTOS: De administrando imperio 9. MPH I, ed. A. Bielowski, s. 16. Dějiny Sovětského svazu a československo-sovětských vztahů v dokumentech 1, uspořádali D. Krandžalov, F. Hejl, J. Vávra, s. 47. Lendici nemohli platiť daň kyjevskému kniežaťu Igorovi (922 – 945), ako to omylom napísal Konštantín Porfyrogenet. ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki V, s. 496-497. Lendici, aby mohli svoje člny dotiahnuť na východné prítoky Dnepra: Turj, Styr a Horyň a plaviť sa s nimi do Kyjeva, nemuseli sídlit' na oboch brehoch horného Bugu, ako to predpokladá Gerard Labuda. LABUDA, G.: Studia II, s. 189-191. Ak sa mohli plaviť cez územie vzdialenejších Dregovičov a Drevljanov, rovnako mohli prechádzať a potom sa plaviť aj cez územie susedných Volyňanov, ktorým patrilo východný breh Bugu.

maďarské sídla.⁴⁷⁴ Najzápadnejší z ôsmich pečenežských kmeňov Javdi-Ertim („*Javdiertim*“) mal za susedov Uličov („*Oultinois*“), Drevljanov („*Dervleninois*“), Lendicov („*Lenzeninois*“) a iných Slovanov.⁴⁷⁵ Ruskí Slovania, tak ako predtým Maďari, ktorí sa na prelome 9. a 10. storočia zdržiavali aj v povodí Dnestra, podľa Lendicov pomenovali väčšinu Slovanov, sídliačich na západ od horného Bugu a horného Dnestra, predovšetkým neskorších Poliakov. Rusi Poliakov nazývali „*Ljachi*“ a Maďari im dodnes hovoria Lengyelek.⁴⁷⁶

Lendicom patrili Červieňské hrady, ktoré v roku 981 dobyl kyjevský knieža Vladimír: „*tiahol Vladimír k Lechom a vzal ich hrady Premyšl, Červieň a iné hrady, ktoré po tento deň sú pod Rusmi.*“⁴⁷⁷ Lechovia („*Ljachi*“), spomínaní na mnohých miestach Nestorovho letopisu, sú Poliáci. Knieža Vladimír však nemohol Premyšl a Červieň dobyť od Poliakov, lebo tieto hrady nepatrili k Meškovi Poľsku ale k ríši českého kniežaťa Boleslava II.⁴⁷⁸ Ak ruský kronikár Nestor nerozlišoval červieňských Lechov (Lendicov) od piastovských Lechov (Poliakov), ale nazýval ich tým istým menom, o Lendicoch už nič nevedel, tak ako nevedel ani to, že podliehali Čechom. Vedel však, že Rusi v rokoch 1018, 1030 a 1031 bojovali o Červieňské hrady s piastovskými (poľskými) Lechmi.⁴⁷⁹ Preto sa mohol nesprávne domnievať, že aj v roku 981 kyjevský knieža vydobyl Červieň, Premyšl a ostatné hrady práve od piastovských Lechov čiže od Poliakov. Ak by Nestor vedel, že Červieňské hrady v roku 981 nepatrili poľským Lechom ale kmeňu, ktorý až dotedy uznával českú nadvládu, tak by určite chcel kmeň červieňských Lechov čiže Lendicov odlišiť od Lechov poľských. Starší ruský letopis, ktorý zaznamenal udalosti rokov 955 – 995,⁴⁸⁰ a z ktorého Nestor správu o dobytí Červieňských hradov od Lechov roku 981 odpísal, nemusel týchto červieňských Lechov odlišovať od Lechov poľských,

⁴⁷⁴ PARCZEWSKI, M.: Początki, s. 42-43.

⁴⁷⁵ KONSTANTINOS PORFYROGENNĚTOS: De administrando imperio 37. MPH I, ed. A. Bielowski, s. 42. Az Árpád-kori Magyar történet bizánci forrásai, ed. Gy. Moravcsik, s. 41.

⁴⁷⁶ ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki V, s. 396. LABUDA, G.: Studia II, s. 167-220. Tenże: Mieszko I, Wrocław – Warszawa – Kraków 2002, s. 31-32. PARCZEWSKI, M.: Początki, s. 36-66. Poliáci v Uhorsku zakladali osady s menom Ladzany. MAREK, M.: Cudzie etniká, s. 399-414.

⁴⁷⁷ Latopis Nestora 38, rok 6489 (981), MPH I, ed. A. Bielowski, s. 644.

⁴⁷⁸ Správa o Vladimírovej výprave v roku 981 vyvoláva vážne pochybnosti. KUCZYŃSKI, S. M.: O wyprawie Włodzimierza I ku Lachom na podstawie wzmianki z roku 981 w „Opowieści lat doczesnych“. In: Studia z dziejów Europy wschodniej X – XVII wieku, red. S. M. Kuczyński, Warszawa 1965, s. 33-118. ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki V, s. 563-567. MATLAKOZŁOWSKA, M.: Pierwsi Przemysłdźi, s. 282-300.

⁴⁷⁹ Latopis Nestora 50, rok 6526 (1018), 53, rok 6538 (1030), rok 6539 (1031), MPH I, ed. A. Bielowski, s. 691-692, 697-698.

⁴⁸⁰ ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki V, s. 109-125, 563-565.

pretože poľských Lechov vôbec nespomínal.⁴⁸¹ Nestor prevzal zo staršieho letopisu správu o Lechoch, ktorým patrili Červieňské hrady, a domnieval sa, že sú to Lechovia – Poliaci. Ak ruský kronikár nevedel, že červieňské územie podliehalo Čechom, tak pšemyslovský Krakov pripútal Lendicov a ich hrady k pšemyslovskej ríši len volne. Hrady Červieň a Premyšl pravdepodobne nemali české posádky.

Listina pražského biskupstva nespomína Vislanov, Lendicov a ostatné slovanské kmene, ktoré žili v pšemyslovskom Krakovsku. Ak medzi „*krajinami k spomínanému hradu patriacami, ktorý je Krakov*“ sa skrývali nemenovaní Vislania a Lendici, boli medzi nimi aj rovnako nemenovaní Opolania, Glupčici a Holasici, ktorí sídlili na hornej Odre.⁴⁸² Ak nemenovaní hornoslezski Opolania, Glupčici a Holasici patrili pod Krakov, tak dôsledne menovaní Slezania, Trebovania, Bobrania a Dedošania, ktorí tvorili dolnoslezské Chorvátsko, podliehali Prahe. K pšemyslovskej ríši bola „*pridaná krajina Morava*“, ktorá na východe siahala „*až k rieke, ktorej meno je Váh*“ a na juhu až po hranice bavorskej Východnej marky.⁴⁸³ Morava, ktorú „*Dagome iudex*“ spomína pod menom jej hlavného hradu „*Alemure*“ čiže Olomouc,⁴⁸⁴ bola pšemyslovská len povrchne, bola v moci malých miestnych kniežat, v rôznej miere uznávajúcich pšemyslovskú nadradenosť. Pšemyslovskému Olomoucu podliehala celá Morava, severná tesnejšie a južná voľnejšie. Ak tretiu (moravskú čiže olomouckú) časť Boleslavovej ríše Ibráhím ibn Ja'kúb nespomenul, tak kupci, ktorí šli z Prahy do Krakova, uprednostňovali cestu cez Vratislav a Opole pred moravskou odbočkou. Určite preto sa Slavník usídlil na Libici, ktorá ležala na severnej čiže na významnejšej z oboch cestných odbočiek. Ak misijný biskup Adalbert sa v roku 961 alebo 962 zastavil na Libici, putoval do Ruska a naspäť z Ruska po tejto severnej odbočke. Aj on ju teda považoval za významnejšiu. Listina pražského biskupstva vypočítava v Čechách a v susednom Chorvátsku čiže v pražskej tretine pšemyslovskej ríše menšie územia (hradské obvody v Čechách a štyri malé kniežatstvá v Chorvátsku) z ktorých sa obe krajiny skladali. V ostatných dvoch tretinách pšemyslovskej ríše, v krakovskej a v moravskej, takýto podrobný výpočet nerobí.⁴⁸⁵

⁴⁸¹ LABUDA, H.: Studia II, s. 179-184. Tenže: Mieszko I, s. 159-160.

⁴⁸² WIDAJEWICZ, J.: Państwo Wiślan, Kraków 1947, s. 59-60. TYSZKIEWICZ, L. A.: Słowianie i Awarowie, s. 123-149, 174-183, 195-201, 205-206.

⁴⁸³ „*Deinde in ea parte, que meridiem respicit, addita regione Morowia usque ad flumen, cui nomen est Wag, et ad medias silvas, cui nomen est More, et eiusdem montis eadem parochia tendit, qua Bauuaria limitatur.*“ DHA I, ed. G. Györffy, n. 83, s. 245.

⁴⁸⁴ Pozri pozn. 62o.

⁴⁸⁵ DHA I, ed. G. Györffy, n. 83, s. 245.

Ak Opolsko a Holasicko patrili ku Krakovsku, tak všetky tri tretiny priemyslovskej ríše (pražská, olomoucká a krakovská) navzájom susedili, čo bolo pre vládu nad touto ríšou výhodné. Ak by Opolsko a Holasicko boli pertinenciou Prahy, oddeľovali by Moravu od Krakovska. Ak by boli pertinenciou Olomouca, pražská a krakovská tretina priemyslovskej ríše by spolu nesusedili, Praha by nemala priamy dosah na Krakov.

Váh ako provincia a ako rieka. Poznanovci

V auguste 955 jedno Boleslavovo vojsko bojovalo proti Maďarom na Lechu a druhé zasiahlo proti nim na východe: „*a inú vojnu viedli Uhri s Čechmi, ktorými bol zajatý ich kráľ menom Lél, keď jeho vojsko bolo zničené.*“⁴⁸⁶ Na príkaz víťazného nemeckého kráľa Ota I. Lél spolu s Bulčuom a Šúrom odvisol v Regensburgu na šibenici.⁴⁸⁷

Keďže Lél bol nitrianskym kniežaťom,⁴⁸⁸ Léllova smrť a záhuba jeho vojska oslabilu uhorskú moc v Nitriansku a to mohlo posilniť postavenie malých domácich kniežat. Smrťou Léla Nitriansko dočasne stratilo spoločné knieža a jeho malé kniežatstvá (Nitra, Váh, Hont a Boršod) prestala spájať vláda spoločného hlavného kniežata. Boleslav využil oslabenie uhorskej vojenskej moci v susednom Nitriansku, siahol na jeho územie a získal dve z jeho malých kniežatstiev.

Malé kniežatstvo, ktoré listina pražského biskupstva spomína ako „*provincia Váh*“, Boleslav pripojil ku Krakovsku. Kniežatstvo Váh zaberalo severné Považie čiže Liptov, Oravu, Turiec a severnú polovicu Trenčianskej stolice a so susedným Krakovskom ho spájala spomínaná cesta z Krakova cez Oravu a Turiec do Nitry.⁴⁸⁹ Pravdepodobne z týchto čias

⁴⁸⁶ „*Otto rex cum Agarenis pugnabat in festivitate s. Laurentii... Et aliud bellum cum eis gerebatur a Poemanis, ubi comprehensus est rex illorum nomine Lele, extincto exercitu eius.*“ *Annales Sangalenses maiores ad a. 955.* GOMBOS, A. F.: *Catalogus I*, s. 199. BULÍN, H.: *Počátky česko-veletskeho přátelství. Dvě kapitoly z dějin vztahů západoslovanských v 10. století, Vznik a počátky Slovanů III*, 1960, s. 55-58.

⁴⁸⁷ *Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum III* 44, rec. G. Waitz, s. 71-73. NOVOTNÝ, V.: *České dějiny I/1*, s. 558-563. *Magyarország története I/1*, s. 689-701.

⁴⁸⁸ STEINHÜBEL, J.: *Nitrianske kniežatstvo*, s. 162-164, 198.

⁴⁸⁹ „*provinciaque, cui Uuag nomen est.*“ DHA I, ed. G. Györffy, n. 83, s. 245. Dušan Třeštík spochybnuje spojenie provincie Váh s Krakovom: „jde zřejmě o Pováží tendující (přes Olšavskou bránu) mnohem spíše k Moravě než ke Krakovu.“ TŘEŠTÍK, D.: „Veliké město“, s. 50. Jeho pochybnosť je zbytočná. Provincia Váh zaberala len severné Považie. Končila v tiesňave Váhu medzi Považskou Bystricou a Púchovom. Údolie Váhu južne od tejto tiesňavy, čiže Trenčianska dolina, z ktorej vychádzala cesta smerujúca cez Vlársky priesmyk (Olšavskú bránu) na susednú Moravu, k provincii Váh už nepatrila. STEINHÜBEL, J.: *Nitrianske kniežatstvo*, s. 198, 202, 213. Tenže: Svätý Vojtech a Uhorsko.

pochádzajú na Morave obce s menom Vážany.⁴⁹⁰ Tak ako Břetislav I. presídlil v roku 1039 z Poľska do Čiech Hedčanov,⁴⁹¹ tak Boleslav I. alebo Boleslav II. mohol niektorých Vážanov z malého kniežatstva Váh presídlieť na Moravu.

Vedľajšiu územnú pertinenziu dostala vtedy aj Morava. Vojtechova pražská (predtým moravská) diecéza siahala „až k rieke, ktorej meno je Váh“. Váh však v žiadnom prípade nebol východnou hranicou Moravy. Aj „*Dagome iudex*“ menuje Olomouc („*Alemure*“) ako hraničný bod poľského územia, ktoré Meško I. niekedy v rokoch 989 – 990 odovzdal do pápežskej ochrany,⁴⁹² Olomouc však neležal priamo na hranici. Tak ako južná hranica Meškovho Poľska nešla cez Olomouc ale severne od Olomouca cez Jeseníky, tak aj východná hranica Moravy nesiahala až k Váhu ale len po hrebeň Bielych Karpát. Rieka Váh nebola hranicou, tak ako ani rieky Hron, Slaná, Maroš a Samoš, ktorými uhorský Anonymus vymedzuje dávne uhorské kniežatstvá, neboli hraničnými riekami. Hranica bola až na rozvodí, ktoré niekedy tvorili blízke hory.⁴⁹³ Svätoplukova ríša podľa Kosmasa siahala na severe „až k Odre“ a na východe „k rieke Hron“. ⁴⁹⁴ Odra a Hron však neboli hranicami Svätoplukovej ríše, ale tiekli cez jej územie. Ak moravské (potom pražské) biskupstvo siahalo „až k rieke, ktorej meno je Váh“, siahalo do Nitrianska, cez ktoré Váh pretekal. Pri pohľade z Moravy bol Váh riečnou dominantou susedného Nitrianska. Váh bol veľkou riekou, ktorej sa cestujúci z Moravy do nitrianskeho vnútrozemia nevyhli a museli ju namáhavo prekonávať. Preto v predstave Moravanov a Čechov o Nitriansku, presnejšie o jednom z jeho štyroch malých kniežatstiev, dominovala práve rieka Váh.

Uhorský Anonymus napísal, že „*krajinu, ktorá leží medzi Váhom a Hronom od Dunaja až po riekú Moravu, podmanil si knieža Čechov a utvoril z nej jedno kniežatstvo.*“ Malé kniežatstvo so strediskom v Nitre vymedzovali rieky Váh, Hron, Dunaj a Morava. Jeho južnou hranicou bol

---

In: Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, redigovali D. Třeštlík a J. Žemlička, Praha 1998, s. 125-126, 129-130.

⁴⁹⁰ CHALOUPECKÝ, V.: Staré Slovensko, s. 186-187. HOSÁK, L.: Moravské a slezské místní jméno jako historický pramen, Acta Universitatis Palackianae Olomouensis. Historica 3, 1962, s. 152, 153.

⁴⁹¹ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II 2, ed. B. Bretholz, s. 83-84.

⁴⁹² Pozri pozn. 620. ŁOWMIANSKI, H.: Początki V, s. 607-610.

⁴⁹³ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 188-189, 217, 424, pozn. 1005, s. 440, pozn. 1209.

⁴⁹⁴ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 14, ad a. 894, MMFH I, s. 201.

Dunaj a na severe siahalo až za Trenčín.⁴⁹⁵ Toto malé Nitriansko pretrvalo až do doby Štefana I.⁴⁹⁶

Ak Vojtechova pražská diecéza a teda aj ríša českých kniežat Boleslava I. a Boleslava II. siahala „až k rieke, ktorej meno je Váh“, čiže až do malého Nitrianska, tak Anonymom spomínaný „knieža Čechov“, ktorý si toto malé Nitriansko podmanil a pripojil ho k svojej ríši, bol určite Boleslav I. Stalo sa to nepochybne v roku 955, keď zvíťazil nad kniežaťom Lélom, ktorý až dovtedy vládol v Nitriansku, zajal ho a zničil jeho vojsko.

Listina pražského biskupstva spomína Váh dva krát, najprv ako provinciu a potom ako rieku. Za týmito dvoma odlišnými vyjadreniami sa skrývajú dve odlišné územia.⁴⁹⁷ Provincia Váh (severné Považie) podliehala Krakovu a tým aj krakovskému biskupovi. Malé Nitriansko (juhozápadné Slovensko), cez ktoré tiekla časť stredného a celý dolný Váh, si nárokoval moravský biskup. Keď obe diecézy (pravdepodobne v roku 986) ovládol pražský biskup, obe územia pripadli pražskému biskupovi, jedno prostredníctvom Moravy a druhé cez Krakov.

Malé Nitriansko ovládal kniežací rod Poznanovcov.⁴⁹⁸ Poznanovci, tak ako Abovci, Miškovci, azda i Huntovci a iné kniežacie rody v Uhorsku, mali starobylý, ešte predarpádovský pôvod. Knieža Poznan, ktorý sa v roku 997 postavil na stranu uhorského kniežata Štefana proti Kopáňovi, oplýval „obrovskými a rozsiahlymi majetkami“. Vďaka ním disponoval aj vojenskými oddielmi, ktoré pomohli Štefanovi zvíťaziť nad vzburenkami.⁴⁹⁹ Poznanovci mohli byť malými kniežatami už vo veľkomoravskom

⁴⁹⁵ Anonymi (P. magistri) Gesta Hungarorum 33-37, SRH I, s. 74-80.

⁴⁹⁶ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 240-242. Že si Anonymus územný rozsah malého Nitrianska nevymyslel, to nám nepriamo dokladá aj Kosmas. Cosmae Chronica Bohemorum I 14 ad a. 894, MMFH I, s. 201. Hron nebol východnou hranicou Svätoplukovej ríše, ako to spomína Kosmas, ani východnou hranicou celého Nitrianskeho kniežatstva, ale len malého Nitrianska, ktoré v dobe uhorského kniežata Gejzu a krátko i jeho syna Štefana spravoval knieža Poznan. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 211-213.

⁴⁹⁷ Gerard Labuda videl za dvoma odlišnými vyjadreniami o Váhu v listine pražského biskupstva jedno a to isté územie. Preto provinciu Váh chybné rozťahal na celé západné Slovensko a odmietol jej príslušnosť ku Krakovu. LABUDA, G.: Studia II, s. 228-239.

⁴⁹⁸ HODÁL, J.: Pôvod, sídla a hodnosť predkov rodu Hunt-Pázmany, Historický sborník IV, 2. Časopis historického odboru MS, Turčiansky sv. Martin 1946, s. 141-143, 157-163. LUKAČKA, J.: Úloha šľachty slovanského pôvodu pri stabilizácii uhorského včasnofeudálneho štátu. In: Typologie ranefeudálnych slovanských štátů, Praha 1987, s. 191-200. Tenže: Formovanie vyššej šľachty na západnom Slovensku, Bratislava 2002, s. 21-22, 25-27, 118-119. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 211-213.

⁴⁹⁹ „Knieža Gejza a jeho syn svätý Štefan...obrátili na kresťanstvo odbojníkov“ nielen „s pomocou božou“ ale aj „hrozbami zbrani (armorum terroribus)“, pričom „sa spoliehali na pomoc“ malých kniežat Poznana a Hunta. Z udalostí roku 997 je jasné, že to bola pomoc predovšetkým vojenská. Uhorský kronikár vedel („je dokázateľne zrejmé aj v súčasnosti“ čiže

Nitriansku. Mohli prežiť zánik veľkomoravského štátu, ostať kresťanmi a podporovať na území svojho kniežatstva z Moravy siahajúci vplyv najprv regensburského a od roku 976 moravského biskupa. Poznanovci obnovili a obdarovali zoborský kláštor, stali sa jeho patrónmi⁵⁰⁰ a podporovali Gejzu a Štefana pri presadzovaní kresťanstva v Uhorsku.

Tak ako sa mišenský biskup v čase neprítomnosti pražského biskupa staral o susedné Čechy a tak ako sa pražský biskup po uprázdnení moravského biskupstva staral o susednú Moravu, tak sa mohol moravský biskup (a po uprázdnení moravského biskupstva pražský biskup) až do založenia ostrihomského arcibiskupstva starať o susedné Nitriansko. Až do roku 1000, keď sa Nitriansko stalo diecézou ostrihomského arcibiskupa,⁵⁰¹ moravský (a potom pražský) biskup ho považoval za svoje misijné územie a staral sa o tunajších kresťanov a kňazov. Bol to predovšetkým kniežací rod Poznanovcov, ktorý po páde Veľkej Moravy mohol držať aspoň skromnú kontinuitu kresťanstva a podporovať vplyv najprv regensburského a potom moravského biskupa na svojom území. Vplyv moravského (potom pražského) biskupa končil tam, kde končila moc

v čase, keď tento kronikár písal svoje dielo), že Poznanov (ako aj Huntov) rod sa vyznačuje „obrovskými a rozsiahlymi majetkami (*latis et amplis hereditatibus*)“ a že ich mal už v dobe Gejzu a Štefana. Že tieto majetky Poznanovcom darovali „knieža Gejza a jeho syn za ich služby“, si však uhorský kronikár len vymyslel, tak ako si vymyslel nemecký pôvod Poznana a jeho príchod do Uhorska v dobe kniežata Gejzu. Chron. Hung. comp. saec. XIV. 41, 64. SRH I, s. 297, 312-314. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 207-214. Aj poprední muži z českých rodov Muncicov („*de gente Muncia*“) a Tepticov („*de gente Tepca*“) boli „obzvlášť zbraňami mocní, vernosťou užitoční, bojom udatní a bohatstvami vynikajúci (*armis potentiores, fide meliores, militia fortiores et divitiis eminentiores*).“ K týmto najmocnejším českým rodom patrili aj Vršovci („*Wrisovici*“). Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum I 42, ad a. 1037, ed. B. Bretholz, s. 78-79. WIHODA, M.: Kniže a jeho verní. Kosmas o světe předáků a urozených. In: Šlechta, moc a reprezentace ve středověku. K vydání připravili M. Nodl a M. Wihoda, Colloquia mediaevalia Pragensia 9, 2007, s. 17-29. KOPAL, P.: Neznámý známý rod. Pokus o genealogii Vršovců, Sborník archivních prací 51, 2001, s. 3-84. Tenže: Kosmovi ďablové. Vršovsko-přemyslovský antagonismus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů, Mediaevalia historica Bohemica 8, 2001, s. 7-41. TRĚŠTÍK, D.: počátky českého politického myšlení, s. 406, 423, 431-432.

⁵⁰⁰ LUKAČKA, J.: Úloha šľachty, s. 194. Tenže: Formovanie vyššej šľachty, s. 28-29. Kláštor svätého Hypolita stál na Zobore už v dobe vlády veľkomoravského kniežata Svätopluka. V dobe vlády uhorského kniežata Gejzu Poznanovci zoborský kláštor len obnovili, tak ako neskôr (v roku 1019) uhorský kráľ Štefan I. obnovil kláštor svätého Hadriána, ktorý stál v Blatnohrade už v 2. polovici 9. storočia. DHA I, ed. G. Györfly, n. 14, 17, s. 86-92, 98-102. Annales Posonienses ad a. 1019, SRH I, s. 125. Conversio, ed. H. Wolfram, s. 54-55, 135, MMFH III, s. 314-315. Kláštor svätého Hadriána v Blatnohrade spomína listina sfaľšovaná okolo roku 977, ktorá sa hlási do roku 885. MMFH III, Diplomata 110, s. 125. TÓTH, E.: Szent Adorján és Zalavár, Századok 133, 1999, 1. szám, s. 3-40.

⁵⁰¹ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 224-226, 325-328.

Poznanovcov čiže na východnej hranici malého Nitrianska pri dolnom Hrone, presnejšie v Štiavnických horách za jeho východným brehom.

V roku 955 krakovská tretina Boleslavovej ríše získala malé kniežatstvo Váh a moravská (olomoucká) tretina sa zväčšila o malé Nitriansko. Ak přemyslovskému Olomoucu podliehala celá Morava, na juhu až k hraniciam Východnej marky na (alebo takmer až na) Dunaji a na východe aj s malým Nitrianskom, tak moravská (olomoucká) tretina Boleslavovej ríše veľkosťou územia a významom bola porovnateľná s tretinou pražskou i krakovskou.

7. SLAVNÍKOVCI

Adiva

Český knieža Václav (921 – 935) mal mladšieho brata Boleslava, ktorý sa narodil niekedy v rokoch 908 – 917.⁵⁰² Keď mladý Boleslav dospel, obklopil sa družinou, usídlil sa v Starej Boleslavi a s pomocou svojho kniežacieho brata sa začal rozhliadať po vhodnej neveste.

Rovnaké starosti mal práve vtedy aj nemecký kráľ Henrich I. Vtáčnik (919 – 936), ktorý chcel oženiť svojho 16-ročného syna Ota. V roku 928 poslal Aethelstanovi, kráľovi Wessexu (924 – 939) bohaté dary so žiadosťou o ruku niektorej z jeho šiestich sestier. Aethelstan súhlasil a v nasledujúcom roku prišli na Henrichov dvor do Quedlinburgu až dve Aethelstanove sestry. Mladý Oto si koncom septembra alebo začiatkom októbra 929 vzal za manželku staršiu Edgith.⁵⁰³ Mladšia sestra sa nevrátila domov a podľa anglosaského kronikára Aethelwerda (z konca 10. storočia) sa vydala „za akéhosi kráľa blízko Jupiterových hôr“⁵⁰⁴ čiže neďaleko Álp. Anglický kronikár William Malmesburský (+1142) napísal, že mala meno Aelfgiva („Elfgiva“) a vydali ju „za akési knieža blízko Álp.“⁵⁰⁵ Kronika zo začiatku 14. storočia, pripisovaná croylandskému opátovi Ingulfovi, zaznamenala, že Henrich I. ju „vydal za nejakého veľkého veľmoža svojho paláca.“⁵⁰⁶ Hrotsuitha, abatyša v Gandersheime (+1001), veršami oslávila

⁵⁰² TRĚŠTÍK, D.: Počátky, s. 465, 473-474.

⁵⁰³ Carmen de Gestis Oddonis I. Imperatoris. Hrotsvinthae Carmina de primordiis coenobii Gardersheimensis et de Gestis Oddonis I. imperatoris. Monumenta Germaniae historica, Scriptorum IV, ed. G. H. Pertz, Hannoverae 1841, s. 320-321. O sobáši Ota s Edgith pozri RADOMĚRSKÝ, P.: Emma regina. Studie o původu kněžny Emmy a její úloze v rážbě českých mincí 10. století, Časopis Národního muzea 122, 1953, s. 168-170, 174-176. LEYSER, K.: Die Ottonen und Wessex, Frühmittelalterliche Studien 17, 1983, s. 73-97. SARNOWSKI, J.: England und der Kontinent im 10. Jahrhundert, Historisches Jahrbuch 114, 1994, s. 53-75. TRĚŠTÍK, D.: Počátky, s. 400-401.

⁵⁰⁴ „Alias vero duas Aedefstanus rex tali ratione misit Oddonem, ut quae ab eis placuisset, sibi in matrimonium elegisset, cui visa melior Eadgyde, ex qua tu principium tenes nativitatis: alteram etiam subiunxit cuiquam regi iuxta Iupitereos montes“. Fabii Ethelwerdi Chronicorum, ed. G. Waitz, MGH, Scriptorum X, ed. G. H. Pertz, Hannoverae 1852, poznámka na s. 460.

⁵⁰⁵ „Edgitham et Elfgivam idem germanus, ut praefatus sum, misit Henrico Alamannorum imperatori, quarum secundam Othoni filio ille locavit, alteram cuidam duci iuxta Alpes.“ Willelmi Malmesburiensis de regum Anglorum II, 126. Citujeme podľa RADOMĚRSKÝ, P.: Emma regina, s. 176. Ex Willelmi Gestis regum Anglorum II, 112, 126, 135. Ex Willelmi Malmesburiensis scriptis historicis, ed. G. Waitz, MGH, Scriptorum X, ed. G. H. Pertz, Hannoverae 1852, s. 459.

⁵⁰⁶ „Duae sorores seniores imperatori Henrico commendantur, quarum primam Othoni suo filio, secundam cuidam sui palatio magno principi copulavit.“ Historia monasterii

cisára Ota I. a pripomenula aj vznešenosť Edgithinho rodu. Nezabudla ani na Edgithinu mladšiu sestru: „*tiež s ňou poslal sestru Adivu, ktorá bola ve-
kom a rovnako zásluhami menšia*“.⁵⁰⁷ Kto bol oným kniežaťom či dokonca
kráľom, ktorého krajina ležala v susedstve Henrichovej ríše, „*blízko Jupite-
rových hôr*“ čiže „*blízko Álp*“ a za ktorého sa mladá Aelfgifa („*Aelfgyfu*“),
v Nemecku známa pod menom Adiva, vydala?

Odpoveď nám dáva niekoľko českých denárov.⁵⁰⁸ Na reverze 6
denárov (staršieho byzantizujúceho typu) je tvár Ježiša a po jej obvode
meno +A+DI VE+A (obidve A sú hore nohami) čiže Adiva. Štyri z týchto
denárov majú na averze vo vnútornom kruhu kríž, pričom dva z nich majú
v troch poliach medzi jeho ramenami po jednom bode a vo štvrtom poli
tri spojené klince a ďalšie dva majú v dvoch poliach medzi ramenami kríža
po jednom bode, v treťom majú krúžok a vo štvrtom poli tri spojené
klince. Dva ďalšie denáre, majú na averze vo vnútornom kruhu ruku
s tromi spojenými klincami. Všetkých 6 denárov má v opise okolo kruhu s
krížom alebo rukou veľmi skomolené Boleslavovo meno.⁵⁰⁹ Sedem
denárov typu úzka ruka/kostol má uprostred averzu kruh s rukou medzi
písmenami alfa a omega a okolo neho skomolený opis BOLEZLAVDVX
čiže knieža Boleslav. Na reverze je priečelie kostola s opisom ADIVA.⁵¹⁰
Aelfgifa-Adiva bola teda manželkou českého kniežaťa Boleslava. Z troch
českých kniežat, ktorí mali meno Boleslav, to mohol byť jedine Boleslav
I.⁵¹¹

Croylandensis Ingulpho adscripta, ed. G. Waitz, MGH, Scriptorum X, Hannoverae 1852, ed.
G. H. Pertz, poznámka na s. 460.

⁵⁰⁷ „*Necnon germanam secum transmisit Adivam, quae fuit aetatis meriti pariterque minoris*“.
Hrotsuitha Carmen de Gestis Oddonis I. Imperatoris 112-113, MGH, Scriptorum IV, Hanno-
verae 1841, ed. G. H. Pertz, s. 321.

⁵⁰⁸ Numizmatik Pavel Radoměřský bol prvý, kto našiel ženícha mladšej z oboch anglosaských
sestier medzi Přemyslovcami. Časť jeho názoru preberáme. RADOMĚŘSKÝ, P.: Emma re-
gina, s. 157-212.

⁵⁰⁹ RADOMĚŘSKÝ, P.: Emma regina, s. 161, 191-195. ŠMERDA, J.: Denáry české a moravské.
Katalóg mincí českého státu od X. do počátku XIII. století, Brno 1996, 14f, 14g, 15b, 15c, 16a,
16b, s. 38-41. PETRÁŇ, Z.: První české mince, Praha 1998, s. 112-113, 118-119, 123. Podľa Pavla
Radoměřského vzorom pre české denáre s menom Adiva bola anglosaská minca typu
„sceatta“ s rovnako štylizovanou tvárou na reverze, ktorú Pavel Radoměřsky považuje za
tvár ženy, a s rovnako umiestnenými tromi krížikmi v opise. RADOMĚŘSKÝ, P.: Emma
regina, s. 189-192. Na reverze však nie je ženská ale Ježišova tvár, ktorej predlohu treba
hľadať v byzantskom alebo byzantizujúcom otoskom prostredí. SUCHODOLSKI, S.: Po-
czątki mennictwa w Europie środkowej, wschodniej i północnej, Wrocław-Warszawa-Kra-
ków-Gdańsk 1971, s. 84-85.

⁵¹⁰ PETRÁŇ, Z.: První české mince, s. 119-120, 123-125.

⁵¹¹ Na túto možnosť upozornil už Zdeněk Petráň. PETRÁŇ, Z.: První české mince, s. 121. Podľa
Wolfganga Hahna anglosaská princezná žila na Henrichovom a Otovom dvore ešte na začiatku

Boleslav I. sa s Aelfgifou-Adivou zosobášil v roku 929. Aelfgifa, narodená v roku 915 alebo 916, mala vtedy 13 – 14 rokov, vek, v ktorom sa už mohla vydávať. Boleslav, ktorý sa narodil niekedy medzi rokmi 908 – 917, mohol mať v roku 929 vek na ženie. Ak mal byť k neveste vekovo primeraný, mohol sa narodiť niekedy v rokoch 910 – 913. Edghithinu mladšiu sestru Aelfgifu mohol do Čiech priviesť knieža Václav, ktorý na Edghithinej a Otovej svatbe nesmel chýbať.⁵¹² Boleslavov najstarší syn sa mohol narodiť už v nasledujúcom roku 930. Keďže bol najstarší, dostal otcovo meno Boleslav.⁵¹³ V roku 935 Boleslav I. mohol mať 22 – 25 rokov a s nimi aj dosť skúseností, jasnú predstavu o štáte, spoľahlivých stúpcov a odvahu, aby zosnoval a spáchal vraždu svojho staršieho brata a zmocnil sa vlády v Čechách.

Český knieža Boleslav I. (935 – 972) dal niekedy uprostred 10. storočia raziť prvé české mince, ktoré v Prahe videl aj Ibrahím ibn Jakúb. Boli to denáre staršieho bavorsko-švábskeho typu kostol/križ s deviatimi bodmi medzi ramenami križa. Verne napodobňovali denáre rovnakého typu, ktoré v tej istej dobe dal raziť bavorský vojvoda Henrich II. (955 – 976, 985 – 995). Boleslavove denáre majú uprostred averzu kruh s križom a kolopis BOLEZLAVDVX čiže knieža Boleslav. Tri polia medzi ramenami križa majú po troch bodoch, štvrté pole je prázdne. Reverz zdobí priečelie kostola s kolopisom PRAGACIVITAS čiže hrad Praha.⁵¹⁴ Okrem týchto mincí

40-tych rokov, až si ju všimol burgundský kráľ Konrád I., ktorý bol od nej asi o 10 rokov mladší. Oženil sa s ňou a mali deti Gizelu, Konráda a Emmu. Emma sa v roku 973 alebo 974 vydala za Boleslava II. a prijala nové meno Blagota, ktoré sa dostalo aj na mince. Po smrti manžela sa usídlila na Mělníku a razila tam mince so svojim pôvodným menom Emma. HAHN, W.: BIAGOTA CONIUNX und EMMA REGINA – einige Randbemerkungen zu den ältesten böhmischen Herzogsmünzen, Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 28/29, 1978/1979, s. 65-80. Totožnosť Aelfgifi-Adivi s Adelanou, manželkou burgundského kráľa Konráda I., je veľmi nepravdepodobná. POLANSKÝ, L.: Spory, s. 34-36.

⁵¹² Pavel Radoměřský stotožňuje Aelfgifu-Adivu s kráľovnou Emmou, manželkou Boleslava II. RADOMĚŘSKÝ, P.: Emma regina, s. 171-174, 200-203. Radoměřského predstava o sobáši Aelfgify s Václavovým synovcom Boleslavom II. je chronologicky nemožná. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 466-467, 474. POLANSKÝ, L.: Spory, s. 37-41.

⁵¹³ Syn, ktorému dáva otec svoje meno, je obvyčajne jeho prvým legitímnym synom. Aj preto môžeme Boleslava II. s veľkou pravdepodobnosťou považovať za najstaršieho syna Boleslava I. Ak otec (napríklad Boleslav II. alebo veľkomoravský knieža Svätopluk I.) dal svoje meno až druhému legitímnemu synovi, prvý mal meno po významnom predkovi, zakladateľovi dynastie alebo štátu alebo po dynastickom svätcovi, čo v prípade najstaršieho syna Boleslava I. nie je pravdepodobné.

⁵¹⁴ PETRÁŇ, Z.: První české mince, s. 44-61. Tenže: Jaké mince vlastně videl na pražském tržišti Ibrahím ibn Jákúb? In: Dějiny ve věku nejistot, uspořádali J. Klápště, E. Plešková, J. Žemlička, Praha 2003, s. 209-219. ŠMERDA, J.: Denáry, s. 28-29. Boleslav I. mohol dať raziť prvé české mince už okolo roku 950. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 438-439.

dal Boleslav I. razíť už spomínané dva odlišné typy denárov so svojim menom na averze a s menom svojej manželky Adivy na reverze.

Adiva zomrela zrejme skôr ako jej manžel. Druhou manželkou Boleslava I. sa stala Biagota, ktorej meno, podobne ako meno prvej manželky, môžeme čítať len na niekoľkých Boleslavových denároch. Na averze je priečelie kostola s opisom BOLEZLAVDVX čiže knieža Boleslav a na reverze vnútorný kruh s krížom a deviatimi bodmi a okolo neho opis BIAGOTACOVIIX (Biagota conivnx) čiže manželka Biagota. Všetky známe denáre s menom Biagota sú výtvarne zhodné so spomínaným deväťbodoým starším bavorsko-švábskym typom denára. Boleslav sa teda oženil s Biagotou ešte v čase, keď jeho mincovňa razila tento typ denára, niekedy okolo roku 960. Denáre s menom Boleslava na averze a Biagoty na reverze, razené niekedy v rokoch 960 – 963, mohli byť ich svadobnými denármi.⁵¹⁵

Ibráhím ibn Jákúb, ktorý vtedy na podnet kordóbskeho kalifa Abdarrahmána III. navštívil Prahu, napísal, že Slovania majú „štyroch kráľov“ a jeden z nich je „Boleslav, kráľ (maliku) Prahy a Bohemie a Krakova“.⁵¹⁶ Boleslav bol „kráľ (melech)“, presnejšie „kráľ Gebalčanov“, aj pre židovských kupcov, zvaných „ar-Rádánija“, ktorí obchodovali aj v Prahe. Preto aj spomínaný anglosaský kronikár mohol Boleslava I., ktorého meno síce nevedel, dozvedel sa však, že bol švagrom Ota I., považovať „za akéhosi kráľa“.

„Nepos carissime“

27. septembra 935, v deň pred spomínanou bratovraždou, „narodilo sa vynikajúce dieťa kniežaťu Boleslavovi zo vznešenej manželky (ex coniuge egregia)“. Boleslavov syn dostal meno Strachkvas („Ztrahquaz“). Otec rozhodol o jeho budúcnosti: „Ak tento môj syn ostane nažive, z celého svojho srdca ho zasľubujem Bohu, aby bol klerikom a slúžil Kristu po všetky dni svojho života za môj hriech a za ľud tejto zeme.“ Keď Strachkvas odrástol, vstúpil do kláštora svätého Emeráma v Regensburgu.⁵¹⁷ Tam prijal rehoľné

⁵¹⁵ PETRÁŇ, Z.: První české mince, s. 106-108. ŠMERDA, J.: Denáry, s. 28-29, ii, 1j.

⁵¹⁶ Zpráva o Slovanech Ibráhíma ibn Ja' kúba 2, 5, 6, 7, MMFH III, s. 411, 413-414, 420. Ibráhím ibn Ja' qúb al-Isrá' ílí at-Turtúší: Dikr as-Saqáliba (Správa o Slovanoch). In: PAULÍNY, J.: Arabské správy o Slovanoch (9. – 12. storočie), Bratislava 1999, s. 116-117. TŘEŠTÍK, D.: „Veliké město“, s. 67-70.

⁵¹⁷ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 17, 18, ad a. 929, ed. B. Bretholz, s. 36-37. Aj Slavnik svojho malého syna Vojtecha „ako zmierlivú obeť zasľúbil Pánovi.“ Jana Kanaparza Żywot ś. Wojciecha 2, opracował A. Batowski, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 163. Rodičia chceli, aby Vojtech bol „clericus“. Brunona Żivot ś. Wojciecha 2, opracował A. Batowski, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 190.

meno Kristián. České posolstvo, ktoré v roku 992 prišlo do Ríma, kde sa dožadovalo Vojtechovho návratu do Prahy, viedol posol, ktorý „*bol bratom kniežaťa tej zeme, ktorú biskup, o ktorého žiadali, spravoval.*“⁵¹⁸ Spolu s Vojtechovým vychovávateľom a priateľom Radlom poslali do Ríma „*mnícha Kristiána (Christianum monachum), výrečného muža, ktorý bol rodným bratom kniežaťa tej zeme.*“⁵¹⁹ Po návrate Kristiána, Radlu a Vojtecha do Prahy český knieža Boleslav II. založil břevenovský kláštor. Zakladacia listina kláštora, ktorú 14. januára 993 vydal Boleslav II., bola vyhotovená „*rukou pána Kristiána, brata slávneho kniežaťa Boleslava.*“⁵²⁰ Koncom roka 994 sa Vojtech pred svojim druhým odchodom z Čiech stretol so Strachkvasom: „*Ale keď sa už chcel dať na cestu do Ríma, šťastnou náhodou práve vtedy prišiel Strachkvas, o ktorom sme sa už zmienili, s dovolením svojho opáta z Regensburgu navštíviť po mnohých rokoch drahú vlasť, príbuzných i svojho brata, českého kniežaťa.*“ Vojtech ponúkol Strachkvasovi svoje biskupstvo a povedal mu: „*ty si známy ako brat kniežaťa a pochádzaš z pánov tejto zeme, teba tento ľud radšej chce mať za pána a poslúchať ako mňa.*“⁵²¹ Mladší brat Boleslava II. mal teda dve mená, jedno krstné a druhé rehoľné. Až Pulkava spomína tohto přemyslovského mnícha pod oboma menami: „*v prítomnosti Kristiána, ktorý sa iným menom nazýval Strachkvas, pretože mal dve mená, ktorý bol brat kniežaťa Boleslava Pobožného.*“⁵²²

⁵¹⁸ Jana Kanaparza *Żywot ś. Wojciecha* 18, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 174.

⁵¹⁹ Brunona *Żywot ś. Wojciecha* 15, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 202. Kristián bol nepochybne bratom českého kniežaťa Boleslava II. TŘEŠTÍK, D.: Přemyslovec Kristián, Archeologické rozhledy 51, 1999, č. 4, s. 602-613.

⁵²⁰ „*Datum per manum domini Cristiani, fratris illustris ducis Boleslai.*“ CDB I, ed. G. Friedrich, n. 375, s. 350.

⁵²¹ Cosmae Pragensis *Chronica Boemorum* 129, ad a. 994, ed. B. Bretholz, s. 52-53. Z Vojtechových slov vôbec nevyplýva, že Kristián pochádza „z pánov“ na rozdiel od Vojtecha, teda že Vojtech nepochádza „z pánov tejto zeme“. Vojtech Kristiánovi nepovedal „*ty...pochádzaš z pánov tejto zeme*“ a ja nie. Netvrdí, že Kristiána „*tento ľud radšej chce mať za pána a poslúchať*“, pretože Kristián pochádza „z pánov“ a jeho nie, pretože on „z pánov“ nepochádza. Vojtech prvým tvrdením nezdôvodňuje druhé, z prvého tvrdenia nevyvodzuje druhé, ale druhé tvrdenie len pridáva k prvému. Vojtech len hovorí, že Kristiána chcú mať radšej ako jeho. Že pochádza „z pánov tejto zeme“, to mu pripomína ako samozrejmosť. Ak Vojtechov otec a brat sú kniežatá, obaja majú titul „*dux*“, celá Vojtechova rodina a teda aj Vojtech patria k pánom zeme čiže ku kniežaciemu rodu Přemyslovcov. Napokon aj Bruno z Querfurtu píše, že Slavník bol „*pán zeme*“. Pozri pozn. 523.

⁵²² „*astante Cristanno, qui alio nomine Strachquas dicebatur, quia binomius fuit, qui fuit frater ducis Boleslai pii.*“ Cronica Przibiconis dicti Pulkaua. Kronika Pulkavova. Fontes rerum Bohemicarum V, vydali J. Emler a J. Gebauer, v Praze 1893, s. 27. Strachkvas-Kristián mal dve mená tak ako jeho sestra Mlada-Mária, pretože obaja vstúpili do kláštora, kde prijali svoje druhé meno.

Strachkvas-Kristián bol „*brat kniežata*“, presnejšie kniežata Boleslava II., pochádzal teda „*z pánov tejto zeme (huius terre ex dominis)*“ čiže z rodu Přemyslovcov. Rovnaký „*pán zeme (dominus terrae)*“, ⁵²³ ktorý mal v rámci přemyslovskej rodovej postupnosti nárok na kniežací stolec v Prahe, bol aj Slavník.

Kristián napísal legendu o prvých českých svätcoch, v ktorej zdôrazňuje príbuzenstvo Slavníkovcov a Přemyslovcov. Kristián, ktorý spomína svätého Václava a svätú Ludmilu, „*ktorí ako nové hviezdy svetlom svojich cností vlast' svoju Čechy s celým národom (patriam suam Bohemiam cum omni simul gente) ožarujú*“, oslovil Vojtecha: „*uznal som za vhodné obrátiť sa na Vás, Vaša svätosť, ktorý z toho istého rodu svoj pôvod odvodzujete (qui ex eodem tramite lineam propaginis trahitis)...*“ Ak Vojtech bol „*z toho istého rodu*“ ako Václav a Ludmila, aj on musel byť Přemyslovec. Kristián toto přemyslovské príbuzenstvo upresnil, keď oslovil Vojtecha „*svätý biskup a najdrahší synovec (nepos carissime)*“ ⁵²⁴ Nepos je vnuk alebo synovec či iný generačne mladší príbuzný. U Kristiána je „*nepos*“ aj veľkomoravský knieža Svätopluk voči Rastislavovi, ktorého nespomína menom. U Kristiána má teda „*nepos*“ význam synovec. ⁵²⁵

Ak Kristián oslovoval Vojtecha „*nepos*“, Vojtech musel byť od Kristiána výrazne (aspoň o generáciu) mladší. ⁵²⁶ Preto 27. september 935 ako

⁵²³ Brunona Żywot ś. Wojciecha 1, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 189.

⁵²⁴ Kristiánova legenda. Prologus, ed. J. Ludvíkovský, s. 8-11.

⁵²⁵ „*Zuentepulc, qui erat nepos principis vel regis religiosi*“. Legenda Christiani 1, ed. J. Ludvíkovský, s. 16-17, 136. TUREK, R.: Počátky české vzdělanosti. Od příchodu Slovanů do doby románské, Praha 1988, s. 141.

⁵²⁶ Původný význam slova „*nepos*“ je vnuk: „*Nepos est, qui ex filio natus est. Dictus autem nepos, quasi natus post.*“ ISIDOR ZE SEVILLY: Etymologiae IX, překlad I. Zachová, s. 80-81. Neskôr sa význam tohto slova rozšíril a „*nepos*“ znamenal nielen vnuka alebo synovca ale aj iného príbuzného, ktorý bol o jednu, dve alebo i niekoľko generácií mladší čiže potomka. Základný význam „*natus post*“ ostal zachovaný. V tomto význame slovo „*nepos*“ nájdeme aj v Kosmovej kronike. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 6, 34, II 13, III 38, Anhang I 1, 2, ed. B. Bretholz, s. 16, 62-63, 102, 210, 246, 247, 248, 289. Kristián bol „*vir eloquens*“, výborne ovládajúci latinský jazyk, slovo „*nepos*“ určite použil správne. Ak Vojtech bol Kristiánov „*nepos*“, Kristián musel byť generačne starší ako Vojtech. Kristián nemohol byť teda mladší od Vojtecha ako si to myslia Oldřich Králík, Dušan Třeštík a Jiří Sláma. Oldřich Králík sa domnieva, že Boleslav II. a Kristián boli vnukmi a nie synmi Boleslava I., že jedna generácia Přemyslovcov sa stratila. Kristián ako vnuk Boleslava I. musel byť mladší ako Vojtech. KRÁLÍK, O.: K počátkům literatury, s. 22-26, 30-31. Boleslav II. pri voľbe biskupa uprednostnil najprv Thietmara a potom Vojtecha pred Kristiánom. Dušan Třeštík a Jiří Sláma sa preto domnievajú, že Kristián bol mladší ako Vojtech (*asi 956) a Kristiánovo narodenie kladú až do 60-tych rokov 10. storočia. Najstarší syn Boleslava I. sa však narodil na začiatku 30-tych rokov 10. storočia. Nezvyklý, vyše 30-ročný, vekový rozdiel medzi dvoma bratmi nechali bez vysvetlenia. TŘEŠTÍK, D.: Svatý Vojtěch a formování střední Evropy. In: Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, redigovali D. Třeštík a J. Žemlička,

deň Kristiánovho narodenia môžeme brať vážne. Strachkvas-Kristián bol od Vojtecha starší asi o 21 rokov, Vojtech teda nemohol byť jeho vnuk, mohol však byť jeho synovec, presnejšie bratov syn.

Přemyslovský pôvod Slavníkovcov bol jasný aj Brunovi z Querfurtu. Ak dobyvatelia aj obrancovia Libice považovali Václava za svojho spoločného svätca a ak „*dobyť hrad podľahol občianskej vojne*“, tak vyvraždenie Slavníkovcov riešilo domáci vnútročeský a vnútrodynastický spor. Vojtech sa sťažoval cisárovi, „*že knieža Čechov Boleslav (II.) jemu a jeho bratom nemilosrdne spôsobil mnoho zlého.*“ Bruno zdôrazňuje, že vražda štyroch Vojtechových bratov v roku 995 je ďalšou bratovraždou v českom kniežacom rode: „*Štyria bratia, ktorí zostali doma, dosiahli prímerie. Knieža im pod prísahou zaručil bezpečnosť... Boleslav dáva slovo, aby znenazdania zavraždil brata. Nemusíš chodiť ďaleko za príkladom: v tejže pokrvnej línii zabil svätého Václava jeho vlastný brat.*“⁵²⁷ Ak vražda Slavníkových synov sa stala „*v tejže pokrvnej línii (in eadem linea sanguinis)*“ ako bratovražda pred 60 rokmi čiže v tom istom přemyslovskom rode, tak medzi Boleslavom II. a Slavníkovými synmi musel byť tesnejší príbuzenský vzťah, ináč by toto Brunovo prirovnanie nebolo namieste. Boleslav II. síce nebol bratom zavraždených Slavníkovcov, ale mohol a musel byť bratom ich otca. Boleslav II. a Slavník boli teda bratia.

Deti Boleslava I.

Adiva mohla byť matkou všetkých známych Boleslavových detí. Z manželstva Boleslava a Adivy sa mohli narodiť synovia Boleslav II., Slavník⁵²⁸ a Strachkvas-Kristián ako aj dcéry Dobravka a Mlada-Mária. Ak sa

s. 84. Tenže: Přemyslovec Kristián, s. 603. SLÁMA, J.: Český kníže Boleslav II. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 12-13, 19.

⁵²⁷ Brunona Żywot ś. Wojciecha 21, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 208. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 424.

⁵²⁸ Podľa Dušana Třeštíka Slavníkovým otcom mohol byť Vok, ktorý zomrel v roku 968, a Vok mohol byť synom predpokladaného Bořivojovho brata. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 421-426. Ak Slavník a jeho syn Soběslav boli kniežatá, nemohli pochádzať zo vzdialenej mimobořivojovskej vetvy Přemyslovcov, ktorá by už sotva mala reálne kniežacie nároky. Ak Slavník a Soběslav mali titul „*dux*“, mali nárok na český kniežací stolec v Prahe, ak by sa uvolnil a nebolo by niekoho vhodnejšieho. ŽEMLIČKA, J.: Čechy v době knížecí, s. 328-330. Konštrukcia mimobořivojovskej vetvy Přemyslovcov je rovnako neistá a krkolomná ako predstava, že Slavníkovci boli chorvátsky kniežací rod, ktorý až do roku 995 vládol vo východných Čechách a to nezávisle od Přemyslovcov. Ak Boleslav I. (prípadne až Boleslav II.) dal Slavníkovi moc vo východných Čechách a kontrolu nad časťou obchodnej a vojenskej cesty euroazijského významu, ich príbuzenstvo muselo byť omnoho tesnejšie a aktuálnejšie. Prečo by si Boleslav I. až po takmer storočnom odstupe spomenul na odstranovanú vedľajšiu vetvu svojho rodu a zrazu jej dal miesto na politickom výslni? Ak by bol „*Vok comes*“ predkom a to dokonca dedom svätého Vojtecha, Kosmas by to nepochybne

Boleslav I. ženíl v roku 929, jeho najstarší syn Boleslav II. sa mohol narodiť už v roku 930. Ak sa najmladší syn Kristián narodil v septembri 935, prostredný Slavník sa narodil okolo roku 933, najneskôr 934. Slavník sa dožil najmenej 47 a najviac 50 rokov. Ak Slavník mal veľa detí a „šťastne žil“,⁵²⁹ nemohol zomrieť mladý.

Boleslav II., ktorý sa narodil najskôr v roku 930 a najneskôr 933, mohol byť nemenovaným synom Boleslava I., ktorý v júli 950, spolu so svojim otcom, bránil Čechy proti útoku Ota I.⁵³⁰ Keď v roku 972 zdedil vládu v Čechách a v celej přemyslovskej ríši,⁵³¹ mal 39 – 42 rokov. Dožil sa 66 – 69 rokov a 7. februára 999 zomrel.⁵³² Boleslavovi I. sa narodila dcéra Dobravka (+977), ktorá sa v roku 965 vydala za poľské knieža Meška I.,⁵³³ a o niečo neskôr Mlada (+994), ktorá prijala rehoľné meno Mária.⁵³⁴ Dobravke, keďže bola staršia a tým aj politicky významnejšia, otec zjednal politický sobáš a mladšej Mlade určil život v kláštore, aby, podobne ako jej najmladší brat Kristián, pomohla pred Bohom zmierniť otcov zločin.

„Proximus nepos“

Vojtechov otec Slavník „sa dotýkal pokrvnej línie kráľov, bol veľmi blízky príbuzný (*proximus nepos*) kráľa Henricha, ktorého, široko a ďaleko

zdôraznil. Titul „comes“ nemohol mať Přemyslovec, ten ako člen kniežacieho rodu by mal titul „dux“. „Comes“ bol členom kniežacieho sprievodu, zvaného „comitatus“. Členovi kniežacieho rodu Kosmas nikdy nedával titul „comes“. Významný člen kniežacieho rodu bol knieža („dux“), aj keď nebol práve hlavným čiže vládnúcim kniežaťom. Ak Vok bol „comes“, nepochádzal z kniežacieho rodu, nebol Přemyslovcom, preto nebol Vojtechovým predkom v mužskej línii. Ak Slavník bol „dux“, nemohol mať otca, ktorý bol len „comes“.

„Vok comes“ a „dux Zlaunic“ nemohli byť teda otec a syn.

⁵²⁹ „Hic dux Zlaunic, quamdiu vixit, feliciter vixit.“ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 27, ad a. 981, ed. B: Bretholz, s. 50.

⁵³⁰ Oto I. vytiahol „contra Bolizlaum regem Boemiorum“ a obliehal „urbs, quae nuncupabatur Nova“, ktorý bránil „Bolizlai filius“. Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum III 8, rec. G. Waitz, s. 62. Oto I. vydal 16. júla 950 listinu „Beheim suburbio Niunburg“ čiže v podhradí spomínaného „urbs Nova“. CDB I, ed. G. Friedrich, n. 32, s. 36. Nemenovaný Boleslavov syn mohol byť Boleslav II. Uvažovať o tom, že to mohol byť ešte starší syn, ktorý neskôr mohol padnúť v bitke s Maďarmi roku 955, ako to robí napríklad Jiří Sláma, nie je nutné. SLÁMA, J.: Český kníže Boleslav II., s. 9–10.

⁵³¹ SLÁMA, J.: Český kníže Boleslav II., s. 9, 274, pozn. 4, 6.

⁵³² Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 33, ad a. 999, ed. B. Bretholz, s. 60.

⁵³³ Thietmari Chronicon IV 55, 56, cur. W. Trillmich, s. 170–171, 172–173. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika IV 55, 56, preložil B. Neškudla, s. 121–122. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 27, ad a. 977, ed. B. Bretholz, s. 49.

⁵³⁴ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 22, 26, ad a. 967, 983, ed. B. Bretholz, s. 42–44, 48.

udelujícího právo, sa dodnes trasú národy.⁵³⁵ Tieto slová, ktoré svedčia o príbuzenstve Slavníka so saskými Liudolfingovcami, napísal Bruno z Querfurtu. Aké príbuzenstvo mal Bruno na mysli?

Ak vieme, že Slavník bol synom Boleslava I., nemusíme ísť v našich úvahách ďaleko. Aelfgífa-Adiva a Edgith boli sestry, ich manželia Boleslav I. a Oto I. boli teda švagrovia. Keďže Boleslav I. bol švagrom nemeckého kráľa a cisára Ota I. (936 – 973), Boleslavov syn Slavník bol Otov synovec a zároveň „*proximus nepos*“, presnejšie prasynovec Otovho otca, nemeckého kráľa Henricha I. Vtáčnika. Aj preto mohol Slavníkov nadaný syn Vojtech dlhé roky študovať v Magdeburgu a v susednej ríši mal vždy otvorené dvere. Manželka Boleslava I. bola „*egregia*“⁵³⁶ čiže vznešená, výborná, znamenitá. Mala výborné rodinné zázemie, ktoré s ňou zdieľal aj jej manžel. Vďaka nej bol Boleslav I. švagrom cisára Ota I. Ak Bruno napísal, že kráľa Henricha „*sa dodnes trasú národy*“, nemyslel tým, že Henrich ešte stále (čiže ešte v roku 1004, keď písal tieto slová) žije. Chcel len povedať, že to, čo Henrich počas svojej vlády vykonal, ešte 70 rokov po jeho smrti vzbudzuje rešpekt u susedných národov.⁵³⁷

Slavníkov libický údel

Boleslav I. zosadil posledné chorvátske knieža, ktoré dedične vládlo v severovýchodnej časti Čiech a jeho malé kniežatstvo premenil na jeden alebo viac hradskej obvodov. Správu jedného z nich odovzdal svojmu synovi Slavníkovi, ktorý okolo roku 950 prekročil prah dospelosti. Cez Slavníkovu malé územie šli dve odbočky veľkej obchodnej cesty. Severná odbočka (neskôr zvaná Poľská cesta) šla cez Kladsko na strednú Odru k druhým Chorvátom na Vratislav a južná odbočka (Trstenická cesta) na severnú Moravu do Olomouca.⁵³⁸ Slavník sa usídlil na Libici, ktorá stála na severnej a významnejšej z oboch ciest. Na južnej ceste stál druhý Slavníkov hrad Malín. Slavníkov malý údel, cez ktorý v roku 961 alebo 962 prechádzal misijný biskup Adalbert, sa podobal niekdajšiemu staroboleslavskému údely, ktorý mal jeho otec Boleslav v čase, keď českým kniežaťom

⁵³⁵ „*tangit reges linea sanguinis, quem longe lateque iura dantem hodie tremunt populi, Henrico regi accessit proximus nepos.*“ Brunona Život š. Wojciecha 1, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 189-190.

⁵³⁶ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 17, ad a. 929, ed. B. Bretholz, s. 36.

⁵³⁷ Kráľ Henrich, ktorého Bruno spomína, nemusel byť a nebol Brunov súčasník Henrich II., ako tomu, vzhľadom na slová „*hodie tremunt*“, rozumie Dušan Třeštík. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 354, 420-425.

⁵³⁸ VÁVRA, I.: Trstenická stezka, s. 77-132. Tenže: Poľská cesta, s. 3-30. TŘEŠTÍK, D.: Sv. Vojtěch, s. 83. PETRÁŇ, Z.: První české mince, s. 33-35.

bol Václav. Slavník libický údel bol asi tak veľký a tak významný ako susedné hradske obvody, napríklad kouřimský.⁵³⁹

Slavník hneď vtedy alebo krátko potom ako sa usadil na Libici, „vzal si manželku hodnú svojho rodu“.⁵⁴⁰ Volala sa Střezislava⁵⁴¹ a „pochádzala z najurodzenejšieho rodu Slovanov“.⁵⁴² Ak ich syn Vojtech bol „sestřenec knězi zličskému“⁵⁴³ čiže synovec, presnejšie syn sestry kouřimského (zličského) hradskeho správcu a bývalého kniežaťa Radislava, Vojtechova matka Střezislava bola Radislavovou sestrou.⁵⁴⁴

Ak sa Přemyslovec Slavník oženil so sestrou kořimského (najprv kniežaťa potom len) hradskeho správcu Radislava, tak Radislav, ktorý bol od času, keď sa podriadil kniežaťu Václavovi, stúpencom Přemyslovcov, sa (približne v roku 950) stal aj ich príbuzným.⁵⁴⁵

Asi v roku 956 sa Slavníkovi a Střezislave narodil syn Vojtech.⁵⁴⁶ Vojtech bol ešte malý chlapec, keď sa v roku 961 alebo 962 „cez krajinu (jeho) otca (per regnum patris)“ uberal vzdelaný trevírsky mních, misijný biskup a budúci magdeburský arcibiskup Adalbert, ktorý sa vracal z neúspešnej misie v Rusku. Zastavil sa na Libici, kde Střezislava k nemu priviedla svojho syna Vojtecha, aby ho, spolu s inými deťmi, birmoval.⁵⁴⁷

⁵³⁹ SLÁMA, J.: Slavníkovi – významná či okrajová záležitosť, s. 200-203, 211. LUTOVSKÝ, M.: Několik poznámek k problematice slavníkovské domény, Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 239-245. Tenže: Slavníkovi a archeologie. In: Slavníkovi v českých dějinách, k vydání připravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, s. 35-41. MAŘÍK, J.: Libická sídelní aglomerace ve výpovědi archeologických pramenů. In: Slavníkovi v českých dějinách, k vydání připravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, s. 42-56. VELÍMSKY, F.: Nové archeologické nálezy v Malíne (okr. Kutná Hora). In: Slavníkovi v českých dějinách, k vydání pripravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, s. 57-80. TOMÁŠEK, M.: Slavníkovec Čáslav a Slavníkova Čáslav? In: Slavníkovi v českých dějinách, k vydání pripravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, s. 81-87. TVRDÍK, R.: Hánin mezi Libicí a Malínem. In: Slavníkovi v českých dějinách, k vydání pripravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, s. 88-92.

⁵⁴⁰ Jana Kanaparza Żywot ś. Wojciecha 1, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 162-163.

⁵⁴¹ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 28, ad a. 987, ed. B. Bretholz, s. 51. Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila 32, pripravili B. Havránek, J. Daňhelka, Z. Kristen, Praha 1958, s. 63.

⁵⁴² Brunona Żywot ś. Wojciecha 1, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 189. Ak kouřimský knieža Radislav a jeho sestra Střezislava pochádzali „z najurodzenejšieho rodu Slovanov“, v Kouřimi vládol kniežací rod. Vláda kouřimských kniežat až po Radislava bola teda dedičná v jednom rode.

⁵⁴³ Nejstarší česká rýmovaná kronika 32, pripravili B. Havránek, J. Daňhelka, Z. Kristen, s. 63.

⁵⁴⁴ Nejstarší česká rýmovaná kronika 28, pripravili B. Havránek, J. Daňhelka, Z. Kristen, s. 56-57. TŘEŠTÍK, D.: Počátky, s. 422.

⁵⁴⁵ Radislav vstúpil do príbuzenstva s Přemyslovcami podobne ako v Uhorsku Samuel Aba s Arpádovcami. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 192-193, 426-427.

⁵⁴⁶ SLÁMA, J.: Slavníkovi – významná či okrajová záležitosť, s. 183-184.

⁵⁴⁷ Brunona Żywot ś. Wojciecha 4, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 191.

Slavníkovo kniežatstvo

V roku 972 zomrel Boleslav I. a jeho dvaja synovia si rozdelili vládu v Čechách. Českým kniežatom sa stal najstarší Boleslav II. a východnú polovicu Čiech aj s titulom „*knieža (dux)*“ dostal prostredný Slavník. Podľa Bruna z Querfurtu Slavník bol „*muž veľký a veľmi mocný, jeho dŕžava bola neporušená, majetok rozľahlý.*“⁵⁴⁸ Kosmas opísal územný rozsah Slavníkovho kniežatstva: „*Sídlom tohto znamenitého kniežata bola Libica, ležiaca na mieste, kde rieka Cidlina stráca svoje meno, ústiac do volnejšieho toku Labe. Jeho kniežatstvo (principatus) malo teda tieto hranice: na západnej strane voči Čechám potok Surinu a hrad, ktorý je položený na hore Oseka, pri rieke Mži. Podobne na južnej strane voči východným*

Nemcom má tieto pohraničné hrady: Chýnov, Dudleby a Netolice až doprostred lesa. K východu voči moravskej krajine hrad ležiaci pod pohraničným lesom, menom Litomyšl, až k potoku Svitava, tečúcemu cez stred lesa. Na sever voči Polsku hrad Kladsko, ležiaci nad riekou Nisa.“⁵⁴⁹

Kosmas poznal územnú rozlohu Slavníkovho kniežatstva,⁵⁵⁰ opísal ju však po svojom. Už na prvý pohľad je jasné, že použil zemepis svojej doby a nie doby Slavníkovej.⁵⁵¹ Presne tak opísal aj hranice Svätoplukovej ríše: „*Svätopluk, kráľ Moravy... si podmanil nielen Čechy, ale aj iné krajiny odtiaľto až k rieke Odre a odtiaľ smerom k Uhorsku až k rieke Hron.*“⁵⁵² Kosmovo slová „*a odtiaľ smerom k Uhorsku až k rieke Hron*“, svedčia, že

⁵⁴⁸ „*Pater eius erat vir magnus et praepotens, substantia eius integra, possessio diffusa.*“ Brunona Žywot ś. Wojciecha 1, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 189.

⁵⁴⁹ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 27, ad a. 981, ed. B. Bretholz, s. 49-50. ŠIMEK, E.: Západní hranice Slavníkovy říše. Pomezí hrad „in monte Osseca“ a potok „Surina“. In: Od pravěku k dnešku. Sborník prací z dějin československých k šedesátým narozeninám Josefa Pekaře I, Praha 1930, s. 75-101. BOHÁČ, Z.: K lokalizaci Kosmova mons Osseca a přílehlé cesty pražsko-bechyňské, Československý časopis historický 15, 1967, s. 747-756. KLÍMEK, T.: Kosmova hora Osek a vnímání krajiny v českém středověku, Historická geografie 33, 2005, s. 39-56. Slavníkovo kniežatstvo susedilo s Poľskom až keď susedné Sliezsko ovládol Meško I. Pozri pozn. 617.

⁵⁵⁰ Kosmas mohol veľké Slavníkovo kniežatstvo i s jeho hranicami spomenúť aj preto, aby prispel k oslave svätého Vojtecha a jeho rodiny. SLÁMA, J.: Svätý Vojtěch a slavníkovská Libice. In: Svätý Vojtěch. Sborník k mileniu, Praha 1997, s. 23-25. Tenže: Slavníkovci. In: Svätý Vojtěch, Čechové a Evropa, redigovali D. Třeštík a J. Žemlička, s. 24. To však ešte neznamená, že si len vymýšľal. Ak by si Kosmas Slavníkovo kniežatstvo úplne vymyslel, prečo by si vymyslel práve tento veľmi konkrétny a presný územný rozsah? Prečo nie iný? Nepreceňujeme jeho originalitu? Ak zisťujeme, že Kosmas použil zemepis svojej doby a nie zemepis doby o ktorej píše, to ešte neznamená, že sme ho prichytili pri klamstve.

⁵⁵¹ SLÁMA, J.: Slavníkovci – významná či okrajová záležitosť, s. 197-199.

⁵⁵² Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 14, ad a. 894, ed. B. Bretholz, s. 32-33. Prečo sa Hron objavuje ako hranica Svätoplukovej ríše pozri STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 211-213.

zemepis tejto správy nepatrí do roku 894, kam ju Kosmas chronologicky zaradil, ale je oveľa mladší. Opisy Svätoplukovej ríše a Slavníkovho kniežatstva nezodpovedajú síce zemepisu doby Svätoplukovej ani doby Slavníkovkej, nie sú však čistým výmyslom. Svätoplukova ríša určite nebola úplne iná, ako si ju predstavoval Kosmas. Kosmova predstava o území Svätoplukovej ríše, hoci len veľmi zhruba ale predsa, zodpovedá historickej skutočnosti. Kosmova predstava o územnom rozsahu Slavníkovho kniežatstva je aspoň tak reálna, ak nie ešte reálnejšia a presnejšia (keďže ono bolo Kosmasovi o celé storočie bližšie) ako územný rozsah Svätoplukovej ríše. Veľkosť oboch území, Svätoplukovho a Slavníkovho, Kosmasa zaujímala, chýbal mu však presný dobový prameň, taký, akým bola cisárska listina z roku 1086, z ktorej odpísal presný rozsah Vojtechovej pražskej diecézy a to s presným zemepisom Vojtechovej doby.⁵⁵³ Určite by sa však neuspokojil s čistým výmyslom, preto zisťoval, čo sa ešte zistiť dalo a napísal to tak, ako najlepšie mohol, približne pravdivo.

Uhorský Anonymus si (okolo roku 1200) vymýšľal mená a činy preduhorských a najstarších uhorských kniežat. Hoci jeho historický zemepis zodpovedá až dobe arpádovských kráľov, správne opisoval územný rozsah najstarších uhorských kniežatstiev, ktorý potom prevzali ich nástupcovia, prvé uhorské komitáty. Anonyma v tomto potvrdzujú aj správy uhorských kroník a legend.⁵⁵⁴ Kosmasom podobne ako Anonymom opisované hranice majú reálny základ.

Přemyslovskí bratia, Boleslav II. a Slavník, si rozdelili Čechy približne na dve polovice. Do Slavníkovho kniežatstva, ktorého centrom sa stala Libica, sa spojilo niekoľko hradsých obvodov, azda polovica hradsých obvodov v Čechách.⁵⁵⁵ Kosmas popísal rozlohu Slavníkovho kniežatstva správne, popísal ju však podľa polohy tých hradov a ich hradsých obvodov, ktoré on poznal. Aspoň niektoré z nich však mohli stáť a byť aj centrami hradsých obvodov už v dobe Slavníkovkej. Keďže Slavníkovské kniežatstvo vzniklo až v roku 972, Ibrahim ibn Jakúb, ktorý navštívil Čechy už 7 rokov predtým, nemohol o ňom nič vedieť.

⁵⁵³ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II 37, 38, ad a. 1086, ed. B. Bretholz, s. 134-140.

⁵⁵⁴ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 187-196, 202, 209-218, 233-234.

⁵⁵⁵ Slavníkovho kniežatstvo nebolo územím kmeňa Chorvátov, Zličanov a Dúdlebov, ako si to predstavoval napríklad Václav Novotný a Rudolf Turek, ktorí Slavníkovcov považovali za kniežatá kmeňa Zličanov alebo Chorvátov. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1, s. 444-445, 462, 501, 509-512, 566, 602-603, 612-613, 641-646. TUREK, R.: Slavníkovci a jejich panství, Hradec Králové 1982. Českí Chorvátí, Zličania a Dúdlebi neboli kmeňmi. Boli to tri kniežatstvá, ktoré, tak ako ostatné malé kniežatstvá, na ktoré sa členil kmeň Čechov, neprežili přemyslovské zjednocovanie českého štátu, ktoré vrcholilo v prvých rokoch vlády Boleslava I. Slavníkovho kniežatstvo však mohlo v roku 972 spojiť práve tie hradske obvody, ktoré vznikli na území zaniknutého Zličského, Chorvátskeho a Dúdlebského kniežatstva.

8. TRI BISKUPSTVÁ

Praha a Olomouc

Cirkevná správa celej Boleslavovej ríše patrila regensburskému biskupovi. Kostol svätého Michala, stojaci na okrajovom no zato najvyššom mieste Olomouca,⁵⁵⁶ a možno aj krakovský kostol svätého Michala, ktorý stál uprostred hradu, mohol vysvätiť práve regensburský biskup Michal (941 – 972).⁵⁵⁷ Už v roku 968 český knieža Boleslav I. rozbehol prípravu pre zriadenie biskupstiev vo svojej ríši. Regensburský biskup Michal a spočiatku i jeho nástupca Wolfgang (972 – 994), ktorým podliehali nielen Čechy ale celá přemyslovská ríša, čiže aj Morava⁵⁵⁸ a Krakovsko, však nechceli dať súhlas so zmenšením svojej diecézy v prospech nových biskupstiev, ktoré mali pripadnúť mohučskému arcibiskupstvu. Na Veľkú noc 973 sa v Quedlinburgu konal celoríšsky snem. Keďže sa tam dostavil aj Boleslav II.,⁵⁵⁹ snem musel prejednávať aj zriadenie biskupstiev v Boleslavovej ríši. Riešenie však nepriniesol. Nasledovali náročné a zdĺhavé vyjednávania až napokon regensburský biskup Wolfgang ustúpil. Prvým pražským biskupom sa stal saský mních Thietmar.⁵⁶⁰ Svätenie dostal v januári 976.⁵⁶¹

---

⁵⁵⁶ BLÁHA, J.: Topografie, s. 182. Tenže: K funkci Michalského kopce, s. 35, 40-44. Tenže: K některým pohanským aspektům kultu sv. Michala ve středověku, Acta Universitatis Palacianae Olomouensis. Philosophica – Aesthetica 23. Historia artium IV, s. 37-49.

⁵⁵⁷ HAUCK, A.: Kirchengeschichte Deutschlands III, Berlin 1958, s. 194-195. LABUDA, G.: Kraków biskupi przed rokiem 1000. Przyczynek do dyskusji nad dziejami misji metodiańskiej w Polsce. In: LABUDA, G.: Szkice historyczne X-XI wieku. Z dziejów organizacji Kościoła w Polsce we wczesnym średniowieczu, Poznań 2004, s. 78-80, 148. Tenže: Czeskie chrześcijaństwo na Śląsku i w Małopolsce w X i XI wieku. In: LABUDA, G.: Szkice, s. 148-149. NIEWIŃSKI, A.: Przestrzeń kościelna w topografii średniowiecznego Krakowa. Próba syntezy, Lublin 2005, s. 49-50, 57. Kraków w chrześcijańskiej Europie X-XIII w. Katalog wystawy, Kraków 2006, s. 164-165, 170-171. Ak krakovská biskupská katedrála vyrástla na severnom okraji hradu a nie v jeho strede tak, ako by si to žiadal jej význam, tak stred hradu v čase založenia biskupstva bol už obsadený. Kostol svätého Michala, ktorý tam stál, bol teda starší ako biskupská katedrála. Svätý Michal mohol prekryť pohanský kult nielen v Olomouci ale aj v Krakove. GOLEMA, M.: Stredovekí svätí oráči a pohanská slovanská mytológia. In: Svätec a jeho funkcia v spoločnosti I, zostavili R. Kožiak – J. Nemeš, Bratislava 2006, s. 163.

⁵⁵⁸ Aj Morava „*fuit unitus ecclesie Ratisponensi*“, nie však len 10 rokov ako to tvrdí katalog moravských biskupov z 15. storočia. Granum cathalogi praesulum Moraviae ad a. 961, MMFH I, s. 316.

⁵⁵⁹ Widukindi rerum gestarum Saxoniarum III 75, rec. G. Waitz, s. 87. Thietmari Chronicon II 31, cur. W. Trillmich, s. 68-69. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika II 31, přeložil B. Neškudla, s. 68. Ann. Altah. maior., ad. a. 973, rec. E. L. B. ab Oefele, s. 11.

⁵⁶⁰ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 22, 23, ed. B. Bretholz, s. 43-45. O dobe a okolnostiach založenia pražského biskupstva pozri NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1,

28. apríla 976 mohučský arcibiskup Willigis (975 – 1011) a jeho štyria sufragánni biskupi, wormský Hanno, špajerský Balderich, pražský Thietmar a moravský biskup, ktorého meno by sme radi poznali, súdili chrámového kantora Gozmara.⁵⁶² Moravský biskup dostal svätenie spolu s prvým pražským biskupom Thietmarom⁵⁶³ a sídlil nepochybne v Olomouci, pri kostole svätého Petra.⁵⁶⁴ Biskupov wormského a špajerského

s. 582-592. FIALA, Z.: Dva kritické příspěvky, s. 56-63. KRÁLÍK, O.: Kosmova kronika a předchozí tradice, Praha 1976, s. 157-168. BOSHOF, E.: Mainz, Böhmen und das Reich im Früh- und Hochmittelalter, Archiv für mittelrheinische Kirchengeschichte 1998, s. 19-25. DVORNÍK, F.: Zrod střední a východní Evropy, s. 96-101. TŘEŠTÍK, D.: Sv. Vojtěch a formování střední Evropy. In: Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, red. D. Třeštík a J. Žemlička, s. 86-88. TŘEŠTÍK, D.: K založení pražského biskupství v letech 968 – 976: pražská a řezenská tradice. In: Vlast a rodný kraj v díle historika, uspořádal J. Pánek, Praha 2004, s. 179-196. LABUDA, G.: Mieszko I, s. 142-148. LABUDA, G.: Czeskie chrześcijaństwo, s. 147-148, 156-158. LUTOVSKÝ, M.: Bratrovrah, s. 179-183. KALHOUS, D.: Záhadné počátky pražského biskupství. In: Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků venovaných Františku Šmahelovi, vydali E. Doležalová, R. Novotný a P. Soukup, Praha 2004, s. 195-208. ELBEL, P.: Dějiny neúspěchu aneb úsilí Přemyslovců o zřízení arcibiskupství v českých zemích. In: Proměna středověké Evropy raného a vrcholného středověku, odpovědná redakce L. Jan, s. 269-278.

⁵⁶¹ FIALA, Z.: Dva kritické příspěvky, s. 60. TŘEŠTÍK, D.: K založení pražského biskupství v letech 968-976, s. 191, 193-194. KALHOUS, D.: Záhadné počátky, s. 196, 203, 205.

⁵⁶² „*Notum facimus...quapropter auctoritate ipsius, astipulantibus quoque assessoribus nostris, venerabilis episcopis, Spirensi, Wormatiensi, Pragensi, Moraviensi, pro manifesto participido...*“ Iudicium archiepiscopi Mogutiensis, MMFH IV, s. 127-128.

⁵⁶³ TŘEŠTÍK, D.: Moravský biskup roku 976. In: Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, připravili T. Borkovský, L. Jan, M. Wihoda, Brno 2003, s. 211-220. Tenže: Zformování se střední Evropy a symbolický rok 1000. In: České země v raném středověku, editor P. Sommer, Praha 2006, s. 17-18. ZEMEK, M.: Zum Problem der Kontinuität zwischen dem Bistum Olmütz, Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde 126, 1986, s. 110-111. ELBEL, P.: Dějiny neúspěchu, s. 258-261.

⁵⁶⁴ BLÁHA, J.: Několik poznámek, s. 147-148. Tenže: Topografie, s. 195. MICHNA, P. – POJSL, M.: Románský palác na Olomouckém hrade, s. 54-58. Libor Jan hledá sídlo moravského arcibiskupa, ustanoveného v roku 899, v Mikulčicích alebo v Sadoch pri Uherskom Hradišti, jedno zo sufragánnych biskupstiev v Olomouci, druhé v Nitre a tretie predpokladá (v súlade so staršími názormi) v Krakovsku. JAN, L.: Počátky moravského křesťanství a církevní správa do doby husitské. In: XXVII. Mikulovské sympozium 2002, Brno 2003, s. 7-20. Tenže: Stará Morava mezi Východem a Západem. In: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, editor P. Sommer, Praha 2006, s. 257-259. Tenže: Die Anfänge der Pfarrorganisation in Böhmen und Mähren. In: Pfarreien im Mittelalter. Deutschland, Polen, Tschechien und Ungarn im Vergleich, hg. N. Kruppa – L. Zygnier, 2007, s. 188-189. Biskupstvo v Olomouci by malo teda trvať už od roku 899. JAN, L.: Počátky moravského křesťanství, s. 11-13. Tenže: Stará Morava, s. 257-259. Ak by sa udržalo biskupstvo v Olomouci už od čias Veľkej Moravy o to skôr by sa malo udržať aj veľkomoravské biskupstvo, ktoré Libor Jan predpokladá v Krakove. Zasvätenie krakovskej biskupskej katedrály českému svätcovi Václavovi však svedčí o jeho neskoršom, přemyslovskom pôvode. Názoru o veľkomoravskom

pozval Willigis zrejme preto, lebo zo všetkých 12 nemeckých sufragánov mali do Mohuče najkratšiu cestu. Pražský a moravský biskup, ktorí mali do Mohuče dlhšiu cestu ako hociktorý Willigisov nemecký sufragán, prišli určite preto, lebo ako biskupi nedávno vysvätení a navyše v novozriadených biskupstvách mali aj dosť iných naliehavých dôvodov prísť za svojim arcibiskupom. Kto však bol onen moravský biskup, spomínaný v roku 976?

Cirkevná tradícia považovala olomouckého biskupa Jána (1063 – 1067/1068) za „tretieho moravského biskupa“.⁵⁶⁵ Ján bol „tretím biskupom olomouckej cirkvi“.⁵⁶⁶ Podľa spisu „*Granum cathalogi praesulum Moraviae*“ čiže „*Jadro katalógu biskupov Moravy*“⁵⁶⁷ mal dvoch predchodcov, Jána a Silvestra.⁵⁶⁸ Ak moravskí biskupi Ján a Silvester nie sú úplne vymyslení, tak „*Ján ako prvý biskup moravský po blahoslavenom Metodovi*“, mohol byť moravským arcibiskupom, vysväteným v roku 899. Podľa *Granum cathalogi* Ján bol biskupom „*v chráme svätého Petra na Velehrade, niekdajšom to metropolitnom sídle*“. Chrám svätého Petra však nebol na Velehrade ale

pôvode biskupstva v Olomouci dal L. Jan vážnu argumentáciu, s ktorou súhlasí aj Luďek Galuška. GALUŠKA, L.: Bylo povědomí, s. 56-57. Prečo však samotná Morava (na rozdiel od Nitrianska, ktorému stačila jedna diecéza) potrebovala až dve diecézy a prečo ostatné územia vo vnútri Karpatskej kotliny, ktoré v dobe vysvätenia biskupov v lete 899 ešte stále patrili k Mojmirovej ríši, nemali žiadnu? V lete 899, keď Mojmír II. dal vysvätiť moravského arcibiskupa a troch jemu podriadených biskupov, k Mojmirovej ríši ešte stále patrilo aj severné Zadunajsko a Potisie s maďarskými federátmi. Preto dve biskupstvá môžeme hľadať práve tam. STEINHÜBEL, J.: Velká Morava a bavorské pohraničie v rokoch 871-901, Byzantinoslovaca I, 2006, s. 155-158.

⁵⁶⁵ Pražské martyrologium (fol. 19) má k 21. júnu (XII. kal. aug.) zápis „*ordinacio Johannis tercii Moraviensis episcopi*“. GRAUS, F.: Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragensis a stopy nekromovského pojetí českých dějin, Český časopis historický 15, 1967, č. 6, s. 793. „*Johannemque canonicum Pragensem Moraviensem episcopum tercium instituit*.“ *Granum catalogi praesulum Moraviae* ad a. 1063, MMFH IV, s. 430.

⁵⁶⁶ „*...gloriosa huius oratorii dedicatio scilicet sancti Stephani protomartyris ab umillimo tertio Olomucensis aeccliesiae episcopo nomine Iohanne facta est*“. Letopisy hradištsko-opatovické ad a. 1078, *Fontes rerum Bohemicarum* II 3, edidit J. Emler, Praha 1874, s. 390.

⁵⁶⁷ *Granum catalogi praesulum Moraviae*, predovšetkým však názory Lubomíra E. Havlíka o jeho pôvode, podrobil Dušan Třeštík kritike. TŘEŠTÍK, D.: Kdy zanikla Velká Morava? s. 16-18. Tenže: Slovanská liturgie a písemnictví v Čechách 10. století. Představy a skutečnost. In: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, ed. P. Sommer, s. 214, pozn. 129. David Kalhous rozlíšil v *Granum catalogi* pôvodné pramene a pripustil, že vedomosť o dvoch moravských biskupoch mohla uchovať stará tradícia, ich mená si však niekto mohol i nemusel vymyslieť. KALHOUS, D.: Záhadné počátky, s. 206-207. Tenže: *Granum catalogi praesulum Moraviae* jako pramen k dějinám Moravy 10. století? *Mediaevalia historica Bohemica* 11, 2007, s. 23-38. ELBEL, P.: Dějiny neúspěchu, s. 260-261.

⁵⁶⁸ *Granum cathalogi praesulum Moraviae*, MMFH I, s. 314-316. POJSL, M.: Moravské biskupství v 10. a 11. století – tradice Velké Moravy v přemyslovském období? In: *Křesťanstvo v časech sv. Vojtěcha*, eds. R. Kožíak a J. Nemeš, Kraków 2009, s. 40-41, 52-54.

v Olomouci. Granum cathalogi celkom zámerne robí z niekdajšieho Metodovho arcibiskupského sídla a z olomouckého sídla neskorších moravských biskupov jedno (najprv arcibiskupské a potom už len biskupské) sídlo, aby za každú cenu dokázalo, že neskorší moravskí biskupi, sídliači v Olomouci, sú priamymi nástupcami arcibiskupa Metoda. Ján mohol sídlieť tam, kde predtým sídlil arcibiskup Metod (podľa Granum cathalogi na Velehrade). V Olomouci čiže „v chráme svätého Petra“ sa mohol usídlieť až „*Silvester, druhý moravský biskup*“ a to v roku 976. Silvester mohol byť moravským biskupom až do roku 985. Vtedy, „v treťom roku trvania svojho biskupstva“, pražský biskup Vojtech spojil moravské biskupstvo s pražským. Toto spojenie trvalo „až po dobu Šebířa, šiesteho biskupa pražského a českého kniežata Vratislava.“⁵⁶⁹ Pražský biskup Šebíř (Severus 1031 – 1067) „*spravoval Čechy i Moravu ako jediné a nerozdielne biskupstvo a bol by ho spravoval i naďalej, keby nebol po smrti Spytihnevovej, podľahnúc naliehavým prosbám kniežata Vratislava, dovolil povýšiť Jána na biskupa na Morave.*“⁵⁷⁰

Ján sa stal moravským či olomouckým biskupom v roku 1063.⁵⁷¹ Jedného z jeho predchodcov spomína aj Kosmas: „*Vraví sa však, že bol na Morave pred časmi Šebířovými akýsi biskup, zvaný tuším Vracen.*“⁵⁷² Vracen bol moravským biskupom „*pred časmi Šebířovými*“ čiže pred rokom 1030, v ktorom Šebířa zvolili za pražského biskupa.⁵⁷³ V Granum cathalogi Vracen chýba a Kosmas, ktorý Vracena spomenul, zas nevedel o biskupoch Jánovi a Silvestrovi, zapísaných v Granum cathalogi. Keďže medzi rokmi 885 – 1063 boli podľa cirkevnej tradície na Morave len dvaja biskupi (príčom prvý z nich bol arcibiskup), tak Vracen, ktorého pridáva Kosmas, musel byť jedným z nich. Keďže Vracen bol len biskup, nemôže byť totožný

⁵⁶⁹ Granum cathalogi praesulum Moraviae, MMFH I, s. 314-316.

⁵⁷⁰ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II 21, ad a. 1067, ed. B. Bretholz, s. 112-113.

⁵⁷¹ WIHODA, M.: Morava v době knížecí 906 – 1197, Praha 2010, s. 128-129.

⁵⁷² „*Fertur autem, quod fuisset in Moravia ante tempora Severi quidam episcopus, ut reor, nomine Vracen.*“ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II 21, ad a. 1067, ed. B. Bretholz, s. 113.

⁵⁷³ Šebířa za pražského biskupa zvolili vo februári 1030 a vysvätili 29. júna 1031. Gerard Labuda, Wincenty Swoboda a Miloslav Pojzl predpokladajú, že Vracen, ak bol moravským biskupom „*pred časmi Šebířovými*“, tak krátko pred volbou Šebířa za pražského biskupa vo februári 1030. Preto Vracen nemohol byť totožný s moravským biskupom, spomínaným v roku 976. LABUDA, G.: Kraków biskupi przed rokiem 1000, s. 74-75. SWOBODA, W.: Wracen. In: Słownik starożytności słowiańskich 6, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1977, s. 596-597. POJSL, M.: Moravské biskupství, s. 47, 52. Tento názor sme pôvodne zastávali aj my. STEINHÜBEL, J.: Tri hrady a tri časti říše českých Boleslavov. In: Proměna středověčodní Evropy, odpovědná redakce L. Jan, s. 83-84. Tento názor presvedčivo vyvrátil Petr Elbel. ELBEL, P.: Dějiny neúspěchu, s. 261.

s Jánom, ktorý bol arcibiskup a časovo bol až príliš vzdialený od Šebífa. Preto musí byť totožný s biskupom Silvestrom. Moravský biskup, spomínaný v roku 976, mal teda dve mená Vracen-Silvester tak ako pražskí biskupi Vojtech-Adalbert a Jaromír-Gebhard a najmladší syn Boleslava I. Strachkvas-Kristián, mních kláštora svätého Emeráma v Regensburgu.⁵⁷⁴

Krakov

Ak Ibráhím ibn Ja'kúb spomenul Prahu a Krakov, Olomouc však nie, tak Krakov, ktorý ovládal rozsiahle územie, bol po Prahe najvýznamnejším hradom v přemyslovskej ríši. Preto, ak v Olomouci sídlil biskup, o o skôr sídlil v Krakove, ktorý bol aspoň tak významný, pravdepodobne však významnejší ako Olomouc. O přemyslovskom pôvode krakovského biskupstva svedčí aj zasvätenie biskupskej katedrály českému svätcovi Václavovi.⁵⁷⁵

V Krakove sídlil biskup Prochor a po ňom Prokulf.⁵⁷⁶ Prvý krakovský biskup Prochor a neznámy moravský biskup mohli prijať biskupské

⁵⁷⁴ Petr Elbel predpokladá, že Ján bol posledným moravským arcibiskupom a Silvester bol jeho sufragánom, ktorý sa po páde Veľkej Moravy a zániku svojho biskupstva mohol uchýliť na Moravu do blízkosti arcibiskupa Jána. Pripúšťa však aj to, že Silvester mohol byť neskorším biskupom, ktorého vysvätil arcibiskup Ján a dvaja jeho sufragáni. Silvester sa potom mohol stať Jánovým nástupcom, no nedokázal vypraviť do Ríma posolstvo pre arcibiskupské pálium a moravskú cirkev spravoval len ako biskup, podobne ako Viching po Metodovej smrti. Petr Elbel presvedčivo vysvetlil, že moravským biskupom, ustanoveným v roku 976, bol Vracen. Nevylučuje ani to, že Silvester nebol nástupcom posledného moravského arcibiskupa Jána, ale bol moravským biskupom, spomínaným v roku 976 a mal aj meno Vracen. Až do nástupu Vracena-Silvestra sa o cirkevnú správu Moravy staral regensburský biskup. ELBEL, P.: Dějiny neúspěchu, s. 260-266.

⁵⁷⁵ „*Inuente sunt autem in aerario sancti Uencezlai*“. Spisy dawne skarba i biblioteki kapitulnej krakowskiej II, ad a. 1110, III, ad a. 1252, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 377-378. Kraków w chrześcijańskiej Europie X – XIII w., s. 47-49, 164-165, 340-341. Pražská katedrála prevzala staršie zasvätenie Vítovi, preto ju nezasvätili Václavovi. Česi v Krakove sa rozhodli pre svätého Václava. Podľa Gerarda Labudu sa o zasvätenie krakovského kostola svätému Václavovi postaral Boleslav Chrabrý, ktorý mal přemyslovskú matku a sídlil v Krakove v posledných rokoch vlády svojho otca Meška, alebo niektorý z prvých olomouckých biskupov, ktorým malo Krakovsko podliehať. LABUDA, G.: Kraków biskupi przed rökiem 1000, s. 76-79. Tenże: Mieszko I, s. 176. PIANOWSKI, Z.: Relikty nejstarší svatyně pod katedrálím kostelem na krakovském Wawelu. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 236-238. NIEWIŃSKI, A.: Przestrzeń kościelna, s. 45-47.

⁵⁷⁶ „*Prothorius 969 ordinatur; 16 annos vixit. Proculphus 986 ordinatur; 27 annos vixit.*“ Catalogi episcoporum Cracoviensium II, MMFH I, s. 304-306, MMFH IV, s. 420. Prochor sa nemohol stať biskupom už v roku 969, pretože biskupstvá v přemyslovskej ríši (teda aj biskupstvo v přemyslovskom Krakove) vznikli až v roku 976. Prokulf nemohol byť biskupom 27 rokov čiže až do roku 1013, pretože už v roku 1000 bol krakovským biskupom Poppo. Chronológia oboch krakovských biskupov je teda nemožná alebo takmer nemožná.

svätenie spolu s pražským Thietmarom na začiatku roka 976. V apríli 976 Prochor do Mohuče nešiel, tak ako iní sufragáni mohučského arcibiskupa, ktorí sídlili, podobne ako on, ďaleko od Mohuče.

Začiatkom roka 976 vznikli v přemyslovskej ríši tri biskupstvá, podriadené mohučskému arcibiskupstvu, pražské, krakovské a moravské a svätenie dostali ich prví biskupi, pražský Thietmar, krakovský Prochor a moravský (azda) Silvester.⁵⁷⁷ Pražskej diecéze patrili Čechy a asi aj oderské Chorvátsko, moravskej diecéze Morava s presahom do malého Nitrianska a krakovská diecéza zahŕňala Krakovsko a jeho okrajové územia: Opolsko s Holasickom na západe, provinciu Váh (severné Považie) na juhu a Čerwieňske hrady na východe.

Plány biskupa Vojtecha

2. januára 982 Thietmar zomrel⁵⁷⁸ a novým pražským biskupom sa stal Slavník syn Vojtech. V roku 972 odišiel Vojtech, sprevádzaný svojim vychovávateľom a blízkym priateľom Radlom, do Magdeburgu, kde

Reálny môže byť jedine rok 986, v ktorom mal Prokulf vystriedať Prochora. Prochor mohol v roku 986 zomrieť, Prokulf však nemohol ihneď nastúpiť na jeho miesto. Listina pražského biskupstva, o ktorej zostavenie sa Vojtech postaral, totiž zahrňovala do hraníc Vojtechovej diecézy nielen Moravu ale aj Krakovsko. Krakovské biskupstvo pričinením pražského biskupa Vojtecha ostalo teda, podobne ako biskupstvo moravské, neobsadené a spravoval ho Vojtech. Władysław Abraham a Gerard Labuda považujú Prochora a Prokulfa za olomouckých biskupov, ktorým okrem Moravy malo podliehať aj Krakovsko. ABRAHAM, W.: Początek biskupstwa i kapituły katedralnej w Krakowie. In: ABRAHAM, W.: Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII, Poznań 1962, s. 281-307. LABUDA, G.: Studia II, s. 158-160. Tenže: Kraków biskupi przed rokiem 1000, s. 49-52, 64-76. Tenže: Czeskie chrześcijaństwo, s. 149-150. Ak biskupstvo bolo v Olomouci, nemohlo chybať ani v Krakove, ktorý bol aspoň tak významný ak nie významnejší ako Olomouc. Preto hľadať oboch krakovských biskupov v Olomouci je zbytočné a chybné. Prochora a Prokulfa ako moravských biskupov odmietajú aj Martin Wihoda a Libor Jan a za moravského biskupa, spomínaného v roku 976, považujú Vracena. WIHODA, M.: Morava v 10. století. In: České země v raném středověku, editor P. Sommer, Praha 2006, s. 57-58. Tenže: Morava v době knížecí, s. 100. JAN, L.: Stará Morava, s. 258, 264, pozn. 66. Henryk Łowmiański považuje obe mená za chybné rozdvojenie mena jedného biskupa. ŁOWMIANSKI, H.: Początki IV, s. 500-502. Prehľad rôznych názorov o Prochorovi a Prokulfovi pozri Kraków w chrześcijańskiej Europie X-XIII w., s. 45-47.

⁵⁷⁷ Český kníže zvolal na Levý Hradec „*duchovenstvo, popředných mužov krajiny a ľud*“, aby Thietmara „*všetci všeobecným súhlasom zvolili biskupom*“. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 23, ed. B. Bretholz, s. 44-45. Aj Vojtecha „*všetko duchovenstvo za hodného...celý ľud prevoláva za schopného biskupstva*.“ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 25, ed. B. Bretholz, s. 45-46. Ak pražského biskupa volili Česi, zhromaždení na Levom Hradci, kto a kde volil biskupov moravského a krakovského? Na návrh českého kniežaťa ich volili Moravia v Olomouci a Vislania v Krakove?

⁵⁷⁸ Jana Kanaparza Żywot ś. Wojciecha 6, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 165-166. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 24, ed. B. Bretholz, s. 45.

študoval asi 9 rokov.⁵⁷⁹ 19. februára 982 ho Boleslav II. dal na Levem Hradci zvoliť za pražského biskupa. Biskupské svätenie prijal vo Verone v júni 983.⁵⁸⁰ Český knieža dal Vojtechovi prednosť pred starším Kristiánom. Pre Kristiána by bolo biskupstvo, po ktorom však netužil, vyvrcholením jeho života, pre budúceho svätca to bola len mrzutá povinnosť v záujme štátu. Česi sa rozhodli pre Vojtecha, ktorý mal veľkú vážnosť na cisárskom dvore a tešil sa mimoriadnej priazni samotného cisára Ota II.: *„Tomuto cisárovi bol Vojtech, pražský biskup, tak dôverne známy a tak milý v službách, že ho na Veľkú noc, ktorú kráľ slávil v Cáchach v paláci pred všetkými biskupmi, vyznamenal (celsitudine sublimaret) tou vznešenou službou, aby mu vložil korunu na hlavu a slúžil slávnostnú omšu, čo bolo dovolené konať iba samotnému arcibiskupovi (quod solum fas erat, ut archiepiscopus faceret). A po sviatku ho cisár zavolať do súkromia, dal mu už pred tým dovolenie vrátiť sa do vlasti, vyspovedal sa mu zo svojich hriechov a odporučil mu, aby naňho zbožne spomínal vo svojich modlitbách.“*⁵⁸¹ Vojtech mal široký rozhľad, priamy dosah, veľkú vážnosť a silný vplyv všade tam, kde sa uvažovalo a mohlo rozhodnúť o povýšení pražského biskupstva na arcibiskupstvo.⁵⁸² Ak cisár „vyznamenal“ Vojtecha tým, „čo bolo dovolené konať iba samotnému arcibiskupovi“, zrejme o Vojtechovi ako budúcom arcibiskupovi uvažoval. Druhý možný premyslovský kandidát sa Vojtechovi nevyrovnal. Kristián bol síce vzdelaný a „výrečný“, trčal však v Regensburgu, neskôr v Břevnove a pre realizáciu plánovaného arcibiskupstva nemohol urobiť to, čo by dokázal Vojtech, ktorý mal priamy dosah na Rím, Cáchy a Magdeburg.

Pražský biskup Vojtech sa chcel stať arcibiskupom veľkej cirkevnej provincie.⁵⁸³ Aby mohol svoj plán ľahšie uskutočniť, postaral sa, aby

⁵⁷⁹ Thietmari Chronicon IV 28, cur. W. Trillmich, s. 144-145. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika IV 28, preložil B. Neškudla, s. 107-108. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 25, ed. B. Bretholz, s. 46-47.

⁵⁸⁰ Jana Kanaparza Żywot ś. Wojciecha 8, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 166-167. Brunona Żywot ś. Wojciecha 8, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 193. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 25, 26, ad a. 982, 983, ed. B. Bretholz, s. 46-48.

⁵⁸¹ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 28, ad a. 984, ed. B. Bretholz, s. 50-51. Aj cisár Oto III. „sa často rozprával so svätým Vojtechom a pokladal ho za dôverného priateľa, počúvajúc ochotne, čokoľvek mu Vojtech hovoril.“ Jana Kanaparza Żywot ś. Wojciecha 22, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 177. Keď sa Vojtech v decembri 996 vrátil k Otovi III., musel byť neustále v jeho spoločnosti. Brunona Żywot ś. Wojciecha 20, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 209-210.

⁵⁸² TŘEŠTÍK, D.: Sv. Vojtěch, s. 85, 91-96.

⁵⁸³ TŘEŠTÍK, D.: Sv. Vojtěch, s. 85, 91-96. JAN, L.: Stará Morava, s. 258. MATLA-KOZŁOWSKA, M.: Czy państwo Przemysłidów u schyłku X wieku zasługiowało na arcybiskupstwo? Na marginensie dyskusji o planach ufundowania arcybiskupstwa św. Wojciecha w Pradze.

moravské a krakovské biskupstvo ostali po smrti svojich prvých biskupov neobsadené a pripadli do jeho správy. Keď moravský biskup, asi v treťom roku Vojtechovho biskupstva (985) zomrel, uprázdnené moravské biskupstvo Vojtech spojil s pražským.⁵⁸⁴ Presne tak ako neskôr pražský biskup Šebíř (1031 – 1067) „*spravoval Čechy i Moravu ako jediné a nerozdielne biskupstvo*.“ Po smrti krakovského biskupa Prochora (azda 986) Vojtech rozšíril svoju právomoc aj na územie neobsadeného krakovského biskupstva (ešte predtým ako Krakov asi v roku 987 dobyli Poliáci). Pražský biskup Vojtech, predtým než na jeseň 988 prvý krát opustil Čechy, najpravdepodobnejšie v rokoch 985 a 986, ovládol moravskú a krakovskú diecézu. Vojtechova biskupská právomoc obsiahla celé územie přemyslovskej říše. Práve vtedy (niekedy v rokoch 986-988) vznikol opis hraníc Vojtechovej pražskej diecézy, zachovaný v listine Henricha IV. z roku 1086.⁵⁸⁵

In: Cognitioni gestorum. Studia z dziejów średniowiecza dedykowane Profesorowi Jerzemu Strzelczykowi, red. D. A. Sikorski, A. M. Wyzwa, Poznań – Warszawa 2006, s. 131-147. ELBEL, P.: Dějiny neúspěchu, s. 278-284.

⁵⁸⁴ „*tempore sancti Adalberti Pragensis episcopi secundi anno episcopatus sui tercio Moravien-
sis episcopatus Pragensi episcopio...usque ad tempora Severi episcopi Pragensis sexti et Vra-
tislai ducis Boemie fuit unitus*.“ Granum catalogi praesulum Moraviae ad a. 971, MMFH I, s. 316. JAN, L.: Stará Morava, s. 258. KALHOUS, D.: Záhadné počátky, s. 206-207. ELBEL, P.: Dějiny neúspěchu, s. 279-280. Granum catalogi spomína, že moravské biskupstvo „*bolo zjednotené s cirkvou regensburskou až po dobu svätého Vojtecha*.“ Granum catalogi praesulum Moraviae ad a. 971, MMFH I, s. 316. Granum catalogi si teda nevšima prvého pražského biskupa Thietmara a počiatok pražského biskupstva spája s Vojtechom. Keďže svätý Vojtech dokázal v neskoršej predstave prekryť prvého pražského biskupa Thietmara, akoby on bol prvým pražským biskupom, tak aj zakladacia listina pražského biskupstva z roku 976 mohla v tej istej predstave byť „*privilegium od svätého Vojtecha biskupa*“. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum II 37, ad a. 1086, ed. B. Bretholz, s. 135.

⁵⁸⁵ DHA I, ed. G. Györfy, n. 83, s. 243-246. BUCZEK, K.: O dokumente biskupstva praskiego r. 1086, Roczniki Historyczne 15, 1939, s. 1-48. MARSINA, R.: Štúdie k Slovenskému diplomatúru I. Prvá časť: Obdobie 9. a 10. stor., Historické štúdie 16, 1971, s. 89-104. TUREK, R.: Listina Jindřicha IV. z 29. dubna 1086 (DH IV 390) a její teritoria, Slavia Antiqua 21 1975, s. 69-122. ŁOWMIANSKI, H.: Początki IV, s. 479-490. LABUDA, G.: Studia II, s. 128-139. Tenže: Czeskie chrześcijaństwo, s. 139-141, 153-156. Opis hraníc Vojtechovej diecézy vznikol pravdepodobne v dobe Vojtechovho prvého biskupovania v rokoch 983-989. TŘEŠTÍK, D.: „Veliké město“, s. 50-51. MATLA-KOZŁOWSKA, M.: Pierwsi Przemysłidzi, s. 170-219. Granum cathalogi spomína, že spojenie moravského biskupstva s pražským v treťom roku Vojtechovho biskupovania čiže 985 „*bolo potvrdené pápežom Benediktom VII. a cisárom Otom II.*“ Obaja však zomreli už v roku 983. Ak teda Benedikt VII. a Oto II. niečo pražskému biskupstvu potvrdili, tak to mohla byť zakladacia listina pražského biskupstva z roku 976. Keď Vojtech spojil tri diecézy do jednej, dal obnoviť zakladacie privilegium pražského biskupstva a vniesol do neho novú situáciu a to tak, akoby to bola situácia pôvodná. Obnovené privilegium prevzalo pôvodný text z roku 976 aj s tým, že ono „*je ako od pápeža Benedikta tak od cisára Ota I. (správne Ota II.) potvrdené*“. Len takto sa mohlo stať, že pápež Benedikt VII. a cisár Oto II. potvrdili privilegium, opisujúce hranice veľkej Vojtechovej diecézy, ktorá opisovanú veľkosť nadobudla až po ich smrti. DHA I, ed. G.

Vojtech musel pre svoju budúcu arcidiecézu plánovať štyri diecézy. Musela mať arcibiskupstvo a tri podriadené biskupstvá, aby bola sebestačná pri vysväcovaní vlastných biskupov, tak ako v roku 899 Veľká Morava⁵⁸⁶ a v roku 1000 Poľsko⁵⁸⁷ a Uhorsko.⁵⁸⁸

Györffy, n. 83, s. 245. Oto I. sa do spomínaného privilegia dostal omylom, zámenou za Ota II. KALHOUS, D.: Záhadné počátky, s. 199-201. ELBEL, P.: Dějiny neúspěchu, s. 272-276.

⁵⁸⁶ MMFH III, Epistolae n. 109, s. 233-234. CDES 1, ed. R. Marsina, n. 39, s. 32-33.

⁵⁸⁷ Thietmari Chronicon IV 45, cur. W. Trillmich, s. 162-163. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika IV 45, přeložil B. Neškudla, s. 116. Galli Chronicon I 6, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 400-401.

⁵⁸⁸ MÚCSKA, V.: About the First Hungarian Bishoprics. In: East Central Europe at the Turn of the 1st and 2nd Millenia, ed. V. Múcska. Acta historica Posoniensia 2, Bratislava 2002, s. 125-126. Tenže: O prvých uhorských biskupstvách, Historický časopis 51, 2003, č. 1, s. 14-16. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 224-226.

9. ROZPAD PŘEMYSLOVSKEJ ŘÍŠE

Koniec česko-poľského spojenectva

V decembri 983 zomrel cisár Oto II.⁵⁸⁹ Zanechal po sebe mladú vdovu Theofano a trojročného syna Ota, ktorého v Cáchach na vianoce 983 korunovali za kráľa. Bývalý bavorský vojvoda Henrich Svárľivý sa zmocnil malého Ota a vystúpil s nárokom na kráľovskú moc.⁵⁹⁰ Veľkú noc 984 strávil Henrich v Quedlinburgu, kde mu časť ríšskych veľmožov a spolu s nimi aj tri slovanské kniežatá, poľský Meško, obodritský Mstivoj a český Boleslav, vzdali hold a uznali ho za kráľa.⁵⁹¹ Meško získal dcéru míšenskeho markgrófa Rigdaga (982 – 985) za manželku pre svojho syna Boleslava Chrabrého.⁵⁹² Poľské knieža s míšenským markgrófom spájal predovšetkým spoločný strach z Luticov. Spupný Henrich však čoskoro začal strácať podporu v ríši. Nedokázal sa presadiť ani v Bavorsku, kde bol kedysi vojvodom a 29. júna 984 musel cisárovnjej vrátiť syna Ota.⁵⁹³ Pravdepodobne vtedy na stranu Ota III. prešli aj Rigdag a Meško. V lete 984 Henrich prišiel do Čiech, kde ho s poctami privítal Boleslav II. Nepochybne sa dohodli, že rozbijú poľsko-míšenské spojenectvo, namierené proti Henrichovi. Keď Henrich opustil Čechy, české vojsko ho sprevádzalo cez celé územie Rigdagovej Míšenskej marky. V Mohelne (Alt-Mügel) sa Henrich postavil na čelo saského vojska a tiahol do Durínska. Česi na spiatočnej ceste využili neprítomnosť míšenského markgrófa Rigdaga a (určite podľa predchádzajúcej dohody s Henrichom) zmocnili sa Míše.⁵⁹⁴ Potom sa do Míše dostavil Boleslav II. a vyhnal míšenského

⁵⁸⁹ Thietmari Chronicon III 25, cur. W. Trillmich, s. 112-115. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika III 25, přeložil B. Neškudla, s. 91.

⁵⁹⁰ Thietmari Chronicon III 26, cur. W. Trillmich, s. 115-116. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika III 26, přeložil B. Neškudla, s. 92. EICKHOFF, E.: Theophanu und der König. Otto III. und seine Welt, Stuttgart 1996, s. 93-106.

⁵⁹¹ Thietmari Chronicon IV 2, cur. W. Trillmich, s. 116-117. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika IV 2, přeložil B. Neškudla, s. 93-94. EICKHOFF, E.: Theophanu, s. 106-107.

⁵⁹² Thietmari Chronicon IV 58, cur. W. Trillmich, s. 174-175. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika IV 58, přeložil B. Neškudla, s. 123. JASIŃSKI, K.: Rodowód pierwszych Piastów, Warszawa – Wrocław 1992, s. 84-85.

⁵⁹³ Thietmari Chronicon IV 3-4, cur. W. Trillmich, s. 116-119. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika IV 3-4, přeložil B. Neškudla, s. 94. EICKHOFF, E.: Theophanu, s. 107-109, 111-115.

⁵⁹⁴ Thietmari Chronicon IV 5, cur. W. Trillmich, s. 118-121. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika IV 5, přeložil B. Neškudla, s. 94-96. EICKHOFF, E.: Theophanu, s. 109-110, 205-206. LABUDA, G.: Mieszko I, s. 163-165. BULÍN, H.: Česko-veľtské a poľsko-veľtské vzťahy ve druhé polovině 10. století. (Dvě kapitoly z dějin vztahů západoslovanských v období raného feudalismu), Studia z dziejów polskich i czechosłowackich I, Wrocław 1960, s. 30-31.

biskupa Folkolda.⁵⁹⁵ Keďže Rigdag bol Meškovým spojencom, obsadenie Míšeň Čechmi, muselo zhoršiť česko-poľské vzťahy.

Henrich sa 25. júna 985 podrobil Otovi III., uznal vládu cisárovnej Theofano a dostal naspäť Bavorsko.⁵⁹⁶ Na jeseň 985 Meško s veľkým vojskom posilnil saskú výpravu proti Luticom.⁵⁹⁷ Vtedy zomrel Rigdag a Boleslav II. vydal Míšeň novému markgrófovi Ekkehardovi, s ktorým sa do Míšeň vrátil aj Folkold.⁵⁹⁸ Veľkú noc 986 Boleslav a Meško strávili v Quedlinburgu, kde bavorský vojvoda Henrich obsluhoval Ota III.⁵⁹⁹ V tomto roku (v júni alebo júli) sa Meško opäť pridal k saskému vojsku, ktoré viedol Oto III. do boja proti Luticom.⁶⁰⁰

Poľský knieža, ktorý sa veľmi pohotovo pridal na stranu Ota III. a následne tiahol s jeho vojskom proti Luticom, si získal veľkú priazeň otonského dvora. Český knieža až tak ďaleko nezašiel. Medzi oboma kniežatami rástlo napätie, ktoré začalo v lete 984, keď Meško bol už spojencom Ota III. a Boleslav ešte zotrval na strane Henricha a vystupňovalo sa v lete 985, keď Česi obsadili Míšeň.⁶⁰¹ Meško zatúžil po rozsiahlych přemyslovských územiach. Chystal útok a keďže v otonských očiach mal pred Boleslavom značný náskok, mohol si byť istý, že cisárovná Theofano bude v pripravovanej vojne proti Čechom, stáť na jeho strane. Niekdajšie polsko-české spojenectvo sa rozplynulo a z bývalého spojenca sa stal nepriateľ.

⁵⁹⁵ Thietmari Chronicon IV 6, cur. W. Trillmich, s. 120-121. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika IV 6, přeložil B. Neškudla, s. 96. LABUDA, G.: Studia II, s. 258-259.

⁵⁹⁶ Thietmari Chronicon IV 8, cur. W. Trillmich, s. 122-123. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika IV 8, přeložil B. Neškudla, s. 97. EICKHOFF, E.: Theophanu, s. 115-120, 143-144.

⁵⁹⁷ Ann. Hildesheim. ad a. 985, con. G. Waitz, s. 24. Annales Altahenses maiores ad a. 985, recognovit E. L. B. ab Oefele, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi, Hannoverae 1890, s. 15. Annales Quedlinburgenses ad a. 985, ed. G. H. Pertz, Monumenta Germaniae historica, Scriptorum III, Hannoverae 1839, s. 66.

⁵⁹⁸ Thietmari Chronicon IV 6, cur. W. Trillmich, s. 120-121. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika IV 6, přeložil B. Neškudla, s. 96.

⁵⁹⁹ Thietmari Chronicon IV 9, cur. W. Trillmich, s. 122-125. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika IV 9, přeložil B. Neškudla, s. 97. EICKHOFF, E.: Theophanu, s. 222-225. Podľa Gerarda Labudu Boleslav II. na Veľkú noc 986 v Quedlinburgu nebol. Míšeň sa vzdal až v roku 987 a v odpore zotrval až do roku 990. LABUDA, G.: Studia II, s. 266. Tenže: Mieszko I, s. 165-170, 182-185. Jeho názor vyvrátil Hynek Bulín. BULÍN, H.: Česko-veleťské a polsko-veleťské vzťahy, s. 31-37.

⁶⁰⁰ Ann. Hildesheim. ad a. 986, cont. G. Waitz, s. 24. Ann. Altah. maior. ad a. 986, rec. E. L. B. ab Oefele, s. 15. Ann. Qued. ad a. 986, ed. G. H. Pertz, s. 67. EICKHOFF, E.: Theophanu, s. 225-226.

⁶⁰¹ LÜBKE, Ch.: Mocenské faktory na východě otonské říše v době Boleslava II. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 213.

Meškov syn Boleslav Chrabrý sa po Rigdagovej smrti rozišiel s jeho dcérou a v roku 986 sa druhý krát oženil. Za manželku si vzal dcéru uhorského kniežata Gejzu.⁶⁰² Takto Meško našiel spojenca proti Čechom aj v Uhorsku. Ríša Boleslava II., ktorá mala s Uhorskom dlhú hranicu, sa ocitla v nepriateľskom obklúčení.

Strata Krakovska, malého Nitrianska a oderského Chorvátska

V roku 987 Sasi znova tiahli proti Luticom. Meško sa k nim už nepridal,⁶⁰³ pretože začal vojnu proti Čechom, ktorá trvala až do roku 990: „Za onoho času Meško a Boleslav sa medzi sebou znepriatelili, veľmi si najvzájom škodili.“⁶⁰⁴ Vojna začala poľským útokom na Krakov. Meško „sa ihneď zmocnil lšťou hradu Krakov a všetkých Čechov, ktorých tam zastihol, dal pobiť mečom.“⁶⁰⁵ S Krakovom ovládol aj celé Krakovsko.⁶⁰⁶ Meško odovzdal Krakovsko do správy svojmu synovi a vyhliadnutému nástupcovi Boleslavovi Chrabrému.⁶⁰⁷

Český kronikár Kosmas datoval stratu Krakova až do roku 999. Podľa Kosmasa bol to až Boleslav III., kto „neudržal dobytých hraníc“. Až keď Boleslav II. 7. februára 999 zomrel a kniežatom sa stal jeho syn Boleslav III., až vtedy Meško podľa Kosmasa zaútočil. Ak Kosmas dal umierajúcemu Boleslavovi II. do úst rozsiahlu reč, v ktorej varuje svojho syna pred neprávostami, ktoré „zúžia hranice tejto krajiny, ktoré som ja rozšíril až k horám za Krakovom, ktoré sa volajú Tatry“,⁶⁰⁸ nemohol stratu

⁶⁰² „et tunc ab Ungaria sumpsit uxorem, de qua habuit filium, Besprim nomine, similiter expellens eam.“ Thietmari Chronicon IV 58, cur. W. Trillmich, s. 174-175. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika IV 58, přeložil B. Neškudla, s. 123. WERTNER, M.: Az Árpádok családi története, s. 33-35. VAJAY, Sz.: Grossfürst Geysa von Ungarn. Familie und Verwandtschaft, Südost-Forschungen 21, 1962, s. 48, 58, 69, 73, 88-89. JASIŃSKI, K.: Rodowód pierwszych Piastów, s. 85-86.

⁶⁰³ Ann. Hildesheim. ad a. 987, cont. G. Waitz, s. 24. Ann. Altah. maior. ad a. 987, rec. E. L. B. ab Oefele, s. 15. Ann. Qued. ad a. 987, ed. G. H. Pertz, s. 67. Thietmari Chronicon IV 18, cur. W. Trillmich, s. 134-135.

⁶⁰⁴ Thietmari Chronicon IV 11, cur. W. Trillmich, s. 126-127. ŁOWMIAŃSKI, H.: Początki V, s. 571.

⁶⁰⁵ „Nam dux Poloniensis Mescio quo non fuit alter dolosior homo mox urbem Kracov abstulit dolo, omnibus quos ibi invenit Boemis extinctis gladio.“ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 34, ed. B. Bretholz, s. 60.

⁶⁰⁶ LABUDA, G.: Studia II, s. 167-211, 258-259, 264-293, 306-308. Tenže: Mieszko II król polski (1025 - 1034). Czasy przelomu w dziejach państwa polskiego, Kraków 1992, s. 23. Tenže: Kraków biskupi przed rokiem 1000, s. 76-80. Tenže: Czeskie chrzescijaństwo, s. 144-145. Tenže: Mieszko I, s. 172-176.

⁶⁰⁷ LABUDA, G.: Studia II, s. 255-258, 288-293. Tenže: Mieszko I, s. 174-176, 188-190.

⁶⁰⁸ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 33, ed. B. Bretholz, s. 59-60.

Krakova datovať správne do roku 987. Jeho obľúbenec Boleslav II. musel predsa svoju ríšu zanechať nezmenšenú.

Českú vojenskú posádku, ktorá kládla odpor, mal vtedy nielen Krakov ale aj Nitra. Uhorský Anonymus sa obširne rozpísal o uhorskej výprave „*ku končinám Čechov až k hradu Nitra (versus fines Boemorum usque ad castrum Nitra)*“. Uhorské vojsko sa stretlo s prvým odporom pri Hrone, kde muselo dobývať Varád (Tekovský Hrádok). Postupujúci Uhri „*videli obyvateľov onej provincie Slovanov a Čechov (Sclavos et Boemos), že sa stavajú na odpor za pomoci kniežata Čechov.*“ Uhri si najprv vynútili prechod cez rieku Nitru, pričom „*z Čechov a Slovanov zásahmi šípov mnohých zabili*“. Tí sa stiahli do hradu, kde kládli odpor. Uhri dobyli Nitru v krvavom boji. Potom obsadili hrady Šintava, Hlohovec, Trenčín, Beckov a Bana a prenikli až k rieke Morava, kde stanovili uhorské hranice.⁶⁰⁹

Anonymov obširný opis dobytia Nitry a malého Nitrianska uhorským vojskom má len malú historickú hodnotu. Je plný anachronizmov, vymyslených podrobností a čisto literárnych obrazov, presne tak, ako opisy dobývania iných hradov a území. Avšak o dávných národoch na uhorskom území mal Anonymus vedomosti, ktoré v najhrubších obrysoch odrážali dávnu históriu. Ak písal, že kedysi dávno v Karpatskej kotline sídlili alebo vládli Rimania,⁶¹⁰ Huni,⁶¹¹ Bulhari⁶¹² a ak spomenul aj vládu moravských kniežat („*Morout*“ a „*Menumorout*“) v Biharsku,⁶¹³ tak v tom hlavnom sa nemýlil. Významné ríše, Rímsku, Hunskú, Bulharskú a Veľkomoravskú, máme na území neskoršieho Uhorska spoľahlivo doložené. Do tohto spoľahlivého historického kontextu patrí aj česká prítomnosť v Nitriansku. Čechov v Nitre si Anonymus teda nevymyslel.

Česká posádka v Nitre, o ktorej písal Anonymus, skončila rovnako ako česká posádka v Krakove, ktorú spomenul Kosmas. Keď sa poľský knieža Meško zmocnil Krakova, „*všetkých Čechov, ktorých tam zastihol, dal pobiť mečom.*“ Nitru, ktorú bránili „*Česi a všetci slovanskí Nitriania (Boemi et omnes Nytrienses Sclavi)*“, dobyli Uhri „*a preliali tam krv mnohých protivníkov.*“⁶¹⁴ Zo správ Kosmasa a Anonyma vyplýva, že Nitru a Krakov bránili Česi a že oba významné hrady stratili v krvavom boji. Táto

⁶⁰⁹ Anonymi (P. magistri) Gesta Hungarorum 33-37, SRH I, s. 74-80.

⁶¹⁰ Anonymi (P. magistri) Gesta Hungarorum 1, 11, 46, 48, 49, SRH I, s. 35, 36, 48, 94, 97-99.

⁶¹¹ Anonymi (P. magistri) Gesta Hungarorum 1, 11, 12, 14, 19, 46, 50, SRH I, s. 35, 48, 51, 53, 59, 94, 95, 101.

⁶¹² Anonymi (P. magistri) Gesta Hungarorum 11, 12, 14, 39, 41, 42, SRH I, s. 48, 51, 53, 54, 81-83, 86.

⁶¹³ Anonymi (P. magistri) Gesta Hungarorum 11, 19, 20, 22, 28, 50-52, SRH I, s. 49, 59-62, 64, 70, 101-106.

⁶¹⁴ Anonymi (P. magistri) Gesta Hungarorum 37, SRH I, s. 78.

podobnosť svedčí o tom, že Nitra mala českú posádku v tom istom čase, v ktorom ju mal Krakov. Boli to vojaci, ktorých tam umiestnili a držali české kniežatá Boleslav I. a Boleslav II.

„*Nytrienses Sclavi*“, ktorí spolu s Čechmi bránili Nitru, sú doslova „*Nitrania Slavania*“ čiže Nitrania, ktorí sú Slavania, teda slovanskí Nitrania.⁶¹⁵ Uhorský kronikár týchto slovanských Nitranov nazval „*Messiani*“.⁶¹⁶

Keď Meško I. dobyl v roku 987 Krakov, Krakovsko stratilo na svojom južnom okraji malé kniežatstvo Váh. Vtedy sa dve malé kniežatstvá, malé Nitriansko a Váh, znova spojili s malými kniežatstvami Hont a Boršod. Nitrianske kniežatstvo obnovilo pod uhorskou vládou svoju územnú celistvosť.

V roku 988 (prípadne až 989) sa Meško zmocnil oderského Chorvátska⁶¹⁷ a spojil ho s Opolskom a Holasickom, ktoré odtrhol od Krakovska, čím vytvoril novú provinciu, ktorá dostala meno Sliezsko, podľa chorvátskych Slezanov, ktorých hrad Vratislav sa stal hlavným hradom novej poľskej provincie.

Pražský biskup Vojtech, ktorému patrila aj cirkevná správa Moravy a Krakovska, opustil na jeseň 988 Čechy a na jar 989 prišiel do Ríma. V zime 989/990 bola v Ríme aj cisárovná Theofanu. Cisárovná mohla významne podporiť žiadosť poľského kniežaťa Meška k pápežovi Jánovi XV., aby vzal do ochrany Poľsko, ktoré Meško daroval svätému Petrovi.⁶¹⁸ Vojtech, ktorý bol vtedy v Ríme, dal (predtým ako sa v marci alebo v apríli 990 vzdal biskupskej hodnosti a vstúpil do adventínskeho kláštora) súhlas

⁶¹⁵ V auguste a v septembri 1074 boli „*Nitrania (Nitrienses)*“ pripravení a odhodlaní brániť hlavný hrad svojho kniežatstva Nitru nielen proti zosadenému uhorskému kráľovi Šalamúnovi ale aj proti jeho spojencovi, nemeckému kráľovi Henrichovi IV., ktorý s veľkým vojskom tiahol cez Nitriansko. Chron. Hung. comp. saec. XIV. 127-128, SRH I, s. 180-181. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 284-285, 303-304.

⁶¹⁶ Simonis de Keza Gesta Hungarorum II 32, SRH I, s. 166-167. MMFH I, s. 266-267. Chron. Hung. comp. saec. XIV. II 32, SRH I, s. 291-292. MMFH I, s. 286-287. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 160-164, 304-305.

⁶¹⁷ LABUDA, G.: Mieszko I, s. 170-172. Prehľad názorov o Sliezsku v 10. storočí podávajú Lech Tyszkiewicz a Przemysław Urbańczyk. TYSZKIEWICZ, L.: Przyłączenie Śląska do monarchii piastowskiej pod koniec X wieku. In: Od plemienia do państwa. Śląsk na tle wczesnośredniowiecznej Słowiańszczyzny Zachodniej, ed. L. Leciejewicz, Wrocław – Warszawa 1991, s. 121-152. URBAŃCZYK, P.: Polityczna przynależność Śląska w desiątym stuleciu w najnowszej polskiej historiografii. In: Dějiny ve věku nejistot, uspořádali J. Klápště, E. Plešková, J. Zemlička, s. 292-304. Tenže: Trudne początki Polski, Wrocław 2008, s. 80-81, 192-215.

⁶¹⁸ Piotr Bogdanowicz vyslovil predpoklad, že cisárovná podporila nielen Meškovo darovanie, ale spolu s Meškovou darovacou listinou, ktorú dala vyhotoviť vo svojej kancelárii, odovzdala pápežovi aj Meškovi žiadosť o vlastnú cirkevnú provinciu a kráľovskú korunu. BOGDANOWICZ, P.: Geneza aktu dyplomatycznego zwanego Dagome iudex, Roczniki Historyczne 25, 1959, s. 26-33.

k odtrhnutiu sliezskeho územia na strednej Odre (Chorvátsko) od pražskej diecézy a na hornej Odre (Opolska a Holasicka) od krakovskej diecézy.⁶¹⁹ Odstúpením Sliezska vyšiel v ústrety pápežovi, ktorý ochotne prijal do svojej ochrany zväčšený poľský štát.

Meško daroval svätému Petrovi „jeden hrad v úplnosti, ktorý sa nazýva Hniezdno (*Schinesghe*), so všetkými jeho pertineniami... až po Krakov (*Craccoa*) a od samotného Krakova až na riekou Odra priamo do miesta, ktoré sa nazýva Olomouc (*Alemure*) a od samotného Olomouca až k územiu Milčanska (*Milze*)“.⁶²⁰ „*Craccoa*“ je nielen samotný Krakov ale aj celé Krakovsko⁶²¹ a „*Alemure*“ je nielen Olomouc ale aj celá Morava, ktorá Olomoucu podliehala. Ak Meškov štát siahla „až na riekou Odra priamo do miesta, ktoré sa nazýva Olomouc a od samotného Olomouca až k územiu Milčanska“, Sliezske patrilo Meškovi. Ak poľské územie, ktoré Meško daroval svätému Petrovi, zahŕňalo celé Sliezske, tak Dolné Sliezske (Chorvátsko) už nepatrilo pražskej a Horné Sliezske (Opolsko a Holasicko) krakovskej diecéze, ale patrili do poznanského biskupstva. Bez Sliezska (najmä bez Horného) Čechy nemali spojenie s Krakovskom. Preto Krakovsko aj s jeho vedľajšími územiami Boleslav II. stratil ešte pred stratou oderského Chorvátska.

Ak územie, ktoré Meško daroval svätému Petrovi, siahalo len „po Krakov“, tak Krakovsko (tak ako podobne spomínaný Olomouc a Milčansko)

⁶¹⁹ Podľa Charlotte Warnke Vojtech po príchode do Ríma roku 989 dal súhlas so zmenšením svojej diecézy. WARNKE, Ch.: *Ursachen und Voraussetzungen der Schenkung Polens an den heiligen Petrus*. In: *Europa Slavica – Europa Orientalis. Festschrift für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag*, hg. K. Grothusen – K. Zernack, Berlin 1980, s. 153-161, 175-176. TŘEŠTÍK, D.: *Sv. Vojtěch*, s. 88-90. ELBEL, P.: *Dějiny neúspěchu*, s. 281. Podľa Gerarda Labudu tento súhlas dali až mohučský arcibiskup Willigis a pražský biskup Thiedag v roku 999. LABUDA, G.: *Aspekty politiczne i kościelne tzw. „zjazdu gnieźnieńskiego“ w roku 1000*. In: *Ziemie polskie w X wieku*, pod redakcją H. Samsonowicza, s. 26-28, 32.

⁶²⁰ „*Dagome iudex et Ote senatrix et filii eorum Misica et Lambertus nescio cuius gentis homines...leguntur beato Petro contulisse unam civitatem in integro qua vocatur Schinesghe cum omnibus suis pertinentiis infra hoc affines, sicuti incipit a primo latere longum mare, fine Pruzze usque in locum, qui dicitur Russe, et fine Russe extendente usque in Craccoa, et ab ipsa Craccoa usque ad flumen Oddere recte in locum, qui dicitur Alemure, et ab ipsa Alemura usque in terram Milze, et a fine Milze recte intra Oddere et exinde ducente iuxta flumen Oddera usque in predictam civitatem Schinesghe.*“ Darowizna Gniezna. MPH I, ed. A. Bielowski, s. 148-149. ŁOWMIAŃSKI, H.: *Początki Polski V*, s. 595-612. WARNKE, Ch.: *Ursachen und Voraussetzungen*, s. 127-177. LABUDA, G.: *Studia II*, s. 240-263. Tenże: *Mieszko I*, s. 177-195.

⁶²¹ Pozri pozn. 464, 465. Aj Nitrava (neskôr Nitra) bol hrad a zároveň aj kniežatstvo. STEINHÜBEL, J.: *Nitrianske kniežatstvo*, s. 69, 136. Napokon podľa Ibráhíma ibn Ja'kúba aj Praha bola nielen „*mesto (madínatu)*“ ale aj jedna „*z krajín (l-biládi)*“: „*A mesto Praha je...najbohatšou z krajín na tovar.*“ Zpráva o Slovanech Ibráhíma ibn Ja'kúba 6, MMFH III, s. 413.

ležalo za jeho hranicami. Ak Krakovsko k Meškovi Poľsku patrilo a napriek tomu ležalo za hranicami darovaného územia, Meško nedal do ochrany pápeža celé územie svojho štátu. Nemohol mu darovať Krakovsko, pretože až do roku 1000 patrilo k mohučskej arcidiecéze.

Meško sa zrejme postaral aj o obsadenie uprázdneného krakovského biskupstva. Druhým krakovským biskupom sa stal Prokulf (asi 989 – asi 996), ktorý, tak ako jeho predchodca Prochor, podliehal mohučskému arcibiskupovi. Po dobytí Krakova Meškom I. malo Poľsko dve biskupstvá, misijné v Poznani a riadne v Krakove.

V júli 990 sa český knieža Boleslav II. pokúsil získať naspäť aspoň Sliezsko. Spojil sa s Luticmi a tiahol na strednú Odru, aby „svoju odlúčenú krajinu (*regnum sibi ablatum*)“ od Meška vymohol. Meško Boleslavov útok zastavil.⁶²² Krakovsko a Sliezsko ostali Poľsku a český knieža to už nemohol zmeniť.

Odpadnutie Moravy

Po ťažkých územných stratách a po neúspešnej výprave Boleslava II. na strednú Odru proti Meškovi I. začala upadať aj česká moc na Morave. Boleslava II. ochromila choroba až natoľko, že „*knieža nemohol vládnuť sám sebou, ale vládli predáci*“.⁶²³ Ak v Čechách „*vládli predáci*“, o to skôr bola v moci malých miestnych kniežat a mimo dosahu českého kniežata vzdialenejšia Morava. Tak ako v Čechách rozhodovali najmocnejší veľmoži, napríklad Vršovci, tak malé kniežatá získali na Morave v posledných rokoch vlády Boleslava II. ešte väčšiu voľnosť a úplne na seba strhli moc. Česká moc na Morave upadla až do tej miery, že Kristián, brat kniežata Boleslava II., keď niekedy v rokoch 992-994 písal svoju legendu,⁶²⁴ vnímal Moravu ako cudziu krajinu. Spomína previnenia veľkomoravského kniežata Svätopluka, pre ktoré je „*jeho krajina aj s bývajúcimi obyvateľmi...trápená so svojimi poliami a plodinami rozličnými pohromami, takže až do dnešného dňa stoná. Lebo bola daná na plienenie a zajatie a koristiť a posmech a spustošenie a na potupu všetkému telu, chodiacemu po ňom...*

⁶²² Thietmari Chronicon IV 11-13, cur. W. Trillmich, s. 126-129. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika IV 11-13, přeložil B. Neškudla, s. 99-100. Ann. Hildesheim. ad a. 990, cont. G. Waitz, s. 25. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1, s. 620-625. LOWMIAŃSKI, H.: Początki V, s. 571-575. EICKHOFF, E.: Theophanu, s. 394-399. Spomínané „*regnum ablatum*“, ktoré chcel Boleslav II. získať späť, bolo nepochybne Sliezsko. TYSZKIEWICZ, L.: Przyłączenie Śląska, s. 141-152.

⁶²³ „*Et quia tunc temporis dux non erat sue potestatis, sed comitum*“. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 29, ed. B. Bretholz, s. 53. Thietmari Chronicon VII 56, cur. W. Trillmich, s. 416-419. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika VII 56, přeložil B. Neškudla, s. 249.

⁶²⁴ TRĚŠTÍK, D.: Počátky, s. 117-137.

pretože kto uvidí horieť dom svojho suseda (*domus vicini sui*), je povinný mať starosť o svoj.⁶²⁵ Morava, niekdajšia Svätoplukova krajina, bola pre vzdelaného Čecha, akým bol Kristián, „*dom suseda*“, krajina, ktorá (na rozdiel od Čiech) „*až do dnešného dňa stoná*“. Kristián vnímal Moravu ako krajinu odlišnú od Čiech, akoby k Čechám nepatrila. Ak vo vojsku, ktoré v roku 995 český knieža Boleslav II. poslal na pomoc cisárovi Otovi III., boli len „*Boemani*“⁶²⁶ čiže Česi, sotva v ňom boli aj Moravania.

Gall Anonym napísal, že Moravu si podriadil poľský knieža Boleslav Chrabrý a Kosmas, že Poliaci ovládli „*celú Moravu*“ a že sa to stalo „*po smrti Boleslava II.*“⁶²⁷ Poľský knieža, aby dokonale využil zmätok v Čechách v posledných rokoch vlády chorého Boleslava II., ovládol Moravu vtedy, keď tento zmätok so smrťou Boleslava II. vrcholil. Boleslav II. zomrel 7. februára 999 a poľský knieža zaútočil „*ihneď*“ po jeho smrti čiže ešte v roku 999, nie však na Krakov, ako píše Kosmas, ale na Moravu. Boleslav Chrabrý ovládol Moravu až po Dunaj.⁶²⁸ Ak Olomouc mal českú posádku, skončila zrejme podobne ako 12 rokov predtým česká posádka v Krakove. Azda v tom čase podľahol útoku a zanikol hrad v Starých Zámkoch v Líšni pri Brne.⁶²⁹ Do moravských hradov vstúpili vojaci Boleslava

⁶²⁵ *Legenda Christiani* 1, ed. J. Ludvíkovský, s. 16-17.

⁶²⁶ Pozri pozn. 671.

⁶²⁷ „*post obitum secundi Bolezlai...totam Moraviam vi obtinuerant Polonii.*“ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum* I 40, ed. B. Bretholz, s. 75. *MMFH* I, s. 202-203. B. Krzemińska predpokladá obsadenie Moravy Poliakmi v roku 1002. Knieža Vladivoj hneď nato (začiatkom novembra 1002) prišiel do Regensburgu, kde sa podrobil kráľovi Henrichovi II. a prijal od neho Čechy ako léno. KRZEMIENSKA, B.: Krize českého státu na přelomu tisíciletí, *Československý časopis historický* 18, 1970, s. 506-507. Táže: Břetislav I. Čechy a střední Evropa v prvé polovině XI. století, Praha 1999, s. 29-31. WIHODA, M.: Die mährischen Eliten als Problem der Kontinuität (oder Diskontinuität?) der böhmischen Geschichte. In: *Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas* (mit einem speziellen Blick auf die großmährische Problematik). *Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno* 25, editor P. Kouřil, Brno 2005, s. 14-15. Tenže: *Morava v 10. století*, s. 62.

⁶²⁸ HAVLÍK, L.: K otázce hranice jižní Moravy v době Boleslava Chrabrého. Příspěvek k česko-polským vztahům na počátku 11. století, *Studia z dziejów polskich i czechosłowackich* I, 1960, s. 73-91.

⁶²⁹ Na základe nálezu ojedinelej mince Čeněk Staňa vyslovil názor, že hrad Staré Zámky v Brne – Líšni podľahol českému útoku za vlády Boleslava II. STAŇA, Č.: Pronikání Boleslava II. na Brněnsko ve světle archeologických objevů. In: *Přemyslovský stát kolem roku 1000*, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 200-208. Drobnú mincu, nájdenú pod zrútenou hradbou v Starých Zámkoch pri Líšni pravdepodobne nedal raziť Boleslav II. Nemôžeme ju považovať za doklad o útoku Boleslava II. proti tomuto hradu a proti južnej Morave okolo roku 995. LUTOVSKÝ, M. – PETRÁŇ, Z.: *Slavníkovci. Mýtus českého dějepictví*, Praha 2005, s. 114-115, 157-158. Podľa Martina Wihodu Boleslav Chrabrý, kvôli nepriestupným horám na moravsko-sliezskom pomedzí, stratil záujem o Moravu už v roku 1018. WIHODA, M.: *Morava v 10. století*, s. 63. Ak nepriestupné hory na moravsko-sliezskom

Chrabrého.⁶³⁰ V južnom predpolí Moravskej brány Poliaci vybudovali hrad Přerov.⁶³¹

Po obsadení Moravy výrazne vzrástol poľský vplyv aj v Čechách.⁶³² Sovládnutím Nitrianska v roku 1001 Poliaci dosiahli aj Bratislavu.⁶³³ Hradba, ktorú Bratislavský hrad vtedy dostal, mala rovnakú stavbu ako hradba moravského Přerova a hradby vtedajších poľských hradov.⁶³⁴

Rozhárané pomery, ktoré vládli na Morave v posledných rokoch vlády Boleslava II., pokračovali aj v dobe poľskej nadvlády: „*Bez najväčšieho strachu na týchto územiach nikto nevládne. Čistá láska zapudená stoná, lebo tam vládne vierolomnosť spojená s klamom.*“⁶³⁵ Morava nebola teda takou priamou súčasťou Poľska ako Krakovsko a Sliezske. Boleslav Chrabrý ju k svojej ríši pripojil asi tak ako v roku 1002 Milčansko a Lužicu. Preto v marci roku 1000, keď krakovské biskupstvo prešlo z arcidiecézy mohučskej do hniezdenskej, Morava ostala naďalej pod Mohučou.

Malé moravské kniežatá, ktoré spolupracovali s poľským kniežatom, si svoje postavenie udržali a posilnili. Moravania boli v nasledujúcich rokoch spojencami Boleslava Chabrého. „*Moravania Boleslavovi vojaci*

pomedzí, spomínané Gallom Anonymom, neboli prekážkou, aby Břetislav I. trvalo pripojil k Morave Opavsko, neboli ani prekážkou, kvôli ktorej by Boleslav Chrabrý stratil v roku 1018 o Moravu záujem.

⁶³⁰ Poľskú posádku mohol mať hrad Pustiměř (Zelená hora). STAŇA, Č.: Pustiměřský hrad. In: *Archaeologia historica* 18, 1993, s. 181-197. Tenže: *Archeologische Erforschung mährischer Höhenburgwälle*. In: *Frühmittelalterliche Machtzentren in Mitteleuropa – mehrjährige Grabungen und ihre Auswertung*. Internationale Tagungen in Mikulčice III, Brno 1996, s. 275-278. LUTOVSKÝ, M.: Po stopách prvých Přemyslovců III. *Správa a obrana země (1012 – 1055)*. Od Oldřicha po Břetislava I., Praha 2008, s. 208-212.

⁶³¹ STAŇA, Č.: Přerov – eine Burg des Boleslaw Chrobry in Mähren. In: *Frühmittelalterliche Burgenbau in Mittel- und Osteuropa*, hg. J. Henning – A. T. Ruttikay, Bonn 1998, s. 49-69. Tenže: *Archeologische Erforschung*, s. 275-278. Tenže: *Pronikání Boleslava II. na Brněnsko*, s. 197, 207-208. LUTOVSKÝ, M.: Po stopách III, s. 52-58.

⁶³² NOVOTNÝ, V.: *České dějiny I/1*, s. 671-693. LABUDA, G.: *Studia II*, s. 268-271. KALHOUS, D.: Boleslav III. kníže na konci časů. In: *Ad vitam et honorem*, pripravili T. Borovský, L. Jan, M. Wihoda, s. 221-229.

⁶³³ STEINHÜBEL, J.: *Nitrianske kniežatstvo*, s. 227-230.

⁶³⁴ ŠTEFANOVIČOVÁ, T.: *Neufunde aus der Bratislavaer Burg*. In: *Frühmittelalterlicher Burgenbau in Mittel- und Osteuropa*, Bonn 1988, s. 427-434. ŠTEFANOVIČOVÁ, T. – HENNIG, J. – RUTTKAY, M.: *Možnosti prezentácie veľkomoravských archeologických pamiatok na Bratislavskom hrade*. In: *Bojná. Hospodárske a politické centrum Nitrianskeho kniežatstva*, editori: K. Pieta – A. Ruttikay – M. Ruttikay, Nitra 2007, s. 237-246.

⁶³⁵ Thietmari *Chronicon VI* 99, cur. W. Trillmich, s. 348-349. DĚTMAR Z MERSEBURKU: *Kronika VI* 99, preložil B. Neškudla, s. 213.

(*Mararenses Bolizlavi milites*“) bojovali proti Bavorom a proti Čechom.⁶³⁶ Vojakmi Boleslava Chrabrého boli teda nielen Poliaci ale aj Moravania.⁶³⁷

Až v roku 1029 český knieža Oldřich vytlačil „*Poliakov zo všetkých hradov*“⁶³⁸ a Moravu opäť spojil s Čechami. „*Poliakov*“, ktorých na moravských hradoch zajal český knieža Oldřich, musíme považovať za poľských vojakov, tak ako „*Čechov*“, ktorých dal v Krakove pobiť poľský knieža Meško I., považujeme za českých vojakov.

Staré a nové biskupstvá v rokoch 999 – 1000

V roku 999 (azda pri príležitosti Vojtechovho svätorečenia) dostal jeho brat Radim-Gaudencius arcibiskupské svätenie. Listina cisára Ota III. z 2. decembra 999 spomína, že cisársky súd v Ríme zasadal aj „*cum...archiepiscopo sancti Adalberti martyris*“⁶³⁹ čiže s arcibiskupom

⁶³⁶ Thietmari Chronicon VII 19, 57, 61, cur. W. Trillmich, s. 372-373, 418-419, 422-423. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika VII 19, 57, 61, preložil B. Neškudla, s. 226-227, 249, 251-252.

⁶³⁷ WIHODA, M.: Morava v 10. století, s. 62-63.

⁶³⁸ Oldřich „*fugatis cunctis de civitatibus Poloniis, ex quibus multos comprehensos, centenos et centenos ordinatum catenatos vendi iusserat in Ungariam et ultra*“. Cosmae Historica Chronica Boemorum I 40, ed. B. Bretholz, s. 75. MMFH I, s. 202-203. Gerard Labuda presvedčivo obhajil datovanie pripojenia Moravy k Čechám do roku 1029, čím antikvoval starší názor Barbary Krzemieńskiej o pripojení Moravy k Čechám už v roku 1019. KRZEMIEŃSKA, B.: Táže: Wann erfolge der Anschluß Mährens an den böhmischen Staat? Historica 19, 1980, s. 195-243. Táže: Břetislav I., s. 76-87. LABUDA, G.: Mieszko II, s. 59, 66-77. K roku 1029 sa prikláňa aj Herwig Wolfram a Marzena Matla-Kozłowska. WOLFRAM, H.: Konrad II. (990 – 1039). Kaiser dreier Reiche, München 2000, s. 236. MATLA-KOZŁOWSKA, M.: Pierwsi Przemyslidzi, s. 400-405, 434-451. Miroslav Lysý presvedčivo polemizuje s Dušanom Třeštikom o čase Břetislavovho narodenia, z ktorého potom vyplýva chronológia ďalších dôležitých udalostí, predovšetkým dobytie Moravy od Poliakov, ktoré kladie do roku 1029. LYSÝ, M.: Politika českého kniežata Břetislava I. (1035 – 1055) voči Uhorsku, Historický časopis 52, 2004, č. 3, s. 451-455. Martin Wihoda opäť obhajoval (bez toho, aby vyvrátil novú Labudovu argumentáciu) starší názor Barbary Krzemieńskiej. WIHODA, M.: Morava v 10. století, s. 63-64, 73, pozn. 89. Ak Česi zajali na dobytej Morave „*Poliakov*“, usídlených na moravských hradoch, tak poľský knieža nestratil o Moravu záujem ani kvôli veľkému útoku na Kyjevskú Rus v lete 1018, ako sa domnieva Martin Wihoda. Ináč by svojich „*Poliakov*“ z nezaujímavej Moravy stiahol. Týchto „*Poliakov*“ nemôžeme považovať za Moravanov v službách poľského kniežata, tak ako „*Čechov*“, ktorých v Krakove pobili Poliaci, nemôžeme považovať za domácich vojakov čiže za krakovských Vislanov v službách českého kniežata. Ak Boleslav Chrabrý mal v rokoch 1003 – 1004 poľské posádky na českých hradoch, napríklad v Žatci a v Prahe, prečo by „*Poliakov*“ nerozmiestnil na moravských hradoch? Najnovšie však Martin Wihoda pripúšťa, že Česi mohli Moravu ovládnuť až v roku 1029. WIHODA, M.: Morava v době knížecí, s. 109, 110, 119, 169.

⁶³⁹ Diplomatum regum et imperatorum Germaniae Tomi II. pars posterior. Ottonis III. diplomata. Monumenta Germaniae historica, Hannoverae 1893, n. 339, s. 768-769. MICHAŁOWSKI, R.: Zjazd gnieźnieński. Religijne przesłanki powstania arcybiskupa gnieźnieńskiego, Wrocław 2005, s. 100-101, 214-219.

Radimom. V marci roku 1000 Oto III. zriadil hniezdenské arcibiskupstvo „*a podriadiac mu (eidemque subiciens)*“ tri biskupstvá, staré krakovské a nové vo Vratislavi a v Kolobrehu.⁶⁴⁰ Biskupstvá vo Vratislavi a v Kolobrehu mohli vzniknúť a ich biskupi Ján a Reinbern mohli dostať svätenie už vtedy, keď sa Radim stal „*arcibiskupom svätého Vojtecha*“ čiže už v roku 999.⁶⁴¹ Po Prokulfovej smrti (asi 996) sa krakovským biskupom stal Poppo, ktorého biskupstvo cisár Oto so súhlasom pápeža musel najprv vyňať z mohučskej arcidiecézy a až potom ho mohol podriaďiť hniezdenskému arcibiskupovi.

Poznaňské biskupstvo, ktoré sa v marci roku 1000 z misijného stalo riadnym, stratilo väčšiu časť územia v prospech hniezdenskej a kolobrežskej diecézy a pričlenilo sa k magdeburskej arcidiecéze. Po smrti poznaňského biskupa Ungera v roku 1012 však bolo od magdeburskej arcidiecézy odčlenené a pripadlo do hniezdenskej arcidiecézy, tak ako krakovské biskupstvo v roku 1000 prešlo z mohučskej do hniezdenskej arcidiecézy.

V rokoch 999 – 1000 cisár Oto III. a pápež Silvester II. rozhodovali o zriadení a územnom vyčlenení nového arcibiskupstva v Hniezdne, nových biskupstiev vo Vratislavi a v Kolobrehu, o zmenšení územia starých biskupstiev v Poznani a v Krakove, o vyňatí krakovského biskupstva spod Mohuče a o jeho podriadení Hniezdnu. Oto III. v marci roku 1000 „*vstúpil do Slavie (Sclaviam intravit)*“ a pri hrobe svätého Vojtecha „*usporiadal sedem biskupstiev (episcopia septem disposuit)*“. Cisár teda „*s dovolením rímskeho pápeža (licentia Romani pontificis)*“⁶⁴² okrem

⁶⁴⁰Thietmari Chronicon IV 45, cur. W. Trillmich, s. 160-163. Galli Chronicon I 6, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 400-401. LABUDA, G.: Studia II, s. 474-526. Tenže: Aspekty polityczne i kościelne tzw. „zjazdu gnieźnińskiego“, s. 17-33. Tenže: Utworzenie metropolitalnej organizacji kościoła polskiego na synodzie w Gnieźnie w dniach 9-10 marca 1000 roku. In: Tenže: Szkice, s. 161-179. STRZELCZYK, J.: Zjazd gnieźniński, Poznań 2000. MICHAŁOWSKI, R.: Zjazd gnieźniński, s. 90-126. Aj ostrihomskému arcibiskupstvu, zriadenému v tom istom roku, boli podriadené tri biskupstvá, z ktorých dve (vacovské a kaločské) boli novozriadené a jedno (vesprímske) staré. MÚCSKA, V.: About the First Hungarian Bishoprics, s. 125-126. Tenže: O prvých uhorských biskupstvách, s. 14-16. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 224-226. Vratislavské biskupstvo bolo v roku 1000 novozriadené. Ak by bolo rovnako staré ako krakovské, podliehalo by mohučskému arcibiskupovi a Meško I. by Dolné Sliezsko aj s Vratislavou nemohol (rovnako ako nemohol Krakovsko) darovať svätému Petrovi.

⁶⁴¹LABUDA, G.: Aspekty polityczne i kościelne tzw. „zjazdu gnieźnińskiego“, s. 26-28, 32. Tenže: Utworzenie metropolitalnej organizacji, s. 172-175. Vratislavská diecéza dostala nielen oderské Chorvátsko (neskoršie Dolné Sliezsko), ktoré mohla zobrať pražskej diecéze, ale aj Opolsko a Holasicko (neskoršie Horné Sliezsko), ktoré získala na úkor krakovskej diecézy.

⁶⁴²Ann. Hildesheim. ad a. 1000, con. G. Waitz, s. 28. LABUDA, G.: Utworzenie metropolitalnej organizacji, s. 169-170. TŘEŠTÍK, D.: Sv. Vojtěch, s. 91-92. MICHAŁOWSKI, R.: Zjazd

piatich poľských biskupstiev „*usporiadal*“ aj ďalšie dve. Boli to staré biskupstvá, pražské a moravské.⁶⁴³ Ak chcel zriadiť nové diecézy, musel ich územie vyčleniť zo starých diecéz. Nová vratislavská diecéza dostala celé Sliezske na úkor poznaňskej diecézy, ktorá predtým Dolné Sliezske získala na úkor pražskej diecézy a Horné Sliezske na úkor krakovskej. Dve nové diecézy, hniezdzenská a kolobřežská, zabrali väčšiu časť misijného územia starého poznaňského biskupstva.

---

gnieźnieński, s. 105-114. KALHOUS, D.: Jak viděla Hnězdno roku 1000 středověká tradice? In: Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku, odpovědná redakce L. Jan, s. 339-358.

⁶⁴³ LABUDA, G.: Utworzenie metropolitalnej organizacji, s. 174-175, 179.

10. KONIEC SLAVNÍKOVCOV

Knieža Soběslav

18. marca 981 zomrel Slavník.⁶⁴⁴ Ak „*tento knieža Slavník (dux Zlaurnic) dokiaľ žil, šťastne žil*“, určite nažíval v zhode so svojim bratom Boleslavom II. Preto Slavníkovo „*kniežatstvo (principatus)*“ mohol s Boleslavovým dovolením zdediť v roku 981 jeho najstarší syn Soběslav (*okolo 950).⁶⁴⁵ Soběslavovi mladší bratia Spytimír, Pobraslav, Pořej a Čáslav na kniežacom dvore v Libici buď ostali, alebo sa tam aspoň príležitostne schádzali.

Soběslav dal na hradoch Libica a Malín raziť mince so svojim menom. Na averze niekoľkých denárov je Soběslavova tvár s kniežacím diadémom a s opisom ZOBEZLAV a na reverze priechelie kostola s opisom LIV+BVZ. Niektoré denáre majú na averze božiu pravicu (niekedy s mečom) s opisom +ZOBE+ZLAV a na reverze vtáka s nezrozumiteľným opisom +POSTVDFAER. Početnejšie denáre majú na averze božiu pravicu s opisom +ZOBE+ZLAV a na reverze ethelredské poprsie s opisom +EOSTVDFAER. Viaceré denáre majú na averze ethelredské poprsie s opisom +ZOBEZLAV.NARVI a na reverze božiu pravicu s opisom +MALIN:CIVITAS.⁶⁴⁶

Na Soběslavých minciach nenachádzame kniežací titul DVX.⁶⁴⁷ To však neznamená, že Soběslav kniežaťom nebol. Moravský knieža Břetislav (1029-1035) na väčšine svojich denárov má svoje meno BRACIZLAV, +BRACISLAV, +BRECIZLAV bez titulu DVX.⁶⁴⁸ Na spoločných denároch českého kniežaťa Oldřicha a jeho syna moravského kniežaťa Břetislava je

⁶⁴⁴Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 27, ad a. 981, ed. B. Bretholz, s. 50. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1, s. 606-607. Střezislava zomrela v roku 987. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 28, ad a. 987, ed. B. Bretholz, s. 51.

⁶⁴⁵Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 27, ad a. 981, ed. B. Bretholz, s. 49-50. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/1, s. 606-607. O Soběslavovi pozri TUREK, R.: Slavníkovci a jejich panství.

⁶⁴⁶ŠMERDA, J.: Denáry, s. 52-55, č. 52-63, 66. PETRÁŇ, Z.: První české mince, s. 140-159. Tenže: Co vypovídají mince o Slavníkovcích. In: Slavníkovci v českých dějinách, k vydání připravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, s. 107-121. LUTOVSKÝ, M. – PETRÁŇ, Z.: Slavníkovci, s. 100-130. POLANSKÝ, L.: Soběslav nebo Boleslav? K spornému přiřazení denářů typu Cach 160 a 161. In: Slavníkovci v českých dějinách, k vydání připravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, s. 93-106. Nezrozumitelné slovo NARVI je niekedy rôzne skomolené. V jednej zo skomolenín slova NARVI niektorí numizmatici omylom čítali Llb.V DV+, čo rozvinuli na Llb(ucensis) DV(x) čiže libický knieža. PETRÁŇ, Z.: Soběslavův titul libického knížete – další slavníkovský mýtus. In: Od knížat ke králům, uspořádali E. Doležalová a R. Šimůnek, s. 73-81.

⁶⁴⁷PETRÁŇ, Z.: Soběslavův titul, s. 78-79.

⁶⁴⁸ŠMERDA, J.: Denáry, s. 96-97, č. 308, 309a, 309b, 310a, 310b.

na averze Odřichovo meno s kniežacím titulom ODALRICVS:DVX a na reverze Břetislavovo meno BRACIZLAVS+O bez titulu.⁶⁴⁹ Ak Břetislav mal územie, na ktorom vládol, vojsko, s ktorým tiahol do Uhorska a ak razil vlastné mince, tak kniežatom bol. Svedčia o tom nielen niektoré z jeho moravských denárov, ktoré majú v opise jeho meno s kniežacím titulom BRACIZLAVS DVX,⁶⁵⁰ ale aj správa o jeho výprave do Uhorska roku 1030: „*knieža Břetislav (dux Bracizlaus) spôsobil veľkú porážku Uhrom a spustošil ich krajinu až k hradu Ostrihomu.*“⁶⁵¹ Na denároch, ktoré dal Břetislav raziť ako český knieža (1035 – 1055), je titul DVX len niekedy.⁶⁵² Titul DVX často krát chýba aj na minciach všetkým troch Boleslavov⁶⁵³ a ďalších českých i moravských kniežat. Soběslav bol kniežatom tak ako jeho otec a ostatní Přemyslovci, ktorí vládli na svojom území, tiahli na čele svojho vojska a dávali raziť mince, kniežací titul DVX na svojich minciach však mohli i nemuseli mať.

Boleslav II. a Vršovci

Boleslav II. mal s prvou manželkou syna Václava, ktorý veľmi mladý zomrel, a Boleslava III. S druhou manželkou mal synov Jaromíra a Oldřicha. Boleslav II. nedal raziť mince s menami svojich manželiek, preto jeho prvé dve manželky, ktoré mu dali štyroch známych synov a možno aj dcéry, nepoznáme. Kosmas spomína len jeho poslednú manželku Emmu (+1006). Bola to vdova po západofranskom kráľovi Lotharovi (954 – 986). Boleslav II. sa s ňou oženil asi na začiatku roka 989. Emma sídlila na Mělníku, kde dala raziť vlastné mince.⁶⁵⁴

⁶⁴⁹ ŠMERDA, J.: Denáry, s. 72-73, č. 139a, 139b.

⁶⁵⁰ ŠMERDA, J.: Denáry, s. 96-97, č. 311, 313a, 313b.

⁶⁵¹ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 41, ad a. 1030, ed. B. Bretholz, s. 76. Východiskom Břetislavovej výpravy bola jeho Morava: „*knieža Břetislav (dux Bracizlaus), vytiahnú z Moravy, spôsobil Uhrom veľkú porážku a spustošil ich krajinu až k Ostrihomu.*“ Annales Gradicensis et Opatowicenses ad a. 1029, GOMBOS, A. F.: Catalogus I, s. 135-136.

⁶⁵² ŠMERDA, J.: Denáry, s. 72-73, č. 140-148, 74-75, č. 149-152, 96-97, č. 308-313.

⁶⁵³ ŠMERDA, J.: Denáry, s. 28-29, č. 1b, 1g, 1h, 1j, s. 32-33, č. 8c, s. 34-35, č. 8d, 8e, 8f, 8g, 8h, 8i, 8j, 8k, 8l, 8m, 8a, 8o, 8p, 8q, 8r, 8v, s. 36-37, č. 8x, 8y, 8z, 8aa, 8ab, 9, 10, s. 40-41, č. 18d, 19, 20, s. 42-43, č. 27b, 27c, 27d, 27g, 27h, s. 46-47, č. 31k, s. 58-59, č. 85d.

⁶⁵⁴ POLANSKÝ, L.: Spory o původ, s. 41-48. TŘEŠTÍK, D.: Ještě ke královně Emmě. Wolfenbüttelský rukopis Gumpoldovy legendy a druhý život královny Matyldy. In: Od knížat ke králům, uspořádali E. Doležalová a R. Šimůnek, s. 23-37. Tenže: Ještě ke královně Emmě. Wolfenbüttelský rukopis Gumpoldovy legendy a druhý život královny Matyldy. In: Legendy Wolfenbüttelského rukopisu, k vydání připravila J. Zachová, Praha 2010, s. 33-48.

Keď Boleslava II. trápila choroba, v Čechách „vládli predáci (comites)“.⁶⁵⁵ V roku 1003 sa títo „comites“ dostali do nemilosti Boleslava III. Ryšavého. Ten „nechal zhromaždiť všetkých predákov v jednom dome“, kde ich povraždil.⁶⁵⁶ Kto boli títo predáci, prezrádza Kosmas, ktorý zanechal správu, že v roku 1003 „boli povraždení Vršovci.“⁶⁵⁷ V čase Boleslavovej choroby „vládli“ teda Vršovci. Boleslavov (vtedy už takmer 40-ročný) syn Boleslav Ryšavý vydal svoju dcéru za jedného (určite za najvýznamnejšieho) z Vršovcov.⁶⁵⁸

V rozháraných pomeroch, na jar 995, biskup Vojtech ukryl v kláštore svätého Juraja na Pražskom hrade nevernú ženu, ktorá utekala pred pomstou. Azyl ju však nezachránil. Manžel a jeho príbuzní, ktorí boli z rodu Vršovcov,⁶⁵⁹ vtrhli na biskupský dvor a vyhrážali sa Vojtechovi, že sa pomstia na jeho príbuzných, ak im ju nevydá. Potom zistili jej úkryt, odtrhli ju od oltára, vyvliekli pred kostol a sťali. Smrť hrozila aj jej zvodcovi, mladému klerikovi, pravdepodobne z Vojtechovho okruhu. Ten sa však včas stratil a unikol pomste. Vojtech zrejme kryl aj jeho. Preto vyhrážka Vojtechovej rodine platila aj po poprave nešťastnej ženy.⁶⁶⁰ Vojtech vzápätí opustil Čechy a odišiel do Ríma, kde vstúpil do kláštora.⁶⁶¹

⁶⁵⁵ Thietmari Chronicon VII 56, cur. W. Trillmich, s. 416-419. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika VII 56, preložil B. Neškudla, s. 249. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 29, ed. B. Bretholz, s. 53. LESNÝ, I.: Druhá správa o nemocech mocných, Praha 1987, s. 68-71.

⁶⁵⁶ Thietmari Chronicon V 29, cur. W. Trillmich, s. 224-225. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika V 29, preložil B. Neškudla, s. 149.

⁶⁵⁷ Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 37, ed. B. Bretholz, s. 68.

⁶⁵⁸ Boleslavov zať patril k Vršovcom, povraždeným v roku 1003. Boleslav III. „zabil svojho zaťa ranou meča do hlavy“. Thietmari Chronicon V 29, cur. W. Trillmich, s. 224-225. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika V 29, preložil B. Neškudla, s. 149. Uhorský kráľ Štefan I. dal okolo roku 1005 svoju sestru za manželku jednému z uhorských kniežat Samuelovi Abovi a urobil ho uhorským palatinom. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 232. Pád Libice vyradil aj najstaršieho Slavníkovca Soběslava, ktorý sa nemal kam vrátiť. Musel ostať za hranicami Čiech a nemohol prekázať Boleslavovi Ryšavému, aby nastúpil vládu v Prahe. Aj pre Soběslava platilo to, čo platilo o Vojtechovi: „Nie je nikto, kto by ho prijal, ani jediný človek.“ Jana Kanaparza Żywot ś. Wojciecha 26, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 180.

⁶⁵⁹ Dušan Třeštík dokázal, že poprava nevernej ženy na jar 995 ako aj vražda Slavníkovcov v septembri 995 boli krvnou pomstou Vršovcov. TŘEŠTÍK, D.: Proč byli vyvražděni Slavníkovci. In: Slavníkovci v českých dějinách. Antiqua Cuthna 2, 2006, k vydání připravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, Praha 2007, s. 13-19. Tenže: Kdo a proč vyvraždil Slavníkovce? Spor biskupa Vojtěcha s Vršovci a s českým státem. In: Zapisník a jiné texty k dějinám, Praha 2008, s. 195-204.

⁶⁶⁰ Jana Kanaparza Żywot ś. Wojciecha 19, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 174-175. Brunona Żywot ś. Wojciecha 16, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 202-203. TŘEŠTÍK, D.: Proč byli vyvražděni Slavníkovci, s. 15-17. Tenže: Kdo a proč, s. 197-201.

⁶⁶¹ Jana Kanaparza Żywot ś. Wojciecha 20, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 175-176. Brunona Żywot ś. Wojciecha 17, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 203-205. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 29, ed. B. Bretholz, s. 53.

Ak Boleslav nezasiahol proti Vršovcom, ktorí narušili azylové právo priamo pod oknami jeho kniežacieho paláca, bol úplne v ich vleku. Okrem toho pomsta, ktorú Vršovci na jar 995 sľubili Slavníkovcom, mohla Boleslavovi vyhovovať.

Soběslav (*okolo 950) a azda i druhý zo šiestich synov Slavníka a Střezislavy, Splytimír, boli starší ako ich bratranec Boleslav Ryšavý (*asi 956) a tým mali väčší nárok na kniežací stolec v Prahe ako on. Preto medzi Slavníkovcami a Boleslavom II., ktorý si za svojho nástupcu

nepochybne želel vlastného syna, vzniklo napätie. Soběslav ťažko niesol, že „*knieža Čechov Boleslav nemilosrdne pôsobil jemu a jeho bratom zlo.*“⁶⁶²

Dve časti přemyslovského vojska

Napätie medzi Prahou a Libicou rástlo a Slavníkovci cítili hrozbu. Práve vtedy, v roku 995, cisár Oto III. vyzval Čechov a Poliakov, aby mu poslali vojsko proti Obodritom a Luticom, ktorí sa v predošlom roku spojili proti Sasom.⁶⁶³ Slavníkovskí vojaci, ktorých viedol knieža Soběslav, mohli opustiť Libicu až keď „*štyria bratia, ktorí ostali doma, dosiahli prímerie a dostali od kniežaťa prisahu a záruky bezpečnosti až do návratu najstaršieho brata.*“⁶⁶⁴

Ak mal Soběslav návrat obnoviť bezpečnosť Soběslavových bratov, Soběslav sa mal vrátiť na čele vojska, ktoré nechalo slavníkovské kniežatstvo a jeho libické sídlo nechránené. Záruky českého kniežaťa vyvažovali neprítomnosť slavníkovských vojakov vo východných Čechách a bezbrannosť Libice: „*Dôverovali teda prisaha, ľud volne chodil po poli, lebo nemyslel po danom sľube na vojnu. Hrad, veľmi blízky nebezpečenstvu, je pokojný.*“⁶⁶⁵ Soběslav, krytý Boleslavovým sľubom, nechal Libicu bez účinnej vojenskej ochrany a odišiel so svojimi vojakmi za hranice Čiech: „*Brat*

⁶⁶² Brunona Żywot ś. Wojciecha 21, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 209. Ak sa Soběslav v roku 995 sťažoval cisárovi na prikorria, ktoré Boleslav II. spôsobil „*jemu a jeho bratom*“, určite nemal na myslí prepad Libice a vraždu jeho bratov v septembri 995, ako sa domnieva J. Sláma. SLÁMA, J.: Slavníkovci – významná či okrajová záležitosť, s. 210. Boleslav II. spôsobil „*zlo*“ ešte pred Soběslavovým odchodom z Libice, pretože ho spôsobil nielen „*jeho bratom*“ ale aj „*jemu*“ čiže Soběslavovi. Soběslav sa nemohol cisárovi, s ktorým sa niekedy na začiatku októbra rozlúčil, sťažovať na tragédiu, ktorá sa stala 27. a 28. septembra čiže len veľmi krátko predtým.

⁶⁶³ BULÍN, H.: Povstání polabských Slovanů na sklonku 10. století, Slovanské historické studie 2, 1957, s. 7-60. Tenže: Česko-veletské a polsko-veletské vzťahy, s. 45-47.

⁶⁶⁴ Brunona Żywot ś. Wojciecha 21, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 209.

⁶⁶⁵ „*Igitur sacramento fidunt, liber populus per campum ambulat, non enim data fide bellum cogitat; stat proximo periculo civitas secura.*“ Brunona Żywot ś. Wojciecha 21, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 209.

z nich najstarší vytiahol v cisárskej službe a pomáhal dobývať pohanské krajiny.⁶⁶⁶

Boleslava II. ochromila choroba,⁶⁶⁷ preto ostal v Prahe a jeho vojakov, ktorí v júli 995 odišli z Čiech a pridali sa k výprave Ota III. proti Obodritom, viedol jeho syn Boleslav Ryšavý. Keďže Slavníkovci boli tiež Přemyslovcami, obe české vojská boli přemyslovské⁶⁶⁸ a za hranice Čiech tiahli ako jedno vojsko. Soběslav sa podriadil mladému Boleslavovi. Preto Hildesheimské anály na čele českého vojska spomínajú len hlavného veliteľa Boleslava a o kniežati Soběslavovi, napriek tomu, že v českom vojsku určite bol, mlčia.⁶⁶⁹ Soběslav bol na výprave v roku 995 voči Boleslavovi Ryšavému v rovnakom postavení ako údelný knieža Oto Čierny voči svojmu staršiemu bratovi, českému kniežatovi Svätoplukovi, na výpravách

⁶⁶⁶ „*Quinque fratres habuit, omnium animas gladius pertransivit; ex quibus maior frater in servitium imperatoris profectus, paganorum expugnationes adiuvit, ubi et Bolizlao Polanorum duce gratiam amicitiae promeruit. Querelas etiam imperatori fecit, quod dux Boemiorum Bolizlaus sine misericordia sibi suisque fratribus mala fecisset. Huius usque in adventum et seros reditus relicti domi quatuor fratres pacem impetrarunt; ex parte ducis securitatem et sacramenta acceperunt.*“ Brunona Żywot ś. Wojciecha 21, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 209.

⁶⁶⁷ Thietmari Chronicon VII 56, cur. W. Trillmich, s. 416-419. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika VII 56, preložil B. Neškudla, s. 249. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 29, ed. B. Bretholz, s. 53. LESNÝ, I.: Druhá správa, s. 68-71.

⁶⁶⁸ Aj po vzniku kniežacích údelov na Morave mal každý přemyslovský knieža, hlavný aj údelný, svoje vojsko. Aj v Uhorsku boli v dobe vlády arpádovských údelných kniežat v Nitriansku a v Biharsku až dve alebo tri arpádovské vojská pod velením arpádovského kráľa a jedného alebo dvoch arpádovských kniežat. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 256, 276-286, 294, 302-304, 308-309, 313-314.

⁶⁶⁹ V septembri 1108 nemecký kráľ Henrich V. zhromaždil v Tullne veľké vojsko. Pridal sa k nemu aj český knieža Svätopluk spolu so svojim mladším bratom, olomouckým kniežatom Otom II. Čiernym. Keď vpadli do Uhorska, Henrich začal obliehať Bratislavu a Svätopluk s Otom v septembri a októbri 1108 a znova vo februári 1109 pustošili slovenské územie až k Váhu. EKKEHARDUS URAUGIENSIS: Chronicon universale ad a. 1108, GOMBOS, F. A.: Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descenduntium ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC. II, Budapestini 1937, s. 872. ANNALISTA SAXO: Chronicon quo res gestae ab initio regni Francorum, 741-1139 enarratur, ad a. 1108, 1109, GOMBOS, A. F.: Catalogus I, s. 224-226. Ottonis episcopi Frisigiensis Chronica sive Historia de duabus civitatibus VII 13, paraverat A. Hofmeister, curavit W. Lammers, Berlin 1960, s. 520-521. Chronica regia Coloniensis (Annales maximi Coloniensis) cum continuationibus in Monasteri s. Pantaleonis scriptis aliisque historiae Coloniensis monumentis Germaniae recusa ad a. 1108, recensuit G. Waitz, Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi, Hannoverae 1880, s. 48. Galli Chronicon II 45, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 457. GALLUS ANONYMUS: Kronika II 45, preložil J. Förster, s. 97. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 297-299, 321.

do Uhorska v rokoch 1108 a 1109.⁶⁷⁰ Boleslav Chrabrý a Boleslav Ryšavý so Soběslavom prišli do Magdeburgu v 1. polovici augusta 995.⁶⁷¹

Podobné prímerie, aké v lete 995 uzavrel Boleslav II. so Slavníkovcami, uzavrel na jeseň 1073 aj uhorský kráľ Šalamún so svojimi bratrancami, s nitrianskym kniežaťom Gejzom a biharským kniežaťom Ladislavom. Uhorský kráľ Šalamún bol neoblúbený, „*lebo sa o ňom vedelo, že je nevlúdny a veľmi zlé rady župana Vida vo všetkom poslúcha*“. Šalamún bol pod silným vplyvom báčskeho župana Vida, ktorý ho štvá proti jeho kniežacím bratrancom, tak ako sa Boleslav II. ocitol vo vleku pomstychtivých Vršovcov. Prímerie, ktoré Šalamún uzavrel s Gejzom, platilo od 11. novembra 1073 do 24. apríla 1074. Šalamún na Vidovu radu prímerie porušil a vo februári zaútočil proti kniežatám. Rovnako aj Boleslav II., zrejme ovplyvnený Vršovcami, nedodrжал slúbené prímerie. Vid chcel byť kniežaťom, aby si takto otvoril cestu ku kráľovskej korune.⁶⁷² Podobné plány aké mal v Uhorsku župan Vid, mohli mať aj českí Vršovci.

Libica 28. septembra 995

Boleslav II. cítil prichádzajúcu smrť. Ak chcel, aby po ňom vládu prevzal jeho najstarší syn, musel sa vysporiadať so synovcami na Libici.⁶⁷³ To ho spájalo s Vršovcami, ktorí túžili po pomste. Keď sa štyria slavníkovskí bratia, Spytimír, Pobraslav, Pořej a Čáslav zišli, aby na Libici oslávili sviatok svätého Václava, pomstychtiví Vršovci zaútočili. Útočníci, ktorých viedol ich „*senior*“, začali 27. septembra 995 obliehať Libicu. Ak sa opovážili znesvätiť práve prichádzajúci sviatok svätého Václava, lepšiu príležitosť nájsť slavníkovskú rodinu pohromade a len s malou posádkou,

⁶⁷⁰ Účasť kniežaťa Ota („*seditione autem Athe ducis Moraviensium*“) na Svätoplukových výpravách do Uhorska v rokoch 1108 a 1109 spomína len listina uhorského kráľa Kolomana z roku 1113 pri zmienke o pustošení majetkov zoborského kláštora. DHA I, ed. G. Györffy, n. 142/I, s. 392. CDES 1, ed. R. Marsina, n. 69, s. 64-65. MARSINA, R.: Štúdie k slovenskému diplomatáru. K problematike najstarších zoborských listín, Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského 14, 1963, s. 147. Kosmas, ktorý podrobne píše o Henrichovi a Svätoplukovi, Ota vôbec nespomína. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III 22, 25-27, ad a. 1108 – 1109, ed. B. Bretholz, s. 188-190, 194-195. Kosmas, hoci píše podrobne, Ota nespomína a dobre informované Hildesheimské analý zas nespomínajú Soběslava.

⁶⁷¹ „*Rex Abodritos vastavit, urbes et opida disiecit; occurritque in auxilium Bolizlau filius Misaco cum magno exercitu, necnon Boemani cum filio alterius Bolizlau venerunt; recepitque se rex in Saxoniam cum exercitu incolumi.*“ Ann. Hildesheim. ad a. 995, con. G. Waitz, s. 26.

⁶⁷² STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 277-281.

⁶⁷³ Aj uhorský kráľ, ak chcel nástupníctvo zabezpečiť pre svojho syna, musel občas odstrániť svojho brata, bratranca alebo synovca. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 206-207, 220-222, 239-240, 252-253, 271-272, 278-281, 296-300, 331-333.

v dohľadnom čase nemali. Obrancom Libice, ktorí žiadali pokoj zbrani aspoň vo sviatočný deň, odkázali: „*Ak je vaším svätý Václav, našim je Boleslav.*“ Ak sa Vršovci odvolávali na Boleslava, konali v jeho mene. Ak konali v Boleslavovom mene, mali s Boleslavom spoločný záujem na vyhladení Slavníkovcov. Slavníkovský odpor netrval dlho. 28. septembra útočníci zdolali hradby a vykonali krvavé dielo.⁶⁷⁴

Krvavú drámu mali na svedomí českí „*comites*“, konkrétne Vršovci, a spolu s nimi knieža Boleslav II.⁶⁷⁵ Jasne o tom svedčia obe najstaršie svätovojeťské legendy a Kosmas. Podľa Bruna z Querfurtu, ktorému to rozprával Vojtechov vychovávateľ Radla, „*Boleslav... zavraždil brata*“, presnejšie synov svojho brata Slavníka. Podľa Kosmаса „*predáci...vykonali veľmi ničomný a zlý skutok...*“ Obe výpovede nám dávajú ucelenú správu. Útok na Libicu nariadil Boleslav II. Keďže bol chorý, ostal v Prahe a všetko „*predáci... vykonali*“. Týmito predákmi boli Vršovci, ktorí na jar 995 vyhlásili pomstu Vojtechovej rodine. Vršovci dovšili svoju pomstu a usídlili sa v dobytom hrade.⁶⁷⁶ Knieža sa zbavil vnútrodynastickej konkurencie,

⁶⁷⁴Brunona Żywot ś. Wojciecha 21, 22, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 208-210, s. 82-89. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 29, ed. B. Bretholz, s. 53. Spomínaný „*senior*“, ktorý vierolomne vylákal slavníkovských bratov z chrámového azylu, mohol byť zaťom Boleslava Ryšavého. Brunona Żywot ś. Wojciecha 21, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 210. Pozri pozn. 652. V rovnakom čase sa podobná udalosť stala aj v Uhorsku. Asi v tom istom roku uhorský knieža Gejza, aby zaisťil nástupníctvo svojmu synovi Štefanovi, násilne odstránil svojho mladšieho brata, nitrianskeho kniežaťa Michala. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 206-207. Vraždenie Slavníkovcov na Libici na konci septembra 995 bolo rovnako kruté ako vraždenie Vršovcov, ktoré nariadil Boleslav III. v roku 1003 a český knieža Svätopluk koncom októbra 1108. Thietmari Chronicon V 29, 30, cur. W. Trillmich, s. 224-225. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika V 29, 30, přeložil B. Neškudla, s. 149-150. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 37, III 23-24, ed. B. Bretholz, s. 68,190-193. NOVOTNÝ, V.: České dějiny I/2. Od Břetislava I. do Přemysla I., Praha 1913, s. 448-460. KOPAL, P.: Kosmovi ďabľové. Vršovsko - přemyslovský antagonismus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů, Mediaevalia historica Bohemica 8, 2001, s. 7-41. Tenže: Státnost a rituály v Kosmově kronice. In: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. K vydání připravil M. Wihoda ve spolupráci s D. Maláčkem, s. 160-162, 187-192. BLÁHOVÁ, M.: Kosmovo podání vraždění Vršovců na podzim 1108. In: Od knížat ke králům, uspořádali E. Doležalová a R. Šimůnek, s. 82-86. Vražedné útoky na Slavníkovcov a Vršovcov boli tak rozsiahle ako vražda svätého Václava a následné vraždenie jeho blízkych. Charvátskohlaholská redakce původní legendy o sv. Václavu 5, vydal J. Vajs. In: Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmile, uspořádal J. Vajs, s. 40.

⁶⁷⁵Dušan Třeštík vinnu za vyvraždenie Slavníkovcov dáva len Vršovcom, Boleslav II. ich len neudržal na uzde. TŘEŠTÍK, D.: Proč byli vyvražděni Slavníkovci. In: Slavníkovci v českých dějinách. Antiqua Cuthna 2, 2006, k vydání připravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, Praha 2007, s. 13-19. Tenže: Kdo a proč, s. 195-204. Třeštíkovo názor prevzal aj Martin Wihoda. WIHODA, M.: Morava v době knížecí, s. 103.

⁶⁷⁶Vršovci sídlili na Libici až do roku 1108, keď ich dal vyvraždiť český knieža Svätopluk. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III 24, ed. B. Bretholz, s. 192. Aj Vencelín, Zoltán,

ktorá ohrozovala nástupníctvo jeho syna. Ak za libickú tragédiu niesol zodpovednosť český knieža spolu s českými predákmi, Vojtech, ktorého výpoveď zapísal jeho prvý životopisec, mohol zovšeobecniť, že za všetko môže „*najbezbožnejší národ*“ čiže „*Česi*“.⁶⁷⁷

Vojtechov najstarší brat Soběslav, keďže nebol doma, unikol vraždeniu: „*Ale jeden z jeho bratov bol v dobe, keď sa táto hanebnosť doma udiala, mimo domu na cisárskej výprave s Boleslavom, kniežatom poľským. Knieža ho pre lásku k svätému bratovi utešoval veľkými sľubmi a priateľskou podporou.*“⁶⁷⁸ Soběslav „*tam získal priazeň priateľstva Boleslava, kniežata Poliakov*“⁶⁷⁹ a dostal sa do jeho politických plánov. Boleslav Chrabrý bol synom Dobravy, sestry Boleslava II. a Slavníka, bol teda Soběslavovým bratrancom. Tak ako neskôr ťažil z Vojtechovho osudového priateľstva k cisárovi Otovi III. a pápežovi Silvestrovi II., mohol v budúcnosti veľa získať aj ochranou a podporou Vojtechovho brata Soběslava, ktorý po smrti Boleslava II. bol najstarším žijúcim Přemyslovcom.

Návrat Vojtecha do Prahy si vtedy želal len mohučský arcibiskup Willigis. Vojtech, ktorý sa po odchode z Ríma zdržiaval u Boleslava Chrabrého v Poľsku, vyslal do Čiech svojich poslov. Boleslav II. a jeho predáci, predovšetkým Vršovci, mali zlé svedomie, preto si Vojtechov návrat neželali: „*Nechceme ho, pretože keby prišiel, neprišiel by pre našu spásu, ale aby potrestal zločiny a krivdy, ktoré sme spáchali na jeho bratoch... Nie je nikto, kto by ho prijal, ani jediný človek.*“⁶⁸⁰ Vrahovia Vojtechovej rodiny sa určite obávali, že Vojtech sa proti ním spojí so svojim bratom Soběslavom a s Boleslavom Chrabrým. Preto mu odkázali: „*Vôbec ťa nechceme a nie je miesto u tvojho ľudu, pre teba, ktorý chceš kruto pomstiť zavraždených bratov.*“⁶⁸¹

Doboka a Čanád, ktorých uhorský kráľ Štefan poslal v rokoch 997, 1003 a 1028 na čele svojho vojska proti neposlušným uhorským kniežatám Kopáňovi, Dulovi II., Zomborovi a Ajtoňovi, sa usídlili v ich hradoch Šomoď, Alba Iulia, Zombor a Marošvár, a stali sa ich prvými hradskými županmi. Hradom Zombor a Marošvár dali aj svoje meno Doboka a Čanád. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 209, 230, 233-234, 437, pozn. 1164, s. 451-452, pozn. 1319-1324.

⁶⁷⁷ Jana Kanaparza Żywot ś. Wojciecha 25, 26, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 179-180.

⁶⁷⁸ „*Unus autem ex suis fratribus, dum haec mala domi geruntur cum Bolizlavo Palaniorum duce foras in expeditione imperatoris erat. Dux vero ille pro amore sancti fratris magnis promissis et amicis opibus eum solatur.*“ Jana Kanaparza Żywot ś. Wojciecha 25, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 179.

⁶⁷⁹ Brunona Żywot ś. Wojciecha 21, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 209.

⁶⁸⁰ Jana Kanaparza Żywot ś. Wojciecha 26, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 180.

⁶⁸¹ Brunona Żywot ś. Wojciecha 22, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 210.

Soběslav v Prahe

V marci 1003 Boleslav Chrabrý vytlačil z Prahy Jaromíra, ktorý, po krátkej vláde Boleslava III. (999 – 1002) a ešte kratšej vláde Poliaka Vladivoja (1002 – 1003), dosadeného Boleslavom Chrabrým, sa stal českým kniežaťom. S Boleslavom Chrabrým prišiel do Prahy Soběslav, ktorý snáď chcel a možno i mal byť českým kniežaťom, ak by Boleslav Chrabrý nemohol v Čechách vládnuť priamo, pretože po smrti Vladivoja bol pre poľského kniežaťa prijateľnejší než hociktorý iný Přemyslovec.

Soběslav sa zdržiaval v Boleslavovej blízkosti v Prahe. Boleslav Chrabrý mal zrejme dve možnosti. Buď si udrží Čechy pod priamou vládou (preto odmietol ponuku nemeckého kráľa Henricha II. prijať ich od neho ako léno⁶⁸²), alebo, ak odpor Čechov proti nemu bude príliš silný, českým kniežaťom sa stane spriatelnený Přemyslovec.

Soběslav sa nevrátil do východných Čiech, ale ostal v Prahe, pretože ako najstarší žijúci Přemyslovec mohol dúfať, že sa stane českým kniežaťom. Keďže poľský knieža nešetril „*velkými sľubmi*“,⁶⁸³ Soběslava nádej bola určite veľká. Boleslav Chrabrý však v Prahe ostal a Čechám vládol priamo: „*Či si nepodrobil Moravu a Čechy a nezískal v Prahe kniežací stolec a nepokladal Čechov za svojich poddaných?*“⁶⁸⁴

Boleslav Chrabrý po ovládnutí Čiech v roku 1003 chcel preniesť svoje sídlo z Hniezdna do Prahy a urobiť ju sídlom svojej ríše tak ako ruský knieža Svjatoslav, ktorý po dobytí Bulharska v roku 969 preniesol svoje sídlo z Kyjeva do Preslavca na Dunaji.⁶⁸⁵ Soběslav, keďže nemohol ísť proti záujmu Boleslava Chrabrého, ktorý chcel vládnuť v Prahe, musel čakať.

Koncom augusta 1004 vpadol do Čiech knieža Jaromír podporovaný Henrichom II. Pridala sa k nemu posádka Vyšehradu a na začiatku septembra vyhnal Boleslava Chrabrého a jeho Poliakov z Pražského hradu. Vtedy Soběslav, ktorý kryl Boleslavov ústup, padol v boji s nemeckými a českými vojakmi, ktorých viedol Jaromír: „*Soběslav, brat Vojtechov..., zahynul k veľkej radosti nepriateľov a nevýslovnému žiaľu svojich.*“⁶⁸⁶

⁶⁸²Thietmari Chronicon V 31, cur. W. Trillmich, s. 226-227. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika V 31, preložil B. Neškudla, s. 150.

⁶⁸³Pozri pozn. 678.

⁶⁸⁴Galli Chronicon I 6, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 399. GALLUS ANONYMUS: Kronika I 6, preložil J. Förster, s. 31-32.

⁶⁸⁵TŘEŠTÍK, D.: Veliké město, s. 64-65.

⁶⁸⁶„*Quem Zebizlovo, frater Adthelberti presulis et Christi martyris, subsequutus in ponte vulneratus oppetiit et magnum hostibus gaudium, suis autem luctum ineffabilem reliquit.*“ Thietmari Chronicon VI 12, cur. W. Trillmich, s. 256-257. DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika VI 12, preložil B. Neškudla, s. 166-167. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I 35,

Soběslav mal v Prahe sprievod „*svojich (suis)*“ čiže svoju vojenskú družinu a vojakov, nepochybne tých, s ktorými v roku 995 prijal ochranu a vstúpil do služieb poľského kniežaťa.

Najstarší Slavníkov syn Soběslav bol Přemyslovec, po otcovi zdedil kniežatstvo, ktoré zaberalo polovicu Čiech, mal vojsko, dal raziť mince a oprávnene si nárokoval na kniežaciu vládu v Prahe. Napriek tomu, že vo svojej dobe bol pre pražských Přemyslovcov nežiadúci, přemyslovský rod naňho nezanevrel. Ako najstarší brat svätého Vojtecha získal po prenesení Vojtechových ostatkov do Prahy v roku 1038 novú vážnosť. Jeho meno nosili české kniežatá Soběslav I. (1125 – 1140) a Soběslav II. (1173 – 1178), neskôr ďalší Soběslav (spomínaný v rokoch 1194 a 1213), syn Děpolda II. a brat Děpolda III. a napokon Soběslav (+ po 1247), syn Děpolda III.⁶⁸⁷

Krvavý kúpeľ na Libici a smrť kniežaťa Soběslava v Prahe vyradili z mocenskej hry v Čechách druhú přemyslovskú vetvu, ktorej zakladateľom bol druhorodený syn českého kniežaťa Boleslava I. Slavník. Keď (asi v roku 1006) zomrel prvý hnězdenský arcibiskup a Slavníkov nemanželský syn Radim, Slavníkova rodina, ktorá výrazne zasiahla do českých i európskych dejin, vymrela úplne.

36, ed. B. Brehtolz, s. 63-65. Brunona Żywot ś. Wojciecha 22, MPH I, ed. A. Bielowski, s. 210.

⁶⁸⁷ Přemyslovci, eds. P. Sommer, D. Třeštík, J. Žemlička, s. 556, 558-559, 566, 568-569, 571. Soběslav I. bol najmladším synom Vratislava II. a jeho piastovskej manželky Svatavy. Bola to pravdepodobne Svatava, kto chcel, aby kniežací syn nosil meno po Vojtechovom bratovi. REITINGER, L.: Nekrologia klášteřa Pegau. Pozapomenuté svědectví o Přemyslovcích (nejen) Kosmova věku. In: Proměna středověčodní Evropy raného a vrcholého středověku, odpovědná redakce L. Jan, s. 377-379.

ZÁVER

V roku 531 padla Durínska ríša. Germánski Markomani, ktorí obývali susedné Boiohaemum, stratili silného spojenca. Preto opustili staré sídla, stali sa federátmi Ostrogótov a usadili sa na okraji Ostrogótskej ríše, v Raetii a v západnej časti Pobrežného Norika. Keďže pochádzali z krajiny „Baia“, dostali meno „Baiuwarii“. To bol počiatok Bavorov. Boiohaemum, ktoré ostalo bez mocenského krytia, mohli vzápätí obsadiť Slovania.

V čase veľkého protiavarského povstania (okolo 623), prišli z územia Avarského kaganátu (pravdepodobne z Panónie) do Boiohaema ďalší Slovania. Mali meno Česi a strhli so sebou aj časť Chorvátov a Dúdlebov. Narazili na Slovanov, ktorí tam sídlili už dávno, a spojili sa s nimi. Spolu ustanovili národ (kmeň) Čechov. Túto udalosť zachytil zakladateľský mýtus kmeňa Čechov, ktorý uchovala kmeňová tradícia a zapísali neskorší kronikári. Česi, podobne ako susední Srbi a neďalekí Korutánci, založili kmeňové kniežatstvo, ktorému vládol knieža, podobný srbskému Dervanovi a korutánskemu Valukovi. Tento neznámy český knieža sa v roku 631 stal rovnakým spojencom slovanského vládcu Sama ako srbský knieža Dervan. Česi a Srbi k Samovej ríši nepatrili, boli len Samovými spojencami.

Samova ríša bola tam, kde bol Samo a Samo bol tam, kde Slovania pod jeho vedením nad Avarmi víťazili čiže tam, kde Slovania a Avari na seba narážali. Horúce slovansko-avarské rozhranie bolo pri strednom Dunaji. Pri Dunaji stál aj Wogastisburg, kde Samovi Slovania zvíťazili nad Dagobertovou armádou. A napokon Samo nielen vládol, ale bol aj kupec, ktorého určite priťahovala križovatka dvoch diaľkových ciest, Dunajskej a Jantárovej, ktorá bola pri sútoku Dunaja s Moravou. V Čechách by sotva dosiahol také zisky, aké plynuli z veľkého obchodu, ktorý mohol v tejto dobe kvitnúť práve na tejto križovatke. Samo bol určite rád, ak sa od tohto zdroja veľkých ziskov a od spoločnosti jemu podobných kupcov, ktorí sa zdržiavali určite práve tu, príliš nevzdával.

Ak Samovi Slovania v rokoch 632 a 633 útočili „do Durínska a iných krajín v kráľovstve Frankov“, prechádzali nepochybne cez Čechy. Ak Česi pustili Samove vojsko cez svoje územie a ak sa k nemu prípadne aj sami pridali, nemuseli k Samovej ríši patriť, stačilo, že boli Samovými spojencami. Podobne aj Gepidi, ak v rokoch 548 – 552 púšťali cez svoje územie Slovanov, ktorí sídlili na severe Karpatskej kotliny, proti Byzancii, mali

s týmito Slovanmi (ktorých vnuci si zvolili Sama za vládcu) len dočasné spojenectvo a nie spoločnú ríšu.⁶⁸⁸

O nasledujúcej histórii Čechov a ich kniežat máme správy až od začiatku 9. storočia. Môžeme sa však domnievať, že kmeňove kniežatstvo Čechov ako aj susedných Srbov a Moravanov pokračovalo podobne ako neďaleké Korutánske kniežatstvo, o ktorom máme správy nielen z doby Samovej ale aj z nasledujúceho 8. storočia. Česi, tak ako aj Srbi a iné polabské kmene, ktoré nepodliehali ani Avarskej a ani Franskej ríši, sa od ustanovenia svojich kmeňových kniežatstiev až do záveru 8. storočia mohli tešiť samostatnosti, ktorú nikto vážne neohrozoval.

Česi susedili s Bavormi, Moravanmi, polabskými Srbmi a s Chorvátmi, ktorí sídlili na strednej Odre a v Lužiciach. Bavori, za ktorými stála karolínska ríša, považovali Čechov od roku 806 za svoju pohraničnú súčasť. Česi, aby dokázali odolávať dobyvačnému karolínskemu tlaku a mohli sa vymaniť „zo *spoločenstva a moci bavorského národa*“, ⁶⁸⁹ spájali sa s rovnako ohrozenými slovanskými susedmi, so Srbmi alebo s Moravanmi alebo s oboma naraz.

Hlavné české kniežatá buď viedli protifranský odpor alebo franskú nadvládu prijímali a uznávali. Prvým známym kniežatom Čechov je Lech, ktorý v roku 805 padol v boji proti útočiacim Frankom. Knieža Vistrach kládol odpor v rokoch 846 a 849 a jeho syn a nástupca Slavitach až do roku 857. Až do roku 851 kládli odpor aj Srbi a Vistrach mohol byť s nimi spojený. Slavitach sa spojil s moravským kniežatom Rastislavom, ktorý sa vzburil v roku 854. V roku 857 Slavitach musel odstúpiť vládu svojmu bratovi, ktorý franskú nadvládu uznával. Tento druhý Vistrachov syn, ktorý bol českým kniežatom v rokoch 857 – 868, sa spojil so srbským kniežatom Čestiborom (asi 851 – 858), ktorý bol franským spojencom. V roku 858 sa Čestibor stal obeťou vraždy a Srbi znova boli nepriateľmi ríše. Novým srbským kniežatom sa stal protifranský zameraný Slavibor, azda brat zavraždeného Čestibora.

V rokoch 868 a 869 Česi boli znova nepriateľmi ríše a spojencami Srbov a Moravanov. Slavitachov brat, verný východofranskému kráľovi Ludovítovi Nemcovi, vtedy už nemohol byť českým kniežatom. Vystriedal ho iný knieža, nepochybne nepriateľ Ludovíta Nemca. S novým kniežatom sa do čela českého kmeňa a zároveň i malého stredočeského kniežatstva dostal iný rod. Boli to Přemyslovci, ktorí sídlili na Levom Hradci.

---

⁶⁸⁸ TRĚŠTÍK, D.: Počátky, s. 41-45. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, s. 20-24. BYSTRICKÝ, P.: Stáhovanie, s. 153-159.

⁶⁸⁹ Ann. Fuld. ad a. 895, MMFH I, s. 121.

V roku 871 sa vzájomným dynastickým sobášom spojili Moravania s Čechmi a v roku 874 Česi so Srbmi. Český knieža Bořivoj sa stal švagrom veľkomoravského kniežaťa Svätopluka a zaťom srbského kniežaťa Slavi-bora. Takto, českým prostredníctvom, sa spojencami stali aj Srbi s Moravanmi. Hlavné české kniežatá si teda hľadali rovnocenných spojencov, spájali sa s veľkomoravskými a s hlavnými srbskými kniežatami. Spojenectvo Moravanov, Čechov a Srbov vyústilo do vzniku veľkej slovanskej ríše, ktorej vládol knieža Svätopluk. Útek českej kňaznej Drahomíry ku Chorvátom v roku 935 naznačuje vzťah Čechov aj k týmto severným susedom.

Až do čias svätého Václava a Boleslava I. mali Česi 6 malých kniežatstiev, ktorým vládlo 6 kniežacích rodov. Jeden z nich bol zároveň kniežacím rodom všetkých Čechov. V roku 872 sa celá šestica českých kniežat postavila na odpor franskej výprave, postupujúcej do vnútra Čiech. Kniežatá Sventislav, Vitislav, Heriman, Spytimír, Mojslav a Bořivoj sídlili na najvýznamnejších českých hradoch, z ktorých dedične vládli svojim malým kniežatstvám. Bořivoj, sídlil v stredných Čechách, najprv na Levom Hradci a potom v Prahe. So silnou moravskou pomocou dosiahol prevahu nad ostatnými piatimi kniežatami a jeho nástupcovia, Spytihněv, Vratislav a Václav, si túto prevahu udržali a ešte viac posilnili. Svätoplukov nástupca Mojmir II. mal pravdepodobne českú (presnejšie přemyslovskú) matku. To mohol byť jeden z dôvodov, prečo s veľkým vypätím síl chcel udržať Čechy vo svojej moci. Prechodné nepriateľstvo Čechov a Moravanov ukončil mier a protimaďarské spojenectvo, ktoré v januári 901 Mojmir II. uzavrel s Bavormi a ktoré nepochybne zahŕňali aj Čechov.

Obe maďarské víťazstvá, v roku 906 nad Moravanmi a v roku 907 nad Bavormi, úplne zmenili staré pomery na strednom Dunaji a otvorili takmer celú západnú Európu maďarským nájzdom. Súčasne s Maďarmi sa začali rozpínať aj Sasi. Saská rozpínanosť narazila na odpor slovanských susedov, Glomačov, Čechov a Stodoranov, ktorí sa proti Sasom spojili s Maďarmi. Spojenectvo Čechov a Maďarov v rokoch 906 – 920, v ktorom nemohli (vzhľadom na ich polohu) chýbať ani Morava a Nitriansko, a ku ktorému sa v roku 914 pridali aj bavorský vojvoda Arnulf, odkláňalo maďarský záujem do ďalekého Saska. Česi púšťali Maďarov cez svoje územie na západ a občas sa k ním pridali, presne tak ako dávno predtým púšťali do Durínska a ešte ďalej Samovo vojsko, ku ktorému sa tiež mohli pripojiť. Česi boli teda s Maďarmi rovnakými spojencami ako dávno predtým so Samovým Slovanmi. Maďari, výmenou za voľnú cestu k bohatej saskkej koristi, celkom ochotne strpeli (asi len malú) vojenskú prítomnosť českého spojenca na nitrianskom území. Akonáhle sa široké protisaské zoskupenie

v roku 920 rozpadlo a spolu s ním skončilo aj slovansko-maďarské spoločenstvo, Maďari, ktorých prestali viazať spojenecké dohody s Čechmi a inými Slovanmi, najprv ovládli Nitriansko a potom (asi vo februári 921) mohli podniknúť menší útok proti bývalému spojencovi, prepadnúť Čechy.

Václavov brat Boleslav a jeho manželka Aelfgifa-Adiva, ktorí sa zosobášili v roku 929, mali troch synov. Najstarší Boleslav sa narodil niekedy v rokoch 930-933, prostredný Slavník okolo roku 933 a najmladší Strachkvas-Kristián 27. septembra 935.

V roku 935 sa Boleslav I. stal českým kniežaťom. Vo veľmi krátkom čase zničil malé české kniežatstvá, vydobyl si veľkú ríšu a znova sa spájal s Maďarmi. Toto nové česko-maďarské spojenectvo Boleslav ukončil až v roku 950, keď uzavrel mier s Otom I. Ríša Boleslava I. a Boleslava II. spočívala na troch hradoch – Praha, Krakov a Olomouc. Všetko územie aj s obyvateľstvom, ktoré obaja Přemyslovci ovládali, bolo pertinenciou týchto hradov. Prahe patrili Čechy a asi aj Chorvátsko na strednej Odre. Krakovu patrilo Krakovsko (presnejšie krajina Krakov) s úzermi Opolanov, Glupčicov, Holasicov, Vážanov a Lendicov na jeho okrajoch. Olomouc mal Moravu aj s malým Nitrianskom na juhozápadnom Slovensku. Pod týmito tromi hradmi boli trhy (veľký v Prahe a menšie v Krakove a v Olomouci), na ktorých kvitol diaľkový obchod. Tieto hrady sa v rokoch 973 – 976 stali sídlom biskupa. Máme teda jasnú analógiu. Čo mal jeden z týchto hradov, to isté mali aj ostatné dva:

Praha:	trh	české vojsko	územie	biskupstvo
Krakov:	trh	české vojsko	územie	[biskupstvo]
Olomouc:	[trh]	[české vojsko]	územie	biskupstvo

Na základe tejto analógie vieme, čo všetko ku každému z týchto troch hradov patrilo. Ak teda v Prahe a v Krakove bol trh a české vojsko, boli aj v Olomouci. Ak v Prahe a v Olomouci sídlil biskup, sídlil aj v Krakove.

Keď sa v roku 972 českým kniežaťom stal Boleslav II., jeho mladší brat Slavník dostal polovicu Čiech s titulom „*knieža (dux)*“. V roku 981 Slavníkovu kniežatstvo zdedil jeho najstarší syn Soběslav. Vražednú smrť štyroch Soběslavových bratov 28. septembra 995 na Libici mali na svedomí Vršovci, ktorých viedla krvná pomsta, a knieža Boleslav II., ktorý chcel zničiť vnútrodynastickú konkurenciu. Vzájomné útoky a podivné

zblíženia Přemyslovcov a Vršovcov majú dlhú a krvavú históriu.⁶⁹⁰ Vraždenie na Libici do nej presne zapadá.

V marci 1003 vstúpil do Prahy poľský knieža Boleslav Chrabrý a s ním aj najstarší žijúci Přemyslovec Soběslav. Český štát bol v troskách. Poľský knieža, ktorému sa Praha páčila, sa v nej usadil a veril, že bude nadržaným jeho hlavným sídlom. Nerátal s tým, že ju bude musieť zakrátko a veľmi rýchlo opustiť. Stalo sa niečo, s čím sa mocný poľský knieža na území svojej veľkej slovanskej ríše nestretol a čo podcenil. Vislania, oder-skí Chorváti, Moravania, Milčania, Lužičania a slovanskí Mišňania nemali vlastný štát. Poliaci ich vymanili spod nadvlády iného, pre nich cudzieho štátu. Preto sa s Poliakmi ľahko zmierili, prípadne ich vítali. Česi v marci 1003 stratili vlastný štát, na ktorý si už dávno zvykli. Preto, keď knieža Jaromír koncom augusta 1004 vstúpil so silnou nemeckou podporou do Čiech, Poliaci v Čechách rýchlo stratili pôdu pod nohami.

Na začiatku septembra 1004 Boleslav Chrabrý z Prahy utekal pred vojskom nemeckého kráľa Henricha II., s ktorým prichádzal aj Jaromír. Soběslav, ktorý kryl jeho ústup, padol v boji s nemeckými a českými vojakmi, ktorých viedol Jaromír. Na Pražský hrad sa vrátil český knieža a český štát začal odznova.

---

⁶⁹⁰TŘEŠTÍK, D.: Idea státu a národa. In: Přemyslovci, eds. P. Sommer, D. Třeštík, J. Žemlička, s. 276.

Pramene

- ABU L-HASAN 'ALÍ AL-MAS'ÚDÍ: Rýžoviště zlata a doly drahokamů, přeložil I. Hrbek, Praha 1983.
- ADAM BRÉMSKÝ: Činy biskupů hamburského kostela. Velká kronika evropského severu, přeložila L. Hrabová, Praha 2009.
- Annales Altahenses maiores, recognovit E. L. B. ab Oefele, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi*, Hannoverae 1890.
- Annales Bertiniani, curavit R. Rau. *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte, II. Teil, neu bearbeitet von R. Rau. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters*, hg. R. Buchner, Band 6, Berlin 1966.
- Annales Fuldenses, post editionem G. H. Pertzii recognovit F. Kurze, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi*, Hannoverae 1891.
- Annales Hildesheimenses, contulit cum Codice Parisiensi G. Waitz, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi*, Hannoverae 1878.
- Annales regni Francorum inde ab a. 741. usque ad a. 829. qui dicuntur Annales Laurissenses maiores et Einhardi, post editionem G. H. Pertzii recognovit F. Kurze. *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi*, Hannoverae 1895.
- Annales regni Francorum, curavit R. Rau. *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte, I. Teil, neu bearbeitet von R. Rau. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters*, hg. R. Buchner, Band 5, Berlin 1955.
- Annales Mettenses priores, primum recognovit B. de Simson. *Accedunt additamenta Annalium Mettensium posteriorum. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi*, Hannoverae et Lipsiae 1905.
- Annales Quedlinburgenses ad a. 985, ed. G. H. Pertz, *Monumenta Germaniae historica, Scriptores III*, Hannoverae 1839.
- Annales Xantenses, curavit R. Rau. *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte, II. Teil, neu bearbeitet von R. Rau. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters*, hg. R. Buchner, Band 5, Berlin 1955.
- Anonymi Vita Hludovici imperatoris, curavit R. Rau. *Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte, I. Teil, neu bearbeitet von R. Rau. Ausgewählte*

- Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, hg. R. Buchner, Band 5, Berlin 1955.
- Az Árpád-kori Magyar történet bizánci forrásai, ed. Gy. Moravcsik, Budapest 1988.
- BEDA CTIHODNÝ: Církevní dějiny národa Anglů, překlad J. Kincl, M. Moravová, Praha 2008.
- Briefe des Bonifatius, Willibalds Leben des Bonifatius, ed. R. Rau, Darmstadt 1968.
- BRUNO Z QUERFURTU: Život svatého Vojtěcha. Legenda Nascitur purpureus flos, Praha 1996.
- Carmen de Gestis Oddonis I. Imperatoris. Hrotsuinthae Carmina de primordiis coenobii Gardersheimensis et de Gestis Oddonis I. imperatoris. Monumenta Germaniae historica. Scriptorum IV, ed. G. H. Pertz, Hannoverae 1841.
- Cesty rabi Benjamina blahé paměti. In: BENJAMIN Z TUDELY, PETACHJA Z ŘEZNA: Dva středověké hebrejské cestopisy, přeložila J. Šedinová, Praha 2002.
- Codex diplomaticus Andegavensis. Anjoukori okmánytár IV, szerkesztette I. Nagy, Budapest 1884.
- Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I, ed. G. Friedrich, Praegae 1904-1907.
- Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae 1, ed. R. Marsina, Bratislava 1971.
- Conversio Bagoariorum et Carantanorum. Das Weißbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantaniem und Pannonien, ed. H. Wolfram, Wien – Köln – Graz 1979.
- Cosmae Pragensis Chronica Boemorum, ed. B. Bretholz, Monumenta Germaniae historica, Scriptorum rerum Germanicarum nova series II, Berolini 1923.
- Cronica Przibiconis dicti Pulkaua. Kronika Pulkavova. Fontes rerum Bohemicarum V, vydali J. Emler a J. Gebauer, v Praze 1893.
- Dějiny Sovětského svazu a československo-sovětských vztahů v dokumentech 1, uspořádali D. Krandžalov, F. Hejl, J. Vávra, Praha 1963.
- DĚTMAR Z MERSEBURKU: Kronika, přeložil B. Neškudla, verše J. Žytek, Praha 2008.
- Die Traditionen des Hochstiftes Freising, Band I, ed. Th. Bitterauf. Quellen und Erörterungen zur bayerischen Geschichte, Neue Folge 4, München 1908.
- Diplomata Hungariae antiquissima I, ed. G. Györffy, Budapestini 1992.

- Diplomatum regum et imperatorum Germaniae Tomi II. pars posterior. Ottonis III. diplomata. Monumenta Germaniae historica, Hannoverae 1893.
- Fabii Ethelwerdi Chronicorum, ed. G. Waitz, MGH, Scriptorum X, ed. G. H. Pertz, Hannoverae 1852.
- Fontes rerum Bohemicarum I 3, edidit J. Emler, Praha 1873.
- Fontes rerum Bohemicarum II 3, edidit J. Emler, Praha 1874.
- Fontes rerum Bohemicarum V, vydali J. Emler a J. Gebauer, v Praze 1893.
- Gesta sancti Hrodberti confessoris 5, ed. W. Levison, Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Merovingicarum 6, Hannoverae et Lipsiae 1913.
- GALLUS ANONYMUS: Kronika a činy polských knížat a vládcu, přeložil J. Förster, Praha 2009.
- GERALD Z WALESU: Dějiny a místopis Irska, přeložil P. Šourek, Praha 1998.
- GERALD Z WALESU: Putování Walesem / Popis Walesu, přeložil P. Šourek, Praha 2008.
- GOMBOS, F. A.: Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC. I, Budapestini 1937.
- GOMBOS, F. A.: Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC. II, Budapestini 1937.
- Gregorii episcopi Turonensis Historiarum libri decem. Post Brunnonem Krusch hoc opus edendum curavit R. Buchner. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, Berlin 1967.
- Helmoldi presbyteri Bozoviensis Cronica Slavorum, recognovit B. Schmeidler. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi, Hannoverae et Lipsiae 1909.
- HERODOTOS: Dejiny, přeložil J. Špaňár, Bratislava 1985.
- Historia Langobardorum codicis Gothani 2, ed. G. Waitz, Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI. –IX., Hannoverae 1878.
- Historia monasterii Croylandensis Ingulpho adscripta, ed. G. Waitz. MGH. Scriptorum X, ed. G. H. Pertz, Hannoverae 1852.
- Hrotsuithae Carmen de Gestis Oddonis I. Imperatoris. MGH, Scriptorum IV, ed. G. H. Pertz, Hannoverae 1841.
- Chronica regia Coloniensis (Annales maximi Coloniensis) cum continuationibus in Monasteri s. Pantaleonis scriptis aliisque historiae

- Colniensis monumentis Germaniae recusa, recensuit G. Waitz, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi*, Hannoverae 1880,
- IBN CHALDÚN: *Al-Mukaddima. Úvod do dejín. Predhovor autora*, preložil L. Drozdík, Bratislava 1984.
- IBN CHALDÚN: *Čas kráľovství a říší. Mukaddima. Úvod do historie*, preložil I. Hrbek, Praha 1972.
- ISIDOR ZE SEVILLY: *Etymologiae, překlad a předmluva I. Zachová, poznámky I. Zachová a H. Šedinová*, Praha 1998.
- JORDANES: *De origine actibusque Getharum. O proischoždenii i dejaniach Getov. Getica*, ed. E. Č. Skržinskaja, Moskva 1960.
- KOSMAS: *Kronika Čechů, přeložili K. Hrdina, M. Bláhová, M. Moravová*, Praha 2011.
- Kristiánova legenda. *Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily. Legenda Christiani. Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius*, edidit J. Ludvíkovský, Praha 1978.
- Legends a kroniky koruny uherské, přeložili D. Bartoňková, J. Nechutová, uspořádal R. Pražák*, Praha 1988.
- Legends Wolfenbüttelského rukopisu, k vydání připravila J. Zachová*, Praha 2010.
- LEWICKA-RAJOWSKA, U.: *Arabskie opisanie Słowian. Źródła do dziejów średniowiecznej kultury*, Wrocław 2004.
- Liutprandi *Antapodosis. Liutprandi episcopi Cremonensis opera omnia ex Monumentis Germaniae historicis fecit G. H. Pertz*, Hannoverae 1839.
- Liudprandi opera VI 4-10*, ed. J. Becker, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi*, Hannoverae et Lipsiae 1915.
- Magistri Adami Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, bearbeitet W. Trillmich. In: *Quellen des 9. und 11. Jahrhunderts zur Geschichte der Hamburgischen Kirche und des Reiches*, curaverunt W. Trillmich et R. Buchner. *Ausgewählte Quellen zur deutsche Geschichte des Mittelalters, Band 11*, hg. R. Buchner, Berlin 1961, s. 135-503.
- Magnae Moraviae fontes historici I. Fontes latini ad Moraviam Magnam pertinentes. Annales et chronicae*, curaverunt D. Bartoňková, L. Havlík, J. Ludvíkovský, Z. Masařík, R. Večerka, Pragae-Brunae 1966.
- Magnae Moraviae fontes historici II. Textus biographici, hagiographici, liturgici*, curaverunt D. Bartoňková, L. Havlík, J. Ludvíkovský, Z. Masařík, R. Večerka, Brno 1967.

- Magnae Moraviae fontes historici III. Diplomata, epistolae, textus historici varii, curaverunt D. Bartoňková, L. Havlík, J. Ludvíkovský, R. Večerka, Brno 1969.
- Magnae Moraviae fontes historici IV. Leges, textus iuridici, suplementa, curaverunt D. Bartoňková, K. Kaderka, L. Havlík, J. Ludvíkovský, J. Vašica, E. Večerka, Brno 1971.
- Monumenta ecclesiae Strigoniensis I, ed. F. Knauz, Strigonii 1874.
- Monumenta Poloniae historica I, ed. A. Bielowski, Warszawa 1960.
- Na úsvitu křesťanství. Z naší literární tvorby doby románské v století IX. – XIII., uspořádal V. Chaloupecký, Praha 1942.
- Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila, připravili B. Havránek, J. Daňhelka, Z. Kristen, Praha 1958.
- Nejstarší legendy přemyslovských Čech, ed. O. Králik, Praha 1969.
- Nestorův letopis ruský, dílo K. J. Erbena, v Praze 1940.
- Nithardi historiarum, curavit R. Rau. Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte, I. Teil, neu bearbeitet von R. Rau. Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters, hg. R. Buchner, Band 5, Berlin 1955.
- Otonis episcopi Frisiensis Chronica sive Historia de duabus civitatibus, paraverat A. Hofmeister, curavit W. Lammers, Berlin 1960.
- Osobnost a moc v 11. století. Adam Brémský o životě arcibiskupa Adalberta, překlad M. Čermáková, L. Hrabová, A. Kalous, L. Líbalová, K. Válová, Olomouc 2001.
- PAULI Historia Langobardorum, edentibus L. Bethmann – G. Waitz. Monumenta Germaniae historica, Scriptorum rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI – IX, Hannoverae 1878.
- Píseň o Nibelunzích, přeložil J. Pokorný, Praha 1974.
- PAULÍNÝ, J.: Arabské správy o Slovanoch (9. – 12. storočie), Bratislava 1999.
- Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov, redaktor P. Valachovič, Bratislava 1998.
- Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov III. V kráľovstve svätého Štefana. Vznik uhorského štátu a čas arpádovských kráľov, výber, preklad a komentáre R. Marsina, Bratislava 2003.
- Pramene k dejinám Veľkej Moravy, ed. P. Ratkoš, Bratislava 1968.
- Přibíka z Radenína, řečeného Pulkava, kronika česká, přeložila J. Zachová. Kroniky doby Karla IV., Praha 1987, s. 272-438.
- P. CORNELIUS TACITUS: Germania. Publiusz Korneluszy Tacyt Germania, preklad T. Płociennik, wstęp i komentarz J. Kolendo, Poznań 2008.

- PUBLIUS CORNELIUS TACITUS: Germánia. In: PUBLIUS CORNELIUS TACITUS: Agricola, Anály, Germánia, Histórie, preložili J. Žigo, M. Paulinyová, J. Rovenská, Bratislava 1980, s. 47-68.
- PÜSPÖKI NAGY, P.: Piacok és vásárok kezdetei Magyarországon 1000-1301, Bratislava 1989.
- Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensi, recensuit F. Kurze,
- Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi, Hannoverae 1890.
- ŘEHOŘ Z TOURSU: O boji králů a údělu spravedlivých. Kronika Franků. Dějiny v deseti knihách, přeložil J. Kincl, Praha 1986.
- REINDEL, K.: Die bayerischen Liutpoldingen 893-989. Sammlung und Erläuterung der Quellen von K. Reindel. Quellen und Erörterungen zur bayerischen Geschichte. Herausgegeben von der Kommission für bayerische Landesgeschichte bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Neue Folge, Band XI, München 1953.
- ROGOV, A. J. – BLÁHOVÁ, E. – KONZAL, A. V.: Staroslověnské legendy českého původu, Praha 1976.
- Sborník staroslověnských literárních památek o sv. Václavovi a sv. Lidmile, uspořádal J. Vajs, Praha 1929.
- Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum I, II, ed. E. Szentpétery, Budapest 1937, 1938.
- Slavníkovci ve středověkém písemnictví, připravili R. Nový, J. Sláma, J. Zachová, Praha 1987.
- Staroslověnské legendy českého původu, přeložili A. I. Rogov, E. Bláhová, V. Konzal, Praha 1976.
- ŠMERDA, J.: Denáry české a moravské. Katalóg mincí českého státu od X. do počátku XIII. století, Brno 1996.
- Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon, curavit W. Trillmich. Ausgewählte Quellen zur deutsche Geschichte des Mittelalters, Band 9, hg. R. Buchner, Berlin 1960.
- Triadické výnosy irské. Trecheng breth féni, přeložil D. Samek, Praha 1999.
- Widukindi Rerum gestarum Saxoniarum libri tres, recognovit G. Waitz. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi, Hannoverae 1882.
- Ex Willelmi Gestis regum Anglorum. Ex Willelmi Malmesburiensis scriptis historicis, ed. G. Waitz, MGH, Scriptorum X, ed. G. H. Pertz, Hannoverae 1852.

Žródla arabskie do dziejów Słowiańszczyzny I, wydał i opracował T. Lewicki, Wrocław–Kraków 1956.

Literatúra

- ABRAHAM, W: Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII, Poznań 1962.
- ABRAHAM, W.: Początek biskupstwa i kapituły katedralnej w Krakowie. In: ABRAHAM, W: Organizacja Kościoła w Polsce, s. 281-307.
- Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, připravili T. Borkovský, L. Jan, M. Wihoda, Brno 2003.
- Aevum medium. Zborník na počesť Jozefa Hošša. *Studia archaeologica et mediaevalia VIII*, zostavil a redigoval J. Zábojník, Bratislava 2006.
- Archeologická topografia Bratislavy, zostavili B. Polla – A. Vallašek, Bratislava 1991.
- ARISTOTELES: Metafyzika, preložil J. Špaňár. In: *Antológia z diel filozofov 2. Od Aristotela po Plotina*, zostavil J. Martinka, Bratislava 1972, s. 243-491.
- ASSMANN, J.: Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách staroveku, Praha 2001.
- AVENARIUS, A.: K otázke polohy a vzniku Samovej ríše, *Historické štúdie* 13, 1968, s. 177-200.
- AVENARIUS, A.: Byzantská a západoslovanská zložka v Povesti vremených let, *Slovanské štúdie* 14, 1973, s. 165-186.
- AVENARIUS, A.: Prvá slovanská václavská legenda a slovanská kultúra v Čechách v 10. storočí. In: *Typologie raně feudálních slovanských států*, Praha 1987, s. 275-291.
- AVENARIUS, A.: Stepné národy v Európe: charakter a vývoj avarskej spoločnosti, *Historický časopis* 36, 1988, č. 2, s. 145-158.
- AVENARIUS, A.: Byzantská kultúra v slovanskom prostredí v VI. – XII. storočí. K problému recepcie a transformácie, Bratislava 1992.
- AVENARIUS, A.: Die byzantinische Kultur und die Slawen. Zum Problem der Rezeption und Transformation (6. bis 12. Jahrhundert), Wien – München 2000.
- AVENARIUS, A.: Začiatky Slovanov na strednom Dunaji. Autochtonistická teória vo svetle súčasného bádania, *Historický časopis* 40, 1992, č. 1, s. 1-16.
- BAKALA, J.: Bílí Chorvati v proměnách raněstředověké Evropy. Laboratoř nepřetržitého enigmatu, Opava 2004.
- BAKAY, K.: Újabb avar temetők a Balaton környékén, *Somogyi Múzeum Közleményei* 1, 1973, s. 5-86.

- BANASZKIEWICZ, J.: *Slawische Sagen de origine gentis* (Al-Masudi, Nestor, Kadłubek, Kosmas) – dioskurische Matrizen der Überlieferungen, *Mediaevalia historica Bohemica* 3, 1993, s. 29-58.
- BANASZKIEWICZ, J.: Tradycje dynastyczno-plemienne Słowiańczyzny północnej. In: *Ziemie polskie w X wieku, pod redakcją H. Samsonowicza*, s. 261-277.
- BANASZKIEWICZ, J.: *Podanie o Piaście i Popielu. Studium porównawcze nad wczesnośredniowiecznymi tradycjami dynastycznymi*, Warszawa 2010.
- BARTOŠ, F., M.: *Kníže Václav Svatý u Vidukinda*. In: *Svatováclavský sborník I*, s. 833-841.
- BEDNAŘÍKOVÁ, J.: *Stěhování národů*, Praha 2003.
- BEDNAŘÍKOVÁ, J.: *Frankové a Evropa*, Praha 2009.
- BEDNAŘÍKOVÁ, J.: *Sakralita práva a Pactus legis Saliccae*. In: *Historické štúdie. Medzi antikou a stredovekom. Rímska a germánska spoločnosť v barbarských zákonníkoch*, editori M. Daniš, P. Valachovič, s. 15-22.
- BERANOVÁ, M. - LUTOVSKÝ, M.: *Slované v Čechách*. *Archeologie* 6. - 12. století, Praha 2009.
- Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska*, zostavili T. Štefanovičová a D. Hulínek, Bratislava 2008.
- BLÁHA, J.: *Časňeslovanská osada v Olomouci a počátky řemeslnicko-kupeckého podhradí. Příspěvek k postavení Olomouce v 10. století*, *Archaeologia historica* 9, 1984, s. 133-146.
- BLÁHA, J.: *Několik poznámek ke genezi a významu raně středověké Olomouce*, *Archaeologia historica* 10, 1985, s. 143-152.
- BLÁHA, J.: *K otázce lokalizace „centrálních funkcí“ v areálu Olomouckého kopce*, *Umění* 34, 1986, s. 435-440.
- BLÁHA, J.: *Nálezy denárových ražeb v Pekařské ulici a otázka charakteru slovanského trhu v Olomouci v 10. a 11. století*. In: *Památkový ústav v Olomouci 1991. Výroční správa, Olomouc 1992*, s. 41-45.
- BLÁHA, J.: *Komunikace, topografie a importy ve středověku a raném novověku (7. – 17. století) na území města Olomouce*, *Archaeologica historica* 23, 1998, s. 133-136, 144-149.
- BLÁHA, J.: *Topografie a otázky kontinuity raně středověkého ústředí v Olomouci*. In: *Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II.*, uspořádali L. Polanský, Jiří Sláma, D. Třeštík, Praha 2000, s. 179-196.
- BLÁHA, J.: *K funkci Michalského kopce v Olomouci v nejstarší době*. In: *Sborník příspěvků ze sympózia Historická Olomouc XII., zaměřeného k problematice zakladatelských mýtů a mýtů „počátku“ ve světle*

- kritiky pramenů. Muzeum umění Olomouc – sál Beseda, 6. - 7. října 1998, Olomouc 2001, s. 33-64.
- BLÁHA, J.: K některým pohanským aspektům kultu sv. Michala ve středověku, *Acta Universitatis Palackianae Olomouensis. Philosophica – Aesthetica* 23. *Historia artium* IV, s. 37-49.
- BLÁHOVÁ, M.: Terminologie sídlišť v pramenech doby merovejské, *Z pomocných věd historických* IV, *Acta Universitatis Carolinae. Philologica et Historica* 5, 1980, s. 7-47.
- BLÁHOVÁ, M.: Terminologie sídlišť v pramenech doby merovejské. Exkurs: Několik poznámek k problematice *Fredegarova castrum Wogastisburc*, *Z pomocných věd historických* IV, *Acta Universitatis Carolinae, Philologica et Historica* 5, 1980, s. 39-44.
- BLÁHOVÁ, M.: Kosmovo podání vraždění Vršovců na podzim 1108. In: *Od knížat ke králům*, uspořádali E. Doležalová a R. Šimůnek, s. 82-86.
- BLÁHOVÁ, M.: Národ v pojetí českých středověkých intelektuálů. In: *Wspólnoty male i duze*, red. W. Iwańczak, J. Smołucha, s. 15-33.
- BLÁHOVÁ, M. – FROLÍK, J. – PROFANTOVÁ, N.: *Velké dějiny zemí Koruny české I. Do roku 1197*, Praha – Litomyšl 1999.
- BLAŽEK, V.: *Venceslaus et filius*. In: *Dějiny ve věku nejistot*, uspořádali J. Klápště, E. Plešková, J. Žemlička, s. 70-74.
- BLOCH, M.: *Feudální společnost*, Praha 2010.
- BOGDANOWICZ, P.: *Geneza aktu dyplomatycznego zwanego Dagome iudex*, *Roczniki Historyczne* 25, 1959, s. 26-33.
- BOHÁČ, Z.: K lokalizaci Kosmova mons Osseca a přilehlé cesty pražsko-bechyňské, *Československý časopis historický* 15, 1967, s. 747-756.
- Bojná. *Hospodárske a politické centrum Nitrianskeho kniežatstva*, editori: K. Pieta – A. Ruttkay – M. Ruttkay, Nitra 2007.
- BÓNA, I.: *A magyarok és Európa a 9-10. században*, Budapest 2000.
- BORAWSKA, D.: *Kryzys monarchii wczesnopiastowskiej w latach trzydziestych XI wieku*, Warszawa 1964.
- BOROŇ, P.: *Słowiańskie wiece plemienne*, Katowice 1999.
- BOROŇ, P.: *Wiece słowiańskie a decezyja o przyjęciu chrześcijaństwa – możliwości poznacze*. In: *Pohanstvo a kresťanstvo*, zostavili R. Kožiak – J. Nemeš, s. 95-102.
- BOROŇ, P.: *Prusowie jako cel misyjny w czasach św. Wojciecha*. In: *Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha*, eds. R. Kožiak – J. Nemeš, s. 21-39.
- BOSHOF, E.: *Mainz, Böhmen und das Reich im Früh- und Hochmittelalter*, *Archiv für mittelrheinische Kirchengeschichte* 1998, s. 19-25.

- BRANKAČK, J.: Betrachtungen zur politischen Geschichte der elbslawischen Stammesverbände im 9. Jahrhundert. In: *L'Europe aux IX – XI siècles. Aux origines des Etats nationaux*, Varsovie 1968, s. 301-419.
- BREZOVÁKOVÁ, B.: K pojmom gens a natio v písomných prameňoch v anjouovskom období. In: *Studia historica Tyrnaviensia IV*, editori M. Dobrotková, V. Rábik, s. 77-98.
- BRUNNER, K.: Der fränkische Fürstentitel im neunten und zehnten Jahrhundert. In: *Intitulatio II. Lateinische Herrscher- und Fürstentitel im neunten und zehnten Jahrhundert*, herausgegeben von H. Wolfram, Wien – Köln – Graz 1973, s. 179-340.
- BRUNNER, K.: Der österreichische Donauraum zur Zeit der Magyartherrschaft. In: *Österreich im Hochmittelalter (907 – 1246)*. Herausgegeben von Kommission für die Geschichte Österreichs der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1991, s. 54-61.
- BRUNNER, K.: *Österreichische Geschichte 907 – 1156. Herzogtümer und Marken. Vom Ungarnsturm bis in 12. Jahrhundert*, Wien 1994.
- BUBENÍK, J.: K raně středověkému osídlení severozápadních Čech, jeho strukturám a centřům, *Studia mediaevalia Pragensia* 1, 1988, s. 51-62.
- BUBENÍK, J.: K problémům periodizace a chronologie staršího úseku vývoje raně středověké hmotné kultury v Čechách, *Archeologické rozhledy* 46, 1994, s. 54-64.
- BUBENÍK, J.: K opevnění vrchu Rubína u Podbořan (osada Dolánky, obec Podbořany, okres Louny) v době hradištní, *Archeologické rozhledy* 47, 1995, s. 128-151.
- BUBENÍK, J.: Die Besiedlung des südöstlichen Vorfeldes des Berges Rubin in der Burgwallzeit und ihre Chronologie. Ausgrabung in den Jahren 1984-1991, *Památky archeologické* 88, 1997, s. 56-106.
- BUBENÍK, J.: Hradiště Rubín u Podbořan v severozápadních Čechách v raném středověku. In: *Na prahu poznání českých dějin. Sborník prací k počtě Jiřího Slámy*. *Studia mediaevalia Pragensia* 7, 2006, s. 21-37.
- BUCZEK, K.: O dokumentacie biskupstva praskieho r. 1086, *Roczniki Historyczne* 15, 1939, s. 1-48.
- BULÍN, H.: Povstání polabských Slovanů na sklonku 10. století, *Slovanské historické studie* 2, 1957, s. 7-60.
- BULÍN, H.: Počátky státu obodritského, *Právněhistorické studie* 4, 1958, s. 5-50.
- BULÍN, H.: Počátky státu veletského, *Právněhistorické studie* 5, 1959, s. 5-32.

- BULÍN, H.: Počátky česko-veletskeho přátelství. (Dvě kapitoly z dějin vztahů západoslovanských v 10. století), Vznik a počátky Slovanů III, 1960, s. 39-62.
- BULÍN, H.: Česko-veletské a polsko-veletské vztahy ve druhé polovině 10. století. (Dvě kapitoly z dějin vztahů západoslovanských v období raného feudalismu), Studia z dziejów polskich i czechosłowackich I, Wrocław 1960, s. 7-49.
- BUKO, A.: Wczesnośredniowieczna aglomeracja sandomierska. Początki i podstawy rozwoju. In: Centrum i zaplecze, pod redakcją S. Moździocha, s. 197-206.
- BYSTRICKÝ, P.: Politická situácia strednej Európy po rozpade ríše Hunov, Historický časopis 49, 2001, č. 2, s. 201-222.
- BYSTRICKÝ, P.: Mocenský zápas o neskoroantické Sirmium, Vojenská história 9, 2005, č. 2, s. 3-21.
- BYSTRICKÝ, P.: Sťahovanie národov (454 – 568). Ostrogóti, Gepidi, Longobardi a Slovania, Bratislava 2008.
- BYSTRICKÝ, P.: Kolektívna pamäť, ústna tradícia a longobardské dejiny. In: Historické štúdie. Medzi antikou a stredovekom. Rímska a germánska spoločnosť v barbarských zákonníkoch, editori M. Daniš, P. Valachovič, s. 23-41.
- CANETTI, E.: Masa a moc, Praha 1994.
- Central Europe in 8th – 10th Centuries. International Scientific Conference, Bratislava October 2-4, 1995, ed. D. Čaplovič, J. Doruľa, Bratislava 1997.
- Centrum i zaplecze we wczesnośredniowiecznej Europie Środkowej, pod redakcją S. Moździocha. Spotkania Bytamskie III, Wrocław 1999.
- CIBULKA, J.: Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě. Monumenta Archaeologica VII, Praha 1958.
- Cognitioni gestorum. Studia z dziejów średniowiecza dedykowane Profesorowi Jerzemu Strzelczykowi, redakcja D. A. Sikorski, A. M. Wyrwa, Poznań – Warszawa 2006.
- CURTA, F.: The Making of the Slavs. History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500 – 700, Cambridge 2001.
- CZENDES, P.: Die Strassen Niederösterreichs im Früh- und Hochmittelalter. Dissertationen der Universität Wien 33, Wien 1969.
- ČECH, P.: Mocenský vývoj v severozápadných Čechách do počátku 11. století. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 155-173.
- České země v raném středověku, editor P. Sommer, Praha 2006.

- ČIHÁKOVÁ, J. – ZAVŘEL, J.: Das Itinerar Ibrahim ibn Jakubs und die neuen archäologischen Entdeckungen auf der Kleinseite. In: Ibrahim ibn Ya'qub, ed. P. Charvát and J. Prosecký, s. 65-71.
- ČILINSKÁ, Z.: K otázce příchodu Antov na středný Dunaj, Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské university E 34-35, 1989-1990, s. 19-25.
- DAWSON, Ch.: Zrození Evropy. Úvod do dějin evropské jednoty, Praha 1994.
- DEKAN, J.: Výskum na Devíne v roku 1950, Archeologické rozhledy 3, 1951, s. 164-168.
- DEKAN, J.: Slovenské dejiny II. Začiatky slovenských dejín a ríša veľkomoravská, Bratislava 1951.
- Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka, uspořádali J. Klápště, E. Plešková, J. Žemlička, Praha 2003.
- Die Bayern und ihre Nachbarn. Berichte des Symposions der Kommission für Frühmittelalterforschung 25. bis 28. Oktober 1982, Stift Zwettl, Niederösterreich, Teil I, hg. H. Wolfram und A. Schwarcz, Dph 179, 1985.
- Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas (mit einem speziellen Blick auf die großmährische Problematik). Editor P. Kouřil. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 25, Brno 2005.
- Die Germanen. Geschichte und Kultur der germanischen Stämme in Mitteleuropa. Ein Handbuch. Band II: Die Stämme und Stämmesverbände in der Zeit vom 3. Jahrhundert bis zur Herausbildung der politischen Vorherrschaft der Franken, ausgearbeitet von einem Autorenkollektiv unter Leitung von B. Krüger, Berlin 1983.
- DIESEBERGER, M.: Baiern, das Ostfränkische Reich und die Ungarn bis zur Schlacht von Pressburg 862 – 907. In: Schicksalsjahr 907. Die Schlacht bei Pressburg und das frühmittelalterliche Niederösterreich. Katalog zur Ausstellung des Niederösterreichischen Landesarchivs, hg. R. Zehetmayer, St. Pölten 2007, s. 31-43.
- Die Slaven in Deutschland. Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich von Oder und Neiße vom 6. bis 12. Jahrhundert. Ein Handbuch, hg. J. Herrmann, Berlin 1985.
- DOBIÁŠ, J.: Dějiny československého území před vystoupením Slovanů, Praha 1964.
- DOBREV, P.: Prabŭlgarite. Proizchod, ezik, kultura, Sofija 1991.
- DOLEŽAL, S.: Interakce Gótů a římského impéria ve 3. – 5. století n. l., Praha 2008.

- DOOVÁ, L. – POLÁCH, V. P.: Vikingové: verše, vendeta, wergeld. Pohled pramenů na řešení konfliktu ve středověké skandinávské společnosti. In: Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května – 1. června 2007 v Brně. K vydání připravili M. Nodl a M. Wihoda, Brno 2008, s. 13-30.
- DRALLE, L.: Zur Vorgeschichte und Hintergründen der Ostpolitik Heinrichs I. In: Europa Slavica – Europa Orientalis. Festschrift für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag, hg. K. Grothusen – K. Zernack, Berlin 1980, s. 99-126.
- DROBERJAR, E.: Věk barbarů. České země a stěhování národů z ohledu archeologie, v Praze a Litomyšli 2005.
- DUCZKO, W.: Ruś Wikingów. Historia obecnici Skandynawów we wczesnośredniowiecznej Europie Wschodniej, Warszawa 2007.
- DÜMMLER, E.: Über die südöstlichen Marken des Fränkischen Reiches unter den Karolingern (795 – 907), Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen 10, 1853, s. 1-85.
- DÜMMLER, E.: Geschichte des Ostfränkischen Reiches III, Leipzig 1888.
- DVORNÍK, F.: Zrod střední a východní Evropy. Mezi Byzancí a Římem, Praha 1999.
- DVOŘÁKOVÁ, D.: Natio a gens v neskorostředověkých uhorských praměňoch. In: Studia historica Tyrnaviensia IV, editori M. Dobrotková, V. Rábik, s. 99-103.
- Egy elfeledett diadal. A 907. évi pozsonyi csata, szerkesztette Torma, B. Gy. – Veszprémy, L., Budapest 2008.
- EICKHOFF, E.: Theophanu und der König. Otto III. und seine Welt, Stuttgart 1996.
- ELBEL, P.: Dějiny neúspěchu aneb úsilí Přemyslovců o zřízení arcibiskupství v českých zemích. In: Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku, odpovědná redakce L. Jan, s. 238-306.
- ELIADE, M.: Mýtus o věčném návratu. Archetypy a opakování, Praha 2003.
- EPERLEIN, S.: Bemerkungen zu den Beziehungen zwischen Fürstentum und Markt in einigen mittelalterlichen russischen Städten im 11. und 12. Jh. In: Rapports du IIIe Congrès International d' Archéologie Slave Bratislava 7-14 septembre 1975, Tome 1, éditeur B. Chropovský, Bratislava 1979, s. 225-229.
- ERHART, A.: Odkud máme jméno? K původu etnonyma Čech, Slavia 67, 1998, s. 289-294.
- Europa Slavica – Europa Orientalis. Festschrift für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag, hg. K. Grothusen, K. Zernack, Berlin 1980.

- Europas Mitte um 1000. Beiträge zur Geschichte. Kunst und Archäologie, Band 1, 2, hg. A. Wiczorek und H. Hinz, Stuttgart 2000.
- Europas Mitte um 1000. Katalog, hg. A. Wiczorek und H. Hinz, Stuttgart 2000.
- FENCZAK, A. S.: Wczesnośredniowieczny Przemysł w świetle źródeł historycznych. In: Przemysł wczesnośredniowieczny, redakcja E. Sosnowska, s. 38-91.
- FIALA, Z.: Dva kritické příspěvky ke starým dějinám českým, Sborník historický 9, 1962, s. 5-65.
- FIEDLER, U.: Das Land Lebus in piastischer Zeit. In: Centrum i zaplecze, pod redakcją S. Moździocha, s. 207-226.
- FLAJŠHANS, V.: Nejstarší Čechy. Jazykový rozbor některých nejstarších jmen osadních. In: Od pravěku k dnešku. Sborník prací z dějin československých I. K šedesátým narozeninám Josefa Pekaře, v Praze 1930, s. 38-46.
- FLORJA, B. N.: „Skazanie o preloženii knig na slavjanskij jazyk“. Istočniki, vremja i mjesto napisanija, Byzantinoslavica 46, 1985, s. 121-130.
- FLOROVSKIJ, A. V.: Česko-ruské obchodní styky v minulosti (X. – XVIII. století), Praha 1954.
- FONT, M.: Magyarok a Kijevi Évköbven, Szeged 1996.
- FRITZE, W.: Probleme der abodritischen Stammes- und Reichsverfassung und ihrer Entwicklung vom Stammesstaat zum Herrschaftsstaat. In: Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder, hg. H. Ludat, s. 144-183.
- FROLÍK, J.: Pražský hrad v raném středověku. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 101-126.
- FROLÍK, J.: Die mittelböhmisches Burgstätten und ihre Rolle in den Anfängen des tschechischen Staates. In: Centrum i zaplecze, pod redakcją S. Moździocha, s. 69-76.
- Frühmittelalterliche Burgenbau in Mittel- und Osteuropa, hg. J. Henning – A. T. Ruttkay, Bonn 1998.
- Frühmittelalterliche Machtzentren in Mitteleuropa – Mehrjährige Grabungen und ihre Auswertung. Internationale Tagungen in Mikulčice III, eds. Č. Staňa, L. Poláček, Brno 1996.
- FUSEK, G.: Osídlenie Nitry v 10. storočí. Kontinuita alebo diskontinuita? In: Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska, zostavili T. Štefanovičová a D. Hulínek, s. 295-304.
- GALUŠKA, L.: O otrocích na Velké Moravě a okovech ze Starého Města. In: Dějiny ve věku nejistot, uspořádali J. Klápště, E. Plešková, J. Žemlička, s. 75-86.

- GALUŠKA, L.: Slované. Doteky předků, Brno 2004.
- GALUŠKA, L.: Bylo povědomí o Svatoplukově Moravě, Veligradu a Metodějově arcibiskupství na Moravě 10. – 12. století skutečně věcí neznámou? In: Od knížat ke králům, uspořádali E. Doležalová a R. Šimůnek, s. 50-62.
- GALUŠKA, L.: Staroměstsko-uherskohradištská aglomerace – Veligrad v době zániku Velké Moravy. In: Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska, zostavili T. Štefanovičová a D. Hulínek, s. 253-263.
- GENNEP, A.: Přechodové rituály. Systematické studium rituálů, Praha 1996.
- GENSER, K.: Der österreichische Donaulimes in der Römerzeit. Der römische Limes in Österreich, Heft 33, Wien 1986.
- GOETZ, H-W.: *Gens, kings and kingdoms: the Franks*. In: Regna and Gentes, ed. H-W. Goetz, J. Jarnut and W. Pohl, s. 307-344.
- GOLEMA, M.: Stredovekí svätí oráči a pohanská slovanská mytológia. In: Svätec a jeho funkcia v spoločnosti I, zostavili R. Kožiak – J. Nemeš, Bratislava 2006, s. 149-173.
- GOLEMA, M.: Stredoveká literatúra a indoeurópske mytologické dedičstvo. Prítomnosť trojfunkčnej indoeurópskej ideológie v literatúre, mytológii a folklóre stredovekých Slovanov, Banská Bystrica 2006.
- GÖRICH, K.: Eine Wende im Osten: Heinrich II. und Boleslaw Chrobry. In: Otto III. – Heinrich II. Eine Wende? hg. B. Schneidmüller und S. Weinfurter, Sigmaringen 1997, s. 95-167.
- GRAFENAUER, B.: Prilog kritici izvještaja Konstantina Porfirogeneta o doseljenju Hrvata, Historijski zbornik 5, 1952, s. 1-56.
- GRAUS, F.: Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské I, Praha 1953.
- GRAUS, F.: Necrologium Bohemicum – Martyrologium Pragense a stopy nekosmovského pojetí českých dějin, Český časopis historický 15, 1967, č. 6, s. 789-810.
- GRAUS, F.: Böhmen zwischen Bayern und Sachsen, Historica 17, 1969, s. 5-42.
- GREKOV, B. D.: Kyjevská Rus, Praha 1953.
- GUMILJOV, L. N.: Hledání vymyšlené říše. Legenda o „říši kněze Jana“, Praha 1974.
- GUMILJOV, L. N.: Drevnjaja Rus i Velikaja step, Moskva 1993.
- GUREVIČ, A. J.: Kategorie středověké kultury, Praha 1978.
- GYÖRFFY, Gy.: István király és műve, Budapest 1977.

- GYÖRFFY, Gy.: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I, Budapest 1987.
- GYÖRFFY, Gy.: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza II, Budapest 1987.
- HAHN, W.: BIAGOTA CONIUNX und EMMA REGINA – einige Randbemerkungen zu den ältesten böhmischen Herzogsmünzen, *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte* 28/29, 1978/1979, s. 65-80.
- HARDT, M.: Die Donau als Verkehrs- und Kommunikationsweg zwischen der ostfränkischen Residenz Regensburg und den Zentren an der mittleren Donau im 9. Jahrhundert. In: *Flüsse und Flusstäler als Wirtschafts- und Kommunikationswege*, hg. S. Freund, M. Hardt und P. Wiegel, Bonn 2007, s. 103-120.
- HATTENHAUER, H.: *Evropské dějiny práva*, Praha 1998.
- HAUCK, A.: *Kirchengeschichte Deutschlands II*, Leipzig 1935.
- HAUCK, A.: *Kirchengeschichte Deutschlands III*, Berlin 1958.
- HAVLÍK, L.: K otázce hranice jižní Moravy v době Boleslava Chrabrého. Příspěvek k česko-polským vztahům na počátku 11. století, *Studia z dziejów polskich i czechosłowackich I*, 1960, s. 73-91.
- HAVLÍK, L.: Územní rozsah Velkomoravské říše v době posledních let vlády krále Svatopluka. K problematice vzájemných vztahů střeoevropských Slovanů v 9. století. In: *Príspevky k medzislovanským vzťahom v československých dejinách. Slovanské štúdie 3*, 1960, s. 9-79.
- HAVLÍK, L.: Tři kapitoly z nejstarších česko-polských vztahů, *Slovanské historické studie 4*, 1961, s. 5-86.
- HAVLÍK, L.: Slované v anglosaské chorografii Alfréda Velikého, *Vznik a počátky Slovanů 5*, 1964, s. 53-85.
- HAVLÍK, L.: *Velká Morava a střeoevropští Slované*, Praha 1964.
- HAVLÍK, L. E.: Morava v 9. – 10. století. K problematice politického postavení, sociální a vládní struktury a organizace, Praha 1978.
- HAVLÍK, L. E.: *Slovanské státní útvary raného střeoděvyku*, Praha 1987.
- HEATHER, P.: *Gótové*, Praha 2002.
- HELLMANN, M.: Grundzüge der Verfassungsstruktur der Liutizen. In: *Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder*, hg. H. Ludat, Giessen 1960, s. 103-113.
- Historické štúdie. Medzi antickou a stredovekom. Rímska a germánska spoločnosť v barbarských zákonníkoch, editori M. Daniš, P. Valachovič, *Acta historica Posoniensia 13*, Bratislava 2010.
- HODÁL, J.: Pôvod, sídla a hodnosť predkov rodu Hunt-Pázmany, *Historický sborník IV, 2. Časopis historického odboru MS, Turčiansky sv. Martin 1946*, s. 136-164.

- HOFFMANN, H.: Böhmen und das deutsche Reich im hohen Mittelalter, Jahrbuch für Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands 18, 1969, s. 1-62.
- HOLINKA, R.: K česko-ruským vztahům v 10. století, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university 2, 1953, č. 2-4, s. 218-236.
- HOMZA, M.: Mulieres suadentes. Presvedčajúce ženy. Štúdie z dejín ženskej panovníckej svätosti v strednej a vo východnej Európe v 10. - 13. storočí, Bratislava 2002.
- HORÁK, L. - ŠRÁMEK, R.: Místní jména na Moravě a ve Slezsku II, Praha 1980.
- HOSÁK, L.: Moravské a slezské místní jméno jako historický pramen, Acta Universitatis Palackianae Olomouensis. Historica 3, 1962, s. 141-182.
- HRABOVÁ, L.: Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii, České Budějovice 2006.
- HURBANIČ, M.: Obliehanie Konštantinopolu roku 626 v byzantskej historiografii I. História a legenda avarského útoku na Konštantinopol roku 626 v Chronografii Theofana Homologéta, Byzantinoslovaca I, 2006, s. 52-85.
- HURBANIČ, M.: Avarské vojsko počas obliehania Konštantínopola, Vojenská história 11, 2007, č. 3, s. 16-38.
- HURBANIČ, M.: Byzancia a Avarský kaganát v rokoch 623 - 624, Historický časopis 55, 2007, č. 2, s. 229-248.
- HURBANIČ, M.: Posledná vojna antiky. Avarský útok na Konštantinopol roku 626 v historických súvislostiach, Prešov 2009.
- HURBANIČ, M.: História a mýtus. Avarský útok na Konštantinopol roku 626 v legendách, Prešov 2010.
- CHALOUPECKÝ, V.: Staré Slovensko, Bratislava 1923.
- CHALOUPECKÝ, V.: Dvě studie k dějinám Podkarpatska. I. Súl z Bulharska (892). II. Kdy bylo horní Potisí připojeno k Uhrám, Sborník Filozofické fakulty University Komenského v Bratislavě III, 1925, č. 30.
- CHALOUPECKÝ, V.: Počátky státu českého a polského. In: Dějiny lidstva od pravěku k dnešku 3. Základy středověku, v Praze 1937, s. 589-638.
- CHALOUPECKÝ, V.: Prameny X. století legendy Kristiánovy o svatém Václavu a svaté Ludmile. Svatováclavský sborník na památku 1000. výročí smrti knížete Václava Svatého II 2, Praha 1939.
- CHALOUPECKÝ, V.: Kníže svatý Václav, Český časopis historický 47, 1946, s. 4-54.
- CHARVÁT, P.: Dálkový obchod v rané středověké Evropě (7. - 10. století), Brno 1998.
- CHOC, P.: Sámova říše a její zápasy, Historie a vojenství 1, 1957, s. 1-44.

- CHORVÁTOVÁ, H.: Podoby rodiny v ranom stredoveku. In: Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha, eds. R. Kožíak – J. Nemeš, s. 140-151.
- Ibrahim ibn Ya'qub at-Turtushi: Christianity, Islam and Judaism Meet in East-Central Europe, c. 800 – 1300 A.D. Proceedings of the International Colloquy 25 – 29 April 1994, edited by P. Charvát and J. Prosecký, Praha 1996.
- JAMES, E.: Frankové, Praha 1997.
- JAN, L.: Počátky moravského křesťanství a církevní správa do doby husitské. In: XXVII. Mikulovské sympozium 2002, Brno 2003, s. 7-20.
- JAN, L.: Stará Morava mezi Východem a Západem. In: Svätý Prokop, Čechy a střední Evropa, editor P. Sommer, Praha 2006, s. 251-264.
- JAN, L.: Die Anfänge der Pfarrorganisation in Böhmen und Mähren. In: Pfarreien im Mittelelaser. Deutschland, Polen, Tschechien und Ungarn im Vergleich, hg. N. Kruppa – L. Zygnier, 2007, s. 183-199.
- JASIŃSKI, K.: Rodowód pierwszych Piastów, Warszawa – Wrocław 1992.
- KALHOUS, D.: Boleslav III. kníže na konci časů. In: Ad vitam et honorem, připravili T. Borovský, L. Jan, M. Wihoda, s. 221-229.
- KALHOUS, D.: Záhadné počátky pražského biskupství. In: Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků venovaných Františku Šmaheľovi, vydali E. Doležalová, R. Novotný a P. Soukup, Praha 2004, s. 195-208.
- KALHOUS, D.: Granum catalogi praesulum Moraviae jako pramen k dějinám Moravy v 10. století? Mediaevalia historica Bohemica 11, 2007, s. 23-38.
- KALHOUS, D.: Jak viděla Hnězdno roku 1000 středověká tradice? In: Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku, odpovědná redakce L. Jan, s. 339-358.
- KARA, M.: Najstarsze państwo Piastów – rezultat przełomu czy kontynuacji? Studium archeologiczne, Poznań 2009.
- Karolínska kultúra a Slovensko. Zborník Slovenského národného múzea. Archeológia supplementum 4, zostavovateľ V. Turčan, Bratislava 2011.
- KAPLONY, A.: Routen, Anschlussrouten, Handelshorizonte im Brief von Hasdáy b. Šaprút an den hazarischen König. In: Ibrahim ibn Ya'qub at-Turtushi: Christianity, Islam and Judaism Meet in East-Central Europe, c. 800 – 1300 A.D. Proceedings of the International Colloquy 25 – 29 April 1994, edited by P. Charvát and J. Prosecký, Praha 1996, s. 151-163.
- KATIČIČ, R.: Die Ethnogenesisen in der Avaria. In: Typen der Ethnogenesis unter besonderer Berücksichtigung der Bayer I. Berichte des Symposiums der Kommission für Frühmittelalterforschung, 27. Bis 30. Oktober

- 1986, Stift Zwettl, Niederösterreich, hg. H. Wolfram und W. Pohl, Wien 1990, s. 125-128.
- KEJŘ, J.: Wogastisburg – burgum ? Československý časopis historický 21, 1973, č. 3, s. 399-410.
- KELLER, E. – BIERBRAUER, V.: Beiträge zum awarenzeitlichen Gräberfeld von Devínska Nová Ves, Slovenská archeológia 13, 1965, č. 2, s. 377-397.
- KIRÁLY, P.: Die Ethnonymen – aus den Volksnamen entstandene geographische Namen. In: Central Europe in 8th – 10th Centuries, ed. D. Čaplovič, J. Doruľa, s. 172-176.
- KLEBEL, E.: Die Ostgrenze des Karolingischen Reiches, Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich 21, 1928, s. 348-380.
- KLENGEL, H. und Autorenkollektiv: Kulturgeschichte des alten Vorderasiens, Berlin 1989.
- KLÍMA, B.: Archeologický výskum MU na veľkomoravskom výšinném hradisti sv. Hypolita ve Znojme. In: Velká Morava mezi východem a západem. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Uherské Hradiště, Staré Město 28. 9. 1. 10. 1999, ed. L. Galuška – P. Kouřil – Z. Měřínský, Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 17, 2001, s. 229-240.
- KLIMEK, T.: Kosmova hora Osek a vnímání krajiny v českém středověku, Historická geografie 33, 2005, s. 39-56.
- KOLAFA, Š. J.: Odras christianizace Rusi v česko-ruských vztazích, Studie k dějinám a kultuře východních Slovanů 20, 1991, s. 59-80.
- KOMENDOVÁ, J.: Spor o víru v Životě Stěfana Permského a v raně středověkých legendách a misionářích. In: Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha, eds. R. Kožiak - J. Nemeš, s. 104-118.
- KOMENDOVÁ, J.: Světec a šaman. Kulturní kontexty ruské středověké legendy, Praha 2011.
- KONZAL, V.: První slovanská legenda václavská a její „Sitz im Leben“, Studia mediaevalia Pragensia 1, 1988, s. 113-127.
- KOPAL, P.: Kosmovi d'ablové. Vršovsko - přemyslovský antagonismus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů, Mediaevalia historica Bohemica 8, 2001, s. 7-41.
- KOPAL, P.: Neznámý známý rod. Pokus o genealogii Vršovců, Sborník archivních prací 51, 2001, s. 3-84.
- KOPAL, P.: Státnost a rituály v Kosmově kronice. In: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. K vydání připravil M. Wihoda ve spolupráci s D. Maláčkem, s. 155-195.
- KOPERSKI, A.: Wczesnośredniowiecze osadnictwo na terenie Przemyśla. In: Przemyśl wczesnośredniowieczny, redakcja E. Sosnowska, s. 92-175.

- KOPERSKI, A. – PARCZEWSKI, M.: Das altungarische Reitergrab von Przemyśl (Südpolen). *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 30, 1978, s. 213-229.
- KOPERSKI, A. – PARCZEWSKI, M.: Wczesnośredniowieczny grób Węgrakoczownika z Przemyśla. *Acta Archaeologica Carpatica* 18, 1978, s. 151-199.
- KOUŘIL, P.: Starí Maďaři a Morava z pohledu archeologie. In: Dějiny ve věku nejistot. Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka, uspořádali J. Klápště, E. Plešková, J. Zemlička, Praha 2003, s. 110-146.
- KOUŘIL, P.: Archeologické doklady nomádského vlivu a zásahu na území Moravy v závěru 9. a v 10. století. In: Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska, zostavili T. Štefanovičová a D. Hulínek, s. 113-135.
- KOVÁCS, L.: Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit. Archäologische Untersuchung der arabischen, byzantinischen, westeuropäischen und römischen Münzen aus der Karpatenbecken des 10. Jahrhunderts. *Fontes Archeologici Hungariae*, Budapest 1989.
- KOVALEVSKIJ, A. P.: Slavjane i ich sosedj v pervoj polovine X. v. po danym al-Masudi. In: Voprosy istoriografii i istočnikovedenija slavjano-germanskich otnošenij, Moskva 1973, s. 62-79.
- KOŽIAK, R.: Írski misionári a počiatky kresťanstva u Slovanov v stredovýchodnej Európe. In.: Pohanstvo a kresťanstvo, zostavili R. Kožiak – J. Nemeš, s. 103-124.
- KOŽIAK, R.: Christianizácia Avarov a Slovanov na strednom Dunaji. Príbeh svätcov-misionárov, svätá vojna alebo kultúrny šok? In: Svätec a jeho funkcie v spoločnosti I, zostavili R. Kožiak – J. Nemeš, Bratislava 2006, s. 121-147.
- KOŽIAK, R.: *Coversio Gentum* a christianizácia vo včasnóm stredoveku. In: Ružomberský historický zborník I., ed. P. Zmátlo, Ružomberok 2007, s. 83-106.
- KRAHWINKLER, H.: Friaul im Frühmittelalter. Geschichte einer Region vom Ende des fünften bis zum Ende des zehnten Jahrhunderts, Wien – Köln – Weimar 1992.
- Kraków w chrześcijańskiej Europie X – XIII w. Katalog wystawy, E. Firlet, E. Zaitz, kuratorzy wystawy, Kraków 2006.
- KRÁLIK, O.: K historii textu I. staroslověnské legendy václavské. *Slavia* 29, 1960, s. 434-452.
- KRÁLIK, O.: K počátkům literatury v přemyslovských Čechách, Rozpravy ČSAV, řada SV, ročník 70, sešit 6, Praha 1960.

- KRÁLIK, O.: Vozniknovenije 1-go staroslovjanskogo „Žitija Vjačeslava“, Byzantinoslavica 27, 1966, s. 131-163.
- KRÁLIK, O.: Kosmova kronika a předchozí tradice, Praha 1976.
- KRANDŽALOV, D.: Vznik bulharského státu a národa na Balkánském poloostrově, Slavia antiqua 16, 1969, s. 1-32.
- Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha, eds. R. Koziak – J. Nemeš, Kraków 2009.
- KRISTÓ, Gy.: Megjegyzések az ún. „pogánylázadások“ kora történetéhez. In: KRISTÓ, Gy.: Tanulmányok az Árpád-korról, Budapest 1983, s. 93-113.
- KRZEMIEŃSKA, B.: Krize českého státu na přelomu tisíciletí, Československý časopis historický 18, 1970, s.
- KRZEMIEŃSKA, B.: Wann erfolge der Anschluß Mährens an den böhmischen Staat? Historica 19, 1980, s. 195-243.
- KRZEMIEŃSKA, B.: Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století, Praha 1999.
- KUCZYŃSKI, S. M.: O wyprawie Włodzimierza I ku Lachom na podstawie wzmianki z roku 981 w „Opowieści lat doczesnych“. In: Studia z dziejów Europy wschodniej X – XVII wieku, red. S. M. Kuczyński, Warszawa 1965, s. 33-118.
- KUČERA, M.: Problémy vzniku a vývoja feudalizmu na Slovensku, Historický časopis 22, 1974, č. 4, s. 541-556.
- KUČERA, M.: Typológia včasnostredovekého štátu na strednom Dunaji, Československý časopis historický 27, 1979, č. 6, s. 856-883.
- KUČERA, M.: Postavy veľkomoravskej histórie, Martin 1986.
- KUČEROVSKÁ, T.: Die Zahlungsmittel in Mähren im 9. und 10. Jahrhundert. In: Rapports du IIIe Congrès International d'Archéologie Slave, Tome 2, éditeur B. Chropovský, s. 211-229.
- KUŽMIUK-CIEKANOWSKA, A.: Święty i historia. Dynastia Przemysłidów i jej bohaterowie w dziele mnicha Krystiana, Kraków 2007.
- LABUDA, G.: Pierwsze państwo słowiańskie państwo Samona, Poznań 1949.
- LABUDA, G.: Fragmenty dziejów Słowiańszczyzny zachódniej I, Poznań 1960.
- LABUDA, G.: O najstarszej organizacji Kościoła w Polsce, Przegląd powszechny 6, 1984, s. 373-396.
- LABUDA, G.: Studia nad początkami państwa polskiego II., Poznań 1988.
- LABUDA, G.: Mieszko II król Polski (1025 – 1034). Czasy przelomu w dziejach państwa polskiego, Kraków 1992.

- LABUDA, G.: Aspekty politiczne i kościelne tzw. „zjazdu gnieźnieńskiego“ w roku 1000. In: *Ziemie polskie w X wieku, pod redakcją H. Samsonowicza*, s. 17-33.
- LABUDA, G.: *Mieszko I, Wrocław – Warszawa – Kraków 2002.*
- LABUDA, G.: *Szkice historyczne X – XI wieku. Z dziejów organizacji Kościoła w Polsce we wczesnym średniowieczu, Poznań 2004.*
- LABUDA, G.: *Kraków biskupi przed rokiem 1000. Przyczynek do dyskusji nad dziejami misji metodiańskiej w Polsce.* In: LABUDA, G.: *Szkice*, s. 49-87.
- LABUDA, G.: *Czeskie chrześcijaństwo na Śląsku i w Małopolsce w X i XI wieku.* In: LABUDA, G.: *Szkice*, s. 139-160.
- LABUDA, G.: *Utworzenie metropolitalnej organizacji kościoła polskiego na synodzie w Gnieźnie w dniach 9 – 10 marca 1000 roku.* In: *Tenże: Szkice*, s. 161-179.
- LAUERMANN, E.: *Ein frühungarischer Reiter aus Gnadendorf, Niederösterreich.* In: *Schicksalsjahr 907*, hg. R. Zehetmayer, s. 92-98.
- LE GOFF, J.: *Paměť a dějiny*, Praha 2007.
- LELEWEL, J.: *Polska wieków średnich II*, Poznań 1947.
- LEYSER, K.: *Die Ottonen und Wessex, Frühmittelalterliche Studien 17*, 1983, s. 73-97.
- LESNÝ, I.: *Druhá správa o nemocech mocných*, Praha 1987.
- LĚVI-STRAUSS, C.: *Štruktúrna antropológia I, II*, Bratislava 2000.
- LEWICKI, T.: *Handel Samanidów ze wschodnią i środkową Europą*, *Slavia Antiqua 19*, 1972, s. 1-18.
- LOŠEK, F.: *Ethnische und politische Terminologie bei Iordanes und Einhard.* In: *Typen der Ethnogenese. Teil I*, hg. H. Wolfram und W. Pohl, s. 147-152.
- LOTTER, E.: *Die germanischen Stämmesverbände im Umkreis des Ostalpen-Mitteldonau-Raumes nach der literarischen Überlieferung zum Zeitalter Severins.* In: *Die Bayern und ihre Nachbarn. Teil 1*, hg. H. Wolfram und A. Schwarcz, *Dph 179*, 1985, s. 29-59.
- LUDAT, H.: *Branibor, havolanská dynastie a Přemyslovci*, *Československý časopis historický 17*, 1969, č. 4, s. 489-506.
- LUKAČKA, J.: *Úloha šľachty slovanského pôvodu pri stabilizácii uhorského včasnofeudálneho štátu.* In: *Typologie raněfeudálních slovanských států*, Praha 1987, s. 191-200.
- LUKAČKA, J.: *Formovanie vyššej šľachty na západnom Slovensku*, Bratislava 2002.
- LUTOVSKÝ, M. – MICHÁLEK, J.: *Archeologie knížecího sídla. Halštatský dvorec a slovanské hradiště na Hradci u Němčic*, Praha 2002.

- LUTOVSKÝ, M. – PETRÁŇ, Z.: Slavníkovci. Mýtus českého dějepisectví, Praha 2005.
- LUTOVSKÝ, M. – PROFANTOVÁ, N.: Sámova říše, Praha 1995.
- LUTOVSKÝ, M.: Několik poznámek k problematice slavníkovské domény, *Archeologické rozhledy* 47, 1995, s. 239-245.
- LUTOVSKÝ, M.: Jihočeská hradiště v 10. století. K problematice přemyslovského záboru jižních Čech. In: *Přemyslovský stát kolem roku 1000*, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 174-178.
- LUTOVSKÝ, M.: Mezi Bavorskem a Velkou Moravou: jižní Čechy v 9. století. In: *Velká Morava mezi východem a západem*. Editori L. Galuška – P. Kouřil – Z. Měřínský, Brno 2001, s. 267-274.
- LUTOVSKÝ, M.: Bratrovrah a tvůrce státu. Život a doba knížete Boleslava I., Praha 2006.
- LUTOVSKÝ, M.: Slavníkovci a archeologie. In: *Slavníkovci v českých dějinách*, k vydání připravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, s. 35-41.
- LUTOVSKÝ, M.: Po stopách prvních Přemyslovců I. Zrození státu (872 – 972). Od Bořivoje I. po Boleslava I., Praha 2006.
- LUTOVSKÝ, M.: Po stopách prvních Přemyslovců II. Léta krize a obnovy (972 – 1012). Od Boleslava II. po Jaromíra, Praha 2007.
- LUTOVSKÝ, M.: Po stopách prvních Přemyslovců III. Správa a obrana země (1012 – 1055). Od Oldřicha po Břetislava I., Praha 2008.
- LÜBKE, Ch.: Slawen und Deutsche um das Jahr 1000, *Mediaevalia historica Bohemica* 3, 1993, s. 59-90.
- LÜBKE, Ch.: Mocenské faktory na východě otonské říše v době Boleslava II. In: *Přemyslovský stát kolem roku 1000*, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 209-214.
- LYSÝ, M.: Politika českého knížete Břetislava I. (1035 – 1055) voči Uhorsku, *Historický časopis* 52, 2004, č. 3, s. 451-468.
- ŁANCZOLT, M.: Środowisko geograficzne Przemysła i jego okolic. In: *Przemysł wczesnośredniowieczny*, redakcja E. Sosnowska, s. 14-37.
- ŁOWMIAŃSKI, H.: *Początki Polski II*. Warszawa 1964.
- ŁOWMIAŃSKI, H.: *Początki Polski III*. Warszawa 1967.
- ŁOWMIAŃSKI, H.: *Początki Polski IV*. Warszawa 1970.
- ŁOWMIAŃSKI, H.: *Początki Polski V*. Warszawa 1973.
- MacKILLOP, J.: *Keltské bájesloví. Průvodce keltskou mythologií*, Praha 2009.
- „Magyaroknak eleiről“ ünnepi tanulmányok a hatvan esztendős Makk Ferenc tiszteletére. Szerkesztete Piti, F. – Szabados Gy., Szeged 2000.
- Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig I/1, Budapest 1987.

- MARČEKOVÁ, K.: Sv. Vojtech a James Cook. Tabu a strach z večného návratu. In: Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha, eds. R. Kožiač – J. Nemeš, s. 11-20.
- MAREK, M.: Cudzie etniká na stredovekom Slovensku, Martin 2006.
- MAREŠ, F. V.: Jména předhistorických knížat českých, Vznik a počátky Slovanů IV, 1963, s. 7-16.
- MARSINA, R.: Štúdie k slovenskému diplomatáru. K problematike najstarších zoborských listín, Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského 14, 1963, s. 135-170.
- MARSINA, R.: Štúdie k Slovenskému diplomatáru I. Prvá časť: Obdobie 9. a 10. stor., Historické štúdie 16, 1971, s. 89-104.
- MARSINA, R.: Nitrianske biskupstvo a jeho biskupi od 9. storočia do polovice 13. storočia. Historický časopis 41, 1993, č. 5, s. 529-542.
- MARÍK, J.: Libická sídelní aglomerace ve výpovědi archeologických pramenů. In: Slavníkovci v českých dějinách, k vydání připravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, s. 42-56.
- MATLA-KOZŁOWSKA, M.: Czy państwo Przemyslidów u schyłku X wieku zasługiwało na arcybiskupstwo? Na marginensie dyskusji o planach ufundowania arcybiskupstwa św. Wojciecha w Pradze. In: Cognitioni gestorum, redakcja D. A. Sikorski, A. M. Wyzwa, s. 131-147.
- MATLA-KOZŁOWSKA, M.: Pierwsi Przemyslidzi i ich państwo (od X do połowy XI wieku), Poznań 2008.
- MCCORMICK M.: Narodziny Europy. Korzenie gospodarki europejskiej 300-900, Warszawa 2007.
- MEŠKO, M.: Vývin obranného systému Byzantskej ríše v 11. storočí – príklad témy Paradounavon, Byzantinoslovaca I, 2006, s. 128-143.
- MĚŘÍNSKÝ, Z.: České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu I, Praha 2002.
- MĚŘÍNSKÝ, Z.: České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II, Praha 2006.
- MĚŘÍNSKÝ, Z.: Morava v 10. a na počátku 11. století. In: Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska, zostavili T. Štefanovičová a D. Hulínek, Bratislava 2008, s. 79-112.
- MICHAŁOWSKI, R.: Zjazd gnieźnieński. Religijne przesłanki powstania arcybiskupa gnieźnieńskiego, Wrocław 2005.
- MICHNA, P. – POJSL, M.: Románsky palác na Olomouckém hrade. Archeologie a památková obnova, Brno 1988.
- MIKKOLA, J. J.: Avarica, Archiv für slavische Philologie 41, 1927, s. 158-160. Mittelalterliche nationes – neuzeitliche Nationen. Probleme der Nationenbildung in Europa, hg. A. Bues, R. Rexheuser, Wiesbaden 1995.

- MITTERAUER, M.: Karolingische Markgarfen in Südosten. Fränkische Reichsarisokratie und bayerischer Stammesadel im österreichischen Raum, *Archiv für österreichische Geschichte* 123, 1963.
- MODZELEWSKI, K.: *Barbarzyńska Europa*, Warszawa 2004.
- MÓR, W.: *Az Árpádok családi története*, Nagy-Becskerekén, 1892.
- MOŽDZIOCH, S.: Slezsko v 10. století. In: *Přemyslovský stát kolem roku 1000*, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 215-224.
- MOŽDZIOCH, S.: Śląsk między Gnieznem a Praga. In: *Ziemie polskie v X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy*, pod redakcją H. Samsonowicza, Kraków 2000, s. 169-198.
- MÚCSKA, V.: About the First Hungarian Bishoprics. In: *East Central Europe at the Turn of the 1st and 2nd Millenia*, ed. V. Múcska. *Acta historica Posoniensia* 2, Bratislava 2002, s. 119-139.
- MÚCSKA, V.: O prvých uhorských biskupstvách, *Historický časopis* 51, 2003, č. 1, s. 3-22.
- Na prahu poznání českých dějin. *Sborník prací k počtě Jiřího Slámy. Studia mediaevalia Pragensia* 7, 2006.
- NEVIZÁNSKY, G.: K významu a vypovedacej schopnosti mincí v staromaďarských hrobch, *Slovenská numizmatika* 6, 1980, s. 121-130.
- NEVIZÁNSKY, G.: Aktuálne problémy výskumu pamiatok staromaďarského etnika na území dnešného Slovenska. In: *Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska*, zostavili T. Štefanovičová a D. Hulínek, Bratislava 2008, s. 265-278.
- NIEDERLE, L.: *Rukověť slovanských starožitností*, Praha 1953.
- NIEWIŃSKI, A.: *Przestrzeń kościelna w topografii średnioeiecznego Krakowa. Proba syntezy*, Lublin 2005.
- NOVOTNÝ, V.: *České dějiny I/1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*, Praha 1912.
- Nový biblický slovník, editor J. D. Douglas, Praha 1996.
- Od knížat ke králům. *Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, uspořádali E. Doležalová a R. Šimůnek ve spolupráci s D. Dvoráčkovou a A. Pořízkou, Praha 2007.
- Od plemienia do państwa. Śląsk na tle wczesnośredniowiecznej Słowiańszczyzny Zachodniej, red. L. Leciejewicz, Wrocław – Warszawa 1991.
- Od pravěku k dnešku. *Sborník prací z dějin československých k šedesátým narozeninám Josefa Pekaře I*, Praha 1930, s. 75-101.
- ONDROUCH, V.: *Limes Romanus na Slovensku*, Bratislava 1938.
- Österreich im Hochmittelalater (907 – 1246). Herausgegeben von Kommission für die Geschichte Österreichs der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1991.

- Otto III. – Heinrich II. Eine Wende ? hg. B. Schneidmüller und S. Wein-
furter, Sigmaringen 1997.
- PALACKÝ, F.: Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě I/1. Od pr-
vověkosti až do roku 1125. W Praze 1876.
- PARCZEWSKI, M.: Początki kształtowania się polsko-ruskiej rubieży et-
nicznej w Karpatach. U źródeł rozpadu Słowiańszczyzny na odłam
wschodni i zachodni, Kraków 1991.
- PAŠUTO, V. T.: Očerki po istorii Galicko-Volynskoj Rusi, Moskva 1950.
- PEKAŘ, J.: Svatý Václav. In: Svatováclavský sborník I, s. 9-101.
- PETRÁŇ, Z.: K otázníkům okolo záhadné kněžny Adivy, *Mediaevalia his-
torica Bohemica* 4, 1995, s. 25-46.
- PETRÁŇ, Z.: První české mince, Praha 1998.
- PETRÁŇ, Z.: Jaké mince vlastně videl na pražském tržišti Ibrahim ibn Já-
kúb? In: Dějiny ve věku nejistot, uspořádali J. Klápště, E. Plešková, J.
Žemlička, s. 209-219.
- PETRÁŇ, Z.: Co vypovídají mince o Slavníkovcích. In: Slavníkovci v čes-
kých dějinách, k vydání připravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, s. 107-121.
- PETRÁŇ, Z.: Soběslavův titul libického knížete – další slavníkovský mýtus.
In: Od knížat ke králům, uspořádali E. Doležalová a R. Šimůnek ve
spolupráci s D. Dvořáčkovou a A. Pořízkou, s. 73-81.
- PETROV, P.: Obrazovane na bŭlgarskata dŭrŭzava, Sofija 1981.
- PIANOWSKI, Z.: Relikty nejstarší svatyně pod katedrálním kostelem na
krakovském Wawelu. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000, uspořá-
dali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 236-238.
- PITI, F.: „Keresztúton“ (A pogányság társadalmi-politikai jelenléte I. István
korában.) In: „Magyaroknak eleiről“ ünnepi tanulmányok a hatvan es-
ztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szerkesztete Piti, F. – Szabados Gy.,
Szeged 2000, s. 435-450.
- PLACHÁ, V. – HLAVICOVÁ, J. – KELLER, I.: Slovanský Devín, Bratislava
1990.
- PLACHÁ, V. – PIETA, K.: Römerzeitliche Besiedlung von Bratislava – De-
vín, *Archeologické rozhledy* 38, 1986, č. 4, s. 339-357.
- Pohanstvo a kresťanstvo. Zborník z konferencie usporiadanej 5. – 6. II.
2003 v Banskej Bystrici, zostavili R. Kožiak – J. Nemeš, Bratislava 2004.
- POHL, W.: Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567 – 822 n.
Chr., München 1988.
- POJSL, M.: Moravské biskupství v 10. a 11. století – tradice Velké Moravy v
přemyslovském období? In: Křesťanstvo v časech sv. Vojtecha, eds. R.
Kožiak – J. Nemeš, s. 40-56.
- POKORNÝ, J.: Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura, Praha 2010.

- POLANSKÝ, L.: Spory o původ české kněžny Emmy, manželky Boleslava II. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 27-48.
- POLANSKÝ, L.: Soběslav nebo Boleslav? K spornému přiřazení denárů typu Cach 160 a 161. In: Slavníkovci v českých dějinách, k vydání připravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, s. 93-106.
- POLEK, K.: „Państwo Samona“ w nowych badaniach archeologicznych i historycznych. In: *Cognitioni gestorum*, redakcja D. A. Sikorski, A. M. Wyrwa, s. 41-51.
- POLESKI, J.: Klempolen im 8. – 10. Jahrhundert. Bemerkungen zu den Beziehungen zwischen Klempolen und Böhmen, Mähren, Slowakei und Ungarn. In: *Central Europe in 8th – 10th Centuries*, ed. D. Čaplovič, J. Doruľa, Bratislava 1997, s. 15-26.
- Politické myšlení raného křesťanství a středověku, editors I. Müller, V. Herold, A. Havlíček, Praha 2011.
- PROCHÁZKA, V.: Organizace kultu a kmenové zřízení polabsko – pobaltských Slovanů, Vznik a počátky Slovanů II, 1958, s. 145-168.
- PROCHÁZKA, V.: Sněmovnictví a soudnictví polabsko – pobaltských Slovanů, Vznik a počátky Slovanů III, 1960, s. 83-122.
- PROFANTOVÁ, N.: Přínosy archeologie k poznání českých dějin devátého století, *Studia Mediaevalia Pragensia* 2, 1991, s. 29-60.
- PROFANTOVÁ, N.: Problém importů a rekonstrukce cest v 8. - 9. století, *Archaeologia historica* 23, 1998, s. 79-88.
- PROFANTOVÁ, N.: Kněžna Ludmila. Vládkyně a světice, zakladatelka rodu, Praha 1996.
- PROFANTOVÁ, N.: Problém interpretace staromaďarských nálezů v Čechách. In: *Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska*, zostavili T. Štefanovičová a D. Hulínek, s. 149-168.
- PROFANTOVÁ, N. – PROFANT, M.: Archeologie a historie aneb „jak vykopávat“ dějiny. In: *Dějiny ve věku nejistot*, uspořádali J. Klápště, E. Plešková, J. Žemlička, s. 239-250.
- PROFANTOVÁ, N. – PROFANT, M.: *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*, Praha 2004.
- Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku. Mocenské souvislosti a paralely, odpovědná redakce L. Jan, Brno 2010.
- Przemysł wczwśnośredniowieczny, redakcja naukowa E. Sosnowska, Warszawa 2010.
- Přemyslovci. Budování českého státu, eds. P. Sommer, D. Třeštík, J. Žemlička, Praha 2009.

- Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999), uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, Praha 2000.
- PUTÍK, A.: Notes on the name GBLYM in Hasdai's letter to the Khaqan of Khazaria. In: Ibrahim ibn Ya'qub at-Turtushi, edited by P. Charvát and J. Prosecký, s. 169-175.
- RADOMĚRSKÝ, P.: Emma regina. Studie o původu kněžny Emmy a její úloze v ražbě českých mincí 10. století, Časopis Národního muzea 122, 1953, s. 157-212.
- RAPANT, D.: Drobné štúdie k slovenskému stredoveku I. Provincia Wag, Slovenská archivistika 9, 1974, č. 1, s. 47-53.
- Rapports du IIIe Congrès International d' Archéologie Slave Bratislava 7 – 14 septembre 1975, Tome 1, éditeur B. Chropovský, Bratislava 1979.
- Rapports du IIIe Congrès International d' Archéologie Slave Bratislava 7 – 14 septembre 1975, Tome 2, éditeur B. Chropovský, Bratislava 1980.
- RAŠEV, R.: Prabŭlgarite prez V – VII vek, Sofija 2005.
- RATKOŠ, P.: Vzťahy naddunajských Slovanov a starých Maďarov v rokoch 881-1018, Historický časopis 35, 1987, č. 6, s. 801-818.
- Regna and Gentes. The Relationship between Late Antique and Early Medieval Peoples and Kingdoms in the Transformation of the Roman World. Edited by H-W. Goetz, J. Jarnut and W. Pohl, Leiden – Boston 2003.
- REITINGER, L.: Nekrologia kláštiera Pegau. Pozapomenuté svědectví o Přemyslovcích (nejen) Kosmova věku. In: Proměna středověchodní Evropy raného a vrcholého středověku, odpovědná redakce L. Jan, s. 372-415.
- Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května – 1. června 2007 v Brně. K vydání připravili M. Nodl a M. Wihoda, Brno 2008.
- RÓNA-TAS, A.: A honfoglaló magyar nép. Bevezetés a korai történelem ismeretébe, Budapest 1997.
- ROSS, J. B.: Two Neglected Paladins of Charlemagne, Erich of Friuli and Gerold of Bavaria, Speculum 20, 1945, s. 212-235.
- RUISEL, I.: Záhady pamäti, Bratislava 1995.
- RUNCIMAN, S.: Dzieje wypraw krzyżowych 1, Warszawa 1997.
- RUNCIMAN, S.: Dzieje wypraw krzyżowych 2, Warszawa 1997.
- RYBAKOV, B. A.: Kyjevskaja Rus i russkije knjažestva XII-XIII v., Moskva 1993.
- RYSIEWSKA, T.: Struktury pokrewieństwa utrwalone na cmentarzyskach. In: Ziemia polskie w X wieku, pod redakcją H. Samsonowicza, s. 279-301.

- SADER, H.: Les Etats Araméens de Syrie depuis leur Fondation jusqu'á leur Transformation en Provinces Assyriens, Bsouss-Libanon 1984.
- SARNOWSKI, J.: England und der Kontinent im 10. Jahrhundert, Historisches Jahrbuch 114, 1994, s. 53-75.
- Sborník příspěvků ze sympózia Historická Olomouc XII., zaměřeného k problematice zakladatelských mýtů a mýtů „počátků“ ve světle kritiky pramenů. Muzeum umění Olomouc – sál Beseda, 6. – 7. října 1998, Olomouc 2001.
- SEDLÁK, V.: Historicko-spoločenský vývin Slovanov v dunajsko-karpatskej oblasti (so zreteľom na predkov Slovákov), Slavica Slovaca 27, 1992, č. 2, s. 177-186.
- Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového, redigovali Z. Hojda, J. Pešek a B. Zilynská, Praha 1992.
- SHERWIN, B, L.: Paradox a ironie: myšlení Jehudy Löwa z Prahy. In: Cesta života. Rabi Jehuda Leva ben Becalel, kol. 1525 – 1609, editor A. Putík, Praha 2009, s. 84-121.
- Schicksalsjahr 907. Die Schlacht bei Pressburg und das frühmittelalterliche Niederösterreich. Katalog zur Ausstellung des Niederösterreichischen Landesarchivs, hg. R. Zehetmayer, St. Pölten 2007.
- SCHMAUDER, M.: The relation between Frankisch *gens* and *regnum*: a proposal based on the archeological evidence. In: Regna and Gentes, ed. H-W. Goetz, J. Jarnut and W. Pohl, s. 271-306.
- SCHMIDT, W.: Frühgeschichte der deutschen Sprache. Die Epoche des Aufstiegs, der Entfaltung und Umgestaltung der Feudalgesellschaft (Von der Wende des 5./6. Jh. bis zur frühbürgerlichen Revolution). In: Geschichte der deutschen Sprache. Mit Texten und Übersetzungshilfen. Verfaßt von einem Autorenkollektiv unter der Leitung von W. Schmidt, Berlin 1983, s. 55-99.
- SCHOPENHAUER, A.: Svet ako vôľa a predstava I, preložila P. Elexová, Bratislava 2010. SCHOPENHAUER, A.: O kráse a umení, preložila P. Elexová, Bratislava 2007.
- SCHULZE, H.: Stát a národ v evropských dějinách, Praha 2003.
- Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder, hg. H. Ludat, Giessen 1960.
- SLÁMA, J.: Civitas Wiztrachi ducis, Historická geografie 11, 1973, s. 3-30.
- SLÁMA, J.: K počátkům hradské organizace v Čechách. In: Typologie raně feudálních slovanských států, s. 175-190.
- SLÁMA, J.: Střední Čechy v raném středověku III. Archeologie o počátcích přemyslovského státu, Praehistorica 14, Praha 1988, s. 71-80.

- SLÁMA, J.: Vratislav I. a sv. Václav, *Archeologické rozhledy* 42, 1990, s. 296-298.
- SLÁMA, J.: Vitislav (ui utizla). In: *Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*, redigovali Z. Hojda, J. Pešek a B. Zilynská, Praha 1992, s. 11-19.
- SLÁMA, J.: Slavníkovci – významná či okrajová záležitost českých dějin 10. století ?, *Archeologické rozhledy* 47, 1995, s. 182-224.
- SLÁMA, J.: Svatý Vojtěch a slavníkovská Libice. In: *Svatý Vojtěch*, uspořádal J. V. Polc, s. 16-39.
- SLÁMA, J.: Slavníkovci. In: *Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa*, redigovali D. Třeštík a J. Žemlička, s. 17-36.
- SLÁMA, J.: Český kníže Boleslav II. In: *Přemyslovský stát kolem roku 1000*, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 9-26.
- SLÁMA, J.: K problému historické interpretace archeologických výskumů staroslovanských hradišť v Čechách, *Archeologie ve středních Čechách* 5, 2001, svazek 2, s. 533-546.
- SLÁMA, J. K údajnému moravskému původu knížete Bořivoje. In: *Velká Morava mezi východem a západem. Spisy Archeologického ústavu AV ČR*, Brno 17, 2001, s. 349-353.
- Slavníkovci v českých dějinách. *Antiqua Cuthna* 2, 2006, k vydání připravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, Praha 2007.
- SLIVKA, M.: K náboženskému synkretizmu v strednej Európe. In: *Pohanstvo a kresťanstvo*, zostavili R. Kožiak - J. Nemeš, s. 147-162.
- SOMMER, P.: Duchovní svět raně středověké české laické společnosti. In: *Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa*, redigovali D. Třeštík a J. Žemlička, s. 133-166.
- STAŇA, Č.: Pustiměřský hrad, *Archaeologia historica* 18, 1993, s. 181-197.
- STAŇA, Č.: Archeologische Erforschung mährischer Höhenburgwälle. In: *Frühmittelalterliche Machtzentren in Mitteleuropa*, eds. Č. Staňa, L. Poláček, s. 267-281.
- STAŇA, Č.: Přerov – eine Burg des Boleslaw Chrobry in Mähren. In: *Frühmittelalterliche Burgenbau in Mittel- und Osteuropa*, hg. J. Henning – A. T. Ruttkay, s. 49-69.
- STAŇA, Č.: Pronikání Boleslava II. na Brněnsko ve světle archeologických objevů. In: *Přemyslovský stát kolem roku 1000*, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 200-208.
- STAŇA, Č.: Poznámky k vývoji střediskových sídel na Moravě v pravěku a v době dějinné. In: *Centrum i zaplecze*, pod redakcją S. Moździocha, s. 77-95.

- STARÝ, J.: Jak staří jarlové... Mudrosloví a mravy starých Seveřanů. In: Mudrosloví v archaických kulturách, uspořádali D. Antalík, J. Starý a T. Vitek, Praha 2009, s. 175-181.
- STAŠŠÍKOVÁ-ŠTUKOVSKÁ, D.: Odras politicko-spoločenského vývoja v 10. storočí na pohrebiskách stredného Podunajska. In: Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska, zostavili T. Štefanovičová a D. Hulínek, Bratislava 2008, s. 279-293.
- Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005. K vydání připravil M. Wihoda ve spolupráci s D. Malaťákem, Brno 2006.
- STEBLIN-KAMENSKIJ, M. I.: Mýtus a jeho svět, Praha 1984.
- STEINHÜBEL, J.: Svätý Vojtech a Uhorsko. In: Svätý Vojtěch, Čechové a Evropa, redigovali D. Třeštík a J. Žemlička, s. 122-130.
- STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska, Bratislava 2004.
- STEINHÜBEL, J.: Malý príspevok k slavníkovskej otázke, Acta historica Neosoliensia 8, 2005, s. 257-278.
- STEINHÜBEL, J.: Srbi, Česi a Moravia od Karola Veľkého po Svätopluka. In: Aevum medium, zostavil a redigoval J. Zábojník, s. 95-105.
- STEINHÜBEL, J.: Veľká Morava a bavorské pohraničie v rokoch 871 – 901, Byzantinoslovaca I, 2006, s. 144-160.
- STEINHÜBEL, J.: Maďari, Slovania, Bavori a Sasi v rokoch 896 – 933. In: Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska, zostavili T. Štefanovičová a D. Hulínek, s. 39-51.
- STEINHÜBEL, J.: Soběslav, najstarší brat svätého Vojtecha. In: Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha, eds. R. Koziak – J. Nemeš, s. 57-66.
- STEINHÜBEL, J.: Praha, Krakov a Olomouc – tri hrady a tri časti ríše českých Boleslavov. In: Proměna středovýchodní Evropy raného a vrcholného středověku, odpovědná redakce L. Jan, s. 61-96.
- STEINHÜBEL, J.: Včasnostredoveký národ a jeho dejiny. In: Karolínska kultúra a Slovensko, zostavovateľ V. Turčan, s. 105-115.
- STRZELCZYK, J.: Wandalowie i ich afrikańskie państwo, Warszawa 1992.
- STRZELCZYK, J.: Zjazd gnieźniński, Poznań 2000.
- Studia historica Tyrnaviensia IV. Národnosti v minulosti Slovenska. K životnému jubileu prof. PhDr. Vincenta Sedláka, CSc., editori M. Dobrotková, V. Rábik, Trnava 2006.
- SUCHODOLSKI, S.: Początki męnictwa w Europie śródkowej, wschodniej i północnej, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971.

- Svatováclavský sborník. Na památku 1000. výročí smrti knížete Václava Svatého I. Kníže Václav Svatý a jeho doba, vydal Národní výbor pro oslavu svatováclavského tisíciletí, Praha 1934.
- Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, editor P. Sommer, Praha 2006.
- Svatý Vojtěch. Sborník k mileniu, uspořádal J. V. Polc, Praha 1997.
- Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa. Mezinárodní sympozium uspořádané Českou křesťanskou akademií a Historickým ústavem Akademie věd ČR 19. – 20. listopadu 1997 v Praze, redigovali D. Třeštík a J. Žemlička, Praha 1998.
- Svätý Vojtech – svätec, doba a jeho kult. Zborník z konferencie usporiadanej 26. – 27. septembra 2008 v Banskej Bystrici, zostavili R. Kožiačik – J. Nemeš, Banská Bystrica 2009.
- SVOBODA, B.: Čechy v době stěhování národů, Monumenta archaeologica 13, Praha 1965.
- SWOBODA, W.: Wraceni. In: Słownik starożytności słowiańskich 6, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1977, s. 596-597.
- SZÁDECZKY-KARDOSS, S.: Az avar történelem forrásai 557-től 806-ig, Budapest 1998.
- ŠEBÁNEK, J.: Slezsko a české země 9. – 13. století. In: Slezsko, český stát a česká kultura, Opava 1946, s. 27-41.
- ŠEDIVÝ, J.: Chápání etník v německých kronikách a obraz starých Maďarův na prelome 1. a 2. tisícročia, Historický časopis 44, 1996, č. 3, s. 353-382.
- ŠIMÁK, J. V.: Pronikání Němců do Čech kolonisační ve 13. a 14. století, Praha 1938.
- Tabula Imperii Romani. Castra Regina, Vindobona, Carnuntum, M-33, připravili P. Oliva, J. Burian, Z. Nemeškalová-Jiroudková, J. Tejral, Praha 1986.
- ŠIMEK, E.: Západní hranice Slavníkovy říše. Pomezí hrad „in monte Osseca“ a potok „Surina“. In: Od pravěku k dnešku. Sborník prací z dějin československých k šedesátým narozeninám Josefa Pekaře I, Praha 1930, s. 75-101.
- ŠIMŮNEK, R.: „Comes“ aneb (Dis)kontinuita v pojetí pozdního středověku. In: Od knížat ke králům, uspořádali E. Doležalová a R. Šimůnek, s. 404-422.
- Šlechta, moc a reprezentace ve středověku. K vydání připravili M. Nodl a M. Wihoda, Colloquia mediaevalia Pragensia 9, 2007.
- ŠMAHEL, F.: Idea národa v husitských Čechách, Praha 2000.
- ŠOLLE, M.: Příspěvek archeologie k lokalizaci tzv. „Canburgu“, Sborník Národního musea v Praze, řada A – Historie 24, 1970, č. 1-2, s. 177-183.

- ŠOLLE, M.: Hradsko u Mšena I. Od pravěku do doby slovanské a otázka Canburgu franckých letopisů, *Památky archeologické* 68, 1977, s. 323-393.
- ŠOLLE, M.: Hradsko na Kokořínsku – Canburg franckých análů, Praha 1998.
- ŠTEFANOVIČOVÁ, T.: Bratislavský hrad v 9. – 12. storočí, Bratislava 1975.
- ŠTEFANOVIČOVÁ, T.: Neufunde aus der Bratislavaer Burg. In: *Frühmittelalterlicher Burgenbau*, s. 427-434.
- ŠTEFANOVIČOVÁ, T.: Slovensko v 10. storočí. In: *Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska*, zostavili T. Štefanovičová a D. Hulínek, Bratislava 2008, s. 137-148.
- ŠTEFANOVIČOVÁ, T. a kolektív: *Najstaršie dejiny Bratislavy*, Bratislava 1993.
- ŠTEFANOVIČOVÁ, T. – HENNIG, J. – RUTTKAY, M.: Možnosti prezentácie veľkomoravských archeologických pamiatok na Bratislavskom hrade. In: *Bojná*, editori: K. Pieta – A. Ruttkay – M. Ruttkay, Nitra 2007, s. 237-246.
- ŠUŠARIN, V. P.: Russko-vingerskije otnošenija v IX v. In: *Meždunarodnyje svjazi Rosii do XVII v.*, Moskva 1961, s. 131-179.
- TÉRA, M.: *Perun bůh hromovládcе. Sonda do slovanského archaického náboženství*, Červený Kostelec 2009.
- THOMPSON, E. A.: *Hunové*, Praha 1999.
- TOLSTOV, S. P.: *Po stopách dávneho Chórezmu*, Praha 1951.
- TOMÁŠEK, M.: Slavníkovec Čáslav a Slavníkova Čáslav? In: *Slavníkovci v českých dějinách*, k vydání připravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, s. 81-87.
- TÓTH, E.: Szent Adorján és Zalavár, *Századok* 133, 1999, 1. szám, s. 3-40.
- TŘEŠTÍK, D.: *Miscellanea k I. staroslověnské legendě o sv. Václavu: „Každý kdo povstává proti pánu svému, podoben jest Jidášovi“*, *Československý časopis historický* 15, 1967, č. 3, s. 337-343.
- TŘEŠTÍK, D.: „Trh Moravanů“ – ústřední trh Staré Moravy, *Československý časopis historický* 21, 1973, s. 869-894.
- TŘEŠTÍK, D.: *Objevy ve Znojmě*, *Československý časopis historický* 35, 1987, s. 548-576.
- TŘEŠTÍK, D.: *Pád Velké Moravy*. In: *Typologie raně feudálních slovanských států*, s. 27-76.
- TŘEŠTÍK, D.: *Mír a dobrý rok. Česká státní ideologie mezi křesťanstvím a pohanstvím*, *Folia Historica Bohemica* 12, 1988, s. 23-45.
- TŘEŠTÍK, D.: *Kdy zanikla Velká Morava?* *Studia mediaevalia Pragensia* 2, 1991, s. 9-28.

- TŘEŠTÍK, D.: Václav a Berengar. Politické pozadí postřížin sv. Václava roku 915, Český časopis historický 89, 1992, č. 5-6, s. 641-661.
- TŘEŠTÍK, D.: Moderne Nation, hochmittelalterliche politische Nation, frühmittelalterliche *Gens* und unsere genetische Software. Der Fall Mitteleuropa. In: Mittelalterliche nationes – neuzeitliche Nationen, hg. A. Bues, R. Rexheuser, s. 161-181.
- TŘEŠTÍK, D.: Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530 – 935), Praha 1997.
- TŘEŠTÍK, D.: Svatý Vojtěch a formování střední Evropy. In: Svatý Vojtěch, Čechové a Evropa, redigovali D. Třeštík a J. Žemlička, s. 81-108.
- TŘEŠTÍK, D.: Přemyslovec Kristián, Archeologické rozhledy 51, 1999, č. 4, s. 602-613.
- TŘEŠTÍK, D.: Mysli dějiny, Praha – Litomyšl 1999.
- TŘEŠTÍK, D.: Moderní národ, politický národ vrcholného středověku, rané středověký gens a naše genetické software. Případ střední Evropy, In: TŘEŠTÍK, D.: Mysli dějiny, s. 100-120
- TŘEŠTÍK, D.: Vymysli si český národ. In: TŘEŠTÍK, D.: Mysli dějiny, s. 121-135.
- TŘEŠTÍK, D.: „Veliké město Slovanů jménem Praha“. Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000, uspořádali L. Polanský, J. Sláma, D. Třeštík, s. 49-70.
- TŘEŠTÍK, D.: Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871, Praha 2001.
- TŘEŠTÍK, D.: Mýty kmene Čechů (7. – 10. století). Tři studie ke „starým pověstem českým“, Praha 2003.
- TŘEŠTÍK, D.: Dějiny ve věku nejistot. In: Dějiny ve věku nejistot, uspořádali J. Klápště, E. Plešková, J. Žemlička, s. 23-44.
- TŘEŠTÍK, D.: K založení pražského biskupství v letech 968 – 976: pražská a řezenská tradice. In: Vlast a rodný kraj v díle historika, uspořádal J. Pánek, s. 179-196.
- TŘEŠTÍK, D.: Moravský biskup roku 976. In: Ad vitam et honorem, připravili T. Borkovský, L. Jan, M. Wihoda, s. 211-220.
- TŘEŠTÍK, D.: Češi a dějiny v postmoderním očistci, Praha 2005.
- TŘEŠTÍK, D.: Zformování se střední Evropy a symbolický rok 1000. In: České země v raném středověku, editor P. Sommer, s. 11-29.
- TŘEŠTÍK, D.: Počátky přemyslovské státnosti mezi křesťanstvím a pohanstvím. In: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. K vydání připravil M. Wihoda ve spolupráci s D. Malatákem, s. 25-46.

- TŘEŠTÍK, D.: Slovanská liturgie a písemnictví v Čechách 10. století. Představy a skutečnost. In: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, editor P. Sommer, s. 189-218.
- TŘEŠTÍK, D.: Ještě ke královně Emmě. Wolfenbüttelský rukopis Gumpoldovy legendy a druhý život královny Matyldy. In: Od knížat ke králům, uspořádali E. Doležalová a R. Šimůnek, s. 23-37.
- TŘEŠTÍK, D.: Proč byli vyvražděni Slavníkovci? In: Slavníkovci v českých dějinách, k vydání připravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, s. 13-19.
- TŘEŠTÍK, D.: Zapisník a jiné texty k dějinám, Praha 2008.
- TŘEŠTÍK, D.: Kdo a proč vyvraždil Slavníkovce? Spor biskupa Vojtěcha s Vršovci a s českým státem. In: TŘEŠTÍK, D.: Zapisník, s. 197-201.
- TŘEŠTÍK, D.: Od příchodu Slovanů k „říši“ českých Boleslavů. In: Přemyslovci, eds. P. Sommer, D. Třeštík, J. Žemlička, s. 61-63, 69-73, 77-96.
- TŘEŠTÍK, D.: Gens Bohemanorum – kmen Čechů. In: Přemyslovci, eds. P. Sommer, D. Třeštík, J. Žemlička, s. 137-139, 144-148.
- TŘEŠTÍK, D.: Přemyslovský mýtus a první čeští světci. In: Přemyslovci, eds. P. Sommer, D. Třeštík, J. Žemlička, s. 149-153, 157-161.
- TŘEŠTÍK, D.: Idea státu a národa. In: Přemyslovci, eds. P. Sommer, D. Třeštík, J. Žemlička, s. 272-277, 281-286.
- TŘEŠTÍK, D.: Ještě ke královně Emmě. Wolfenbüttelský rukopis Gumpoldovy legendy a druhý život královny Matyldy. In: Legendy Wolfenbüttelského rukopisu, k vydání připravila J. Zachová, s. 33-48.
- TŘEŠTÍK, D.: Počátky českého politického myšlení. In: Politické myšlení raného křesťanství a středověku, editors I. Müller, V. Herold, A. Havlíček, s. 404-446.
- TURČAN, V.: K otázke najstaršieho slovanského osídlenia juhozápadného Slovenska a vzťahu Slovanov a Avarov, Zborník Slovenského národného múzea 78, 1984, *História* 24, s. 131-146.
- TURČAN, V.: Old-Slavonic Sanctuaries in Czechia and Slovakia, *Studia mythologica slavica* IV, Ljubljana 2001, s. 97-116.
- TURČAN, V.: Prvé staromaďarské nálezy z okolia Bratislavy. In: Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska, zostavili T. Štefanovičová a D. Hulínek, Bratislava 2008, s. 305-311.
- TUREK, R.: Die frühmittelalterlichen Stämmesgebiete in Böhmen, Praha 1957.
- TUREK, R.: Listina Jindřicha IV. z 29. dubna 1086 (DH IV. 390) a její teritoria, *Slavia Antiqua* 22, 1975, s. 69-122.
- TUREK, R.: Canburg z r. 805 – Kanina či Kanín? *Historická geografie* 17, 1978, s. 434-449.
- TUREK, R.: Slavníkovci a jejich panství, Hradec Králové 1982.

- TUREK, R.: Počátky české vzdělanosti. Od příchodu Slovanů do doby románské, Praha 1988.
- TVRDÍK, R.: Hánín mezi Libicí a Malínem. In: Slavníkovci v českých dějinách, k vydání připravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, s. 88-92.
- Typologie raně feudálních slovanských států. Sborník příspěvků z mezinárodní konference k tématu „Vznik a rozvoj raně feudálních států a národností ve střední a jihovýchodní Evropě“, konané ve dnech 18. – 20. listopadu 1986 v Praze, Praha 1987.
- TYSZKIEWICZ, L.: Pryzłączenie Śląska do monarchii piastowskiej pod koniec X wieku. In: Od plemienia do państwa, red. L. Leciejewicz, s. 121-152.
- TYSZKIEWICZ, L. A.: Słowianie i Awarowie. Organizacja plemienna Słowian, Wrocław 2009.
- URBAŃCZYK, P.: Politická příslušnost Slezska v desátém století v nejnovější polské historiografii. In: Dějiny ve věku nejistot, uspořádali J. Klápště, E. Plešková, J. Zemlička, s. 292-304.
- URBAŃCZYK, P.: Trudne początki Polski, Wrocław 2008.
- VAJAY, Sz.: Grossfürst Geysa von Ungarn. Familie und Verwandtschaft, Südost-Forschungen 21, 1962, s. 45-101.
- VAJAY, Sz.: Der Eintritt des ungarischen Stämmebundes in die europäische Geschichte (862 – 933), Studia Hungarica 4, Mainz 1968.
- VÁŇA, Z.: Svět slovanských bohů a démonů, Praha 1990.
- VÁVRA, I.: Trstenická cesta, Historická geografie 6, 1971, s. 77-132.
- VÁVRA, I.: Polská cesta, Historická geografie 8, 1972, s. 3-27.
- VÁVRA, I.: Řezenská a Norimberská cesta, Historická geografie 11, 1973, s. 31-100
- VÁVRA, I.: Srbská cesta, Historická geografie 17, 1978, s. 369-432.
- VAVRUŠ, J.: Nové pohľady na interpretáciu pohrebísk 10. storočia z juhozápadného Slovenska (dizertačná práca), Bratislava 2000.
- VAVRUŠ, J.: Prvá maďarská generácia v archeologických a písomných prameňoch. In: Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska, zostavili T. Štefanovičová a D. Hulínek, s. 183-193.
- Velká Morava mezi východem a západem. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Uherské Hradiště, Staré Město 28. 9. 1. 10. 1999, ed. L. Galuška – P. Kouřil – Z. Měřínský, Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 17, Brno 2001.
- VELÍMSKY, F.: Nové archeologické nálezy v Malíne (okr. Kutná Hora). In: Slavníkovci v českých dějinách, k vydání připravili V. Vaněk, J. K. Kroupa, s. 57-80.

- VEREŠOVÁ, N.: Sklavínia v historických prameňoch zo 6. – 14. storočia. Prehľad koncepcií, *Historický zborník* 18, 2008, č. 1, s. 124-143.
- VESZPRÉMY, L.: Eine wechselvolle Rezeptionsgeschichte. Die Pressburger Schlacht aus Sicht der Ungarn. In: *Schicksalsjahr 907*, hg. R. Zehetmayer, s. 99-102.
- VESZPRÉMY, L.: Aventinus híradása a magyarok 907. évi győzelméről. Csata Pozsonynál, *Történelmi Szemle* 49, 2007, 1, s. 1-17.
- VESZPRÉMY, L.: Boj pri Bratislave (907) v maďarskej historiografii. In: *Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska*, zostavili T. Štefanovičová a D. Hulínek, s. 33-37.
- Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesorovi Josefu Petráňovi, uspořádal J. Pánek, Praha 2004.
- VOPATRNÝ, G.: Keltská církev prvního tisíciletí a její spiritualita, Brno 2002.
- VYKYPĚL, B.: Studie k šlechtickým titulům v germánských, slovanských a baltských jazycích, Praha 2011.
- VYVÍJALOVÁ, M.: Bitka pri Bratislave roku 907. Príspevok ku kritickému prehodnoteniu prameňov, *Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied* 21, 1985, s. 226-234.
- WARNKE, Ch.: Ursachen und Voraussetzungen der Schenkung Polens an den heiligen Petrus. In: *Europa Slavica – Europa Orientalis*, hg. K. Grothusen – K. Zernack, s. 127-177.
- WARTOŁOWSKA, Z.: Gród czerwieński Sutiejsk na pograniczu polsko-ruskim. *Światowit* 22, Warszawa 1958.
- WEINGART, M.: První česko-církevněslovanská legenda o svatém Václavu. In: *Svatováclavský sborník I*, s. 863-1088.
- WELLER, K.: Die Nibelungenstrasse, *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 70, 1933, s. 49-66.
- WENSKUS, R.: Stammesbildung und Verfassung. Das Werden der frühmittelalterlichen gentes, Köln – Graz 1961.
- WIDAJEWICZ, J.: Państwo Wiślan, Kraków 1947.
- WIHODA, M.: Die mährischen Eliten als Problem der Kontinuität (oder Diskontinuität?) der böhmischen Geschichte. In: *Die frühmittelalterliche Elite*, Editor P. Kouřil, s. 9-18.
- WIHODA, M.: Morava v 10. století. In: *České země v raném středověku*, editor P. Sommer, Praha 2006, s. 53-73.
- WIHODA, M.: Kníže a jeho věrní. Kosmas o světe předáků a urozených. In: *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku. K vydání připravili M. Nodl a M. Wihoda*, *Colloquia mediaevalia Pragensia* 9, 2007, s. 17-29.
- WIHODA, M.: Morava v době knížecí 906-1197, Praha 2010.

- WOLFRAM, H.: Einleitung oder Überlegungen zur origo gentis. In: Typen der Ethnogenese unter besonderer Berücksichtigung der Bayern. Teil I, hg. H. Wolfram und W. Pohl, s. 19-33.
- WOLFRAM, H.: Die Goten. Von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts. Entwurf einer historischen Ethnographie, München 1990.
- WOLFRAM, H.: Österreichische Geschichte 378 – 907. Grenzen und Räume. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung, Wien 1995.
- WOLFRAM, H.: Salzburg, Bayern, Österreich. Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und die Quellen ihrer Zeit. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband 31, Wien – München 1995.
- WOLFRAM, H.: Konrad II. (990 – 1039). Kaiser dreier Reiche, München 2000.
- WOLFRAM, H.: Politická mapa střední Evropy v první polovině 11. století. In: Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa, editor P. Sommer, Praha 2006, s. 15-25.
- WOLTERS, R.: Římané v Germánii, Praha 2002.
- Wspólnoty male i duze w społeczeństwach Czech i polski w średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnyc, red. W. Iwańczak, J. Smołucha, Kraków 2010.
- ZÁBOJNÍK, J.: K výskytu predmetov západného pôvodu na pohrebiskách z obdobia avarskej ríše v Dunajskej kotline, Slovenská archeológia 26, 1978, č. 1, s. 193-214.
- ZÁBOJNÍK, J.: Soziale Problematik der Gräberfelder des nördlichen und nordwestlichen Randgebietes des Awarischen Kaganats, Slovenská archeológia 43, 1995, č. 2, s. 205-344.
- ZÁBOJNÍK, J.: Slovensko a Avarský kaganát, Bratislava 2004, s. 77-84.
- ZEMAN, J.: Nejstarší slovanské osídlení Čech, Památky archeologické 67, 1976, s. 210-235. ZEMAN, J.: K problematice časně slovanské kultury ve střední Evropě, Památky archeologické 70, 1979, s. 113-130.
- ZEMEK, M.: Moravsko-slovenská hranice v 10. – 12. století, Historické štúdie 13, 1968, s. 153-176.
- ZEMEK, M.: Moravsko-uherská hranice v 10. až 13. století, Brno 1972.
- ZEMEK, M.: Zum Problem der Kontinuität zwischen dem Bistum Mähren und dem Bistum Olmütz, Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde 126, 1986, s. 109-118.
- ZERVAN, V.: Úloha Pečenehov v kríze euroázijskej stepi v 9. stotočí na základe informácií Konštantína Porfyrogenneta, Byzantinoslovaca I, 2006, s. 161-174.

Ziemie polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy, pod redakcją H. Samsonowicza, Kraków 2000.

ZIENTARA, B. – MAĆZAK, A. – IHNATOWICZ, I. – LANDAU, Z.: Dzieje gospodarcze Polski do roku 1939, Warszawa 1988.

ZIENTARA, B.: Świt narodów europejskich. Powstawanie świadomości narodowej na obszarze Europy pokarolińskiej, Warszawa 1996.

ZLATARSKI, V.: Istorija na bŭlgarskata dŭrŭŭava prez srednite vekove I/1, Sofija 1970,

ŽEMLIČKA, J.: Čechy v době knížecí (1034 – 1198), Praha 1997.